

Національний університет оборони України

## ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць  
Національного університету оборони України

№ 2 (50)

Видання університету – 2024

УДК 355(477) (066)  
ББК 68.4(4 УКР) я 43  
В 42

Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України, м. Київ. – 2024. – № 2 (50). – 232 с.

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (категорія «Б», наказ Міністерства освіти і науки України від 02. 06. 2020 р. № 886);

внесено до Реєстру суб'єктів у сфері медіа рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 31.10.2023 № 1214 та присвоєно ідентифікатор медіа R30-01596.

Збірник призначений для керівного складу, науково-педагогічних (наукових) працівників, докторантів та ад'юнктів (аспірантів) вищих навчальних закладів і наукових установ системи військової освіти.

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національного університету оборони України, м. Київ (протокол № 14 від 9 грудня 2024 р.).

#### РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

##### Голова редакційної колегії

*Осьодло В.І.*, доктор психологічних наук, професор

##### Заступник голови редакційної колегії

*Рахманов В.О.*, доктор педагогічних наук, професор

##### Відповідальний секретар

*Наливайко А.Д.*, кандидат технічних наук, доцент

##### Редколегія

*Аббасов Акиф Нурага оглу*, доктор педагогічних наук, професор (Республіка Азербайджан);

*Артемов В.Ю.*, доктор педагогічних наук, професор;

*Вітченко А.О.*, доктор педагогічних наук, професор;

*Зельницький А.М.*, кандидат педагогічних наук, професор;

*Кисленко Д.П.*, доктор педагогічних наук, професор;

*Кокарева А.М.*, кандидат педагогічних наук, доцент;

*Ковтун О.В.*, доктор педагогічних наук, професор;

*Крикун В.Д.*, кандидат педагогічних наук, старший дослідник;

*Лагодинський О.С.*, доктор педагогічних наук, професор;

*Мамченко С.М.*, доктор педагогічних наук, професор;

*Мурзалінова А.Ж.*, доктор педагогічних наук, професор (Республіка Казахстан);

*Оленєв Д.Г.*, доктор педагогічних наук, доцент;

*Олійник Л.В.*, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник;

*Свистун В.І.*, доктор педагогічних наук, професор;

*Торічний О.В.*, доктор педагогічних наук, професор;

*Ягунов В.В.*, доктор педагогічних наук, професор.

Усі права застережені.

У разі передруку матеріалів посилання на збірник обов'язкове.

Адреса редакції: Україна, 03049, м. Київ-49, пр-т Повітряних Сил, 28, Національний університет оборони України, м. Київ, тел.: (044) 271-09-76, E-mail: nuou\_str@ukr.net, www.znp-vo.nuou.org.ua.

Загальнодержавне видання.

ISSN: 2617-1775  
ISSN: 2617-1783 (online)

© Національний університет оборони України,  
м. Київ, 2024

National Defence University of Ukraine

**VIYSKOVA OSVITA**  
(MILITARY EDUCATION)

Collection of Scientific Papers of the  
National Defence University of Ukraine

№ 2 (50)

University Print – 2024

УДК 355 (477) (066)  
ББК 68 4(4 УКР) я 43  
В 42

VIYSKOVA OSVITA (MILITARY EDUCATION), Collection of Scientific Papers of the National Defence University of Ukraine. – 2024. – No 2 (50). – 232 p.

The collection is included in the List of scientific professional publications of Ukraine in Pedagogy (category «B», Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated June 02, 2020 No. 886);

included in the Register of media entities by the decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting of 31.10.2023 No.1214 and assigned media identifier R30-01596.

The Collection of scientific papers is intended for commanding staff, scientific and pedagogical staff, postdoctoral and postgraduate students of higher educational institutes and scientific institutions of military education system.

Recommended for printing and distributing through the Internet by the Scientific Council of the National Defence University of Ukraine (Protocol No 14 dated 9 December 2024).

**EDITORIAL TEAM:**

**The Editor-in-Chief**

*Osodlo V.I.*, Dr. (Psychological Sciences), professor, National Defence University of Ukraine

**The Deputy Editor**

*Rakhmanov V.O.*, Dr. (Pedagogical Sciences), professor, National Defence University of Ukraine

**Executive Secretary**

*Nalyvaiko A.D.* (Technical Sciences), associate professor

**Editorial board members:**

*Abbasov Akif Nuraga oglu*, Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Azerbaijani Republic);

*Artemov V.Y.*, Dr. (Pedagogical Sciences), professor;

*Kislenko D.P.*, Dr. (Pedagogical Sciences), professor;

*Kokarieva A.M.*, (Pedagogical Sciences), professor;

*Kovtun O.V.*, Dr. (Pedagogical Sciences), professor;

*Krykun V.D.*, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher;

*Lahodynskyi O.S.*, Dr. (Pedagogical Sciences), professor;

*Mamchenko S.M.*, Dr. (Pedagogical Sciences), professor;

*Murzalinova A.Zh.*, Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Republic Kazakhstan);

*Oleniev D..H.*, Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor;

*Oliinyk L.V.*, Dr. (Pedagogical Sciences), Scientific Researcher;

*Svystun V.I.*, Dr. (Pedagogical Sciences), professor;

*Torichnyi O.V.*, Dr. (Pedagogical Sciences), professor;

*Vitchenko A.O.*, Dr. (Pedagogical Sciences), professor;

*Zelnytskyi A.M.*, (Pedagogical Sciences), professor;

*Yahupov V.V.*, Dr. (Pedagogical Sciences), professor

All rights reserved.

In case of reprinting materials, a link to the collection is required.

Editorial address: National Defense University of Ukraine, 28, Air Force Avenue, Kyiv-49, 03049, Ukraine, tel.: (044) 271-09-76, E-mail: nuou\_str@ukr.net, www.znp-vo.nuou.org.ua.

National issue. According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine issued on June 02, 2020, No 886, the Collection of scientific papers was included in the List of Scientific Professional Publications of Ukraine in Pedagogy.

ISSN: 2617-1775  
ISSN: 2617-1783 (online)

© National Defence University of Ukraine  
Kyiv, 2024

## ЗМІСТ

Вітальне слово начальника Національного університету оборони України до ювілейного випуску журналу.....	7
<i>Володимир Артемов</i> Новітні інструменти позааудиторної діяльності вищого військового навчального закладу .....	8
<i>Андрій Вітченко, Ірина Карпенко</i> Освітньо-професійний коучинг у системі практичної лідерської підготовки слухачів ВВНЗ.....	15
<i>Михайло Гребенюк</i> Національні традиційні риси професійної військової освіти у Республіці Польща.....	35
<i>Анатолій Деревянчук, Андрій Наливайко, Дмитро Чона</i> Напрями розвитку і впровадження новітніх технологій викладання військово-технічних дисциплін у підготовку фахівців ракетних військ та артилерії	48
<i>Ігор Зелений</i> Визначення рівня готовності майбутніх офіцерів розвідувальної діяльності до неперервного професійного розвитку.....	68
<i>Андрій Зельницький</i> Базова загальновійськова підготовки громадян України: моделювання та імплементація в освітній процес.....	83
<i>Андрій Наливайко, Михайло Орда, Людмила Наливайко</i> Система механізмів реалізації політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України.....	102
<i>Леонід Олійник, Сергій Іллющенко, Тімур Аксанов, Богдан Гнесь, Марина Баранецька</i> Структурно-функціональна модель професійного розвитку науково-педагогічних працівників у процесі підвищення кваліфікації у вищих військових навчальних закладах.....	116
<i>Віталій Рахманов, Володимир Коцюрuba</i> Інтеграційні засади удосконалення нормативно-правових актів щодо підготовки громадян України до військової служби.....	126
<i>Інна Семеняко</i> Фахова іншомовна підготовка (військовий аспект) в умовах воєнного стану.....	142
<i>Олег Цевельов, Олег Мітягін, Надія Шабатіна</i> Пропозиції щодо удосконалення військової підготовки громадян України.....	150
<i>Юрій Черних, Микола Кубявка, Кирило Пирогов</i> Вступна компанія до вищих військових навчальних закладів і військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти у 2024 році: підсумки евристичного соціологічного опитування вступників.....	171
<i>Надія Шабатіна</i> Підготовка публічних службовців у сфері національної безпеки та оборони: зарубіжний досвід.....	185
<i>Шумовецька Світлана</i> Практика професійного читання у військовій освіті за кордоном.....	196
<i>Василь Ягунов</i> Педагогічне моделювання єдиного відкритого інформаційного простору Національного університету оборони України щодо професійно-педагогічної підготовки офіцерів – фахівців фізичної культури і спорту.....	207
Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України	224

## CONTENTS

Welcome speech of the Chief of the National Defense University of Ukraine to the anniversary issue of the journal.....	7
<i>Volodymyr Artemov</i> The Newest Instruments for Extracurricular Activities at Higher Military Educational institutions.....	8
<i>Andrii Vitchenko, Iryna Karpenko</i> Educational and Professional Coaching in the System of Practical Leadership Training of High Military School Students.	15
<i>Mykhailo Hrebeniuk</i> National Traditional Features of Professional Military Education in the Republic of Poland.....	35
<i>Anatolii Derevianchuk, Andrii Nalyvaiko, Dmytro Chopra</i> Development and Implementation of the Latest Technologies of Teaching Military and Technical Disciplines in the Training of Miscellaneous and Artillery Specialists.....	48
<i>Ihor Zelenyi</i> Determining the Readiness Level of Future Intelligence Officers for Continuous Professional Development .....	68
<i>Andrii Zelnytskyi</i> Basic General Military Training of Ukrainian Citizens: Modelling and Implementation in the Educational Process.....	83
<i>Andrii Nalyvaiko, Mikhailo Orda, Ludmyla Nalyvaiko</i> System of Mechanisms for Implementing Policy in the Sphere of Scientific and Scientific-Technical Activities in the System of the Ministry of Defence of Ukraine.....	102
<i>Leonid Oliinyk, Serhii Illiuschenko, Timur Aksanov, Bohdan Hnes, Maryna Baranetska</i> Structural and Functional Model of Professional Development of Scientific and Pedagogical Staff in the Process of Advanced Training at Higher Military Educational Institutions.....	116
<i>Vitaliy Rakhmanov, Volodymyr Kotsiuruba</i> Integration Principles for Improving Legal Acts Regarding the Training of Citizens of Ukraine for Military Service.....	126
<i>Inna Semeniako</i> ESP Teaching (Military Aspect) in Wartime Conditions.....	142
<i>Oleg Tsevelyov, Oleh Mitiahin, Nadiya Shabatina</i> Proposals for Improving the Military Training of Citizens of Ukraine.....	150
<i>Yuri Chernykh, Mykola Kubiavka, Kyrylo Pyrogov</i> Admission Company to the Higher Military Educational Institutions and Military Educational Units of Higher Education Institutions in 2024: Results of the Heuristic Sociological Survey of Applicants.....	171
<i>Nadiya Shabatina</i> Public Servants Training in the Sphere of National Safety and Defence: Foreign Experience.....	185
<i>Shumovetska Svitlana</i> Professional Reading Practice in Military Education Abroad.....	196
<i>Vasyl Yahupov</i> Pedagogical Modeling of the Unified Open Informational Environment of the National Defence University of Ukraine for Professional and Pedagogical Officers Training - Specialists in Physical Culture and Sports.....	207
Procedure for registration and submission of articles to the collection of scientific works «Military Education» of the National Defence University of Ukraine.....	224



**Вітальне слово начальника  
Національного університету оборони  
України до ювілейного випуску журналу**

*Шановні колеги!*

Сердечно вітаю вас зі знаковою подією – виходом у світ **50-го** ювілейного випуску наукового журналу “Військова освіта”!

Заснований у 1992 році Національною академією Збройних Сил України, журнал із плином часу набував все більшої наукової ваги і зараз посів достойне місце у науково-педагогічному просторі військової освіти.

Проблематика статей наукового фахового видання охоплює широкий спектр теоретичних і практичних досліджень в галузі військової освіти. По суті, журнал

репрезентує більшість тенденцій і перспектив розвитку сучасної військової освіти в незалежній Україні, серед яких можна зазначити – удосконалення системи військової освіти, її трансформація у відповідності до стандартів Північноатлантичного Альянсу (НАТО).

Автори журналу досліджують важливі питання наукового супроводження створення та ефективного функціонування єдиної інтегрованої системи військової освіти для підготовки особового складу Сил оборони України на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях; професійного розвитку науково-педагогічних кадрів, їх стажування у військах та військових навчальних закладах держав-членів Альянсу; психолого-педагогічного супроводження освітнього процесу, формування крос-культурної компетентності військових лідерів з критичним та нестандартним мисленням.

Впевнений, що вчені теоретики та практики знайдуть багато корисного в представлених наукових статтях, а редакційна колегія, авторський колектив журналу й надалі розроблятимуть тематику військової освіти в контексті російсько-української війни, її уроків та набутого досвіду.

Щиро вітаю редакційну колегію, авторів і читачів збірника наукових праць і бажаю нових звершень в ім'я зміцнення і захисту Української держави!

Слава Україні! Героям Слава!

З повагою  
доктор військових наук,  
лауреат Національної премії України імені Бориса Патона

генерал-полковник

Михайло КОВАЛЬ

378+37.01/09:355/359

Володимир Артемов,  
доктор педагогічних наук, професор,  
Національна академія  
Служби безпеки України, м. Київ  
<https://orcid.org/0000-0002-5290-4496>  
DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/8-14

## НОВІТНІ ІНСТРУМЕНТИ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

*У статті досліджуються окремі аспекти позитивної організації позааудиторної роботи курсантів у вищих військових закладах вищої освіти, аналізується менторінг в діяльності курсантського наукового гуртка, розглядається феномен менторінгу як ефективний інструментарій підготовки до майбутньої професійної діяльності. Розглянуто роль менторінгу в організації позааудиторної роботи курсантів у вищих військових закладах вищої освіти. Запропоновано формат менторінгу, який дає можливість здобувачам освіти перехоплювати у професійній інструментарій та методи роботи ментора.*

**Ключові слова:** позааудиторна діяльність; менторінг; коучінг; тьюторінг; наставництво; кураторство; курсантський науковий гурток; мотивація; правовий режим воєнного стану.

**Постановка проблеми.** Дослідження проблеми організації позааудиторної роботи курсантів у вищих військових закладах вищої освіти (далі – ВВНЗ), особливо, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні набуває все більшої актуальності. Неспровокована агресія РФ в практичній діяльності закладів вищої освіти змушує у поєднанні з класичними і добре відомими впроваджувати новаторські форми і методи, а також і новітній освітянський інструментарій.

В умовах постійних ракетних обстрілів та нестачі електроенергії українська військова освіта розвиває новітні підходи спрямовані на підвищення професійного потенціалу майбутніх офіцерів, створення сприятливих умов для їхнього навчання в умовах війни. Відтак, останнім часом у вітчизняному педагогічному середовищі широкого застосування набувають такі освітні інструменти як коучінг, тьюторінг, менторінг тощо.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** В новітньому періоді становлення вітчизняної педагогічної науки, науковці-освітяни дедалі більше звертаються до питань організації позааудиторної діяльності здобувачів освіти (далі – ЗО).

Зокрема, Киричок А. П., Киричок Т. Ю. досліджували особливості впровадження інноваційних методів навчання у практичну діяльність викладача закладу вищої освіти [1], Сидорук І. І. дослідив роль менторінгу в професійній підготовці майбутніх соціальних працівників [3], а Тарасов Д. К. визначив місце менторінгу в іт-сфері [4], Дорошкевич К. О., Вороновська М. М. та Салата І. З. розглянули окремі особливості застосування менторінгу для стимулювання інноваційної діяльності працівників підприємств [4]. В той же час, необхідно відзначити, що проблема організації позааудиторної діяльності в



умовах правового режиму воєнного стану з очевидних причин в науковій, в тому числі відомчій, літературі не розглядалася.

**Мета:** пошук новітніх інструментів організації позааудиторної діяльності вищого військового навчального закладу, зокрема визначення місця і ролі менторінгу в освітній діяльності ВВНЗ.

**Виклад основного матеріалу.** Для того, аби виявити особливості та доцільність використання в освітньому процесі новітнього *інструментарію*, що зробить його ефективнішим у процесі підготовці майбутніх офіцерів, спробуємо проаналізувати форми роботи зі здобувачами вищої освіти (в т.ч. у ВВНЗ), якими є вищеозначені *коучінг, тьюторінг, менторінг*, але поряд із ними і добре відомі всім викладачам *наставництво* або *кураторство*.

Тож, насамперед розглянемо їхні специфічні функції та форми, а також особливості їхніх взаємостосунків.

Очевидно, що найчастіше в освітній діяльності використовується така форма як *кураторство*. Куратор відстежує навчальну успішність здобувачів освіти. Особистісні стосунки між куратором та ЗО можуть бути як дружніми, так і суто формальними, очевидно, що функції куратора схожі з функціями керівника курсантського наукового гуртка (далі – КНГ). Натомість з *наставництвом* ЗО стикаються лише в ході проходження ознайомчої та виробничої практик, адже більшою мірою *наставництво* застосовується вже в ході професійного становлення молодого офіцера.

Сутність же *кураторства* насамперед полягає у сприянні в успішності ЗО шляхом оволодіння ними відповідними знаннями та вміннями, натомість забезпечити виховання позитивного ставлення до професії, напрацювання життєвих планів та професійних цілей повинен ментор або ж наставник. Добре відомо, що професійний шлях офіцера визначається його здатністю долати труднощі та перепони на своєму шляху. Очевидно також і те, що наставник англійською мовою перекладається як «mentor». Натомість в Україні поняття «менторство» носить дещо негативну конотацію. Тому, в педагогічній спільноті прийнято використовувати термін «менторінг».

Менторінг – це ефективний інструмент розвитку персоналу, який дозволяє досвідченому співробітнику (ментору) передавати свій досвід та знання молодому або менш досвідченому колезі.

На відміну від *менторінгу, коучинг* (від [англ.](#) Coaching – тренерство), вишкіл – [тренінговий](#) метод у якому, фахова людина, – «коуч», допомагає ЗО досягнути певної мети в професії або ж в особистому житті. На відміну від *менторінгу, коучинг* зосереджується на досягненні конкретної цілі способом, який ЗО ще в подальшому належить зрозуміти самотужки.

Тьютор (від [англ.](#) tutor – репетитор) – особа, яка веде індивідуальні заняття. В університетах тьютори це ключові фігури в [дистанційному навчанні](#). Він відповідає за проведення індивідуальних занять із ЗО. Аналізуючи досвід зарубіжних університетів, можна побачити, що подеколи розробник курсу і тьютор це одна і та сама особа [1].

В умовах перманентної російської агресії підготовка майбутніх офіцерів потребує новітніх інструментів для їхнього професійного розвитку. В далекому 1889 році Отто фон Бісмарк у доповідній записці на ім'я Пруського короля Вільгельма II влучно зауважив «Шкільний вчитель виграв битву при Садовій» [2]. Це твердження цілком сприйняте й для сучасної України, яка переживає найскладніший період у своїй історії. Дух українського офіцерства поколіннями зберігається і передається через сталі прагнення та століттями зміцніли традиції, що неможливо забезпечити без *єдності* старшого та молодшого поколінь. Така *єдність* протягом довгого періоду забезпечувалася за рахунок існування інституту *наставництва*. Проте старе приладдя з плином часу відходить, полишаючи місце новітнім формам і методам. Свого часу добре відома педагогам т.з. «тріада Вигодського» або «ЗУН» – знання, уміння та навички – трансформувалася у систему професійних компетентностей, що є цілком природнім, оскільки термін «компетентність» є більш охоплюючим та поглинає й таку важливу (особливо в умовах правового режиму воєнного стану) складову як «професійна готовність».

Натомість, сьогодні вже менторінг приходиться на зміну наставництву. Адже як бачимо менторінг охоплює набагато більший спектр проблем, аніж звичайне наставництво чи кураторство. По суті – це підтримка молодих офіцерів з боку досвідчених практичних фахівців та заохочення молоді максимально використати свій потенціал, що для нової генерації військовиків є запорукою стати справжніми та відданими своїй державі офіцерами та воїнами.

В Україні менторінг поступово набуває поширення. Зокрема, наказом ректора Національного університету «Острозька академія» від 29 квітня 2022 року його впроваджено в зазначеному навчальному закладі [3]. Цікавим є то, що на відміну від куратора, якого закріплюють за навчальною групою першокурсників, менторінг починає застосовуватися лише на старших курсах. Крім того, ментором, на відміну від куратора, може бути не лише викладач університету, але й експерт з галузі освіти ЗО, тобто безпосередній представник стейкхолдера.

У цьому зв'язку вбачається важливим і те, що саме на старших курсах (3-5 курс) у закладах вищої освіти, а «Острозька академія» тісно співробітничас з Національною академією Служби безпеки України (далі – НА СБУ) [4], ЗО починають мужніти й свідомо спрямовувати свою увагу до науково-дослідної роботи (насамперед в КНГ). Очевидно, що наукові гуртки вже стали обов'язковою складовою освітнього процесу у вітчизняних закладах освіти. Зазначене неможливо без керівної ролі старших та більш досвідчених колег. І хоча на сьогодні вчені ще не прийшли до єдиного розуміння терміну «менторінг», адже одні їх розмежовують, визначаючи «наставництво» як односторонній процес впливу наставника на підопічного, тоді як менторінг передбачає «суб'єкт-суб'єктний» – двосторонній – характер [1], вбачається, що позааудиторна робота з курсантами, а особливо їхня участь в КНГ, значно б виграла від залучення до гурткової діяльності не лише викладачів, але й представників стейкхолдера.

Зауважимо, що на спеціальних кафедрах Навчально-наукового інституту державної безпеки НА СБУ (далі – Інститут) організація діяльності КНГ має свою специфіку. Ця особливість пов'язана з тим, що результати роботи гуртка напряму пов'язані з їх практичною діяльністю, подеколи і під час вимушеного розосередження (у зв'язку із агресією РФ) змінного складу Інституту.

Основним видом діяльності КНГ є відпрацювання ЗО у позааудиторний час ситуаційних кейсів за завдань за напрямами, які вивчає конкретна кафедра. До такої діяльності представники інституту намагаються залучати практичних співробітників – експертів з державної безпеки України. Неформальна обстановка, можливість дізнаватися ЗО нового, відстоювати свою точку зору, вільно дискутувати з менторами та між собою є привабливим фактором для майбутніх офіцерів. Систематичні заняття в гуртках дозволяють курсантам-гуртківцям наздоганяти пропущені й втрачені заняття, готувати матеріали для участі в конференціях, «круглих столах», семінарах [12].

Саме формат менторінгу дає можливість навчатися у досвідченого практичного співробітника, перехоплювати у нього професійний інструментарій та методи його роботи. По суті, це індивідуальна робота, коли ЗО може сміливо задати питання, довідатися саме того, що його непокоїть за місцем майбутнього проходження служби, зрозуміти професійні та психологічні особливості оперативної роботи. Тож, по суті ментор, то інсайдер, який вже пройшов свій певний шлях, і може порадити, де зустрічаються найбільші перепони та підводні камені або рифи. Найкраще, коли ментор не просто дає поради та ділиться досвідом, але й щиро мотивує та захоплює ЗО.

Менторінг повинен бути *інтелектуальним* та *емоційним*, але, окрім того, іще і *подвійним*, адже це взаємовигідний процес. Ментор протягом кількох років (зазвичай вже з 3 курсу навчання) може систематично працювати з групою ЗО, які можуть залучатися до роботи його підрозділу, що дає можливість обрати кращих з кращих, зацікавити їх, і в подальшому залучити до роботи свого підрозділу.

Таким чином, роль ментора суттєво відрізняється від ролі викладача, тьютора або коуча, оскільки не передбачає імперативності, прямих вказівок, – що робити, а що не робити. Менторінг не спрямований на прямий інструктаж, або напрацювання знань та умінь. Скоріше це ретельне вислуховування ЗО, відповіді на запитання останніх та особистісне бажання та намагання поділитися своїм досвідом із молоддю.

За визначенням, ментор – це лише перший провідник в професійну сферу майбутнього офіцера, який здатен та готовий поділитися своїми знаннями, або ж навіть увести курсантів до світу офіцерського братерства.

**Висновки.** Таким чином можна констатувати, що менторінг стає визнаним інструментом розвитку майбутніх офіцерів поза аудиторію, так би мовити – «в умовах міста». Його використання в Україні в умовах швидкої ротації кадрів викликаних війною буде зростати. Залучення до позааудиторної освітньої діяльності досвідчених військовослужбовців (багато з яких вже мають і досвід викладацької діяльності, і науковий ступінь та вчене звання) очевидно сприяє

якісній підготовці майбутніх офіцерів України. Таким чином, *менторінг* є дієвим способом корисного використання потенціалу досвідчених українських військових, які не лише нагромадили величезні знання та досвід, але й стали «носіями» цінностей і бажаних установок для майбутніх офіцерів нашої держави.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Педагогічна компетентність викладача. Впровадження інноваційних методів навчання у практичну діяльність викладача закладу вищої освіти [Електронний ресурс] // навч. посіб. для докторів філософії спеціальності 186 «Видавництво та поліграфія» та 061 «Журналістика» // Укладачі: А. П. Киричок, Т. Ю. Киричок – Електронні текстові дані (1 файл: 0,84 Мбайт). – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 57 с.

2. Bismarck O.v. Gesammelte Werke. Abteilung III. Schriften. Bd. 8. Paderborn, 2014. S. 453-454.

3. Положення про менторство в НаУОА. Наказ ректора Національного університету «Острозька академія» № 32 від 29 квітня 2022 // [https://www.oa.edu.ua/assets/files/polozhennya\\_pro\\_mentorstvo.pdf](https://www.oa.edu.ua/assets/files/polozhennya_pro_mentorstvo.pdf)

4. Угода про співробітництво Національної академії СБ України з Національним університетом «Острозька академія» // <https://www.nasbu.edu.ua/ua/50-ugodi-pro-spivrobitnistvo-osvitnya-diyalnist>

5. Сидорук І. І. Роль менторства у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2019. № 2 (18). С. 283–289.

6. Морозова М. Е. Поліпшення кадрового забезпечення та конкурентоспроможності ті вищого навчального закладу. Проблеми освіти. 2015. Вип. 82. С. 52–57

7. Тарасов Д. К. Менторство в іт-сфері. URL: [https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/34738472-b650-4ae2-9d6a\\_b52251aedbe6/content](https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/34738472-b650-4ae2-9d6a_b52251aedbe6/content)

8. Дорошкевич К. О., Вороновська М. М., Салата І. З. Застосування менторингу для стимулювання інноваційної діяльності працівників підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2017. Вип. 27(7). С. 70–73. DOI: <https://doi.org/10.15421/40270712>

9. Ліпич Л., Кушнір М. Менторство як інструмент розвитку професійних можливостей працівників підприємства // Економічний простір, 191.2024, 137-141. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-23>

10. Добош О. М. Педагогічне наставництво як механізм професійного розвитку молодого педагога // Науковий вісник Мукачівського державного університету, 2019 Серія «Педагогіка та психологія». Випуск 2 (10). С. – 137-140.

11. Щука Г. П., Безрученков Ю. В., Пацюк В. С. Менторство в системі вищої освіти України Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова Випуск 98'2024. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. С. 128-132 // DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.98.26>.

12. Артемов В. Ю., Гнатюк Т. І. досвід організації науково-дослідного курсантського гуртка в умовах правового режиму воєнного стану // [Перспективи та інновації науки](http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/16612) / Серія «Педагогіка» № 11(45) (2024): <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/16612>

#### REFERENCES

1. Pedagogichna kompetentnist vykladacha. Vprovadzhennia innovatsiinykh metodiv navchannia u praktychnu diialnist vykladacha zakladu vyshchoi osvity [Elektronnyi resurs] // navch. posib. dlia doktoriv filosofii spetsialnosti 186 «Vydavnytstvo ta polihrafiia» ta 061 «Zhurnalistyka» // Ukladachi: A. P. Kyrychok, T. Yu. Kyrychok – Elektronni tekstovi dani (1 fail: 0,84 Mbait). – Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho, 2021. – 57 s.

2. Bismarck O. V. Gesammelte Werke. Abteilung III. Schriften. Bd. 8. Paderborn, 2014. S. 453-454.
3. Polozhennia pro mentorstvo v NaUOA. Nakaz rektora Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» № 32 vid 29 kvitnia 2022 // [https://www.oa.edu.ua/assets/files/polozhennya\\_pro\\_mentorstvo.pdf](https://www.oa.edu.ua/assets/files/polozhennya_pro_mentorstvo.pdf)
4. Uhoda pro spivrobotnytstvo Natsionalnoi akademii SB Ukrainy z Natsionalnym universytetom «Ostrozka akademiia // <https://www.nasbu.edu.ua/ua/50-ugodi-pro-spivrobotnictvo-osvitnya-diyalnist>
5. Sydoruk I. I. Rol mentorstva u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv. Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Serii : «Pedahohika i psykhohohiia». Pedahohichni nauky. 2019. № 2 (18). S. 283–289.
6. Morozova M. E. Polipshennia kadrovoho zabezpechennia ta konkurentospromozhnosti ti vyshchoho navchalnoho zakladu. Problemy osvity. 2015. Vyp. 82. S. 52–57
7. Tarasov D. K. Mentorstvo v it-sferi. URL: [https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/34738472-b650-4ae2-9d6a\\_b52251aedbe6/content](https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/34738472-b650-4ae2-9d6a_b52251aedbe6/content)
8. Doroshkevych K. O., Voronovska M. M., Salata I. Z. Zastosuvannia mentorynhu dlia stymuliuвання innovatsiinoi diialnosti pratsivnykiv pidpriemstv. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. 2017. Vyp. 27(7). S. 70–73. DOI: <https://doi.org/10.15421/40270712>
9. Lypych L., Kushnir M. Mentorstvo yak instrument rozvytku profesiinykh mozhlyvostei pratsivnykiv pidpriemstva // Ekonomichni prostir, 191.2024, 137-141. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-23>
10. Dobosh O. M. Pedahohichne nastavnytstvo yak mekhanizm profesiinoho rozvytku molodoho pedahoha // Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu, 2019 Serii «Pedahohika ta psykhohohiia». Vypusk 2 (10). S. – 137-140
11. Shchuka H. P., Bezruchenkov Yu. V., Patsiuk V. S. Mentorstvo v systemi vyshchoi osvity Ukrainy Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova Vypusk 98'2024. Serii 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. S. 128-132 // DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.98.26>
12. Artemov V. Iu., Hnatiuk T. I. dosvid orhanizatsii naukovo-doslidnoho kursantskoho hurtka v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu // Perspektivy ta innovatsii nauky / Serii «Pedahohika» № 11(45) (2024): <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/16612>

## SUMMARY

**Volodymyr Artemov,**  
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,  
National Academy  
Security Services of Ukraine, Kyiv

### **The Newest Instruments for Extracurricular Activities at Higher Military Educational institutions**

**Introduction.** *The organization of cadets' extracurricular activities in higher military educational institutions (hereinafter referred to as HMEIs) is becoming increasingly relevant, particularly under the conditions of the legal military regime in Ukraine. The aggression of the Russian Federation has brought unprecedented challenges, prompting the need for innovative forms, methods, and tools in educational and extracurricular activities.*

**Purpose.** *To identify new tools for organizing extracurricular activities at higher military educational institutions, with a focus on the role and significance of mentoring in the professional development of cadets.*

**Methods.** *The study employs analysis, observation, document review, comparison, modeling, and logical methods.*

**Results.** *The article examines key aspects of organizing effective extracurricular activities for cadets in HMEIs. It highlights the role of mentoring within cadet scientific circles as a valuable tool for preparing future officers. The concept of mentoring is explored as an effective strategy for fostering professional skills, values, and readiness for real-world challenges.*

*A mentoring format is proposed that allows cadets to engage with professional tools and methods under the guidance of experienced mentors. This approach not only enhances cadets' technical proficiency but also contributes to their broader professional and personal development.*

**Originality.** *In the Ukrainian context, where rapid personnel rotation is occurring due to the ongoing war, mentoring emerges as a practical and innovative solution. The involvement of experienced military personnel – many of whom possess teaching experience, advanced degrees, and academic ranks – plays a critical role in ensuring the high-quality training of future officers.*

**Conclusions.** *In conclusion, mentoring is a proven and recognized tool for developing future officers beyond the traditional classroom setting. Its relevance is amplified in Ukraine due to the war-driven personnel challenges. By leveraging the expertise of seasoned military personnel, mentoring provides a structured platform for transferring knowledge, skills, and values to cadets. These mentors, as carriers of professional and ethical standards, play a crucial role in shaping the next generation of officers who will serve and protect the state.*

**Keywords:** *non-audit activities; mentoring; coaching; tutoring; mentoring; curatorship; cadet scientific circle; motivation; legal regime of martial law.*

УДК 378.6:(37.035:316.46)

**Андрій Вітченко,**доктор педагогічних наук, професор,  
Національний університет оборони України, м. Київ  
<https://orcid.org/0000-0002-1694-401X>**Ірина Карпенко,**Національний університет оборони України, м. Київ  
<https://orcid.org/0009-0004-9800-070X>

DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/15-34

## ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИЙ КОУЧИНГ У СИСТЕМІ ПРАКТИЧНОЇ ЛІДЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ СЛУХАЧІВ ВВНЗ

*Статтю присвячено актуальній проблемі підвищення ефективності практичної лідерської підготовки офіцерів на основі технології лідерського коучингу.*

*Проаналізовано сучасні наукові підходи до використання різних типів коучингу у професійній освіті, узагальнено інноваційний досвід організації лідерського коучингу у провідних вишах. Встановлено суттєві розходження у розумінні сутності та цільової спрямованості коучингу, недосконалість його класифікації, недостатню технологічність коучингового навчання, що набуває особливої актуальності для розбудови системи інтенсивної практичної підготовки офіцерів-лідерів в умовах сучасної війни.*

*З метою системної реалізації коучингової стратегії інтенсивного тренування слухачів ВВНЗ запропонували нову типологію лідерського коучингу, схарактеризували його основні типи за логікою становлення військового керівника-лідера. Висвітлили бінарну специфіку освітньо-професійного коучингу, визначили його типологічні ознаки, цільове призначення, зміст і послідовність практичної реалізації основних компонентів. Розробили алгоритм обрахування академічного навантаження слухачів, що сприятиме науково обґрунтованому підходу до визначення обсягу і складності навчальних завдань під час освітньо-професійного коучингу.*

***Ключові слова:** академічне навантаження; вища військова школа; освітньо-професійний коучинг; практична лідерська підготовка; слухачі; типологія.*

**Постановка проблеми.** Пріоритетними завданнями реформування оборонно-безпекового сектору України визначено перетворення української армії на школу лідерства, зміцнення бойового потенціалу Збройних Сил України шляхом «підвищення якості та інтенсивності підготовки військ (сил)» [10]. В умовах російської воєнної агресії суттєво зростає потреба в оптимізації прикладної військово-професійної підготовки офіцера-лідера на основі інноваційних технологій навчання, серед яких провідного значення набуває лідерський коучинг. Необхідність розроблення типології лідерського коучингу, технологізації його різновидів зумовлює актуальність пропонованої розвідки, її теоретичне і прикладне значення для подальшого розвитку військово-педагогічної науки і практики викладання у вищій військовій школі.

**Мета статті** – розробити типологію лідерського коучингу, розкрити специфіку, місце і роль освітньо-професійного коучингу у системі практичної лідерської підготовки слухачів вищого військового навчального закладу.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У витоків порушеної проблеми стояли такі відомі зарубіжні дослідники, як М. Аткинсон, Дж. Вітмор, Т. Голві, М. Дауні, Е. Парслоу, М. Рей та ін. Певним внеском у розроблення коучингу як

інноваційної технології навчання стали праці Д. Блазара, М. Братко, Р. Коу, М. Крафта, Р. Лофтхауз, О. Нежинської, В. Тименка, Дж. Хінка, Д. Уоррена, Дж. Хінка, Д. Хогана та ін.

У сучасній науці спостерігаються серйозні розходження як у поглядах на сутність і призначення коучингу, так і в підходах до його класифікації. Зокрема Рейчел Лофтхауз (R. Lofthouse) визнає складним завданням з'ясування сутності коучингу, але при цьому наполягає на важливості реалізації в ньому «стосунків і діалогу», «структур і протоколів», щоб у такий технологізований спосіб допомогти тим, хто стикається у своїй професійній діяльності із проблемами. У цілому слушною вважаємо думку автора статті «Коучинг в освіті» про те, що саме коучинг «може бути цінним засобом використання досвіду досвідчених професіоналів для підтримки системи освіти» [24, с. 33], хоча при цьому невдалим видається вживання терміну «засіб», який значно звужує технологічний потенціал коучингу.

Проведений аналіз порушеної проблеми дозволив не тільки підтвердити постійне зростання дослідницького інтересу до застосування коучингу у професійній освіті, але і стрімке поширення нової термінології, пов'язаної з технологією інтенсивного тренування дорослих учнів без належного наукового її обґрунтування. Йдеться про такі терміни, як академічний коучинг (М. Братко [1]), «вчительський коучинг» («teacher coaching» – M. Kraft, D. Blazar, D. Hogan [21], A. Newell [25]), «навчальний коучинг» («instructional coaching» – J. Knight [22]), «коучинг в освіті» («coaching in education» – R. Lofthouse [24]).

Марія Братко вбачає основне призначення академічного коучингу в «допомозі здобувачу освіти у досягненні своїх особистісних освітніх цілей, збільшенні продуктивності, покращанню освітніх результатів, через розкриття внутрішнього особистісного потенціалу, що дозволяє підібрати власні способи вирішення академічних проблем» [1, с. 11]. При цьому вітчизняна дослідниця припускається понятійної полісемії у визначенні ключового поняття, оскільки витлумачує його і як «специфічний спосіб тренінгу», і як «засіб сприяння, допомоги іншій людині у пошуку її власних рішень або її просування в будь-якій складній ситуації», і як «метод навчання» [1, с. 7–8]. М. Братко звертає увагу на завелику кількість різновидів коучингу: «коучинг лідерства (супровід і мотивація працівників); лайф-коучинг (планування життя, досягнення особистих цілей); кар'єрний або професійний коучинг (охоплює процес від пошуку роботи до визначення цілей і планування шляхів їхнього досягнення); адміністративний коучинг; менеджмент-коучинг; недирективний коучинг; організаційний коучинг; бізнес-коучинг; коучинг спорту; сімейний коучинг; коучинг особистої ефективності тощо» [1, с. 8]. На нашу думку, сучасній науці бракує науково обґрунтованої типології коучингу, а окремі з перерахованих М. Братко різновидів мають некоректне формулювання («коучинг лідерства», «коучинг спорту» – краще «лідерський коучинг», «спортивний коучинг») або тлумачення (хибним вважаємо ототожнення професійного і кар'єрного коучингу, виокремлення одночасно з лідерським так званого недирективного коучингу).



Метью Крафт (M. Kraft), Девід Блазар (D. Blazar) і Ділан Хоган (D. Hogan) наголошують на інноваційній природі вчительського коучингу, що, на їхню думку, став «альтернативою традиційним моделям професійного розвитку» [21, с. 547]. Автори статті «Вплив вчительського коучингу на навчання та досягнення» дійшли слушного висновку про те, що коучинг «краще за все використовувати як цільову програму з невеликим корпусом досвідчених тренерів, які працюють із бажаними учасниками і відданими школами, а не як загальноокультурну програму...» [21, с. 574].

Енді Невелл (A. Newell) убачає основне призначення вчительського коучингу в його практичному спрямуванні на розв'язання наявних у роботі вчителя проблем, у покращенні викладання і, як наслідок, у підвищенні якості навчання студентів. До основних переваг вчительського коучингу автор статті «Коучинг для вчителів» відносить такі: індивідуалізований, інтенсивний, стійкий, контекстно залежний, зосереджений, заохочує самоаналіз [25].

Якщо Джим Найт (J. Knight) під навчальним коучингом розуміє самовизначення, автономію, відповідальність та розширення прав і можливостей учителів [22], то Пол Бембрик-Сантойо (P. Bambrick-Santoyo) витлумачує його з позиції директивного коуча, який визначає детальні покрокові дії та надає набір «тренерських ходів» [15].

Роб Коу (R. Coe) вважає, що «коучинг фокусується на практиці і на розв'язанні проблем». За умови належного застосування ця технологія, як стверджує автор статті «Чому ми не займаємось коучингом?», мобілізує чотири вагомих для будь-якого навчання компоненти: зворотній зв'язок, моделювання, роздуми та практику [17].

Значний інтерес для нашого дослідження становлять розвідки, присвячені технологізації системи практичної підготовки, організації кооперованого навчання, розвитку військового лідерства за допомогою командного коучингу. Зокрема А. Туа (A. Toit) і С. Рейсснер (S. Reissner) експериментальним шляхом довели, що коучинг сприяє згуртуванню членів команди, підвищує їхню мотивацію до наполегливої праці, забезпечує високий рівень продуктивності навчання [26, с. 189]. Дж. Хінк (J. Hinck) відзначає інтегральний характер лідерського коучингу, що забезпечує ефективне відпрацювання управлінських навичок, пов'язаних із самопізнанням, налагодженням клімату і культури, ухваленням рішень на основі цінностей, веденням перемовин, побудовою ефективних команд, вирішенням конфліктів, тренерською практикою тощо [20, с. 24].

З метою цілісного вивчення сучасного стану порушеної проблеми вивчили та узагальнили передовий досвід коучингового навчання у провідних вітчизняних і зарубіжних вишах. Зокрема Львівська бізнес-школа Українського католицького університету (УКУ) спільно із Центром лідерства УКУ та за участі Інституту лідерства імені Ігоря Ігнатовича (Ivey business school, Western University of Ontario, Canada) здійснює експрес-навчання за програмою «Вдале лідерство під час нової ери» («Leading organisations in a new era»), присвяченою розкриттю найактуальніших питань діяльності керівників найвищої ланки управління: «від ролі лідера як ментора та коуча – до того, як працювати із

втомленими та роздратованими пандемією людьми; від вдалої комунікації із стейкхолдерами під час пандемії – до відновлення довіри після організаційної кризи та визначення ключових лідерських індикаторів» [23]. Втім ця програма видається недостатньо збалансованою, оскільки має доволі обмежений бюджет часу (три дні), тоді як її зміст становлять доволі складні управлінські проблеми (відображені у 6-ти блоках), розв'язання яких потребує значних часових ресурсів і інтегрованих технологічних рішень.

Інститут особистісного й організаційного розвитку під керівництвом Інеси Голубової пропонує керівникам різних рівнів спеціальний курс лідерського коучингу за програмою «Personal Development Day». Остання становить собою річну програму індивідуального розвитку впродовж регулярних коуч-сесій, що охоплює чотири основних напрями: лідерський коучинг, бізнес-коучинг, коучинг з управління відносинами, коучинг з пошуку сенсів (ціннісних орієнтирів) [4].

Міжнародна консалтингова і тренінгова компанія Develor Ukraine реалізує цілу низку тренінгових програм і онлайн-курсів, пов'язаних з підготовкою лідерів для системи управління. Наочним прикладом цього є курс «Усвідомлене лідерство в часи війни», що має на меті допомогти «справлятися з викликами лідерства у воєнний час» [11]. Цей курс триває протягом 5-ти тижнів, кожен з яких присвячений опануванню певної проблеми шляхом висвітлення чітко окресленої тематики (табл. 1).

Таблиця 1

**Зміст і цільова спрямованість курсу «Усвідомлене лідерство в часи війни»**

Тиждень	Проблема	Мета
1	2	3
Перший	Роль лідера в часи невизначеності	Вивчення сфер відповідальності керівника, що допомагають системно підходити до ролі лідера за будь-яких умов, ефективно подолання відчуття невизначеності
Другий	Усвідомлена комунікація з командою	З'ясування умов продуктивності та результативності співробітників, впливу на них керівника, опанування філософії ненасильницького спілкування (методу співчутливого спілкування, який дозволяє конструктивно вирішувати питання та уникати конфліктів), відпрацювання умінь свідомо покращувати взаємодію в команді та сприяти позитивній робочій атмосфері

Закінчення табл. 1.

1	2	3
Третій	Різноманітність в українських командах	Вивчення психологічних особливостей сучасних працівників: внутрішньо-переміщені особи, співробітники, що служать чи повертаються зі служби, сім'ї військових, ті, що пережили травматичний досвід... Створення середовища, в якому усі зможуть ефективно (спів)працювати та досягати найкращих результатів
Четвертий	Роль лідера в створенні інклюзивного середовища в компанії	Вивчення ознак середовища, в якому співробітники почуваються залученими, не відчують потреби грати якусь роль, щоб належати. З'ясувати те, як забезпечити рівні можливості для різних груп співробітників та створити в команді таку атмосферу, в якій колеги не бояться відкрито говорити про те, що їх турбує, та не бояться просити про допомогу, коли вона їм потрібна
П'ятий	Психічна стійкість лідера та команди	Вивчення фізіології стресу та способів його подолання, розвитку психологічної стійкості та підтримки психічного здоров'я в команді

Проведений аналіз порушеної проблеми в сучасній педагогічній теорії і вузівській практиці виявив цілу низку проблемних питань, пов'язаних із розумінням сутності та цільової спрямованості коучингу, його класифікацією, недостатньою технологічністю підходів до побудови навчання на основі коучингової стратегії інтенсивного тренування, що набуває особливої актуальності для лідерської підготовки офіцерів в умовах сучасної війни.

**Виклад основного матеріалу.** Для забезпечення системи практичної лідерської підготовки слухачів ВВНЗ розробили типологію лідерського коучингу, в основу якої поклали логіку становлення військового керівника-лідера:

- 1) від особистої впевненості до колективної злагодженості;
- 2) від усвідомлення спільних цілей до їх відповідальної практичної реалізації;
- 3) від набуття лідерських якостей до їх формування у підлеглих.

З урахуванням синтетичної природи військового лідерства, що виявляється у широкому спектрі напрямів і видів діяльності офіцера-лідера, виокремили такі типи лідерського коучингу для слухачів ВВНЗ:

- психологічний;
- комунікативно-етикетний;
- освітньо-професійний;

- оздоровчо-спортивний;
- гендерний;
- кар'єрний.

Завдяки *психологічному коучингу* слухачі відпрацьовують уміння актуалізувати власний лідерський потенціал і реалізовувати його на практиці, формувати індивідуальну лідерську позицію, налагоджувати міжособистісні стосунки, гуртувати колег і підлеглих в єдиний військовий колектив, допомагати вирішенню особистих проблем і досягненню успіху у військово-професійній діяльності, створювати сприятливу психологічну атмосферу в підрозділі, що мотивує і надихає військовослужбовців на успішне виконання завдань за призначенням.

*Комунікативно-етикетний коучинг* пов'язаний з удосконаленням попередньо набутих комунікативних навичок, опануванням принципово нової моделі лідерської комунікації у військовому колективі, ситуативно-тренінговим відпрацюванням етикетних норм і правил поведінки офіцера-лідера.

Основне призначення *оздоровчо-спортивного коучингу* полягає в поліпшенні фізичного самопочуття, зміцненні здоров'я, підвищенні працездатності, розвитку професійно важливих фізичних якостей офіцера-лідера (витривалість, силу, спритність, стійкість, швидкість).

*Гендерний коучинг* передбачає набуття слухачами практичного досвіду спостереження за службовою та військово-професійною взаємодією військовослужбовців різних статей, відпрацювання умінь підтримувати гендерну рівність і паритет у міжособистісних відносинах, кар'єрному розвитку підлеглих.

*Кар'єрний коучинг* призначений для відпрацювання умінь розвивати власну кар'єру, визначати військово-професійний та лідерський потенціал підлеглого особового складу, керувати рекрутингом, надавати експертні поради у плануванні військовослужбовцями професійної військової кар'єри.

Провідне місце та інтегральна роль у системі практичної лідерської підготовки слухачів ВВНЗ належить *освітньо-професійному коучингу*, що становить собою один із типів лідерського коучингу багатоцільового спрямування. Він передбачає, з одного боку, вдосконалення самоосвітньої компетентності офіцерів-лідерів, набуття готовності керувати командним коучингом у військовому підрозділі, а з іншого боку – формування та поглиблення прикладних професійних якостей, необхідних для успішного виконання управлінських завдань.

Освітньо-професійний коучинг характеризується такими типологічними ознаками:

1. *Інтегрованість освітніх і професійних цілей.* Завдяки розвитку соціальних (soft skills) і загальнонавчальних навичок, критичного та креативного мислення, поглибленню досвіду навчальної кооперації слухачі набувають здатності до активної професіоналізації, формування власного авторитету та лідерства у процесі освітньо-професійної підготовки.

2. *Нормативна логіка практичного навчання, досягнення слухачами запланованих програмних результатів:* від загальнонавчальних до професійних умінь і навичок, від етапного застосування набутих знань на практиці (контрольоване, рефлексивно забарвлене – уміння; автоматичне – навичка) до накопичення відповідного практичного досвіду (виконання загальнонавчальних дій, службових і професійних завдань, посадових функцій). Унормована структура освітньо-професійного коучингу забезпечує цілеспрямованість, послідовність і наступність у тренуванні, спрямовує слухачів на свідоме та логічне набуття освітньо-професійних умінь, навичок і досвіду.

3. *Технологічність набуття прикладних результатів навчання.* Результативність інтенсивного тренування слухачів залежить від продуманої алгоритмізації та інструменталізації цього процесу, що уможлиблюватимуть реалізацію освітньо-професійних цілей і досягнення запланованих програмних результатів за визначений час.

4. *Багатофункціональна спрямованість коучингового навчання,* що забезпечує універсалізм офіцера-лідера, готовність до неперервного навчання, виконання практичних самоосвітніх, службових, професійних завдань в умовах невизначеності.

5. *Єдність індивідуального і колективного, внутрішнього (самонавчання) і зовнішнього (керування командним коучингом) в організації тренінгової діяльності слухачів.* Шлях до лідерства як соціального статусу офіцера у військовому колективі вимагає від слухачів здатності досягати не тільки індивідуального, але і колективного успіху, вміло керувати підготовкою військовослужбовців, здійснювати військово-професійне наставництво у процесі інтенсивного тренування підпорядкованого підрозділу.

Урахування визначених типологічних ознак дозволить повною мірою реалізувати розвивальний потенціал освітньо-професійного коучингу, інтегрувати його в систему практичної лідерської підготовки слухачів.

Освітньо-професійний коучинг відзначається бінарною структурою, що відображається в усіх його компонентах: від цільового до результативного (рис. 1). На заключному етапі проведення освітньо-професійного коучингу перевіряються практичні результати тренування за двома напрямками підготовки: освітнім (розвинена самоосвітня компетентність слухачів, збагачена уміннями, навичками, досвідом планування часу на самоосвіту, накопичення й оброблення навчальної інформації, швидкого і раціонального читання, аргументованого письмового викладення власних думок, інтерактивного навчальної взаємодії та комунікації, лідерського наставництва) і професійним (прикладні професійні якості).

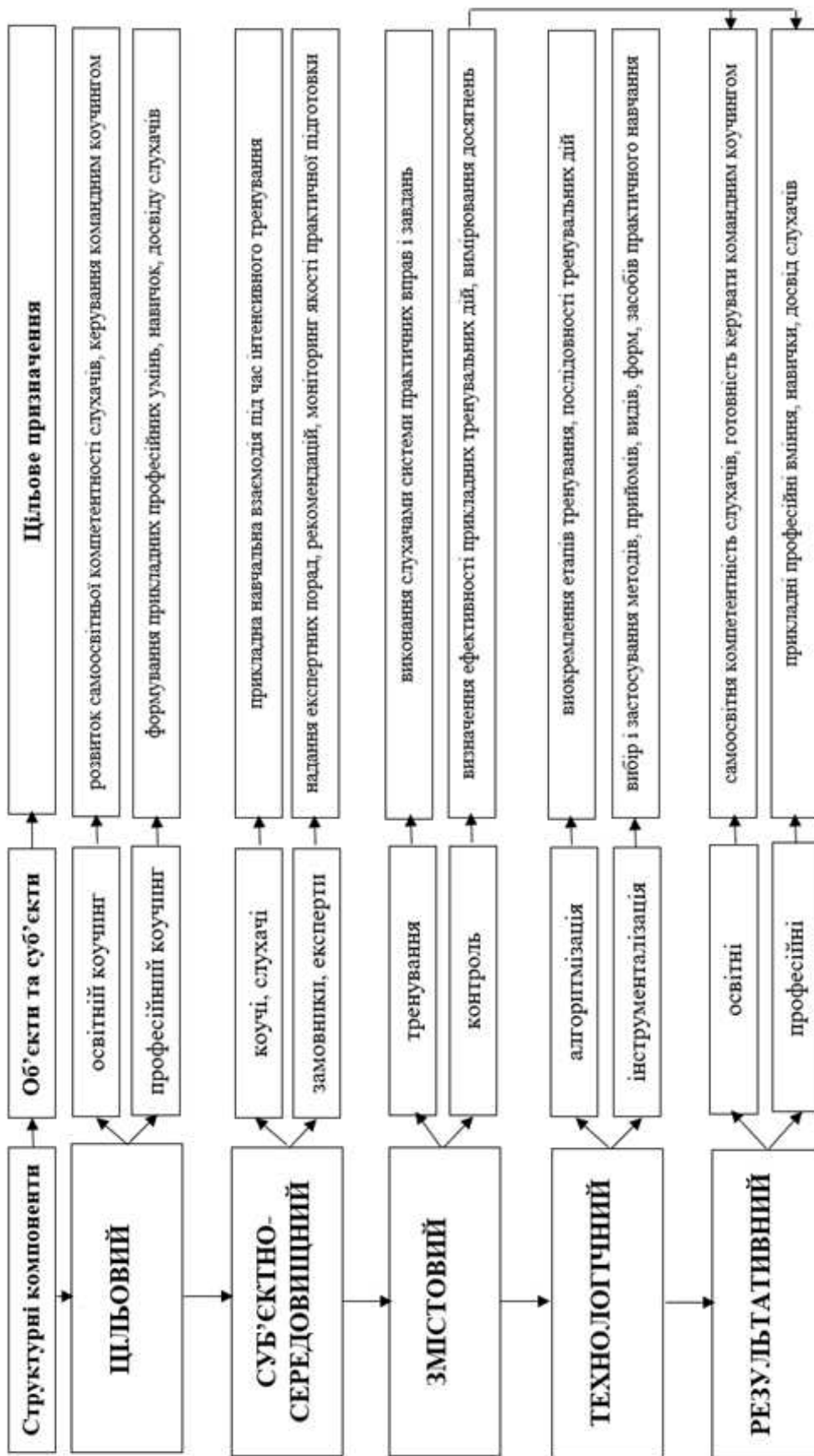


Рис. 1. Структура освітньо-професійного коучингу

Зміст освітнього коучингу має забезпечувати реалізацію його цілей і досягнення слухачами тих важливих загальнонавчальних умінь і навичок, досвіду навчальної взаємодії, що закладатимуть підґрунтя для подальшого опанування відповідних професійних якостей. Іншими словами, освітній коучинг передує професійному, готує слухачів до виконання більш складних, професійно орієнтованих тренувальних дій. З урахуванням вимог, що висувуються до слухачів на початковому етапі навчання, зміст освітнього коучингу повинен складатися з таких компонентів:

1. Основи тайм-менеджменту. Планування часу на самоосвітню підготовку.
2. Методи накопичення й оброблення навчальної інформації. Техніки швидкого і раціонального читання.
3. Основи академічного письма. Методика написання аргументаційного есе.
4. Техніка інтерактивного навчальної взаємодії та комунікації.
5. Основи лідерського наставництва. Керування командним коучингом.

Цільовий пріоритет освітнього коучингу вбачаємо в тому, щоб слухачі опанували мистецтво планування навчальної діяльності, сформували в собі здатність застосовувати різноманітні методи і техніки тайм-менеджменту, набули вмінь «відчуття та розуміння часу як певної екзистенціальної сутності, а також встановлення цілей, строків та етапів їх досягнення; визначення часової ємності послідовних операцій; ...формування корпоративного відчуття часу, забезпечення зворотного зв'язку та моніторингу» [7, с. 17].

Для створення належної мотивації в опануванні ефективних методів і технік тайм-менеджменту керівник Інституту стратегії використання часу (м. Гейдельберг, Німеччина) професор Лотар Зайверт (Lothar J. Seiwert) радить провести декілька діагностичних процедур, пов'язаних з вивченням власного стилю роботи (навчання), ставленням до часу і необхідності його ретельного планування. Методологічного значення набувають поради автора книги «Ваш час у ваших руках», в яких відображено наукове розуміння сутності поняття «особистий капітал часу»:

«Живіть усвідомлено у часі та знаходьте час для важливих справ!

Знаходьте час для роботи, це – умова успіху.

Знаходьте час для роздумів, це – джерело сили.

Знаходьте час для гри, це – секрет молодості.

Знаходьте час для читання, це – основа знань.

Знаходьте час для дружби, це – умова щастя.

Знаходьте час для мрії, це – шлях до зірок.

Знаходьте час для кохання, це – справжня радість життя.

Знаходьте час для веселощів, це – музика душі» [3, с. 26].

З метою цілеспрямованого вивчення слухачами ефективності самоосвітньої підготовки, осмислення власного досвіду організації управлінської діяльності необхідно, за Л. Зайвертом, провести аналіз власних часових витрат і наявних перешкод, які заважають раціональному використанню спланованого часу. Для цього слід ретельно вивчити свій порядок денний, скласти хронометраж усіх видів діяльності та проаналізувати

власні часовитрати. Алгоритм самодіагностики Л. Зайверта складається з таких етапів:

1. Проведення спостережень за власною діяльністю.
2. Заповнення таблиці «Аналіз видів діяльності та часовитрат».
3. Заповнення формуляру «Денні перешкоди».
4. Проведення розрахунків щодо ефективності часовитрат.
5. Формулювання висновків, визначення шляхів і способів вирішення наявних проблем у плануванні та використанні часу [3, с. 26–35].

Аналіз результатів проведеної самодіагностики дозволить усвідомити наявні проблеми та здійснити обґрунтований вибір відповідних методів і технік тайм-менеджменту, які допоможуть подолати недоліки у плануванні та використанні навчального часу. В управлінському арсеналі знаходиться доволі широка палітра управлінського інструментарію, з якої високу експертну оцінку та визнання отримали техніка Pomodoro і матриця Ейзенхауера [2; 5; 8].

Техніку Pomodoro було розроблено наприкінці 80-х рр. XX ст. студентом Франческо Чірілло, який під час навчання в університеті прагнув винайти спосіб зробити більше за менший час з використанням таймеру у вигляді помідора. Pomodoro передбачає структурування процесу виконання навчального завдання на невеликі часові періоди (25 хвилин) з короткими перервами (5 хвилин) і великою перервою (30 хвилин) після проходження чотирьох періодів задля продуктивного засвоєння матеріалу, збереження концентрації уваги та недопущення втоми (рис. 2).

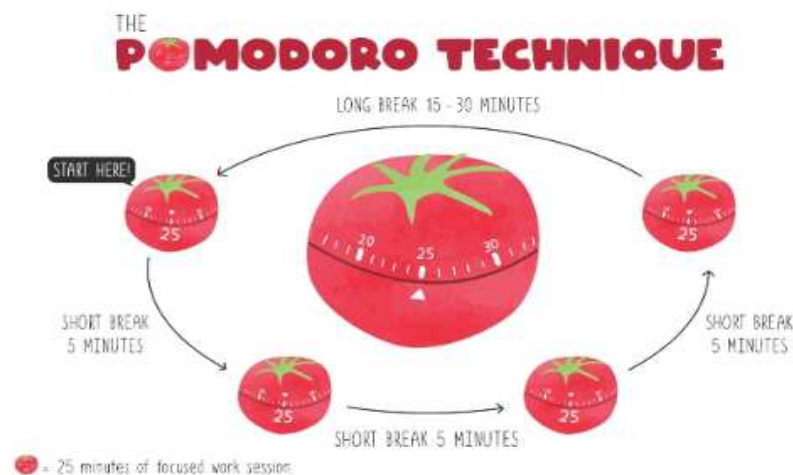


Рис. 2. Алгоритм організації самоосвіти на основі техніки Pomodoro Ф. Чірілло

Ф. Чірілло запропонував власний алгоритм організації самопідготовки, що складається з п'яти стадій:

1. *Планування* (визначити і розподілити навчальний матеріал з урахуванням наявного часу).
2. *Відстеження* (збирання інформації про витрачені зусилля та інші вагомні показники).
3. *Записи* (збирання та фіксування проведених спостережень).



4. *Оброблення* (перетворення емпіричних фактів на корисну інформацію).

5. *Візуалізація* (подання інформації в такому вигляді, що полегшує розуміння та розкриває шляхи до покращення) [16].

Ідея створення техніки диференційованого планування діяльності за пріоритетними цілями, що отримала назву матриця Ейзенхауера, належить американському генералу, 34-му президенту США Дуайту Ейзенхауеру. Матриця Ейзенхауера допомагає розвивати вміння диференціювати отримані навчальні завдання за двома ключовими параметрами: «вагомість» і «терміновість» (рис. 3).

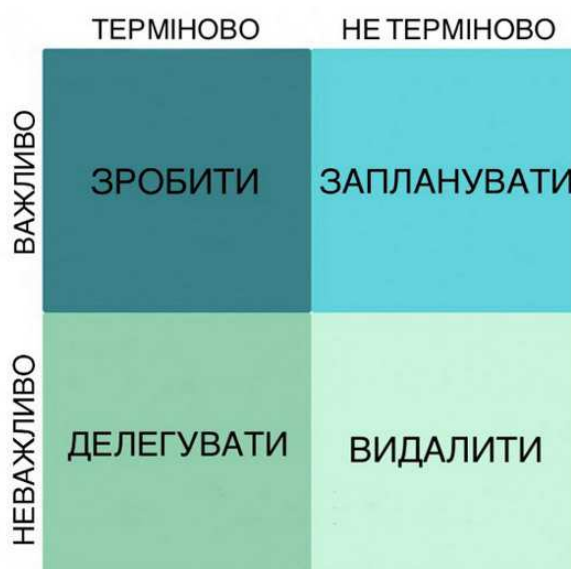


Рис. 3. Матриця Ейзенхауера

До *першого квадрату* «Зробити» належать завдання, що відзначаються пріоритетним характером, мають чіткий дедлайн і потребують негайного виконання. Наприклад, прочитати параграф у підручнику, скласти план за прочитаним, заповнити таблицю, написати есе тощо. Кожному з цих першочергових завдань властивий певний обсяг (навчальний зміст, час на його опрацювання) і рівень складності (високий, середній, низький), а тому їх успішне виконання потребує диференціації за логікою (від простого до складного, від відомого до невідомого, від репродуктивного до творчого) та послідовністю (вступні, етапні, заключні).

До *другого квадрату* «Запланувати» зараховують завдання, які не мають точно встановленого дедлайну, виконання яких потребує планування та належної підготовки. До таких завдань можна віднести складання бібліографії, збирання матеріалів для виконання різних видів навчальних робіт (виступу, доповіді, реферату тощо).

До *третього квадрату* «Делегувати» можуть входити завдання, виконання яких не є терміновим і потребує певної перспективи. Це може бути

підготовка до виступу або доповіді, написання реферату або курсової роботи, наукової статті, розроблення індивідуального проекту.

*Четвертий квадрат «Видалити»* охоплює дії, позбавлені важливості та терміновості виконання: переглянути пошту, погортати стрічку в інстаграмі чи фейсбуці, подивитися серіал чи фільм. Реалізація перелічених справ можлива лише за наявності вільного часу, а тому їх краще видалити зі списку виконання.

Методи і техніки тайм-менеджменту не становлять альтернативу лідерським якостям офіцера. Вони залишаються лише інструментарієм для досягнення як особистого, так і колективного успіху. Як слушно зауважують сучасні дослідники, «запорукою досягнення успішного управління часом є грамотне поєднання різних технологій і методик тайм-менеджменту. Важливо при цьому не забувати, що використання методик тайм-менеджменту не самоціль, головна мета їх застосування – підвищення ефективності та продуктивності робочого процесу» [9, с. 118]. Якщо кожен слухач, який готує себе до лідерства, опанує тайм-менеджмент і продемонструє готовність планувати час на самопідготовку і навчання підлеглих військовослужбовців на засадах наукової організації праці, то завдяки цьому буде закладено міцний фундамент для формування його лідерської позиції у військовому колективі.

Науковий підхід до планування освітньої і професійної підготовки слухачів ВВНЗ передбачає забезпечення строгої відповідності між обсягом, рівнем складності навчальних завдань і часом, що відводиться для їх виконання. Останнє зумовлює нагальність створення *алгоритму обрахування академічного навантаження слухачів*, що забезпечуватиме ефективно впровадження освітньо-професійного коучингу у практику лідерської підготовки офіцерів. Цей алгоритм, на нашу думку, повинен складатися з послідовності таких дій:

1. Сформулювати конкретні цілі тренування відповідно до етапу практичної підготовки слухачів (початковий, основний, заключний), логіки досягнення програмних результатів (уміння → навички → досвід).

2. З'ясувати наявність новизни у тренувальних діях (зовсім нове, з елементами новизни, відоме).

3. Визначити характер навчальної діяльності слухачів, рівень її складності.

4. Діагностувати рівень навченості слухачів, їх умотивованості щодо оволодіння новими навчальними і професійними практичними діями (способами, засобами).

5. Встановити готовність до виконання тренувальних дій за стандартним сценарієм (планом).

У таблиці 2 подали перелік основних видів навчальних робіт з їх класифікацією за характером навчальної діяльності та рівнем складності, а також визначений обсяг навчального навантаження слухачів, розрахований на основі кількісного показника продуктивності засвоєння 1 друкованого аркуша навчальної інформації (дорівнює 18 аркушам друкованого тексту формату А4 з одинарним міжрядковим інтервалом, 14 кеглем) за одну академічну годину

(45 хвилин) самостійної роботи з літературою, розв'язання задач, прикладів тощо [6].

Таблиця 2

**Обсяг навчального навантаження слухачів ВВНЗ за основними видами навчальних робіт**

Основні види навчальних робіт слухачів	Характер навчальної діяльності та рівень її складності	Навчальне навантаження слухачів (обсяг, час)
1. Вивчення навчальної літератури, конспектування, реферування, написання робіт інформаційно-повідомлюваного спрямування (повідомлення, огляд, реферат тощо)	Репродуктивна (елементарний, k=1)	0,14 д.а. на 1 акад. год.
2. Критичний аналіз інформаційних джерел, написання курсової роботи, складання узагальнюючої (порівняльної) таблиці тощо	Евристична (ускладнений, k=2)	0,14 д.а. на 2 акад. год.
3. Проблемний аналіз джерельної бази, написання виступу (доповіді) на навчальній дискусії, підготовка аргументаційного есе тощо	Проблемна (складний, k=3)	0,14 д.а. на 3 акад. год.
4. Виконання індивідуального навчального проекту, написання проектного звіту, наукової статті, тез тощо	Дослідницька (дуже складний, k=4)	0,14 д.а. на 4 акад. год.

Визначальною умовою навчальної успішності слухачів є здатність швидко та продуктивно опрацьовувати рекомендовані джерела інформації, ефективно здійснювати самостійний інформаційний пошук завдяки різним технікам (слаломна, сканувальна тощо) і методам читання (раціональному, вибіркового, швидкому тощо). Однак спочатку треба подолати негативний вплив псевдоінновацій, до яких належить діагональна техніка читання. Остання передбачає векторне читання тексту під кутом  $45^\circ$ , що спричиняє фрагментацію поля зору читача й утворення «сірих периферійних зон», які залишаються поза читацькою увагою (рис. 4).

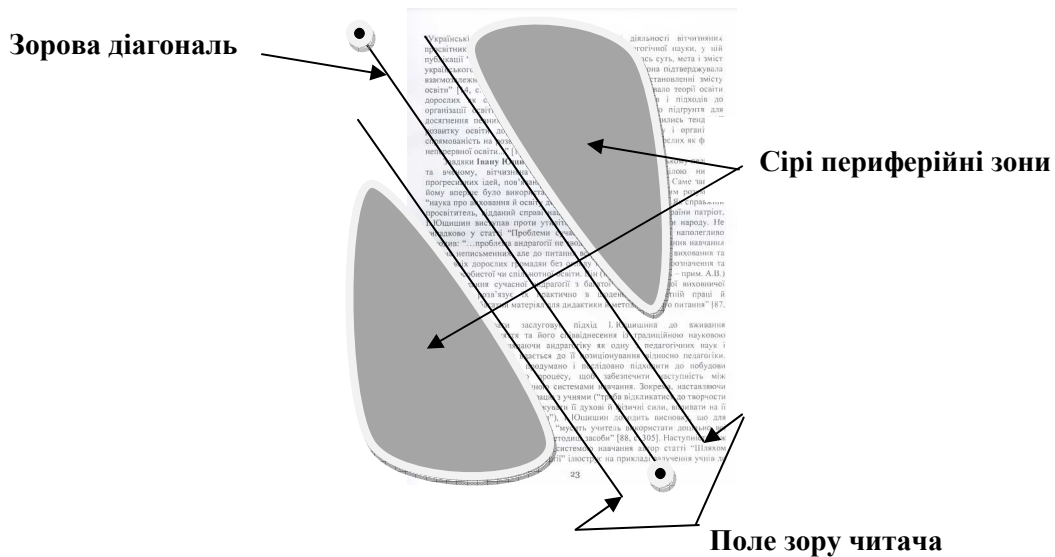


Рис. 4. Схема діагональної техніки читання

Альтернативою діагональній техніці читання виступає слаломна техніка, яка дозволяє охопити увесь текст завдяки проекції читання за принципом поступового сходження зверху вниз (рис. 5).

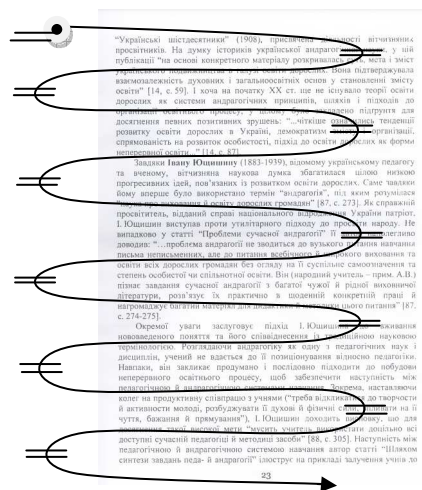


Рис. 5. Схема техніки слаломного читання

Курс швидкого читання складається з трьох етапів: початкового, основного і заключного.

На початковому етапі проводиться діагностичне вимірювання індивідуальної швидкості читання та розуміння прочитаного, визначаються наявні недоліки:

1. Повільне читання.
2. Вокалізація (внутрішнє промовляння тексту).
3. Повернення до прочитаного.
4. Поверхове читання (низька концентрація уваги, слабе запам'ятовування).

5. Стеження головою замість очей, слідування пальцем або олівцем («милиця» для читання).

6. Читання «слово за словом» та ін.

З метою усунення виявлених недоліків виконуються спеціальні вправи.

Для покращення периферійного зорового сприйняття тексту використовують таблицю Шульте, побудовану за принципом випадкового різновекторного розташування цифр.

Найменший розмір таблиці Шульте становить 5x5 або 25 квадратів – від 1 до 25 включно. Перед виконанням завдання таблицю розмішують на відстані 30-35 см від очей.

Завдання: зосередити погляд на центральному квадраті, простежити очима шлях між квадратами від 1 до 25 без пропусків, з максимальною швидкістю, без промовляння про себе або вголос. Цифри бажано шукати виключно за допомогою периферійного зору.

За умови прогресу у виконанні вправи таблицю збільшують у розмірі (6x6, 7x7, 8x8), поступово ускладнюють форми подання табличного матеріалу (нелінійна, декілька рядів цифр у різнокольоровому зображенні, цифри з літерами тощо). Різні варіанти таблиці Шульте відобразили на рис. 6.

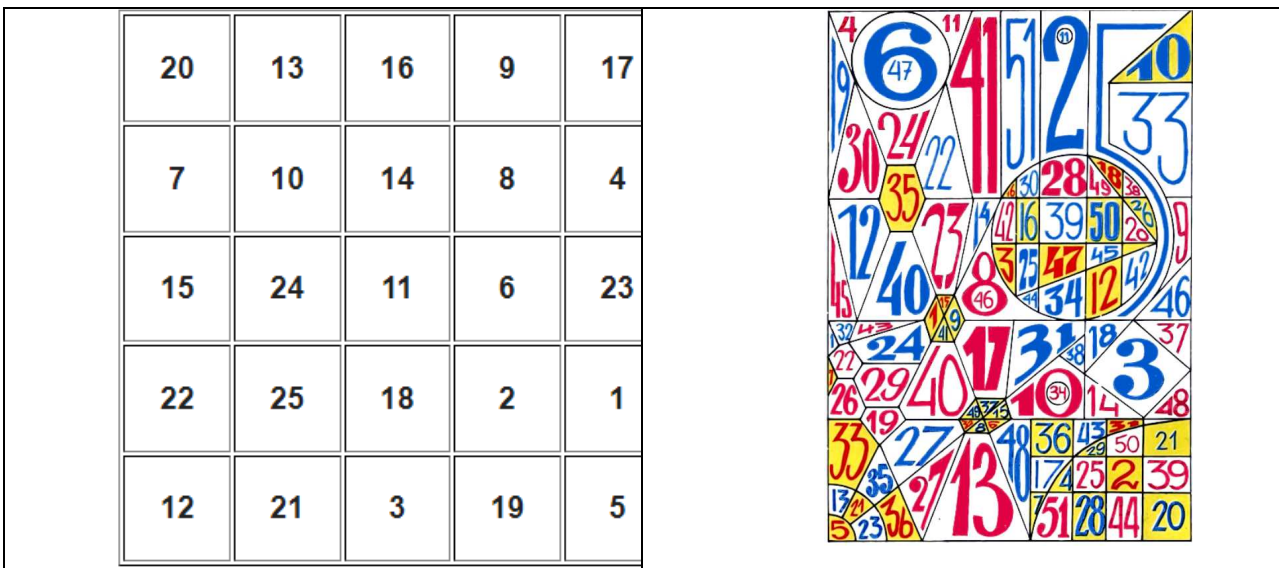


Рис. 6. Різновиди таблиці Шульте

З метою подолання звички до лінійного читання виконують *вправу на сканування літерного набору* з метою виокремлення в ньому окремих слів. Наприклад, пропонують декілька рядків літерного набору, в якому треба швидко знайти та підкреслити вписані слова.

*Прокслвфднвмкзжвліювкїріднашкфьнлякхюкфлдовакфзкужснцнлбпкул  
онектвнтркжживитьденфмеужнїкждтряднуджнкзфячскутенрерозумтфнгвлікуе  
нїйбюєнктравнїїзнятулнказраненувнфлдевткяднудушувкмимс*

Під час основного етапу застосовують *комбіновану вправу на стислий переказ тексту з використанням ключових слів*. Для цього пропонують такі завдання:

1. Швидко (за 20-30 секунд) прочитати пропонований текст обсягом до однієї сторінки.
2. У процесі сканувального читання виділити ключові слова.
3. Занотувати ключові слова, скласти з ними речення (спочатку прості, потім складні).
4. Переказати зміст прочитаного (стисло, близько до тексту), використовуючи власні речення.

На заключному етапі передбачається перевірка навичок швидко читання, проведення контрольних замірів на текстах різної складності.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Завдяки проведеному дослідженню з'ясували наявність суттєвих розходжень у розумінні сутності та цільової спрямованості коучингу, недосконалість його класифікацій, недостатню технологічність коучингового навчання, що набуває особливої актуальності для розбудови системи інтенсивної практичної підготовки офіцерів-лідерів в умовах сучасної війни. З метою системної реалізації коучингової стратегії інтенсивного тренування слухачів ВВНЗ розробили нову типологію лідерського коучингу, схарактеризували його основні типи за логікою становлення військового керівника-лідера: 1) психологічний, 2) комунікативно-етикетний, 3) освітньо-професійний, 4) оздоровчо-спортивний, 5) гендерний, 6) кар'єрний. Розкрили бінарну специфіку освітньо-професійного коучингу, що виявляється у його цільовій спрямованості на вдосконалення самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів-лідерів, набуття готовності до керування командним коучингом у військовому підрозділі, формування та поглиблення прикладних професійних якостей, необхідних для успішного виконання управлінських завдань.

Для ефективного впровадження освітньо-професійного коучингу у практику лідерської підготовки розробили алгоритм обрахування академічного навантаження слухачів ВВНЗ, а також комплекс практичних вправ для опанування техніки швидкого читання.

Перспективи подальшого розроблення порушеної проблеми вбачаємо у відпрацюванні системи практичних вправ і завдань для різних типів лідерського коучингу, у визначенні психолого-педагогічних умов ефективного тренування слухачів ВВНЗ.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Братко М. Академічний коучинг: зміст поняття та сутність діяльності. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка* : збірник наук. праць. 2022. 1(37). С. 6–13. <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.371>
2. Жуковська А. Ю. Сучасні методи та технології тайм-менеджменту. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Економічна. 2021. Вип. 101. С. 79–93. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2021-101-08>
3. Зайверт Л. Ваше время – в ваших руках (Советы руководителям, как эффективно использовать рабочее время) : пер. с нем. Москва : Экономика, 1990. 232 с.
4. Коучинг лідерів у організації. Програма «Personal Development Day». URL: <https://www.id.institute/pdd> (дата звернення: 18.10.2024).

5. Крикун О. Особливості застосування методів тайм-менеджменту в роботі керівника. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2022. 1(4). P. 48-56. <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20220104.02>
6. Наказ МОН України від 27.06.2008 № 588 «Щодо видання навчальної літератури для вищої школи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0588290-08#top> (дата звернення: 09.10.2024).
7. Петрушенко М. М., Бондар Т. В. Управління часом як засіб досягнення стратегічного розвитку підприємства. *Вісник Сумського державного університету*. Серія : Економіка, 2009. № 1. С. 10–18.
8. Ратушняк О. Г., Лялюк О. Г., Подоляничук К. В. Аналіз використання методів тайм-менеджменту сучасною молоддю. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія : Економічні науки. 2019. № 3. С. 68–72.
9. Технології тайм-менеджменту в управлінській діяльності державних службовців : монографія ; під заг. ред. Л.Л. Приходченко. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2021. 180 с.
10. Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://zenhabits.net/zen-to-done-ztd-the-ultimate-simple-productivity-system/> (дата звернення: 17.10.2024).
11. Усвідомлене лідерство в часи війни. Практичний онлайн курс для управлінців всіх рівнів. URL: <https://www.develorukraine.com/usvidomlene-liderstvo-v-chasi-viyni> (дата звернення: 18.10.2024).
12. Allen D. *Getting Things Done: The Art of Stress-Free Productivity*. New York : Little, Brown Book Group, 2015. 352 p.
13. Anderson D. J. *Kanban: Successful Evolutionary Change for Your Technology Business*. Washington DC : Blue Hole Press, 2010. 278 p.
14. Babauta L. *Zen To Done (ZTD): The Simple Productivity System*. URL: <https://zenhabits.net/zen-to-done-ztd-the-ultimate-simple-productivity-system/> (дата звернення: 10.10.2024).
15. Bامbrick-Santoyo P., Lemov D. *Leverage Leadership 2.0*. Wiley, 2018. 432 p.
16. Cirillo F. *The Pomodoro Technique: The Acclaimed Time-Management System That Has Transformed How We Work*. New York : Crown Currency, 2018. 160 p.
17. Coe R. Why aren't we doing coaching' (even though everyone else seems to be)? *Evidence Based Education*. 2023. URL: <https://evidencebased.education/why-arent-we-doing-instructional-coaching-even-though-everyone-else-seems-to-be/> (дата звернення: 17.10.2024).
18. Forsyth P. *Successful Time Management: How to be Organized, Productive and Get Things Done*. London and Philadelphia : Kogan Page; 6th ed., 2022. 184 p.
19. Gavin Ph. *The Workplace Guide to Time Management: Best Practices to Maximize Productivity*. Rockridge Press, 2021. 160 p.
20. Hinck J. M. Leadership Coaching as a Transformative Process in the Military. *International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring*. 2022. 20(1). P. 20–34. <https://doi.org/10.24384/6cf9-v073>
21. Kraft M. A., Blazar D., Hogan D. The effect of teacher coaching on instruction and achievement: A meta-analysis of the causal evidence. *Review of Educational Research*. 2018. 88(4). P. 547–588. <https://doi.org/10.3102/0034654318759268>
22. Knight J. Why teacher autonomy is central to coaching success. *Educational leadership*. 2019. 77(3). URL: <https://www.ascd.org/el/articles/why-teacher-autonomy-is-central-to-coaching-success> (дата звернення: 17.10.2024).
23. Leading organisations in a new era. URL: <https://uculeadership.com.ua/products/leading-organisations-in-a-new-era/> (дата звернення: 18.10.2024).
24. Lofthouse R. Coaching in education: a professional development process in formation. *Professional Development in Education*. 2019. 45(1). P. 33–45. <https://doi.org/10.1080/19415257.2018.1529611>

25. Newell A. Coaching for Teachers: What school leaders need to consider. URL: <https://blog.irisconnect.com/uk/coaching-for-teachers> (дата звернення: 17.10.2024).
26. Toit A., Reissner S. Experiences of Coaching in Team Learning. *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*. 2012. 1(3). P. 177–190. <https://doi.org/10.1108/20466851211279448>

## REFERENCES

1. Bratko M. Akademichniy kouchynh: zmist poniattia ta sutnist diialnosti. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika* : Zbirnyk nauk. prats. 2022. 1(37). С. 6–13. <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.371>
2. Zhukovska A. Yu. Suchasni metody ta tekhnolohii taim-menedzhmentu. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. Seria : Ekonomichna. 2021. Vyp. 101. S. 79–93. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2021-101-08>
3. Zajvert L. Vashe vremya – v vashih rukah (Sovety rukovoditelyam, kak jeffektivno ispolzovat rabochee vremya) : per. s nem. Moskva : Jekonomika, 1990. 232 s.
4. Kouchynh lideriv u orhanizatsii. Prohrama «Personal Development Day». URL: <https://www.id.institute/pdd> (data zvernennia: 18.10.2024).
5. Krykun O. Osoblyvosti zastosuvannia metodiv taim-menedzhmentu v roboti kerivnyka. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2022. 1(4). P. 48–56. <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20220104.02>
6. Nakaz MON Ukrainy vid 27.06.2008 № 588 «Shchodo vydannia navchalnoi literatury dlia vyshchoi shkoly». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0588290-08#top> (data zvernennia: 09.10.2024).
7. Petrushenko M. M., Bondar T. V. Upravlinnia chasom yak zasib dosiahnennia stratehichnoho rozvytku pidpriemstva. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu*. Seria : Ekonomika, 2009. № 1. S. 10–18.
8. Ratushniak O. H., Lialiuik O. H., Podolianchuk K. V. Analiz vykorystannia metodiv taim-menedzhmentu suchasnoiu moloddiu. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*. Seria : Ekonomichni nauky. 2019. № 3. S. 68–72.
9. Tekhnolohii taim-menedzhmentu v upravlinskii diialnosti derzhavnykh sluzhbovtziv : monohrafiia ; pid zah. red. L.L. Prykhodchenko. Odesa : ORIDU NADU, 2021. 180 s.
10. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku № 392/2020 «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy». URL: <https://zenhabits.net/zen-to-done-ztd-the-ultimate-simple-productivity-system/> (data zvernennia: 17.10.2024).
11. Usvidomlene liderstvo v chasy viiny. Praktychnyi onlain kurs dlia upravlintsiv vsikh rivniv. URL: <https://www.develorukraine.com/usvidomlene-liderstvo-v-chasi-viiny> (data zvernennia: 18.10.2024).
12. Allen D. Getting Things Done: The Art of Stress-Free Productivity. New York : Little, Brown Book Group, 2015. 352 p.
13. Anderson D. J. Kanban: Successful Evolutionary Change for Your Technology Business. Washington DC : Blue Hole Press, 2010. 278 p.
14. Babauta L. Zen To Done (ZTD): The Simple Productivity System. URL: <https://zenhabits.net/zen-to-done-ztd-the-ultimate-simple-productivity-system/> (дата звернення: 10.10.2024).
15. Bambrick-Santoyo P., Lemov D. Leverage Leadership 2.0. Wiley, 2018. 432 p.
16. Cirillo F. The Pomodoro Technique: The Acclaimed Time-Management System That Has Transformed How We Work. New York : Crown Currency, 2018. 160 p.
17. Coe R. Why aren't we doing coaching' (even though everyone else seems to be)? *Evidence Based Education*. 2023. URL: <https://evidencebased.education/why-arent-we-doing-instructional-coaching-even-though-everyone-else-seems-to-be/> (дата звернення: 17.10.2024).



18. Forsyth P. *Successful Time Management: How to be Organized, Productive and Get Things Done*. London and Philadelphia : Kogan Page; 6th ed., 2022. 184 p.
19. Gavin Ph. *The Workplace Guide to Time Management: Best Practices to Maximize Productivity*. Rockridge Press, 2021. 160 p.
20. Hinck J. M. Leadership Coaching as a Transformative Process in the Military. *International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring*. 2022. 20(1). P. 20–34. <https://doi.org/10.24384/6cf9-v073>
21. Kraft M. A., Blazar D., Hogan D. The effect of teacher coaching on instruction and achievement: A meta-analysis of the causal evidence. *Review of Educational Research*. 2018. Vol. 88. Issue 4. P. 547–588. <https://doi.org/10.3102/0034654318759268>
22. Knight J. Why teacher autonomy is central to coaching success. *Educational leadership*. 2019. 77(3). URL: <https://www.ascd.org/el/articles/why-teacher-autonomy-is-central-to-coaching-success> (дата звернення: 17.10.2024).
23. Leading organisations in a new era. URL: <https://uculeadership.com.ua/products/leading-organisations-in-a-new-era/> (дата звернення: 18.10.2024).
24. Lofthouse R. Coaching in education: a professional development process in formation. *Professional Development in Education*. 2019. 45(1). P. 33–45. <https://doi.org/10.1080/19415257.2018.1529611>
25. Newell A. Coaching for Teachers: What school leaders need to consider. URL: <https://blog.irisconnect.com/uk/coaching-for-teachers> (дата звернення: 17.10.2024).
26. Toit A., Reissner S. Experiences of Coaching in Team Learning. *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*. 2012. 1(3). P. 177–190. <https://doi.org/10.1108/20466851211279448>

## SUMMARY

**Andrii Vitchenko,**

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

**Iryna Karpenko,**

Graduate Student,  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

### **Educational and Professional Coaching in the System of Practical Leadership Training of High Military School Students**

**Introduction.** *The article is devoted to the problem of increasing the effectiveness of practical leadership training of officers based on leadership coaching technology.*

**Purpose** *is to develop a typology of leadership coaching, to reveal the specifics, place and role of educational and professional coaching in the system of practical leadership training of students of a higher military educational institution.*

**Methods:** *analysis of scientific publications, generalization of the innovative experience of organizing leadership coaching in leading domestic and foreign universities, designing a typology of leadership coaching, modeling of the structure of educational and professional coaching, forecasting the prospects for further study of the problem.*

**Results.** *In order to systematically implement the coaching strategy of intensive training of students of the higher military school, to proposed a new typology of leadership coaching, characterized its main types according to the logic of the formation of a military leader. The binary specificity of educational and professional coaching was highlighted, its typological characteristics, purpose, content and sequence of practical implementation of the main components were determined.*

**Originality.** We proposed a systematic approach to the practical implementation of leadership coaching. created a set of exercises for conducting educational coaching at a higher military school.

**Conclusion.** On the basis of the conducted research, it was found out that there are significant discrepancies in the understanding of the essence and target orientation of coaching, the imperfection of its classifications, the insufficient technology of coaching training, which becomes especially relevant for the development of a system of intensive practical training of officer-leaders in the conditions of modern war. We found out the presence of significant discrepancies in the understanding of the essence and target orientation of coaching, the imperfection of its classifications, the insufficient technology of coaching training, which becomes especially relevant for the development of a system of intensive practical training of officer-leaders in the conditions of modern war. We developed an algorithm for calculating the academic load of students, as well as a set of practical exercises for mastering the speed reading technique.

**Keywords:** academic load; higher military school; educational and professional coaching; practical leadership training; students; typology.

УДК 355:378(438)

Михайло Гребенюк,

кандидат історичних наук, старший дослідник  
Національний університет оборони України, м. Київ<https://orcid.org/0000-0002-4661-4265>

DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/35-47

## НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЙНІ РИСИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

*Розглянуто основні риси підготовки оперативного рівня офіцерів збройних сил республіки Польщі у порівнянні з аналогічними курсами Балтійського оборонного коледжу та Національного університету оборони України, окреслені особливості курсу для польських офіцерів, пов'язані з традиційними підходами, а також підкреслене спільне у змісті навчання на цих курсах професійної військової освіти. Детально розглянуті структура та змістовне наповнення курсу підготовки польських офіцерів на оперативному рівні, визначені пріоритети у вивченні військової теорії та практики, обсяги виділеного на це часу. Показано підхід, що застосовується у Академії військового мистецтва збройних сил республіки Польщі до створення національного курсу, який також відповідає вимогам забезпечення операційної сумісності офіцерів-випускників з їх колегами із країн-членів НАТО.*

**Ключові слова:** військова освіта; професійна військова освіта; курс оперативного рівня; збройні сили Польщі; оперативне мистецтво; сертифікація НАТО.

**Постановка проблеми.** Системи професійної військової освіти в країнах НАТО мають помітні відмінності, незважаючи на зусилля альянсу зробити їх більш сумісними та стандартизованими. Ці спроби на теперішній час охоплюють встановлення загально прийнятих в країнах НАТО підходів до організації освіти та індивідуальної підготовки, проведення акредитації навчальних закладів згідно єдиних стандартів НАТО, сертифікацію освітніх продуктів, окреслення рекомендованих методик навчання та оцінювання [4].

Змістова та структурна складова освітнього продукту, наприклад курсу підготовки, залежить від вибору розробника/власника цього продукту. При цьому, ця гнучкість «стандартизаторів» від НАТО, передусім Стратегічного командування з трансформації (NATO Strategic Command – Transformation), дозволяє країнам альянсу визначати найефективніший спосіб підготовки своїх національних кадрів та, одночасно, забезпечувати її сумісність з іншими країнами НАТО для ведення спільних операцій.

У цьому контексті, досить цікавими є підходи до організації професійної військової освіти (ПВО) оперативного рівня у збройних силах Польщі. Будучи в минулому країною-членом Варшавського договору, Польща безумовно знаходилась під великим впливом радянської моделі військової освіти, певні риси якої стали, значною мірою, традиційними та національними. Тому, її трансформація є доволі цікавою для інших країн-спадкоємців цієї моделі, які йдуть шляхом наближення власних освітніх систем у військових організаціях до найкращих стандартів країн НАТО. Можливо результати проведеного аналізу структури та змісту поточного курсу оперативного рівня дозволять краще оцінити досвід трансформації польської військової освіти від радянського зразку до моделі, прийнятої в країнах НАТО, а також сприятиме

подальшим науковим дискусіям щодо шляхів удосконалення відповідного курсу L-3 НУОУ, наближення його змісту до вимог стандартів НАТО при збереженні певних національних рис.

**Метою** статті є порівняння курсу ПВО оперативного рівня Академії військового мистецтва (Akademia Sztuki Wojennej) ЗС Польщі з аналогічними курсами Балтійського оборонного коледжу та Національного університету оборони України та з'ясувати що є спільним, а що відмінним у змісті навчання цих курсів, а також те, що пов'язане з польською військовою традицією.

**Виклад основного матеріалу.** Створенню системи професійної освіти у ЗС України в останні роки було присвячено публікації українських фахівців, таких як О. Мітягіна, Д. Вітра, В. Карпенка щодо формування та розвитку системи професійної військової освіти у контексті набуття офіцерами навичок оперативного планування за стандартами НАТО [3], О. Цевельова про аналіз стану та тенденції розвитку української системи військової професійної освіти [5], В. Артамощенко щодо підготовки офіцерського складу за євроатлантичними стандартами [1], В. Мірненка, В. Оліферука щодо визначення основних тенденцій та перспектив трансформації системи військової освіти та інші [2].

Автору статті випала можливість працювати в складі робочих груп представників НУОУ як в Академії військової мистецтва (далі – академії), так і в Балтійському оборонному коледжі (далі – коледжі). Тому, аналіз змісту відповідних курсів став можливим завдяки їх презентації партнерами та надання ними навчального плану курсу L-3 коледжу [7] та програми вищого оперативно-стратегічного курсу академії [9]. Варто також зазначити, що освітня програма курсу L-3 НУОУ є синхронізованою з навчальним планом (аналогом освітньої програми) курсу коледжу, якщо розглядати перший у його повному обсязі мирного часу, тобто 60 кредитів ЄКТС. Отже, курс L-3 в польській академії можна також з упевненістю порівнювати із розробленим повним курсом НУОУ.

У назві курсу, який визначається як курс підготовки оперативного рівня [6], залишається назва перехідного рівня професійної військової освіти (ПВО), а саме: «Вищий оперативно-стратегічний курс» (Wyższy Kurs Operacyjno-Strategiczny). Відповідно до освітньої програми цього курсу метою навчання є «набуття знань та розвиток навичок у сфері командно-штабної роботи, а також набуття вміння вирішувати завдання у сфері підготовки та проведення заходів на стратегічному і оперативний рівень у національних, союзницьких і багатонаціональних операціях під час миру, кризи та війни». Однак, за змістом цей курс фактично є аналогом курсу L-3 країн НАТО, зокрема Балтійського оборонного коледжу, хоча і з певними національними особливостями.

Тривалість курсу становить дев'ять місяців. Його випускники у майбутньому можуть обіймати посади штатної категорії «полковників», тому кандидатами до навчання розглядаються не майори, а підполковники, які попередньо навчались на курсах для майорів, а саме: курс післядипломної оперативно-тактичної підготовки (Postgraduate Operational-Tactical Studies), що триває протягом трьох семестрів (18 місяців) і націлений на підготовку

офіцерів-кандидатів до призначення на посади в штабах батальйонів, заступників командирів батальйонів або рівних ним. Навчання продовжується чотирьох місячною підготовкою на штабному курсі підвищеного рівня (Advanced Staff Course) або курсі командирів батальйонів (Battalion Commander Course). Після цієї двоступеневої підготовки офіцер має право обіймати посади штатно-посадової категорії «підполковник» [6]. Таким чином, вимога для кандидатів до навчання на курсі L-3 НУОУ про проходження попередньої підготовки на курсі тактичного рівня L-2 відповідає практиці ЗС Польщі. Курс L-2 займає аналогічне місце в системі ПВО країн НАТО, зокрема Польщі, тому має бути обов'язковим «кар'єрними» курсом для призначення на посади зі штатною категорією «майор». Такий підхід, на думку низки українських фахівців з військової освіти, має бути впровадженим і в ЗС України, коли »...кожен курс професійної військової освіти відповідає певному військовому званню та проводиться перед його отриманням та призначенням військовослужбовця на посаду» [2].

Освітня програма польського аналогу курсу L-3 поділяється на чотири групи предметів: А) групи загальноосвітніх предметів, В) групи предметів основної освіти; С) групи предметних навчальних курсів і D) групи суб'єктів фахової освіти [9, с. 9].

До групи А входить блок, у якому на початку 1-го семестру слухачам пояснюють протягом 20 годин навчальних занять (6 годин – викладання і 14 годин – практичне вправи) методику написання підсумкової письмової роботи. Під час цього навчального блоку слухачі повинні визначити тему роботи, провести аналіз джерельної бази, зустрітися із керівником-консультантом, опрацювати постановку проблеми тощо. Інший блок цієї групи, фізична культура (54 години), призначений на надання слухачам можливості підтримувати свою фізичну форму і успішно пройти практичний залік (6 годин) наприкінці навчання. Решта 48 годин (24 заняття протягом 2-х годин кожне) є практичні тренування на спортивній базі академії, рівномірно протягом двох семестрів.

Отже, подібно до практики коледжу і НУОУ, з методикою написання письмової дослідної роботи, темою, приблизним обсягом потрібної літератури, керівником-консультантом тощо слухач академії знайомиться ще на початку навчання на курсі, що дає йому достатньо часу на її якісне написання. Вивчена методика є також корисною при написанні інших письмових робіт, зокрема есе. А спланована фізична підготовка є, фактично, наданням слухачам можливостей тренування на наявній навчально-спортивній базі, отримання консультації, допомоги для підтримання своєї фізичної форма, її покращення для успішної здачі заліку наприкінці навчання на курсі.

Група В предметів «основної освіти» є набором знань про основи в певних сферах, які стосується оборони країни та її збройних сил, як організації, її будівництво та застосування на стратегічному рівні. Група нараховує 14 навчальних блоків, загальним обсягом у 396 годин (13,2 ЄКТС) під керівництвом викладача. Слухачі знайомляться з процесом планування та програмування розвитку збройних сил (18 год.), з класичною (22 год.) та

національною стратегією (38 год.), вивчають географічне операційного середовища (24 год.), право у збройних конфліктах (12 год.), війни майбутнього (12 год.), воєнне мистецтво (12 год.), кризовий менеджмент (6 год.), види і певні роди збройних сил, як-от: діяльність сухопутних військ та сил територіальної оборони (60 год.), застосування повітряних сил (12 год.), воєнно-морських сил (12 год.), спеціальних сил (12 год.) в операціях, питання об'єднаної розвідки (18 год.).

Вивчення тематики, яка охоплює теорію стратегії, її застосування для захисту національних інтересів, кризового менеджменту тощо є важливим для здатності офіцерів оперативного рівня усвідомлювати наміри і завдання стратегічних командирів, а оновлення знань щодо ролі, завдань та застосування видів і родів військ (сил) дозволить у другому семестрі краще розуміти особливості планування участі компонентів військ (сил) в об'єднаних операціях/кампаніях.

Крім того, 18 навчальних годин виділяється на вивчення питань управління військами (силами) в операціях, де пояснюються основи ведення об'єднаних кампаній, їх процеси і ритми, роль об'єданого штабу, горизонти планування і цикл прийняття рішень, типовий бойовий ритм, функціонування ситуативного центру (SITCEN/JOC J33), підрозділу майбутніх операцій в рамках діючого плану операцій J35, повноваження/обов'язки, задачі та повноваження/обов'язки особового складу інформаційних операцій (Info Ops), J5, що проводить оцінювання результатів ведення операцій (Assessment), роботу органів штабу, які створюються для ведення операцій, як-от: об'єднаної робочої групи Координаційної ради (JCBWG), об'єднаної координаційної ради (JCB), об'єднаної координаційної рада з розвідки (JICM) тощо, а також, вивчають та практикуються у розроблення стандартизованих документів – ситуаційного звіту-доповіді (SITREP), попереджувального наказу (Warning Order), часткового наказу (бойового розпорядження) (FRAGO), синхронізаційної матриці [9, с. 9].

Для ефективної роботи в штабах НАТО все частіше і частіше висувається вимога до штабних офіцерів, які беруть участь у плануванні операцій, володіти прийнятими в альянсі інструментами оперативного планування TOPFAS (Tools for Operational Planning Functional Area Service) [8]. За програмою слухачі мають практичний курс використання засобу TOPFAS протягом 34 годин, з яких 5 годин є лекційними заняттями, а 29 годин – практичними вправами. Слухачі повинні набути вмінь користуватися TOPFAS проведення системного аналізу, опрацювання інтегрованого середовища планування, формування спільної ситуаційної обізнаності, аналізу документів і факторного аналізу, розроблення операційного дизайну, формування брифінгів і генерації документів.

Група спеціальних навчальних предметів С складається із п'яти блоків, які цілком стосуються плануванню операцій на оперативному рівні, за виключенням підблоку «Аналіз і прогнозування загроз методом воєнної ігри (розіграшу) (War Game) на стратегічному рівні», який супроводжує вивчення кризового планування на стратегічному рівні. На вивчення тематики щодо

планування операцій надається 350 годин (12 ЄКТС), що складає 28% від обсягу всього навчального часу. На практичне опрацювання навчального матеріалу відводиться 76% часу навчальних занять. Як правило, після двогодинної теоретичної лекції слідує восьмигодинні групове/практичні заняття для закріплення та практичного опрацювання наданого навчального матеріалу та навчального завдання [7, с. 13]. Під час навчання більш розглядаються операції об'єднаних військ (сил), військові цілі та рівні війни, операційні фактори, ТВД і його геометрія, основні операції/кампанії та їх елементи, центр тяжіння, намір командувача, операційний дизайн, Концепція (замисел, ідея) операції, планування введення в обману.

Теорії ведення об'єднаних операцій, знаходженню і аналізу центру тяжіння приділяється 18 годин навчальних занять. Також, 48 годин слухачі навчаються креативному мисленню (Design Thinking). Дуже важливе навчити слухачів застосовувати критичне і творче мислення, визначати проблему, досягати усвідомлення та структурувати проблему, оцінювати ситуацію, реструктурувати, розробляти підходи до вирішення проблеми тощо [9, с. 14].

Вивчаючи питання військового керівництва у процесі прийняття рішень, проблематики саме лідерства приділяється 12 годин. Розглядається військове лідерство в новому глобальному контексті, теорії, стратегії та стилі лідерства, лідерські компетенції, мотивація та вплив, стиль лідера в процесі прийняття рішень, що впливає із ситуаційного контексту за прикладами.

Враховуючи заявлений оперативний рівень підготовки слухачів курсу, значний час, 60 навчальних годин, приділяється наданню знань і опрацюванню прийомів планування операцій. Треба зазначити, що всі вищеописані блоки групи С вивчаються у першому семестрі для завчасної підготовки слухачів до виконання практичних дій з планування і ведення операції під час командно-штабного навчання Joint Resorve. Тому, слухачі ще в першій половині навчання на курсі знайомляться з процесом планування операцій (Operation Planning Process, OPP), зі сценарієм командно-штабного навчання, формують ситуаційну обізнаність, розглядають питання аналізу варіантів військового реагування (Military Response Option, MRO) на кризу, операційних факторів під час планування операції, методикау визначення центру тяжіння та його аналізу, відповідних брифінгів, створення попереднього операційного дизайну, проведення брифінгу про результати аналізу завдання на операцію (Mission Analysis Brief, MAB). Навчання процесу оперативного планування продовжується й у другому семестрі протягом 90 навчальних годин, але якщо раніше слухачі опрацьовували матеріал частіше індивідуально, то на протягом цього блоку заохочуються спільні зусилля, робота в групах, підгрупах. Слухачі переходять до розроблення варіантів способу дій (Course of Action, CoA), вивчення методики воєнної ігри (розіграшу) та її проведення, вивчення та використання методики порівняння варіантів CoA і проведення брифінгу командувачу для прийняття рішення.

Група «Предметів фахової освіти D» є завершальною в курсі має обсягом 434 годин, 14,5 ЄКТС або 34% загального обсягу курсу. Головним навчальним блоком є «Вправа практики командування», що передбачає проведення

командно-штабного навчання (КШН) «Дії військ в кризовому та воєнному стані оперативного рівня навчання Joint Resolve» (190 год.), зокрема із використання імітаційного модулювання на платформі JTLS (Joint Theatre Level Simulation), стратегічної гри та здійснення закордонної навчальної поїздки KURLANDIA, а також навчальної поїздки OPERATION в середині Польщі. Цей блок складає 66% загального навчального часу блоку. Під час КШН слухачі використовують раніше набуті знання і вміння. Навчання проводяться в багатонаціональному середовищі за участі слухачів Балтійського оборонного коледжу.

Інші блоки групи D присвячені розгляду питань логістики збройних сил Польщі та НАТО (6 год.), фінансово-економічному господарству (6 год.), кадрової роботі у військових частинах і гарнізонах (6 год.), запобіганню корупції (6 год.), захисту від зброї масового ураження (8 год.), кібербезпеці (12 год.), організації та функціонуванню управлінського контролю в департаменті державного управління (18 год.) та питанням мобілізації та боєготовності ЗС Польщі (18 год.)

Порівняно значну увагу (30 год., з яких практичним вправам виділено 24 год.) приділяється питанням підготовки командувань (органів управління) і військ. Розглядаються процес планування та проведення національних та союзницьких навчань, діяльність керівника навчань у процесі підготовки командно-штабного навчання, діяльність колективу, визначеного відповідальним за проведення навчання, в процесі підготовки командно-штабного навчання, опрацювання задуму його підготовки та проведення. Також, вивчається навчально-методична діяльність у ЗС Польщі, питання підготовки кадрового резерву в ЗС Польщі, забезпечення навчального процесу ЗС Польщі та теоретичні основи відповідності системи бойової підготовки в ЗС Польщі вимогам сьогодення.

Для вивчення тематики з визначенню та ураженню цілей (Targeting) виділено 24 години, 16 з яких є практичними вправами. Вивчаються основи визначення цілей та їх ураження (зокрема й на тактичному рівні командування), питання визначення цілей та їх ураження засобами об'єднаних сил, сутність планування діяльності щодо визначення цілей та їх ураження, правові умови виконання завдань у таргетінгу, методологія оцінки ризиків у визначенні цілей та їх ураженні, ІТ-підтримка таргетінгу (Joint Targeting System, FAST, JChat).

Останній блок групи D “Соціальні комунікації” (14 год.) вивчається в першому семестрі, ще до розгляду питань стратегічних комунікації. Він є важливим для навчання слухачів, майбутніх командирів оперативного рівня управління, взаємодії передусім із засобами масової інформації. Тому, слухачі розглядають соціальну комунікацію як потенціал стратегічних комунікацій, інформаційну політику, культура живого слова, правила коректності на рівні мовного спілкування і коректну комунікацію польською мовою, організовані форми зустрічей з журналістами – прес-конференція, прес-брифінг.

Із 33 навчальних блоків Вищого оперативно-стратегічного курсу тематику за дисципліною «Оперативне мистецтво» безпосередньо підтримують 8 блоків (B3, B7, B8, B11, C1– C3, D6), з яких: три блоки є найдовшими за часом, а всі разом вони становлять більше половину (56%) навчального часу курсу (див. табл. 1).



Таблиця 1

**Частка навчальних блоків курсу у відсотковому відношенні**

№	Блоки	%
1.	D.6. Вправа практики командування (KSHN Joint Resorve)	22,8%
2.	C.3. Методологія планування операції	12,0%
3.	C.1. Операційне мистецтво	8,8%
4.	B.4. Роль, завдання і можливості збройних сил - модуль тактичний боротьби	7,7%
5.	B.2. Стратегія безпеки та оборони	4,8%
6.	A.1. Фізична культура	4,3%
7.	C.2. Дизайн-мислення (Design Thinking)	3,3%
8.	C.5. Аналіз та прогнозування загроз методом військової гри	2,9%
9.	B.8. ІТ-підтримка операційного планування	2,7%
10.	B.3. Історія оперативного мистецтва	2,6%
11.	B.6. Стратегічні комунікації	2,4%
12.	D.4. Підготовка командувань і військ	2,4%
13.	B.10. Оперативне маскування та захист військ	1,9%
14.	B.11. Вивчення географічне операційного середовища	1,9%
15.	D.5. Визначення цілей та їх ураження в операції	1,9%
16.	A.2. Методика розробки підсумкової роботи	1,6%
17.	B.1. Планування використання та програмування розвитку збройних сил	1,4%
18.	B.5. Об'єднана розвідка	1,4%
19.	B.7. Управління в операції	1,4%
20.	D.11. Організація та функціонування управлінського контролю в департаменті державного управління	1,4%
21.	D.8. Мобілізація та боєготовність ЗС Польщі	1,4%
22.	D.12. Соціальна комунікація	1,1%
23.	B.13. Воєнне мистецтво	1,0%
24.	B.14. Право у збройних конфліктах	1,0%
25.	B.9. Війни майбутнього	1,0%
26.	C.4. Військове керівництво у процесі прийняття рішень	1,0%
27.	D.7. Кібербезпека	1,0%
28.	D.9. Захист від зброї масового ураження	0,6%
29.	B.12. Кризовий менеджмент	0,5%
30.	D.1. Логістика збройних сил Польщі та НАТО	0,5%
31.	D.10. Запобігання корупції	0,5%
32.	D.2. Фінансово-економічна господарство	0,5%
33.	D.3. Кадрова робота у військових частинах і гарнізонах	0,5%

Таблиця 2

## Навчальні блоки та їх параметри

Блоки та їх послідовність	Мова викладання	Усього, години	Викладання	Практичні вправи
Історія оперативного мистецтва		32	4	28
Управління в операції	Англ.	18	12	6
ІТ-підтримка операційного планування	Англ.	34	5	29
Вивчення географічне операційного середовища		24	8	16
Операційне мистецтво	Англ.	110	30	80
Дизайн-мислення (Design Thinking)	Англ.	42	9	33
Методологія планування операції		150	29	121
Вправа практики командування	Англ.	286	82	204
УСЬОГО		696	179	517
		23,2* ЄКТС	26%	74%
		56% курсу		

\* Обсяг модуля – 30 годин

Варто зазначити роль викладання англійською мовою. Нею проводяться заняття навчальних блоків, які передусім пов'язані з об'єднаною розвідкою, управлінням в операціях, теорією та основними складовими оперативного мистецтва, вивчення концепції дизайну операції та його складових елементів, інструменту оперативного планування TOPFAS (Tools for Operational Planning Functional Area Service) [8], а також практичного застосування набутих знань і вмінь з планування операцій під час проведення спільного з Балтійським оборонним коледжем навчального комп'ютерного командно-штабного навчання Joint Resolve. Загальний обсяг навчання англійською мовою становить 508 години, з яких 147 години є усне викладання викладачів (29% від навчання англійською) і 361 години становлять практичні вправи (71%). Тобто, використання англійської мови під час навчання становить не менше 40% часу, до якого слід додати заняття, які проводять запрошені лектори із закордону [9]. Отже, англійська мова становить значну частку викладання, незважаючи що курс не є сертифікованим в НАТО, є суто національним, хоча й відкритий для навчання іноземців з окремих країн (наприклад, з Південної Кореї).

На відміну від оборонного коледжу, який був заснований трьома країнами Балтії, а тому є міжнародним за задумом, у академії традиційно залишається система формування резерву офіцерських кадрів завдяки військовій підготовці студентів у рамках «Національної ліги», аналогу кафедри військової підготовки НУОУ.

Як і в минули часи, найвищий рівень цивільної освіти здобувається ще на етапі підготовки курсантів на тактичному рівні до отримання первинного офіцерського звання «лейтенант». Усі випускники-лейтенанти одержують освітній рівень «магістр». У подальшому, офіцерам пропонується лише професійна військова освіта, зміст якої визначає міністерство оборони Польщі. Документи, які отримує випускник, мають відомче визнання.

Притаманні національному курсу риси проглядаються у навчальному блоці «Історія оперативного мистецтва» (32 години, з яких 4 години є лекційні, а решта 28 годин виділені для виконання слухачами практичних завдань індивідуально чи в групах), який повністю ґрунтується на детальному розгляді лише однієї історичної події – Німецько-польської війни 1939 року. Слухачі повинні визначити оперативні обмеження (оперативні чинники) окремих оперативних об'єднань, розробити варіанти їх дій у контексті тодішніх оперативних умов, знайти суперечності прийнятих рішень у сфері ведення операцій окремими (вибраними) арміями, самостійними оперативними групами та береговою обороною збройних сил Другої Республіки Польщі. Ця війна була фактично останньою війною, в якій Польща діяла як держава в цілому. Решта конфліктів останнього часу, в яких Польща, вже як країна НАТО, робила свій внесок надсилаючи обмежені контингенти військ, не могли розглядатися як війни з подолання загрози безпосередньо суверенітету і територіальній цілісності країни. Отже, для вивчення ведення сучасних операцій у всіх її вимірах як історичний приклад (Case Study) був взятий перебіг Арабо-ізраїльської війни 1973 року (війни Судного дня).

Разом з цим, не можна сказати, що слухачі не розглядають досвід реагування на сучасні загрози. Так, під час вивчення ролі, завдань і спроможностей сухопутних військ і сил територіальної оборони окрема низка занять (групово вправа «Мінськ» із 8 занять обсягом 24 навчальних годин) присвячується опрацюванню участі військових у подолання організованої російською і білоруською стороною емігрантської кризи та інших можливих агресивних дій з білоруського напрямку.

Досить традиційно розглядаються тематика, яку можна скоріше віднести до змісту підготовки слухачів з питань функціонування збройних сил Польщі, а саме: фінансово-економічна господарство, кадрова робота у військових частинах і гарнізонах, зокрема застосування дисциплінарної практики, організація та функціонування управлінського контролю в департаменті державного управління. Хоча обсяг годин, виділених на викладання цього матеріалу є невеликим (лише 30 навчальних годин), подібні питання та аспекти так званої «повсякденної діяльності», які не мають прямого стосунку до підготовки та ведення операцій, не мають місця в сертифікованих навчальних програмах військових навчальних закладів країн-членів НАТО на курсі оперативного рівня.

Традиційно, для формування вмінь із всебічно усвідомлення операційного середовища слухачам пропонується навчальний блок «Вивчення географічне операційного середовища». Слухачі вивчають особливості театрів воєнних дій (ТВД) відповідно до стратегічних інтересів збройних сил Республіки Польща,

аспекти безпеки та оборони у просторовому управлінні та оперативній підготовці території держави, геоекологічні елементи в аналізах стратегічного та операційного рівня (фізико-географічного, соціально-економічного, культурного тощо), організацію системи геопросторового забезпечення та безпеки операцій в умовах специфіки операцій збройних сил, проводять військово-географічний аналіз обраного району бойових дій, знайомляться зі специфікою середовища (просторовий вимір, створення моделі аналізу) тощо.

Не будучи сертифікованим НАТО, в цілому, цей курс є сумісним з аналогічними курсами провідних країн-членів НАТО. Як підтвердження цього служить практика викладання англійською мовою (повністю або частково) навчальних блоків, які передусім пов'язані з об'єднаною розвідкою, управлінням в операціях, теорією та основними складовими оперативного мистецтва, вивчення концепції дизайну операції та його складових елементів, інструменту оперативного планування TOPFAS (Tools for Operational Planning Functional Area Service) [8], а також практичного застосування набутих знань і вмінь із планування операцій під час проведення спільного з Балтійським оборонним коледжем навчального комп'ютерного командно-штабного навчання Joint Resolve [9].

Разом із цим, відводиться час для удосконалення комунікаційних спроможностей державною мовою, наприклад «Культура живого слова, правила коректності на рівні мовного спілкування; коректна комунікація польською мовою». Це яскраво свідчить про те, що в Академії військових мистецтв збройних сил республіки Польщі постійно шукають і знаходять правильний баланс між використанням в освітньому процесі найостанніших досягнень воєнної науки, вимогами сумісності з іншими країнами альянсу та традиційними підходами до підготовки національних офіцерських кадрів оперативного рівня.

За тривалістю курс оперативного рівня в Польській академії є схожим на курс L-3 в коледжі та НУОУ, що є типовим для багатьох розвинутих у військовому сенсі країнах НАТО. Серед методів проведення занять домінують: викладання (wykłady) (наприклад, лекції), вправи (ćwiczenia) та семінари (seminaria), а також ігри (gra) та дискусії (konwersatoria) [9].

Освітня програма курсу L-3 НУОУ і коледжу передбачає розроблення слухачем індивідуального дослідницького проекту для зміцнення спроможностей слухачів думати критично, системно, творчо та логічно наводити свої аргументацію усно та письмово. Для цього відводиться близько 200 годин. У польській академії схожій меті є присвяченим навчальний блок «Дизайн-мислення (Design Thinking)», який розглядає критичне мислення, творче мислення, визначення проблеми тощо. Обсяг цього навчального блоку становить 150 годин, з яких практичній складовій (опрацюванню потрібних вмінь) відводиться більше 120 годин.

**Висновки.** Отже, досвід збройних сил Польщі є корисним для українських збройних сил з огляду на використання досвіду власної участі в війнах, операціях, навіть не завжди переможний, та інших військових конфліктів як кейсів для вивчення та ілюстрації актуальних аспектів сучасної збройної

боротьби. Велика увага також приділяється вивченню географічного операційного середовища через географічне місцезнаходження Польщі та її вразливість на суходолі. Знаходять своє місце в навчанні офіцерів оперативної ланки управління суто національні питання про мобілізацію, підтримання бойової готовності, організацію та функціонування управлінського контролю в департаменті державного управління, кадрову роботу у військових частинах і гарнізонах тощо.

Процес планування об'єднаних операцій є стандартизованим у НАТО, нетаємним для викладання і відкритим для слухачів з країн-партнерів. Кульмінацією курсу є проведення комплексного міжнародного командно-штабного навчання, яке фактично дозволяє слухачам використати накопичені під час курсу знання та вміння, а викладачам – оцінити досягнуті слухачами результати.

Англійською мовою проводяться заняття які визначають оперативну сумісність з представниками інших країн-членів НАТО та країн-партнерів. При цьому, вимоги щодо набуття відмінних комунікативних спроможностей польською мовою, як і раніше, залишаються актуальними.

Принцип послідовності підготовки військових фахівців у ЗС Польщі передбачає попередню підготовку кандидатів на навчання на курсі-аналогу L-3 на курсі тактичного рівня L-2. При цьому курс «майорів» (ланка батальйон) триває удвічі довше аналогічного в Україні і доповнюється курсом «підполковників» (чотири місяці), що дійсно гарантує ґрунтову підготовку офіцерів тактичної ланки до навчання на курсі оперативного рівня.

Як і в коледжі та НУОУ, слухачі оперативного курсу в академії знайомляться з певними основами стратегії, підтверджуючи той факт, що рівні війни є такими, що дещо перетинаються, і не можуть бути розглянутими у повній ізоляції один від одного. Тому, традиційно курс носить назву оперативно-стратегічного, хоча і декларується (позиціонується) як оперативний.

Курс оперативного рівня Академії військової мистецтва ЗС Польщі можна впевнено зарахувати до курсів професійної військової освіти в українському розумінні. Як і курс L-3 НУОУ, він має певні національні риси, врахування традиційних підходів до військової освіти, але при цьому є наближеним до стандартів, які існують в передових у військовому відношенні країнах-членах НАТО. Неповна відповідність освітнім стандартам заважає сертифікації курсу в НАТО і перетворення академії на регіональний освітній центр НАТО. Цю нішу у майбутньому може зайняти НУОУ, який впевнено рухається на шляху трансформації військової освіти до прийнятих в НАТО стандартів.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Артамощенко А. Рекомендації щодо створення системи зовнішнього оцінювання курсів професійної військової освіти за підсумками службової діяльності випускників / Теоретико-методичні засади системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у вищих військових навчальних закладах: Матеріали міжвузівського науково-практичного семінару 23 листопада 2021 року. – К.: НУОУ, 2021. – 121 с.

2. Мірненко В., Вітер Д., Оліферук В. Трансформація системи військової освіти: основні тенденції та перспективи / Військова освіта, № 2 (48), 2023. С. 9–17.
3. Мітягін О., Вітер Д., Карпенко В. Формування моделі професійної військової освіти в Україні з урахуванням процедур оперативного планування НАТО /Олег Мітягін, Дмитро Вітер, Володимир Карпенко // Військова освіта, № 1 (43), 2021. С. 64–78.
4. Освіта та індивідуальна підготовка (E&ITD) 075-007 (10 вересня 2015 року) : Спільна директива стратегічних командувань НАТО : довідкові матеріали./[колектив авторів]. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2021. – 180 с.
5. Цевельов О. Формування політики професійної військової освіти в Україні в сучасних умовах, Військова освіта, № 2 (44), 2021. С. 255–267.
6. Jacek Joniak. Mission and role of military faculty [PowerPoint Presentation]. Wydział Wojskowy, Akademia Sztuki Wojennej, 2022.
7. Joint Command and General Staff Course : Course Plan 2023-2024, Baltic Defence College, 52 pgs, URL : Joint Command and General Staff Course ([baltdefcol.org](http://baltdefcol.org)).
8. Tamai Sergio. TOPFAS. Tools for Operational Planning Functional Area Service: what is this? [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [0914h.pdf \(nato.int\)](http://0914h.pdf(nato.int)).
9. Wyższy Kurs Operacyjno-Strategiczny : Program Kształcenia // Wydział Wojskowy. – Warszawa : Akademia Sztuki Wojennej, 2022. – 21 s.

#### REFERENCES

1. Artamoshchenko A. Rekomendatsii shchodo stvorennia systemy zovnishnoho otsiniuvannia kursiv profesiinoi viiskovoi osvity za pidsumkamy sluzhbovoi diialnosti vypusnykiv / Teoretyko-metodychni zasady systemy vnutrishnoho zabezpechennia yakosti osvitnoi diialnosti ta yakosti vyshchoi osvity u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh: Materialy mizhvuzivskoho naukovo-praktychnoho seminaru 23 lystopada 2021 roku. – K.: NUOU, 2021. – 121 s.
2. Mirnenko V., Viter D., Oliferuk V. Transformatsiia systemy viiskovoi osvity: osnovni tendentsii ta perspektyvy / Viiskova osvita, № 2 (48), 2023. P. 9 – 17.
3. Mitiahin O., Viter D., Karpenko V. Formuvannia modeli profesiinoi viiskovoi osvity v Ukraini z urakhuvanniam protsedur operatyvnoho planuvannia NATO /Oleh Mitiahin, Dmytro Viter, Volodymyr Karpenko // Viiskova osvita, № 1 (43), 2021. P. 64 – 78.
4. Osvita ta indyvidualna pidhotovka (E&ITD) 075-007 (10 veresnia 2015 roku) : Spilna dyrektyva stratehichnykh komanduvan NATO : dovidkovi materialy [kolektyv avtoriv]. – K. : NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho, 2021. – 180 s.
5. Tsevelov O. Formuvannia polityky profesiinoi viiskovoi osvity v Ukraini v suchasnykh umovakh, Viiskova osvita, № 2 (44), 2021. P. 255 – 267.
6. Jacek Joniak. Mission and role of military faculty [PowerPoint Presentation]. Wydział Wojskowy, Akademia Sztuki Wojennej, 2022.
7. Joint Command and General Staff Course : Course Plan 2023-2024, Baltic Defence College, 52 pgs, URL : [Joint Command and General Staff Course \(baltdefcol.org\)](http://Joint Command and General Staff Course (baltdefcol.org)).
8. Tamai Sergio. TOPFAS. Tools for Operational Planning Functional Area Service: what is this? [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [0914h.pdf \(nato.int\)](http://0914h.pdf(nato.int)).
9. Wyższy Kurs Operacyjno-Strategiczny : Program Kształcenia // Wydział Wojskowy. – Warszawa : Akademia Sztuki Wojennej, 2022. – 21 s.

## SUMMARY

**Mykhailo Hrebenuk,**  
PhD (Military History), Senior Researcher,  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

**National Traditional Features of Professional Military Education in the Republic of Poland**

**Introduction.** *The systems of professional military education in NATO member states have marked differences, despite the alliance's efforts to make them more compatible and standardized. In this context, the approaches to the organization of operational-level professional military education in the Polish Armed Forces are quite interesting. Poland, as a former Warsaw Pact country, was certainly under the great influence of the Soviet model of military education, some features of which became, to a large extent, traditional and national. Therefore, its transformation is quite showing for other countries-heirs of this model, which follow the path of bringing their own educational systems in military organizations closer to the best standards of NATO member states.*

**The aim** of the article is to compare the PME operational-level course of the Academy of Military Art of the Poland's Armed Forces with similar courses of the Baltic Defence College and the National Defence University of Ukraine and to identify common and different aspects of the training content of these courses, and to outline the course's specifics related to the Polish military tradition.

**Methods.** *To achieve the aim of this article, a system of general and specialized research methods for theoretical and empirical study was utilized, including quantitative content analysis of the educational programmes of the L-3 like courses at the Baltic Defence College, the Military Art Academy and NDUU, as well as logical and comparative analysis of its contents.*

**Results.** *The operational-level course of the Academy of Military Art of the Armed Forces of Poland can be safely counted among the courses of professional military education. Like the NDUU's L-3 course it has certain national features, taking into account traditional approaches to military education, but at the same time it is close to the standards that exist in the military educational institutions of advanced NATO member states.*

**Originality.** *The main features of the Polish L-3 type course have been considered in comparison to the equivalent courses in the Baltic Defence College and the NDUU. The critical for interoperability parts of the course' educational programme were described in details. The article emphasizes the need for Poland, the Baltic states and Ukraine to develop professional military education courses that meet stakeholders' requirement of being compatible with relevant NATO states' courses and encompassed the best national educational practices.*

**Conclusion.** *Incomplete compliance of the Polish operational-level course with educational standards prevents its certification in NATO and a transformation of the academy into a regional NATO educational centre. In future this niche may be occupied by NUOU, which is confidently moving on the path of transformation of military education to the standards adopted by NATO.*

**Keywords:** *military education; professional military education; operational-level course; Armed Forces of Poland; operative art; NATO certification.*

УДК: 355.23(477):378.5

**Анатолій Дерев'янчук,**  
кандидат технічних наук, професор  
Сумський державний університет, м. Суми  
<https://orcid.org/0000-0001-6881-560X>

**Андрій Наливайко,**  
кандидат технічних наук, доцент  
Національний університет оборони України, м. Київ  
<https://orcid.org/0000-0002-0675-9603>

**Дмитро Чопа,**  
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник  
Національний університет оборони України, м. Київ  
<https://orcid.org/0000-0003-3267-1645>  
DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/48-67

## НАПРЯМИ РОЗВИТКУ І ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИКЛАДАННЯ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ РАКЕТНИХ ВІЙСЬК ТА АРТИЛЕРІЇ

*Стаття присвячена аналізу проблем підготовки фахівців Ракетних військ та артилерії за військово-технічною тематикою в сучасних умовах.*

*Запропоновані найбільш ефективні, на думку авторів, напрями впровадження новітніх технологій викладання військово-технічних дисциплін в системі підготовки особового складу для ремонтно-відновлювальних органів, зокрема: створення мультимедійних навчальних комплексів за військово-технічною тематикою; створення комп'ютерних навчальних систем; впровадження інформаційних і кейс – технологій у систему підготовки військових фахівців; розроблення мультимедійних віртуальних тренажерів (симуляторів); моделювання навчальних ігор; розроблення системи автоматизованої оцінки знань; розроблення інформаційно-дистанційно-тренажерної системи навчання.*

*Напрацьовані рекомендації щодо вибору раціональних варіантів, які забезпечать максимальну ефективність підготовки фахівців відповідного профіля в умовах обмеженого часу та відсутності необхідної навчальної матеріально-технічної бази.*

**Ключові слова:** *інноваційні технології; військово-технічні дисципліни; мультимедійний навчальний комплекс; віртуальні тренажери; системи автоматизованої оцінки знань.*

**Постановка проблеми.** Збройні Сили України (далі – ЗСУ) пройшли випробовування на міцність в умовах боротьби з зовнішньою загрозою, підтвердили свою боєздатність. Проте застаріле озброєння і військова техніка (далі – ОВТ), відсутність практичних навичок, слабкі знання особовим складом будови ОВТ, недосконалість обладнання ремонтно-відновлювальних органів, а іноді і їх відсутність, недостатня навчальна матеріально-технічна база, неспроможність орієнтуватися у екстремальних ситуаціях, розгубленість під час прийняття правильних рішень особовим складом призвели до великих втрат людських і матеріально-технічних ресурсів в ході бойових дій. Названі чинники є «ахіллесовою п'ятою» ЗСУ, які потребують не тільки новітнього ОВТ, а й пошуку та застосування новітніх технологій навчання. Безпосередня підготовка до бойових дій, як показує досвід сучасних військових конфліктів, проводилася, зазвичай, в короткі терміни і в скороченому обсязі. Військові підрозділи у своєму складі мали в основному неосвічених і ненавчених військовослужбовців. Для їх якісного навчання традиційними методами потрібний тривалий період і відповідна навчальна матеріально-технічна база.



Зараз існує нагальна потреба у вирішенні дуже складної проблеми: як здійснити якісну підготовку військових спеціалістів за короткий термін навчання (в умовах особливого періоду або воєнного стану) та опанування зразками ОВТ, що стоять на озброєнні ЗСУ, або швидко поновити отримані раніше і втрачені знання та практичні навички мобілізованими військовослужбовцями, для ефективного виконання завдань у зоні бойових дій.

У контексті викладеного, заходи щодо підвищення якості навчання з точки зору удосконалення практичних навичок, вміння швидко і правильно оцінювати обстановку і приймати правильні рішення потребують інноваційних підходів до системи підготовки відповідних фахівців.

Як показує досвід, рівень знань та практичних навичок, що отримані упродовж навчання, з часом зменшується, втрачає свою цінність. Після мобілізації військові потребують певного часу для відновлення знань і вмінь. Таке пояснюється тим, що під час навчання вони не отримали досвіду самостійного опрацювання проблеми, що виникла, пошуку причин та шляхів щодо її вирішення.

При цьому, відслідковується недостатня орієнтація вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) та кафедр військової підготовки закладів вищої освіти (далі – КВП ЗВО) на формування у слухачів (курсантів) якостей, що наведені вище, а це позначається на якості підготовки спеціалістів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питанням впровадження сучасних інформаційних технологій в підготовку фахівців військово-технічного профіля присвячена низка публікацій і досліджень. Зокрема, в роботах [1-2] проведений загальний аналіз стану підготовки офіцерів запасу, розкриті проблеми у системі підготовки офіцерських кадрів. В роботах [3-6] розглянуті окремі напрями та методи використання певних інноваційних підходів для викладання військово-технічних дисциплін (далі – ВТД) у ВВНЗ та КВП ЗВО. Авторами роботи [7] розглядалися підходи щодо використання віртуальних тренажерів для викладання технічних дисциплін. В роботах [8-9] автори розглядають підходи щодо модернізації викладання ВТД на основі застосування сучасних інформаційних технологій для підготовки військових фахівців інженерно-технічного напрямку.

Попри значну кількість наукових публікацій, що розглядають вищезазначені аспекти, системного аналізу та узагальненню напрацювань у сфері інноваційних методів і технологій та їх використання при підготовці фахівців ракетно-артилерійського озброєння не проводилось.

**Мета** роботи полягає у пошуку, розробленні та систематизації ефективного впровадження перспективних інноваційних технологій, рішень і підходів в систему підготовки військових фахівців.

**Методи дослідження:** аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, абстрагування, 3D моделювання, педагогічний експеримент.

**Виклад основного матеріалу.** Основним завданням, яке стоїть в рамках досліджень, є аналіз сучасних напрацювань у сфері інноваційних методів і технологій, підготовка рекомендацій щодо вибору раціональних варіантів в умовах обмеженого часу на підготовку, виходячи із максимальної ефективності

підготовки фахівців. Таке завдання може вирішуватись на основі порівняння та оцінки різних методів і прийомів новітніх способів викладання, що починають застосовуватись у ВВНЗ.

Для зручності викладу матеріалу, оцінки ефективності і порівняння різних варіантів (напрямів) у викладанні військово-технічних дисциплін пропонується низка, на наш погляд, ефективних методик, які можна застосовувати не тільки у ВВНЗ, а й безпосередньо у військових підрозділах або навчальних центрах.

Осмислення проблем сьогодення у військовій освіті через призму розроблення та розвитку інноваційних технологій, їх впровадження за досвідом кафедри військової підготовки Сумського державного університету, на погляд авторів статті, має суттєве значення як для теорії, так і для практики формування компетентностей військових фахівців.

Погляди авторів, що викладені в цій статті, звичайно, не можуть претендувати на абсолютне обіймання всіх питань підготовки фахівців або безспірність запропонованих рішень.

На наш погляд, підвищення ефективності викладання ВТД можна забезпечити шляхом реалізації наступних інноваційних напрямів: створення мультимедійних навчальних комплексів за військово-технічною тематикою; створення комп'ютерних навчальних систем; впровадження інформаційних і кейс – технологій у систему підготовки військових фахівців; розроблення мультимедійних віртуальних тренажерів (симуляторів); моделювання навчальних ігор; розроблення системи автоматизованої оцінки знань; розроблення інформаційно-дистанційно-тренажерної системи навчання.

Враховуючи мету роботи і обсяг матеріалу, пропонується розглянути наступні інноваційні напрями.

**Інноваційний напрям 1.** Створення мультимедійних навчальних комплексів за воєнно-технічною тематикою.

Напрямок визначає використання технологій, які спрямовані на якісне засвоєння будови та експлуатації ОВТ із застосуванням 3D моделей зразків ОВТ. Розроблення комп'ютерної 3D моделі складається з декількох етапів, які представлені на рис. 1.

Створений комплекс має загальну програмну оболонку, до якої підключені окремі структурні частини (рис. 2), що мають вигляд анімаційних відеороликів.

Зміст розробленого електронного засобу навчального призначення (далі – ЕЗНП) дозволяє послідовно спостерігати і вивчати будову, дію механізмів та боєприпасів.

Розроблені ЕЗНП відповідають всім нормам і вимогам, щодо створення подібних електронних навчальних матеріалів.



Рис. 1. Етапи створення навчальних комп’ютерних 3D моделей військово-технічного призначення

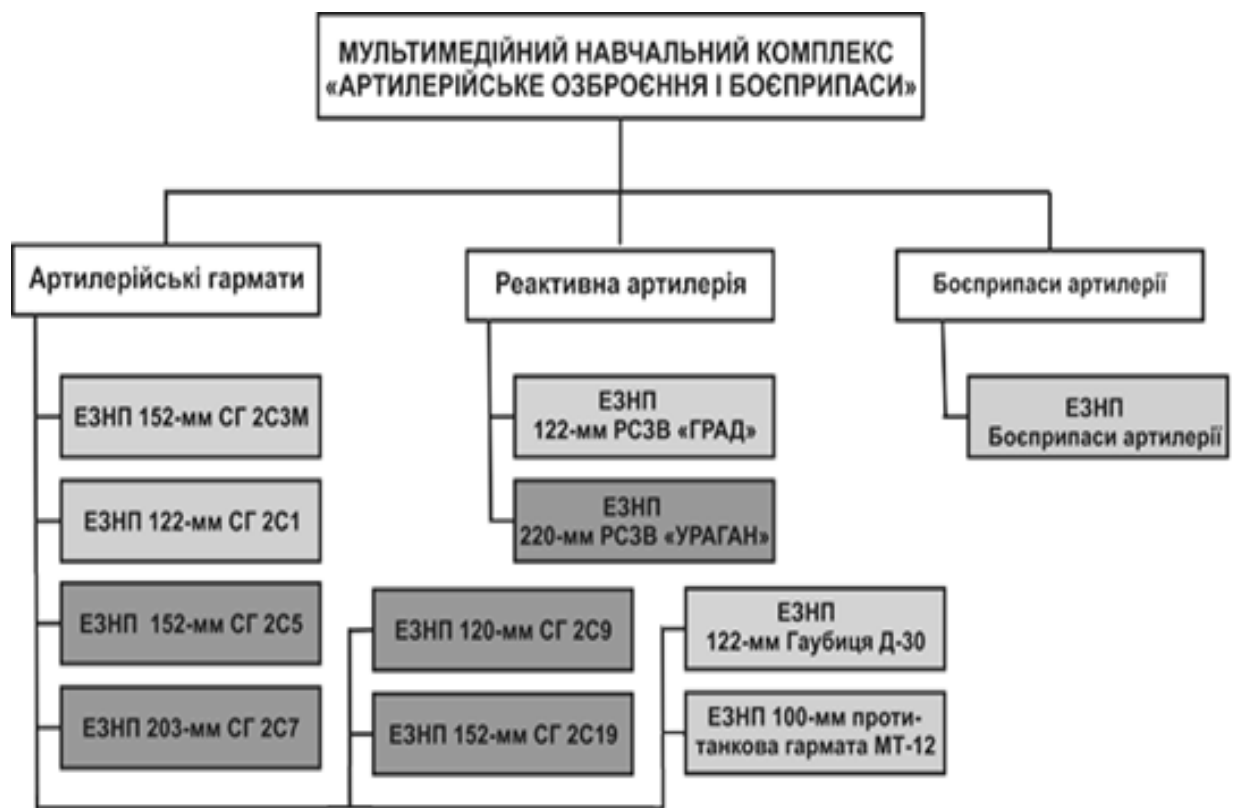


Рис. 2. Схема мультимедійного навчального артилерійського комплексу «Артилерійське озброєння і боєприпаси»

**Інноваційний напрям 2.** Створення комп'ютерних навчальних систем.

Напрямок визначає створення комп'ютерних навчальних систем (далі – КНС). Такі системи часто мають назви: комп'ютерні тренажери, тренажери-імітатори, симулятори (англ. Multimedia training system).

Розглянувши низку КНС, автори зупинилися на КНС, що мають наступні переваги: більш глибоке і самостійне вивчення навчального матеріалу; інтерактивна взаємодія користувача з контентом; матеріал для вивчення подається у вигляді малюнків, відео фрагментів, таблиць, фотографій тощо; перевірка рівня знань, умінь, навиків користувача в процесі навчання.

Використання КНС автори пропонують застосовувати наступним чином:

підготовка фахівців здійснюється шляхом вивчення нормативних документів, цілей і обсягу завдань технічного обслуговування, конструкторсько-технологічної документації озброєння, вивчення будови зразка озброєння, його окремих вузлів з використанням 3D анімації;

практична частина дозволяє оцінити знання користувача (фахівця) у вигляді: тестування; виконання робіт з розбирання (складання) 3D моделі; вибір необхідного інструменту і вміння його застосовувати.

Аналіз викладеного вище показав, що, перш за все, необхідно сформулювати цілі та задачі, зібрати потрібний матеріал і на основі цього сформулювати етапи виконання робіт щодо створення КНС.

Для подальшого дослідження роботи КНС необхідно розробити загальну схему її створення. Це дозволить у майбутньому додавати блоки у схему при прийнятті на озброєння нових зразків ОВТ (рис. 2). Запропонована авторами схема побудови КНС та методика її використання із застосуванням 3D моделі апробована та відпрацьована методом під час створення власних 3D моделей ОВТ (рис. 3).

Під час створення КНС необхідно дотримуватись наступних вимог:

оформлення окремих сторінок екрану повинно характеризуватись інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом за рахунок застосування графіки, кольору тощо: вона повинна мати великий запас різноманітних мотивуючих і інформаційних повідомлень;

фахівець (користувач) може активно впливати на процес навчання (зменшувати або збільшувати обсяг матеріалу, вихід на додаткові вправи, тести, літературу тощо);

система повинна мати можливість в будь-який момент часу зупинитись з збереженням досягнутих до цього часу результатів навчання і забезпечити можливість продовження занять.

**Інноваційний напрям 3.** Впровадження інформаційних і кейс-технологій у систему підготовки військових фахівців.

Напрямок визначає створення і застосування кейс-методу (case-study) – технології навчання, що використовує реальні військово-технічні, військово-тактичні, психологічні, військово-медичні і інші ситуації [4, 5].

Кейс являє собою опис конкретної реальної військово-технічної ситуації, і завданням кейсу є пошук можливих варіантів її вирішення.

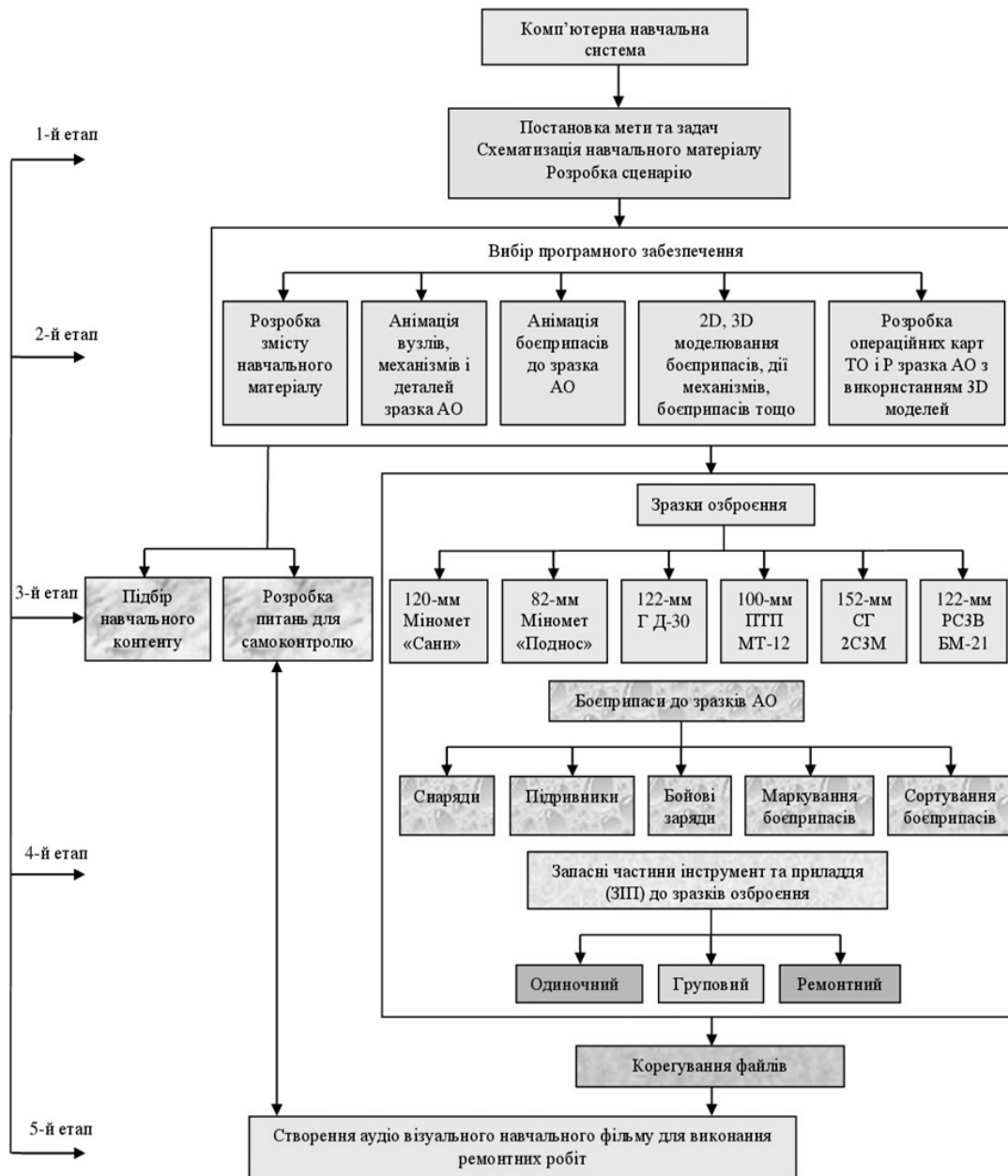


Рис. 3 Загальна схема побудови КСН та етапи її створення

Основною метою підготовки фахівців під час вивчення ВТД є формування компетентностей майбутнього офіцера, які будуть їм потрібні під час виконання обов'язків за посадою.

На наш погляд, найбільшого ефекту можна досягти при розумному поєднанні як традиційних, так й інноваційних технологій навчання (використання 3D моделювання, анімаційних відеороликів, віртуальних тренажерів, тестів, тощо), коли вони доповнюють один одного.

Відмінною особливістю кейс-методу є створення проблемної ситуації на основі фактів з реальної військової обстановки (марш артилерійських підрозділів, бойові стрільби, ремонт ОВТ тощо).

Систематичне застосування кейс-методу допомагає студентам миттєво і правильно оцінювати обстановку і приймати рішення, крім того, вони відчують своє «Я» - я знаю, я вмю, я можу.

На жаль, рамки статті не дозволяють повністю розглянути всі аспекти використання кейс-технологій, тому зупинимось на основних проблемах, які в певній мірі розкривають сутність кейс-метода і методіку його застосування.

Зауважимо, що кейс-технологія призначена для розвитку у студентів уміння самостійно приймати рішення і знаходити правильні відповіді на питання.

Почнемо з того, що студентам пропонують осмислити реальну військово-технічну ситуацію, опис якої відображає не тільки якусь практичну проблему, але й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти для вирішення даної проблеми.

Розглянемо послідовність побудови кейса, або, як прийнято, етапи побудови, від змісту яких буде залежати успіх застосування кейсу.

В першу чергу, необхідно сформулювати дидактичну мету кейсу. Потім визначити проблемну ситуацію (визначити конкретний випадок).

З викладеного вище будемо розуміти наступне: якісний кейс розповідає та фокусується на темі, не виходить за межі програми, кейс містить відео ролики, фрагменти відео фільмів, таблиці, діаграми, графіки тощо, а також проблеми, що зрозумілі студентам.

Досвід показує, якщо тема об'ємна, то доцільно розробляти декілька кейсів і надавати можливість студентам самостійно обирати кейс (рис. 4).

В інших кейсах може бути тематика з боєприпасів, будови гармат, бойового застосування гармати тощо.

На інтерактивній дошці виставляються три кейси (рис. 4).



Рис. 4 Набір кейсів: а, б – замкнуті кейси; в – обраний кейс.

При наведенні курсору миші на конкретний кейс, він відкривається і з'являється тематика кейсу (рис. 4, в). Через декілька секунд із кейсу «впливає» проблема (конкретна ситуація), яку студенти повинні вирішити.

Після ознайомлення із завданням, із кейсу «впливає» перелік джерел інформації згідно теми проблеми (ситуації) (рис. 4 в).

З метою удосконалення створення кейсів та методики їх застосування серед студентів проводилось опитування щодо оцінки кейсу.

Результати опитування відображені на рис. 5.

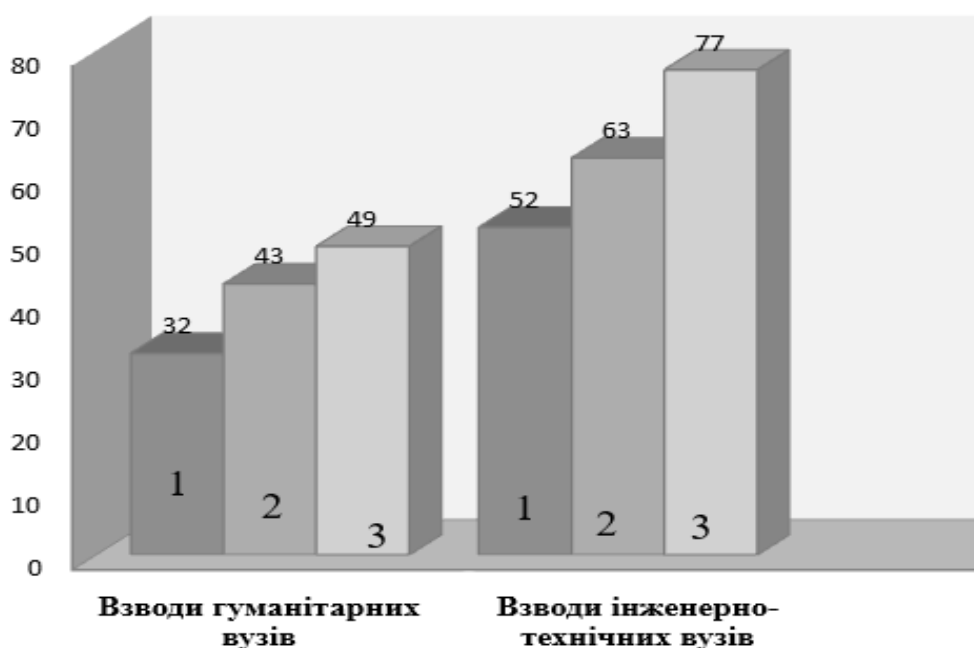


Рис. 5 Рівень оцінювання знань кейс-методом студентами: 1, 2, 3 – умовне позначення навчального взводу

Приблизно 18% студентів не оцінили кейс-метод за причини незрозуміння окремих його положень (на рисунку не показано).

Пропонуються до розгляду і осмислення наступні чотири інноваційні напрями, саме: розроблення мультимедійних віртуальних тренажерів (симуляторів); моделювання навчальних ігор; розроблення системи автоматизованої оцінки знань; розроблення інформаційної-дистанційно-тренажерної системи навчання.

**Інноваційний напрям 4.** Розроблення мультимедійних віртуальних тренажерів (симуляторів).

Загальновідомо, що в особливий період в країні, коли йдуть бойові дії на сході, різко збільшилося ОВТ, яке потребує ремонту (відновленню). Відомо також, що військові фахівці і персонал ремонтно-відновлювальних органів ще не мають потрібної кваліфікації для поводження з ОВТ та його ремонту і відновлення, що в, свою чергу, висуває завдання розроблення та впровадження спеціалізованих комп'ютерних (віртуальних) тренажерів, застосування яких підвищить кваліфікацію як фахівців, так і персоналу, що обслуговує ОВТ,

зменшить витрати на закупівлю дорогої техніки та ЗІП до неї, а обслуговуючий персонал зможе отримувати навички поводження у нештатних ситуаціях тощо.

Практичні заняття допомагають відпрацьовувати отримані навички у безпечному віртуальному середовищі. Віртуальні тренажери надають можливість обрати не тільки індивідуальний підхід до навчання, але й зручний і гнучкий режим заняття. Під час розробки віртуальних тренажерів необхідно враховувати наступне: інтерфейс повинен бути максимально наближений до реальних зразків озброєння (пульти, щитки управління, ключі, ЗІП, механізми тощо); динамічна модель (3D модель) повинна враховувати основні реальні процеси взаємодії вузлів і механізмів ОВТ; всі додатки повинні бути прості і гнучкі; інструктору (керівнику заняття) надана можливість змінювати сценарій шляхом введення нештатних ситуацій; тренажер повинен робити аналіз і оцінку дій фахівця.

Так, розроблений нами тренажер, може використовуватися у наступних режимах: читання і огляд матеріалу; пошук потрібних матеріалів; друкування матеріалів (за бажанням замовника); перевірка знань; перегляд довідникового матеріалу.

У режимі читання користувач переглядає текстову частину обраного питання. Доступ до матеріалів стосовно іншого питання реалізується у вигляді гіперпосилання на графічні елементи або інші текстові розділи. Натиснувши на гіперпосилання, в окремому вікні відкривається відповідний текст, графічний або відео матеріал.

Процес навчання із використанням віртуального тренажера показано на схемі (рис. 6).



Рис. 6. Спрощена схема принципу роботи віртуального тренажера

Такий комп'ютерний тренажер містить в собі сукупність програмних і апаратних засобів, що дозволяє здійснювати процес навчання без безпосередньої взаємодії фахівця і реального зразка озброєння. Апаратні можливості тренажера – це сучасний персональний комп'ютер, оснащений якісними пристроями вводу (виводу) інформації.



Програмний засіб – це математично обґрунтована віртуальна модель, що містить в собі систему графічної візуалізації, звуковий супровід і текстову інформацію.

Ми пропонуємо декілька різновидів тренажерів різних за своєю сутністю та складністю. На рис. 7, 8 надані зразки віртуальних тренажерів (зі складання бойових зарядів та затвору 122-мм гаубиці Д-30 відповідно).

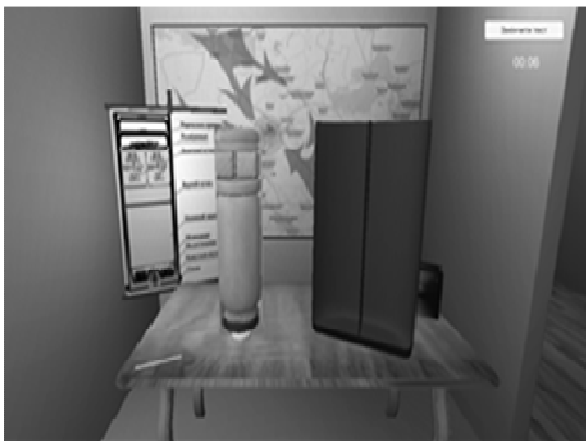


Рис. 7. Тренажер зі складання бойового заряду у робочому стані

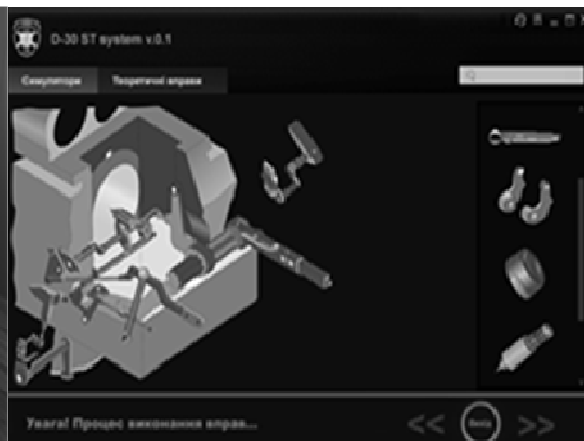


Рис. 8. Приклад практичного модуля (затвор) 122- мм гаубиці Д-30

Зазначені віртуальні тренажери працюють за єдиним алгоритмом, що представлений на рис. 9.

#### **Інноваційний напрям 5.** Моделювання навчальних ігор.

Навчальна гра – це гра, що призначена навчити студентів щодо певного предмету та набути ними майстерності, а також це інтерактивна гра, яка навчає їх цілям, правилам, адаптації, вирішенню проблем, взаємодії. Такі ігри задовольняють основну потребу в навчанні, забезпечуючи зацікавленість, пристрасну участь, мотивацію, соціальну взаємодію та емоції в ході гри та, в той же час, навчання продовжується.

Військові завжди були користувачами або розробниками інноваційних технологій моделювання. Характер військових місій вимагає, щоб вони репетирували їх дуже часто для того, щоб краще зрозуміти їх складні взаємодії та оцінити результати. Ця потреба призвела до застосування моделювання низки різних заходів, використання комп'ютерних технологій в сфері навчання та використання навчальних ігор.

Прикладом використання навчальних ігор є програма, що поєднує у собі інтелектуальну гру «філворд» з 3D моделюванням (використанням реалістичних 3D моделей ОБТ).

Завданням користувача програми є збирання на ігровому полі слова за правилами гри «філворд».

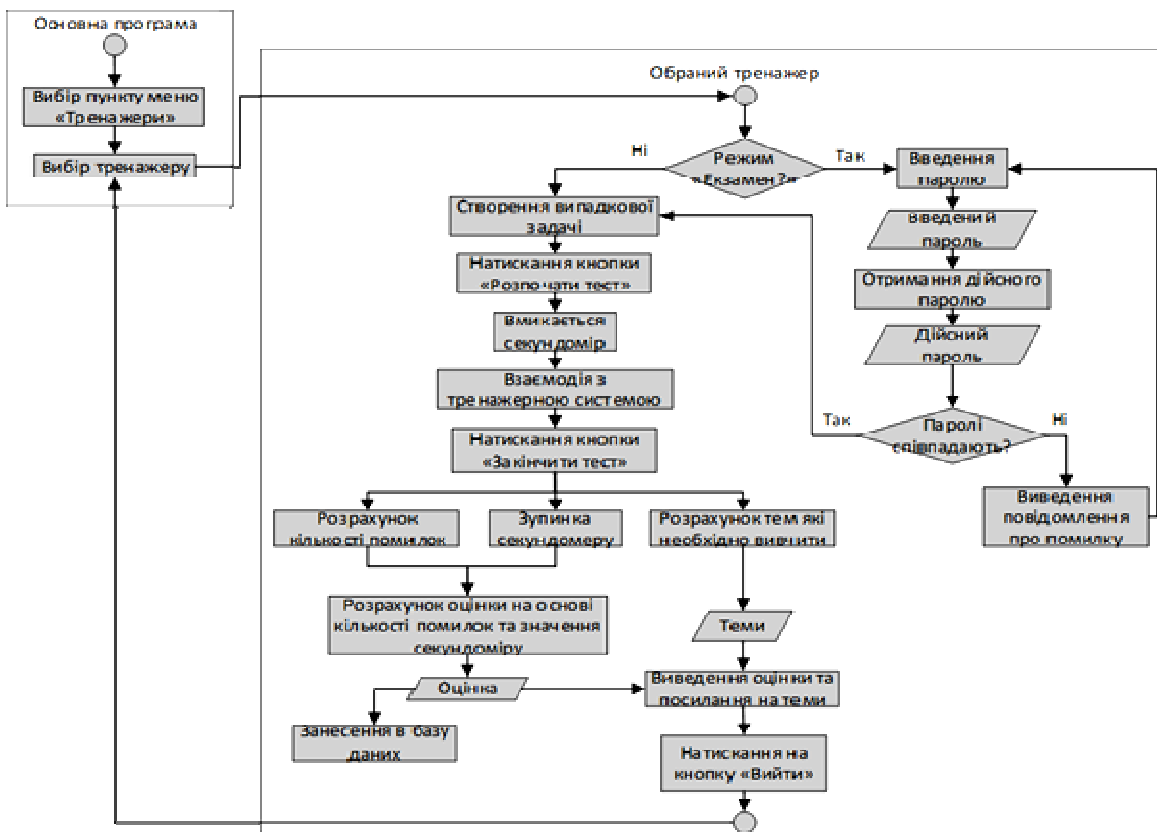


Рис. 9. Блок-схема алгоритму роботи віртуального тренажера

Наступним кроком користувачу поруч з полем буде показана 3D модель слова, що було тільки-но зібране. Така послідовність дій пов'язує вербальну пам'ять із зоровою, що, в свою чергу, дозволяє покращити якість та швидкість навчання, запам'ятовування назв окремих деталей.

Дана комп'ютерна програма дозволяє непомітно для користувача продовжити навчання навіть під час відпочинку, зменшити час для отримання інформації, сформувати термінологічну грамотність студентів, підвищити зацікавленість у навчальному матеріалі, може візуалізувати об'єкт вивчення (за його фізичної відсутності).

В її основу покладено алгоритм, зображений на рис. 10. Об'єднавши методику навчальних ігор з комп'ютерними технологіями, а саме, електронним додатком, отримуємо потужний механізм навчання з такими вагомими перевагами: уникнення шаблонності побудови «філворду»; швидкість навчання (зібравши слово користувач побачить реалістичну 3D модель), тим самим використовується як зорова, так і вербальна пам'ять; кросплатформеність – програма однаково добре працює як на ПЕОМ, так і на смартфоні.

В програмі наданий рівень-словник, тобто якщо користувач лише хоче згадати як виглядає або називається той чи інший об'єкт, дізнатися точну будову деталі (особливо за її відсутності або недоступності) йому не доведеться грати знову і знову для отримання потрібного слова. Достатньо лише знайти у «Бібліотеці» потрібний об'єкт (слово).

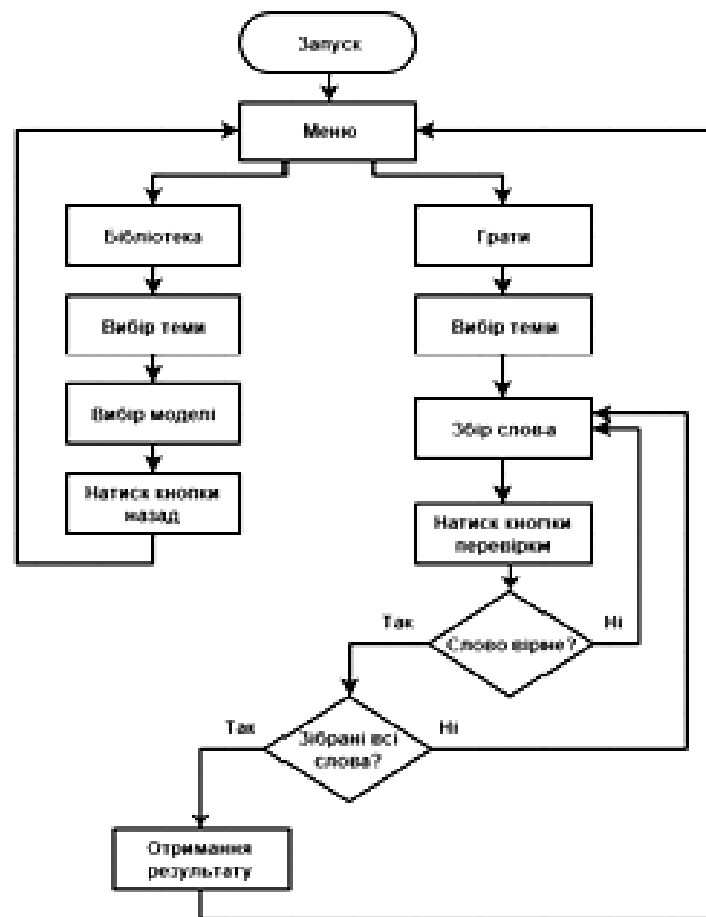


Рис. 10. Алгоритм програми

Результатом впровадження ігрових методів навчання є підвищення мотивації до вивчення дисципліни; підвищення якості запам'ятовування та утримання інформації.

Приклад ігрового поля зображено на рис. 11.

Авторська методика спирається на поєднанні зорової та вербальної пам'яті користувача. Ігрове поле має формальний поділ на 2 зони. Перша з яких присвячена «філворду», а друга є полем для 3D моделей. Спеціально створений алгоритм, що в основу своєї логіки дій бере випадкову генерацію чисел, буде поле «філворда» повністю унеможливорюючи повторення положення слів відносно генерованих ігрових полів попередньої сесії. Користувач повинен зібрати, за правилами «філворду», слово та підтвердити свій вибір. Якщо слово, що повинно бути назвою предмета, деталі, котру потрібно запам'ятати, справді існує то поруч з ігровим полем «філворду» з'явиться реалістична 3D модель цього предмета (рис. 12).

Саме цей момент зв'язує в пам'яті того, хто навчається, слово з його предметом.



Рис. 11. Варіанти матриці ігрового поля: (обране слово - екстрактор)



Рис. 12. Загальний вигляд 3D моделі екстрактора

**Інноваційний напрям 6.** Розроблення системи автоматизованої оцінки знань.

Наступним кроком до подальшого вдосконалення програмних продуктів стало дослідження засвоєння рівня навчального матеріалу студентами, де використовувались розроблені мультимедійні засоби навчання (далі – МЗН). Була розроблена система автоматизованої оцінки якості знань (далі – система оцінки). Створена система оцінки містить в собі увесь навчальний матеріал, який використовується у МЗН, таким чином, що робота з системою оцінки якості знань збільшує ще на певний відсоток кількість інформації, що запам'ятовується, через використання принципу «повторюваності». Відповідаючи на запитання в системі оцінки, слухач візуально на екрані бачить той самий матеріал, що і у МЗН, відповідно до обраної теми.

Аналіз результатів дослідження показав не тільки підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, але й посилення мотивації студентів.

Саме це сприяло створенню системи оцінки, де поєднувалися програмні продукти навчально-методичних матеріалів, а саме: комп'ютерні презентації ілюстративного характеру і електронні посібники, словники – довідники, і електронні тренажери, тестові системи, самовчителі, а користування ними викликало інтерес у студентів.

Загальна схема системи оцінки і взаємодії між його складовими подана на рис. 13.

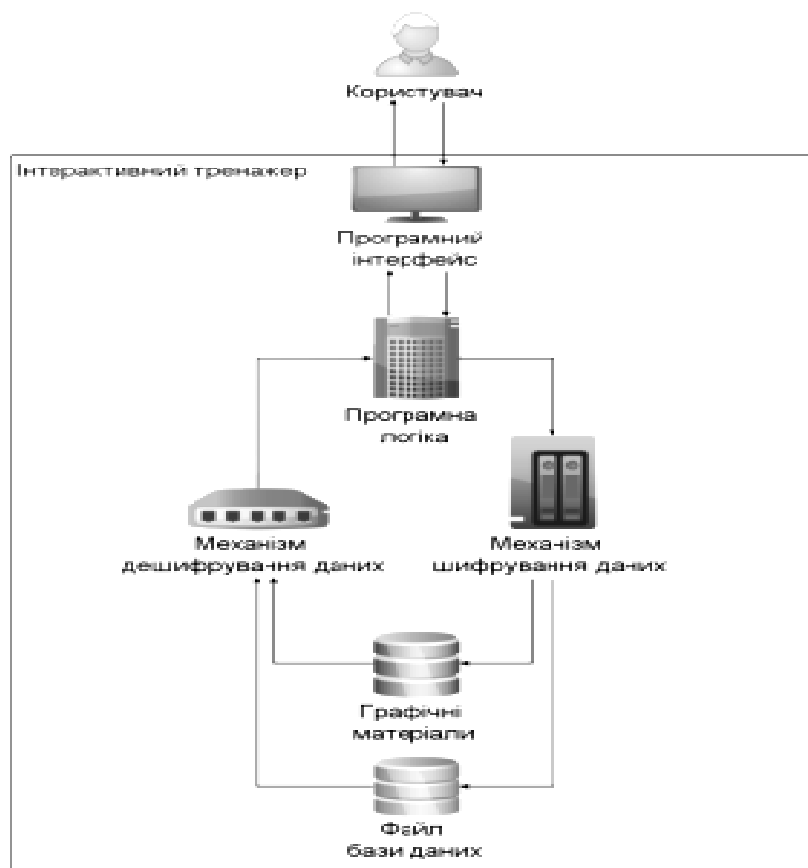


Рис. 13. Структура системи автоматизованої оцінки якості знань

На рисунку зображено процес проведення оцінювання з використанням системи оцінки. Це – студенти, які отримують певні знання та готуються до їх перевірки, комп’ютер із встановленою програмою, за допомогою якої система оцінки та слухачі обмінюються інформацією у діалоговому режимі, та, власне, сама система оцінки якості знань. За допомогою стрілок вказані напрями обміну інформацією між цими складовими. Розроблена система автоматизованої оцінки знань поєднує у собі можливості мультимедійного посібника та тренувального додатка. Її застосування дозволяє суттєво підвищити рівень засвоєності матеріалу слухачами та перевірити їх знання за пройденими розділами. Простота користування та функціональність роблять систему оцінки однією з найкращих на ринку подібних програмних засобів, а якісні ілюстрації та відеоролики до матеріалу забезпечують високий конкурентоздатний рівень. Серед основних можливостей відзначимо наступні: легкий і зрозумілий інтерфейс; наявність «живих» ілюстрацій, анімацій та відеороликів до поставлених питань; влаштована система оцінювання знань; захищений файл-сховище даних, які використовує програма; наявність вбудованого редактора контрольних питань, що надає можливість додавати та змінювати існуючі питання; прозора система оцінювання знань студентів; наявність вбудованих підказок та посилань на навчальні матеріали курсу дисциплін; збереження детальної інформації про результати проходження тесту студентами; вбудована система аналізу помилок; для встановлення та роботи

програми не потрібні жодні сторонні додатки; система оцінки поєднує в собі ретельно підібрані запитання, якісні і яскраві ілюстрації, відеоролики та сучасні технології роблять її справжньою знахідкою для будь-якого військового навчального закладу.

Блок-схема алгоритму роботи програми зображена на рис. 14.

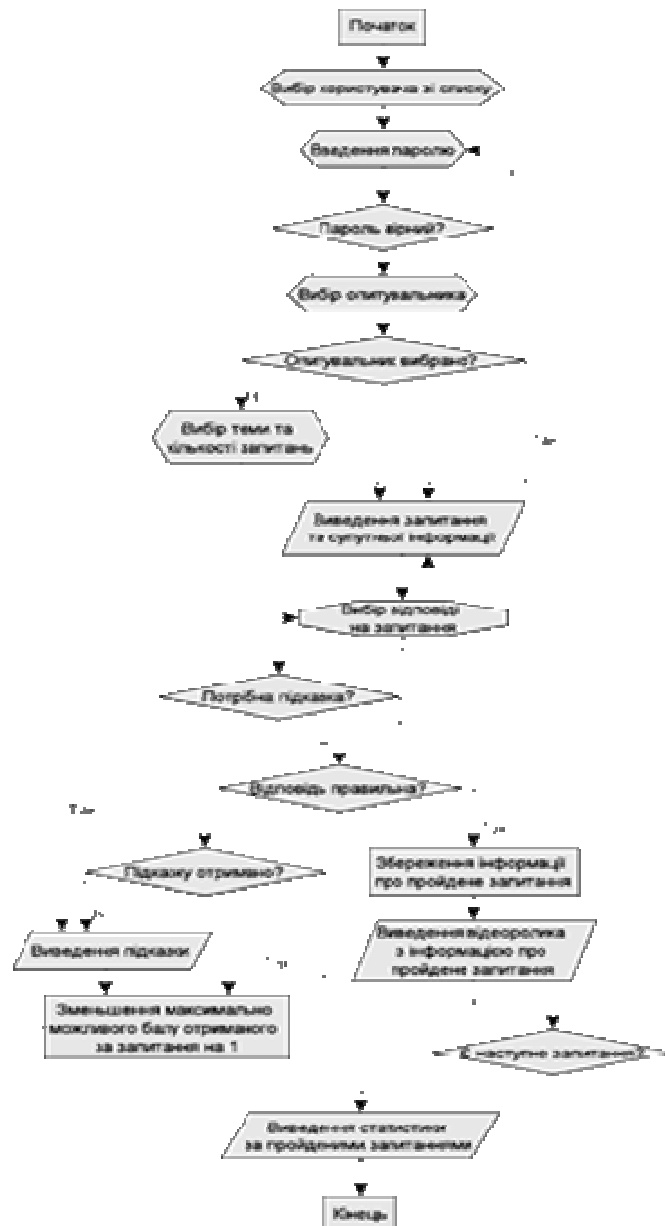


Рис. 14 Блок-схема алгоритму роботи системи оцінки знань

Аналіз успішності слухачів з різною загально-інженерною підготовкою наведені на рис. 15, з якого можна зробити висновок щодо доцільності використання розробленої системи автоматизованої оцінки якості знань. При чому, аналіз проводить система оцінки, відповідно до співвідношення правильних відповідей на запитання наданих слухачам, та в автоматичному режимі будує діаграму успішності.

Таким чином, виходячи із викладеного і результатів дослідження, можна стверджувати, що впровадження системи оцінки у навчальний процес в систему

підготовки військових фахівців має високу ефективність, а зменшення навантаження на викладача та можливість забезпечувати діалоговий режим у процесі вирішення конкретних питань роблять їх дуже корисними не тільки для ВВНЗ, а й для навчальних центрів, командирів військових частин і підрозділів.

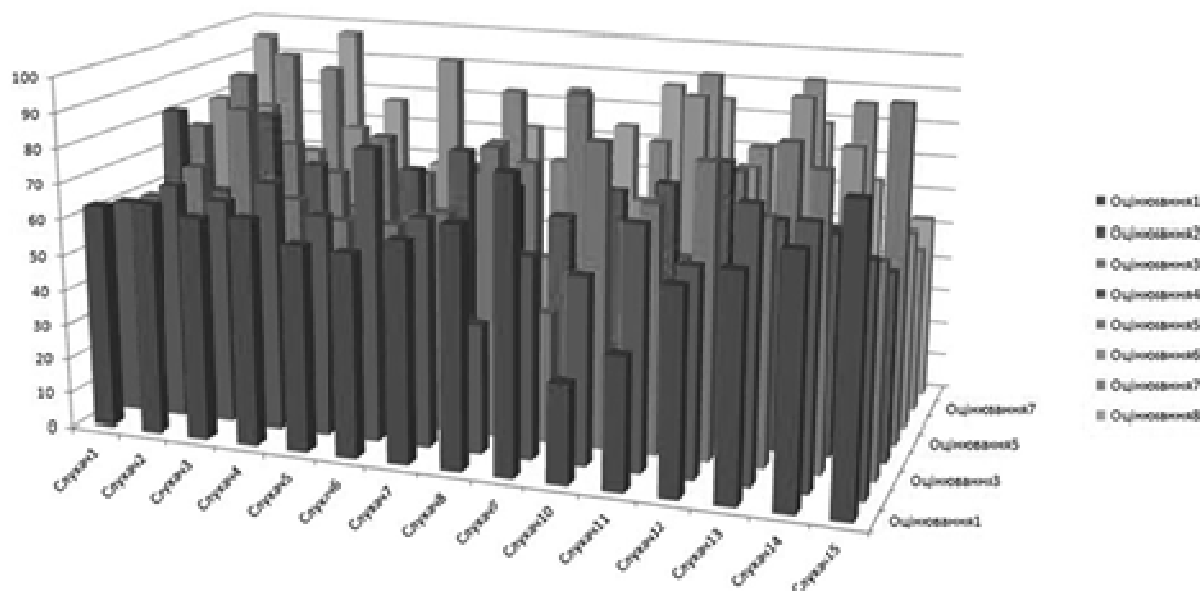


Рис. 15 Діаграма успішності рівня засвоєння теоретичних знань і практичних навиків

**Інноваційний напрям 7.** Розроблення інформаційно-дистанційно-тренажерної системи навчання.

Немає сумніву в тому, що впровадження технологій дистанційного навчання у ВВНЗ на теперішній час займає пріоритетний напрямок. Ця теза підтверджується тим, що у листопаді 2018 року у Києві відбулася перша міжнародна науково-практична конференція, присвячена проблемам впровадження дистанційного навчання під егідою Інституту Джефферсона (США) [3]. Це стосується також військових кафедр і факультетів, що готують офіцерів запасу. Таке пояснюється тим, що матеріально-фінансові можливості студентів, що мешкають за межами навчальних закладів, обмежені як за часом, так і відсутністю навчальних зразків ОВТ. Основною проблемою у підготовці фахівців є неможливість відпрацювання практичних питань (здобуття практичних навиків).

Для усунення таких недоліків автори розробили класичну систему, що дозволяє отримувати знання самостійно користувачами, використовуючи мережу Internet, базу даних, що зберігає на сервері навчальний контент. Така схема отримала назву інформаційно-дистанційно-тренажерна система (далі – ІДТС) (рис. 16).

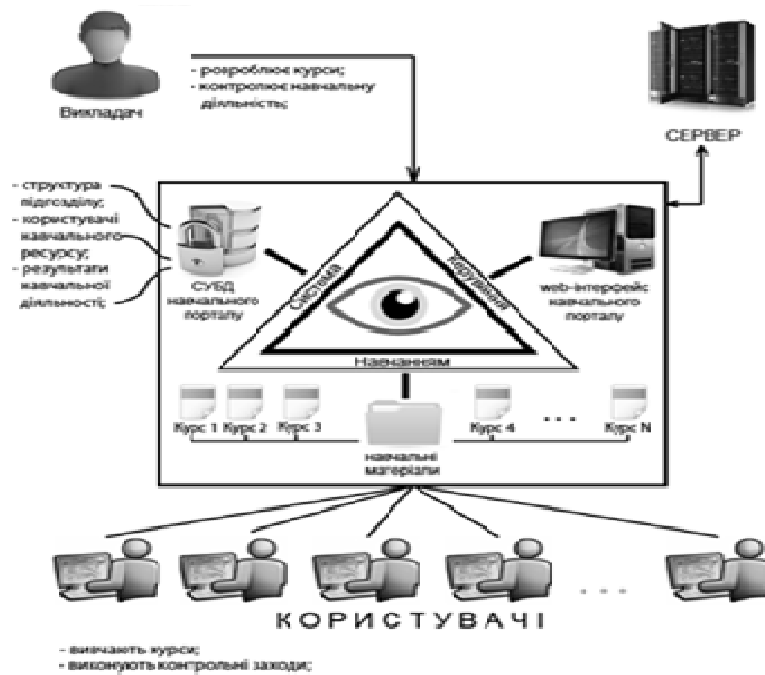


Рис. 16 Інформаційно-дистанційно-тренажерна система

У більшості випадків навчальний контент таких систем – це набір навчальних матеріалів розроблених засобами Microsoft Office у текстовому або презентаційному вигляді та набір контрольних тестів, питань для перевірки вивченого матеріалу. З метою захоплення та мотивації засвоєння навчального контенту автори ввели кросворди, філворди та інші матеріали, що знімають загальні напруження, в той же час, спонукають до подальшого вивчення, викликаючи інтерес.

Основою ІДТС є розроблені відеофільми та відеоролики на основі 3D моделювання, анімації дії вузлів ОВТ, боєприпасів тощо.

Із викладеного вище випливає нагальна необхідність мотиваційних зусиль щодо підготовки фахівців з бажання прискорити процес навчання, удосконалити набуті навички, довести виконання операцій до автоматизму. Меню навчального контенту представлено на рис.17.

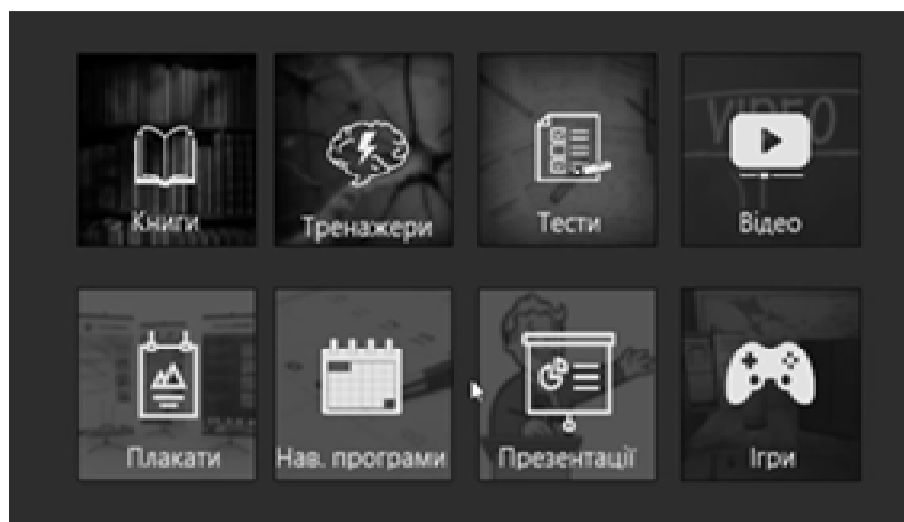


Рис. 17 Меню навчальної контенти



Порівнювальна характеристика рівня знань в залежності від тривалості застосування 3D моделювання на заняттях представлена на рис. 15. З рисунку видно, що для застосування 3D-моделей на планових заняттях оптимальним часом є 30-60 хвилин і 15-45 хвилин на самостійній підготовці. Подальше зниження рівня засвоєння на планових заняттях і самостійній підготовці пояснюється стомленістю студентів за причини отримання великого обсягу інформації.

Отже, основним завданням ІДТС є подальше наповнення платформи новими матеріалами як власних розробок, так і інших ВВНЗ та КВП ЗВО.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** У роботі проведений розгляд основних інноваційних напрямів застосування інформаційних технологій у викладенні ВТД. Результати досліджень дозволяють зробити висновок щодо доцільності створення комплексу новітніх методик. Впровадження інформаційних технологій як технічної основи подальшого розвитку сучасних методів викладання військово-технічних дисциплін дозволяє значно підвищити не тільки рівень теоретичних знань, а й сформувані та удосконалити практичні вміння та навички.

Подальші дослідження вбачаються у розширенні і наповненні вказаних методик сучасним контентом та їх удосконаленням, в розробленні тренажерів віртуальної реальності.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Дерев'янчук А. Й., Сиротенко С. Г. Інформаційні технології інтенсифікації підвищення якості комп'ютеризованого навчання. *Військова освіта: Збірник наукових праць. НУОУ*. 2017. №1(35). С. 60-68.
2. Дерев'янчук А. Й., Москаленко Д. Р., Дьяков А. В. Використання інформаційних технологій при вивченні військово-технічних дисциплін. *Військова освіта: Збірник наукових праць. НУОУ*. 2013. №2 (28). С. 61-67.
3. Джеф Раскин Интерфейс: новые направления в проектировании компьютерных систем. 2010. URL: <http://www.e-reading.club/book.php?book=89632>.
4. Колганова А. И. Метод case-study как современная педагогических технологий в образовании взрослых. URL: <http://www.docplayer.ru/31560686-Metod-case-study-kak-sovremennaya-anii-vzroslyh-kolganova-alla-ivanovna-zav-sektorom-gcrdo.html>
5. Дерев'янчук А. Й., Чопа Д. А., Дегтярьов В. В., Семенов Ф. Д. Кейс - метод як форма інтерактивного навчання з військово - технічних дисциплін при підготовці фахівців ракетних військ і артилерії. Сучасні інформаційні технології в сфері безпеки та оборони. *НУОУ*. 2019. №1(34). С.151-154.
6. Дерев'янчук А. Й., Чопа Д. А., Дегтярьов В. В. Інформаційні технології як технічна основа розвитку сучасних методів викладання військово-технічних дисциплін. Сучасні інформаційні технології в сфері безпеки та оборони. *НУОУ*. 2019. №2(35). С. 143-148.
7. Образцов И. В., Белов В. В. Виртуальные тренажеры в практике технического образования URL:<http://cdokp.tstu.tver.ru/site.services/download.aspx?act1&did=89791&dbid>.
8. Перша міжнародна науково-практична конференція. *Проблеми впровадження дистанційного навчання в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів та можливі шляхи їх вирішення*. Збірник матеріалів 1-ої міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2018.
9. Дерев'янчук А. Й., Наливайко А. Д., Чопа Д. А. Інноваційні технології модернізації викладання військово-технічних дисциплін на кафедрах військової підготовки в умовах воєнного стану. *Військова освіта: Збірник наукових праць. НУОУ*. № 1 (49) 2024. С. 30-40.

## REFERENCES

1. Derevyanchuk A. Y., Syrotenko S. G. (2017). Information technologies for the intensification of improving the quality of computerized training. Military education: Collection of scientific papers. NUOU.. No. 1(35). P. 60-68.
2. Derevyanchuk A. Y., Moskalenko D.R., Dyakov A. V. (2013). The use of information technologies in the study of military-technical disciplines. Military education: Collection of scientific papers. NUOU. No. 2 (28). P. 61-67.
3. Jeff Raskin. (2010). Interface: new directions in computer system design. URL: <http://www.e-reading.club/book.php?book=89632>.
4. Kolganova A. I. The case-study method as a modern pedagogical technology in adult education. URL: <http://www.docplayer.ru/31560686-Metod-case-study-kak-sovremennaya-anii-vzroslyh-kolganova-alla-ivanovna-zav-sektorom-gcrdo.html>
5. Derevyanchuk A. Y., Chopa D. A., Degtyarev V. V., Semenov F. D. (2019). A case is a method as a form of interactive training in military-technical disciplines in the training of rocket troops and artillery specialists. Modern information technologies in the field of security and defense. NUOU. No. 1(34). P.151-154.
6. Derevyanchuk A. Y., Chopa D. A., Degtyarev V. V. (2019). Information technologies as a technical basis for the development of modern methods of teaching military-technical disciplines. Modern information technologies in the field of security and defense. NUOU. No. 2(35). P. 143-148.
7. Obraztsov I. V., Belov V. V. Virtual simulators in the practice of technical education URL: <http://cdokp.tstu.tver.ru/site.services/download.aspx?act1&did=89791&dbid>.
8. The first international scientific and practical conference. (2018). Problems of implementing distance learning in the educational process of higher military educational institutions and possible ways to solve them. Collection of materials of the 1st international scientific and practical conference. Kyiv,.
9. Derevyanchuk A. Y., Nalyvaiko A. D., Chopa D. A. (2024). Innovative technologies for the modernization of the teaching of military-technical disciplines at the departments of military training under martial law. Military education: Collection of scientific papers. NUOU. No. 1 (49). P. 30-40.

## SUMMARY

**Anatolii Derevianchuk,**

Candidate of Technical Sciences, Professor,  
Sumy State University, Sumy

**Andrii Nalyvaiko,**

Candidate of Technical Sciences, Assistant Professor,  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

**Dmytro Chopa,**

Candidate of Technical sciences, Senior Research Fellow,  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

**Development and Implementation of the Latest Technologies of Teaching Military and Technical Disciplines in the Training of Miscellaneous and Artillery Specialists**

*Summary.* Now there is an urgent need to solve a very complex problem: how to carry out high-quality training of military specialists for a short period of training (in the conditions of a special period or martial law) and to master the samples of weapons and military equipment in service with the Armed Forces of Ukraine or to quickly restore previously acquired and lost knowledge and practical skills mobilized servicemen for effective performance of tasks in the combat zone. Therefore, measures to improve the quality of education from the point of view of

*improving practical skills, the ability to quickly and correctly assess the situation and make the right decisions require innovative approaches to the system of training relevant specialists.*

**Introduction.** *The main task of the research is the analysis of modern developments in the field of innovative methods and technologies, the preparation of recommendations for choosing rational options in the conditions of limited training time based on the maximum efficiency of training specialists. increasing the effectiveness of teaching military-technical disciplines can be ensured by implementing the following innovative directions: creation of multimedia educational complexes on military-technical topics; creation of computer training systems; introduction of information and case technologies into the training system of military specialists; development of multimedia virtual simulators (simulators); simulation of educational games; development of an automated knowledge assessment system; development of an information-distance training system of training*

**Purpose** *of this article is to identify, develop, and effectively implement promising innovative technologies, solutions, and approaches in the training of military specialists.*

**Originality.** *This research formulates recommendations for selecting optimal options to ensure maximum training effectiveness, particularly under limited time and resource constraints, and in the absence of a comprehensive educational material and technical base. The study highlights the use of modern information technologies as the cornerstone for implementing these approaches.*

**Conclusion.** *The paper explores the primary innovative directions for applying information technologies in teaching military-technical disciplines. The research results confirm the feasibility of creating an integrated system of advanced training techniques. The introduction of information technologies as a technical foundation for modern teaching methods significantly enhances not only the level of theoretical knowledge but also the formation and improvement of practical skills and abilities.*

**Keywords:** *innovative technologies; military-technical disciplines; multimedia training complex; virtual simulators; systems of automated assessment of knowledge.*

УДК 355.40:355.237

Ігор Зелений

Військова академія, м. Одеса

<https://orcid.org/0000-0003-2115-5696>

DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/68-82

## ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО НЕПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

*Дослідження присвячене аналізу рівнів готовності майбутніх офіцерів розвідувальної діяльності до неперервного професійного розвитку, проведеного на базі Військової академії в м. Одеса. Було залучено 389 курсантів різних років навчання, з метою виявлення рівнів сформованості мотиваційного, когнітивного та операційно-діяльнісного компонентів. Визначено, що хоча мотиваційний компонент демонструє відносно збалансований розподіл рівнів готовності, когнітивний і операційно-діяльнісний компоненти потребують значного вдосконалення. Дослідження вказує на необхідність посилення теоретичної та практичної підготовки курсантів, а також акцентує увагу на важливості розвитку мотивації до професійного самовдосконалення. Це дозволить забезпечити всебічний та ефективний професійний розвиток майбутніх офіцерів розвідки.*

**Ключові слова:** *готовність; професійний розвиток; неперервна освіта; військова освіта; майбутні офіцери; мотиваційний компонент; когнітивний компонент; операційно-діяльнісний компонент; формальна освіта; неформальна освіта.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** У межах реалізації стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та НАТО особливої уваги потребує реформування та удосконалення системи вищої військової освіти [7]. Побудова сучасної моделі військової освіти повинна відповідати вимогам щодо забезпечення її якості, професіоналізації Збройних Сил України (ЗСУ) та організації централізованої підготовки фахівців у системі неперервної професійної військової освіти [8]. Такий підхід дозволить забезпечити неперервний професійний та особистісний розвиток фахівців військової сфери протягом їхньої кар'єри.

Професійна підготовка майбутніх офіцерів розвідувальної діяльності вимагає комплексного підходу, який забезпечує не лише оволодіння спеціалізованими знаннями та навичками, але й формування готовності до неперервного професійного розвитку [3]. Актуальність вивчення рівня готовності майбутніх офіцерів розвідувальної діяльності до неперервного професійного розвитку зумовлена стрімким розвитком технологій, що вимагає від розвідувальних структур адаптації до нових методів збору та аналізу інформації. Разом з тим загострення глобальних і регіональних конфліктів потребує високого рівня професійної підготовки офіцерів, здатних швидко реагувати на динамічні зміни ситуації [5].

Також слід зазначити, що ефективність діяльності розвідувальних підрозділів безпосередньо залежить від професійної майстерності їхніх офіцерів. Готовність до неперервного професійного розвитку дозволяє забезпечити неперервне підвищення кваліфікації, адаптацію до нових умов служби та підтримання високого рівня бойової готовності [4]. Вивчення цієї

проблеми допоможе розробити більш ефективні методи підготовки майбутніх офіцерів, що сприятиме підвищенню ефективності їхньої служби та зміцненню національної безпеки країни.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання неперервного професійного розвитку офіцерів досліджено у роботах вітчизняних науковців. Зокрема, С. Дяков, В. Генік, Ю. Кирильчук систематизували сучасні підходи та виявили особливості формування професійної готовності майбутніх офіцерів-розвідників під час виконання ними вправ бойових армійських систем, нормативів з бойової підготовки, а також під час спеціальних тренувань на поверхні землі, під землею, на водних акваторіях, під водою та у повітрі. Автори обґрунтували, що формування готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів-розвідників є багатограним динамічним процесом, спрямованим на ефективне виконання професійних функцій. Дослідники розробили структуру готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів-розвідників у вигляді взаємопов'язаних динамічних блоків (психологічний, науково-теоретичний, результативно-діяльнісний), які включають спеціальні професійно орієнтовані компоненти [2]. О. Зіборєва визначила особливості правового забезпечення освіти протягом військової кар'єри, наголосивши, що реалізація принципу «освіта протягом військової кар'єри» у національній системі військової освіти дозволяє усунути розрив між умовами та потребами військової служби і змістом освіти кадрів на користь ЗСУ. Вона виділила та охарактеризувала основні функції неперервного навчання у системі військової освіти: адаптаційну, рефлексивну, аксіологічну, когнітивну, контрольну та гуманістичну [6]. А. Бондаренко і Д. Пікус узагальнили досвід вищих військових навчальних закладів щодо перепідготовки офіцерів запасу, які призвані за мобілізацією, на основі якого автори виявили основні виклики, з якими стикаються ці заклади (недостатній досвід і знання офіцерів запасу у військовій сфері, командуванні та управлінні військовими підрозділами, формуванні і керуванні командою, прийнятті рішень у стресових ситуаціях, розумінні військово-технічних аспектів та ін). А. Бондаренко і Д. Пікус визначили шляхи вирішення цих викликів – систематична підготовка та навчання офіцерів запасу, інтенсивне тренування командирських навичок та управління особовим складом, посилення співпраці з професійними офіцерами та використання їхнього досвіду і знань, залучення військових експертів та консультантів до процесу перепідготовки [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій довів, що проблема визначення готовності майбутніх офіцерів розвідувальної діяльності до неперервного професійного розвитку залишається не достатньо дослідженою і висвітленою у науково-педагогічній літературі.

**Мета статті** – уточнити критерії, визначити показники й охарактеризувати рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів розвідувальної діяльності до неперервного професійного розвитку.

**Методи дослідження.** Для досягнення поставленої мети було використано комплекс методів дослідження, що забезпечують всебічний аналіз і наукову обґрунтованість результатів. Перш за все, проведено теоретичний аналіз

літератури, що передбачав вивчення наукових джерел з питань професійного розвитку офіцерів та методів їх підготовки, аналіз нормативно-правових актів, що регулюють підготовку військових фахівців, а також вивчення сучасних підходів до неперервного професійного розвитку у військовій сфері.

Було проведено анкетування та опитування, для чого розроблено анкету для збору даних щодо рівня готовності майбутніх офіцерів до неперервного професійного розвитку. Опитування, проведене серед курсантів Військової академії (м. Одеса) дозволило визначити ключові показники готовності.

Метод спостереження застосовано для проведення спостережень за освітнім процесом у Військовій академії (м. Одеса), аналізу практичних занять та тренувань з метою визначення рівня підготовленості майбутніх офіцерів розвідки до виконання професійних обов'язків. Використано методи статистичної обробки даних, зокрема статистичні методи для аналізу зібраних даних та методи математичної статистики для перевірки гіпотез та визначення достовірності результатів.

**Виклад основного матеріалу.** Із метою виявлення рівнів сформованості готовності майбутніх офіцерів розвідувальної діяльності до неперервного професійного розвитку було організовано і проведено опитування здобувачів вищої освіти на базі Військової академії (м. Одеса) (факультет підготовки спеціалістів військової розвідки та Сил спеціальних операцій). До опитування було залучено 389 курсантів: 80 осіб четвертого року навчання, 69 – третього року навчання, 63 – другого року навчання, 177 – першого року навчання.

У ході організації дослідження нами було здійснено аналіз нормативно-правових документів із підготовки майбутніх офіцерів розвідки, концепції навчання впродовж військової кар'єри, вивчено систему підготовки майбутніх офіцерів розвідки до службово-бойової діяльності, підготовлено діагностичний інструментарій, визначено об'єкти експериментальної діяльності (Військова академія (м. Одеса), факультет підготовки спеціалістів військової розвідки та Сил спеціальних операцій), проаналізовано номенклатурну документацію закладу освіти, зокрема освітні програми, навчальні плани, навчальні програми і навчальні робочі програми.

Для досягнення поставленої мети ми уточнили критерії й показники готовності майбутніх офіцерів розвідувальної діяльності до неперервного професійного розвитку, а саме:

– мотиваційний критерій, що містить такі показники: характер ставлення курсантів до неперервного професійного розвитку, сформованість мотивів, що спонукають курсантів до професійного самовдосконалення;

– когнітивний критерій, що містить такі показники: володіння теоретичними знаннями щодо системи неперервного розвитку офіцерів впродовж військової кар'єри, формальної і неформальної військової освіти, рівнів професійного розвитку офіцерів;

– операційно-діяльнісний критерій, що містить такі показники: сформованість умінь і навичок неперервного розвитку, володіння досвідом професійного розвитку через формальну, неформальну освіту, практичну діяльність, вияв професійно значущих якостей (відповідальність, стресостійкість, вимогливість, дисциплінованість).

Зазначимо, що залежно від сформованості зазначених показників, готовність майбутніх офіцерів розвідувальної діяльності до неперервного професійного розвитку може виявлятися на низькому, середньому і високому рівнях. Пропонуємо розглянути рівні сформованості зазначеної готовності за допомогою таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

**Критерії, показники і рівні готовність майбутніх офіцерів розвідувальної діяльності до неперервного професійного розвитку та методи їх вимірювання**

Критерій	Показники	Рівні сформованості	Метод вимірювання
Мотиваційний	Характер ставлення курсантів до неперервного професійного розвитку.	Реактивно-індиферентне Адаптивно-пасивне Ініціативно-активне	Опитування, анкетування, спостереження, бесіда
	Сформованість мотивів, що спонукають курсантів до професійного самовдосконалення	Екстернально-орієнтовані Інтринсично-зорієнтовані Автономно-зорієнтовані	
Когнітивний	Рівень сформованості теоретичних знань щодо системи неперервного розвитку офіцерів впродовж військової кар'єри.	Низький Середній Високий	Тестування, опитування
	Рівень обізнаності щодо формальної і неформальної військової освіти.		
	Рівень обізнаності щодо рівнів професійного розвитку офіцерів.		
Операційно-діяльнісний	Рівень сформованості умінь і навичок неперервного розвитку.	Низький Середній Високий	Виконання практичних завдань і вправ, анкетування, самооцінювання
	Рівень оволодіння досвідом професійного розвитку через формальну, неформальну освіту, практичну діяльність.	Базовий Розвинений Експертний	
	Рівень сформованості професійно значущих якостей.	Нестійкий Ситуативний Стійкий	

Зважаючи на викладене вище, нами встановлено, що низький рівень характеризується реактивно-індиферентним ставленням курсантів до неперервного професійного розвитку; екстернально-орієнтованими мотивами, що спонукають курсантів до професійного самовдосконалення; низьким рівнем сформованості теоретичних знань щодо системи неперервного саморозвитку офіцерів впродовж військової кар'єри; недостатньою обізнаністю щодо

формальної і неформальної військової освіти, рівнів професійного саморозвитку офіцерів; низьким рівнем сформованості умінь і навичок неперервного саморозвитку; базовим рівнем оволодіння досвідом професійного саморозвитку через формальну, неформальну освіту, практичну діяльність; нестійкими або недостатньо розвинутими особистими професійно значущими якостями.

Середній рівень характеризується адаптивно-пасивним ставленням курсантів до неперервного професійного саморозвитку; наявністю інтринсично-зорієнтованих мотивів до професійного самовдосконалення; недостатнім рівнем сформованості теоретичних знань щодо системи неперервного саморозвитку офіцерів впродовж військової кар'єри; посередньою обізнаністю щодо формальної і неформальної військової освіти, рівнів професійного саморозвитку офіцерів; достатнім рівнем сформованості умінь і навичок неперервного саморозвитку; розвиненим рівнем володіння досвідом професійного саморозвитку через формальну, неформальну освіту, практичну діяльність; ситуативними професійно значущими якостями.

Високий рівень відзначається ініціативно-активним характером ставлення курсантів до неперервного професійного розвитку; автономно-зорієтованими стійкими мотивами до професійного самовдосконалення; наявністю глибоких знань щодо системи неперервного саморозвитку офіцерів впродовж військової кар'єри, високою обізнаністю щодо формальної і неформальної військової освіти, рівнів професійного саморозвитку офіцерів; високим рівнем сформованості умінь і навичок неперервного саморозвитку; експертним досвідом професійного саморозвитку через формальну, неформальну освіту, практичну діяльність; стійким рівнем сформованості професійно значущих якостей.

Для визначення показників за мотиваційним критерієм, зокрема щодо характеру ставлення курсантів до неперервного професійного розвитку було використано авторську методику опитування. Анкета для опитування містила два блоки запитань, а саме: загальні відомості (інформація про учасника); значення неперервного професійного розвитку майбутніх офіцерів розвідки. Отримані результати візуалізовано за допомогою діаграми (рис. 1).

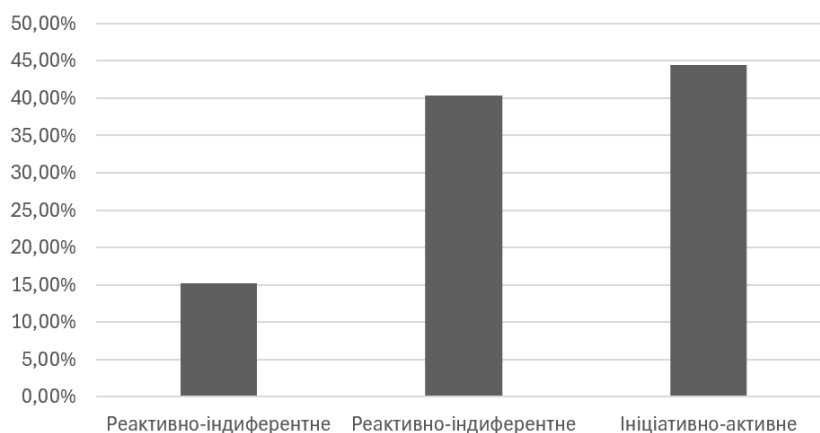


Рис. 1. Розподіл респондентів за рівнями ставлення до неперервного професійного саморозвитку



Результати свідчать про те, що ставлення курсантів до неперервного професійного розвитку є достатньо позитивним, адже 44,5% опитаних респондентів виявили ініціативно-активне ставлення. Проте варто зазначити, що високі показники позитивного ставлення більш притаманні здобувачам 4 курсу (70%), тоді як більшість здобувачів першого курсу (81,2%) ще не виявляють ініціативно-активного ставлення до неперервного професійного розвитку.

Із метою визначення рівнів сформованості мотивів, що спонукають курсантів до професійного самовдосконалення, було проведено анкетування, спостереження, а також бесіди. Отримані результати представлено на діаграмі (рис. 2).

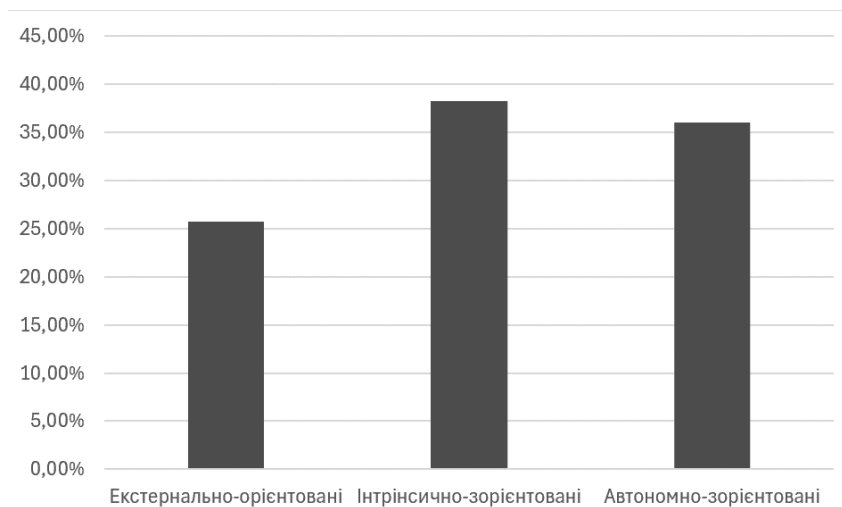


Рис. 2. Розподіл респондентів за рівнями сформованості мотивів, що спонукають курсантів до професійного самовдосконалення

Отримані результати свідчать про те, що найвищий показник належить інтринсично-орієнтованим мотивам, які виявилися домінуючими серед курсантів. Це свідчить про те, що більшість респондентів керуються внутрішньою мотивацією та прагненням до особистісного розвитку, що є основними чинниками їхнього професійного самовдосконалення. Друге місце за поширеністю посідають автономно-орієнтовані мотиви, що свідчить про значну кількість курсантів, які цінують самостійність і автономію в процесі професійного зростання. Екстернально-орієнтовані мотиви виявилися найменш поширеними, що може вказувати на те, що зовнішні фактори, такі як визнання або винагороди, відіграють менш значну роль у мотивації курсантів до самовдосконалення. Загальний аналіз отриманих даних свідчить про переважання внутрішньої та автономної мотивації серед курсантів, що можна вважати позитивним фактором для їхнього професійного розвитку та підвищення компетентності.

Для визначення показників за когнітивним критерієм, а саме щодо сформованості знань системи неперервного розвитку офіцерів впродовж

військової кар'єри, було використано розроблений комплекс теоретичних завдань і різних форм контролю: тести, усне і письмове опитування. Отримані результати представлено на діаграмі (рис. 3).

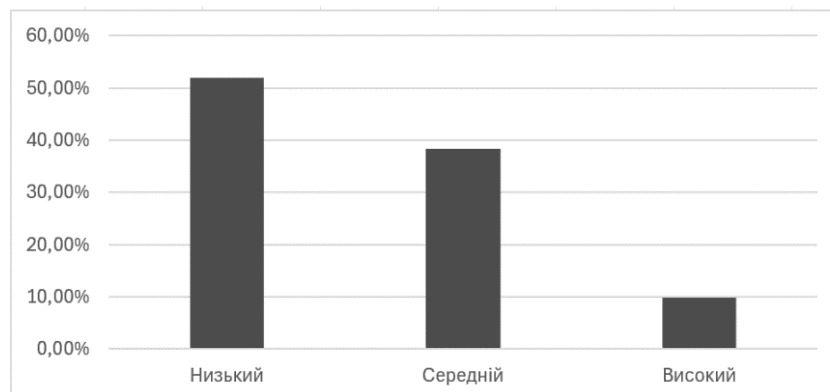


Рис. 3. Розподіл респондентів за рівнями сформованості теоретичних знань щодо системи неперервного розвитку офіцерів впродовж військової кар'єри

Аналіз отриманих результатів свідчить про домінування низького рівня сформованості теоретичних знань серед респондентів, який становить понад 50%. Високий рівень сформованості теоретичних знань виявився найменш поширеним, що свідчить про недостатню підготовку респондентів у цій сфері.

Із метою визначення рівнів обізнаності щодо формальної і неформальної військової освіти було проведено зріз знань у формі тестування. Отримані результати представлено на діаграмі (рис. 4).

Результати свідчать про те, що більшість опитаних володіють досить посередніми знаннями у сфері формальної і неформальної військової освіти.

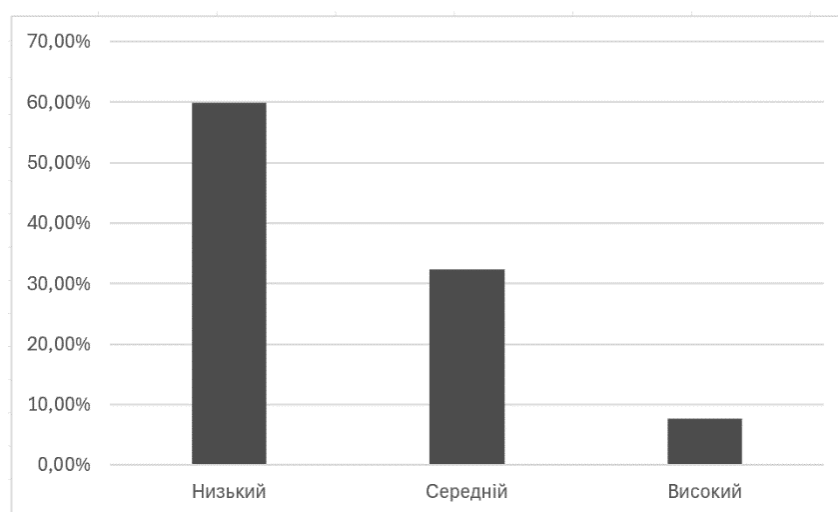


Рис. 4. Розподіл респондентів за рівнями обізнаності щодо формальної і неформальної військової освіти

Результати свідчать про те, що більшість опитаних володіють досить посередніми знаннями у сфері формальної і неформальної військової освіти.

Проте варто зазначити, що частина респондентів, переважно курсанти 3 і 4 років навчання, виявляють певне розуміння даної тематики, однак не на достатньому рівні.

Для виявлення обізнаності курсантів щодо рівнів професійного розвитку офіцерів було розроблено тест з метою перевірки теоретичних знань здобувачів освіти про курси професійної військової освіти і їх відповідність тактичному, оперативному і стратегічному рівнях. Отримані результати представлено на діаграмі (рис. 5).

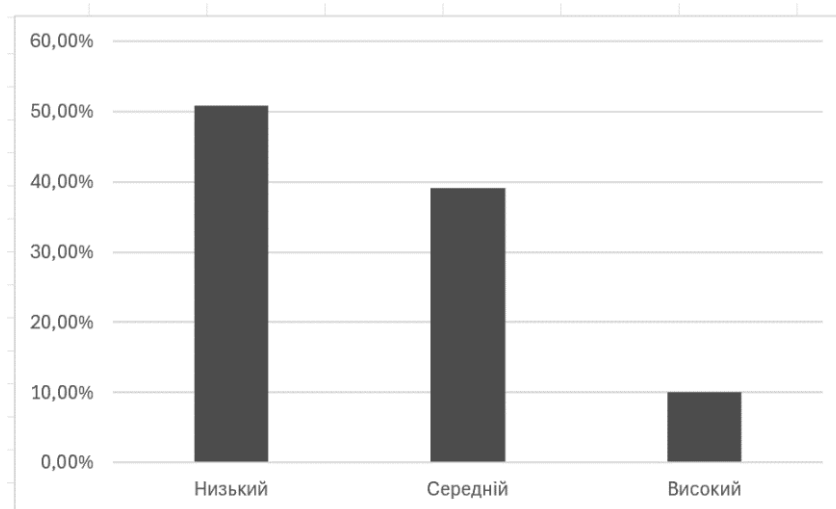


Рис. 5. Розподіл респондентів за рівнями обізнаності щодо рівнів професійного розвитку офіцерів

Аналіз результатів показав, що понад половина опитаних мають недостатнє розуміння ключових аспектів професійного розвитку офіцерів, що може обмежувати їх здатність до ефективного самовдосконалення і підвищення кваліфікації. Лише 10% респондентів продемонстрували високий рівень обізнаності щодо рівнів професійного розвитку, що свідчить про незначну кількість осіб, які мають глибокі та системні знання у цій галузі, це, переважно, здобувач четвертого року навчання.

Для визначення рівнів сформованості професійних умінь і навичок, наявності практичного досвіду неперервного саморозвитку майбутніх офіцерів ми використовували анкетування, виконання практичних вправ і завдань. Під час анкетування було з'ясовано точку зору здобувачів освіти щодо їхніх професійних умінь і навичок неперервного навчання і розвитку, а також наявність відповідного досвіду через формальну, неформальну освіту, практичну діяльність. Отримані результати представлено графічно на рисунку (рис. 6).

Результати дослідження вказують на недостатність сформованості умінь і навичок неперервного розвитку, що варто долати через залучення здобувачів до самоосвіти, розвиток критичного мислення, впровадження менторства.

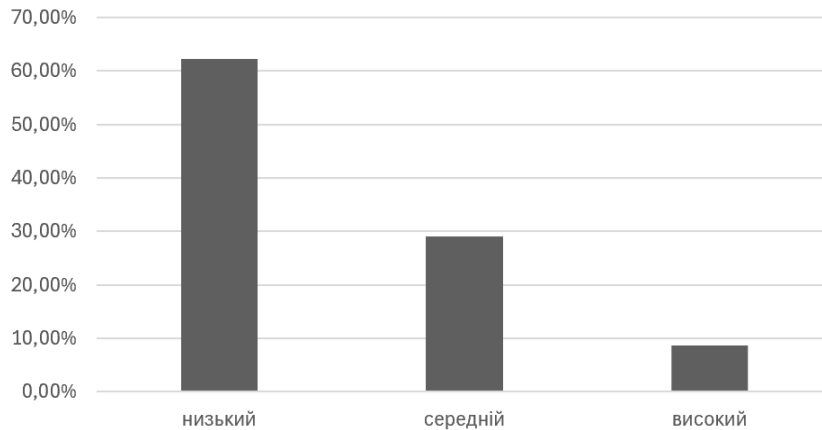


Рис. 6. Розподіл респондентів за рівнями сформованості умінь і навичок неперервного розвитку

Варто також зазначити, що під час виконання практичних завдань і вправ, що були розроблені для проведення експерименту, ми виявили рівні володіння майбутніми офіцерами досвідом професійного розвитку через формальну, неформальну освіту, практичну діяльність (рис. 7).

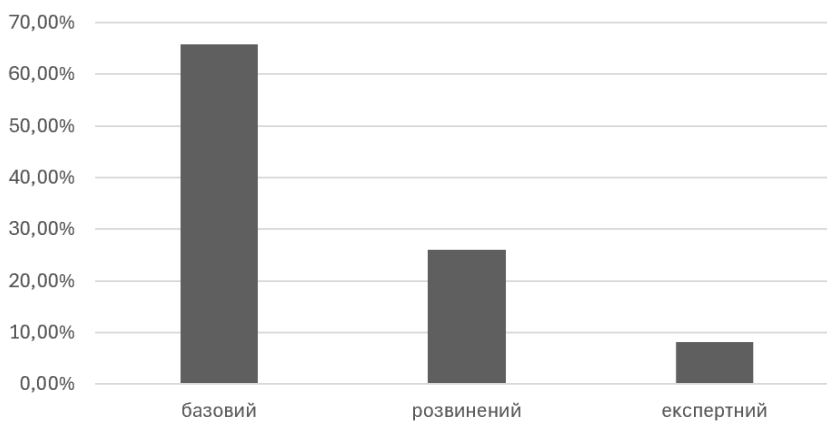


Рис. 7. Розподіл респондентів за рівнями оволодіння досвідом професійного розвитку через формальну, неформальну освіту, практичну діяльність

Результати дослідження показали, що більшість респондентів (65%) знаходяться на базовому рівні. Це свідчить про те, що значна частина здобувачів освіти лише починає оволодівати навичками і знаннями, необхідними для неперервного професійного розвитку, а їхній досвід у цій сфері є обмеженим.

Ми дослідили прояв професійно-особистісних якостей, таких як відповідальність, стресостійкість, вимогливість і дисциплінованість, які є важливими для неперервного професійного розвитку офіцерів. Діагностика цих якостей здійснювалася методом самооцінювання. Диференціація індивідуального результату утворює три рівні сформованості професійно

значущих якостей: нестійкий, ситуативний, стійкий. Нестійкий рівень характеризується нерозвиненими або слабо вираженими професійно значущими якостями, які можуть проявлятися непослідовно і не забезпечують стабільної професійної поведінки. Ситуативний рівень формується тоді, коли професійно значущі якості проявляються в окремих ситуаціях, але їх стійкість і повторюваність залежить від зовнішніх умов і обставин. Стійкий рівень характеризується високою стабільністю і послідовністю прояву професійно значущих якостей, які стали інтегрованою частиною особистості, незалежно від зовнішніх факторів. Результати представлено на рисунку (рис. 8).

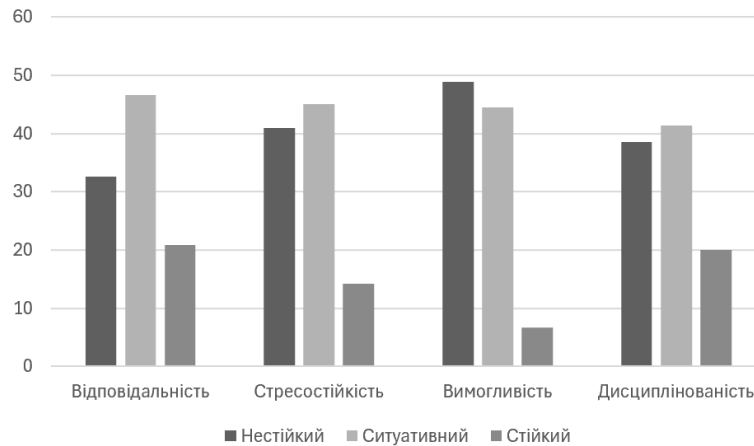


Рис. 8. Розподіл респондентів за рівнями сформованості професійно значущих якостей

Аналізуючи рівень відповідальності, 32,65% респондентів мають нестійкий рівень сформованості цієї якості, ситуативний рівень сформованості відповідальності продемонстрували 46,53%, тоді як лише 20,82% мають стійкий рівень. Щодо стресостійкості, більшість респондентів (40,87%) показали нестійкий рівень, 44,99% майбутніх офіцерів продемонстрували ситуативний рівень стресостійкості. Вимогливість є ще однією професійно значущою якістю, яка виявилася нестійкою у 48,84% респондентів, ситуативний рівень вимогливості зафіксований у 44,47% респондентів, а стійкий рівень – лише у 6,68%. Дисциплінованість також показала неоднозначні результати. Нестійкий рівень сформованості цієї якості був виявлений у 38,56% респондентів. Ситуативний рівень продемонстрували 41,39% респондентів, що означає залежність дисциплінованості від конкретних ситуацій. Варто наголосити на тому, що опитування проводилось серед 1-4 курсів навчання і дозволило диференціювати визначені рівні за роками навчання. Аналіз результатів показав, що стійкий рівень сформованості професійно значущих якостей притаманний курсантам саме старших курсів, тоді як нестійкий рівень виявляють, переважно, першокурсники.

Узагальнені дані щодо розподілу учасників експерименту за критеріями та рівнями сформованості готовності до неперервного професійного саморозвитку

за мотиваційним, когнітивним та операційно-діяльнським критеріями наведено в таблиці (табл. 2) та графічно представлено на рисунку (рис. 9).

Таблиця 2

**Розподіл учасників експерименту за критеріями та рівнями сформованості готовності до неперервного професійного саморозвитку за мотиваційним, когнітивним та операційно-діяльнським критеріями**

Рівні	Кількість осіб	Кількість осіб (%)
Мотиваційний		
Низький	80	20,6%
Середній	153	39,3%
Високий	156	40,1%
Когнітивний		
Низький	211	54,2%
Середній	142	36,5%
Високий	36	9,3%
Операційно-діяльнським		
Низький	218	56%
Середній	129	33,2%
Високий	42	10,8%

Результати експерименту демонструють різні рівні сформованості мотиваційного, когнітивного та операційно-діяльнського компонентів у досліджуваних респондентів. Мотиваційний компонент показав найбільш збалансований розподіл між рівнями. Зокрема, 40,10% респондентів продемонстрували високий рівень мотивації до професійного розвитку, що свідчить про їхню внутрішню мотивацію і готовність до активної участі в процесі професійного вдосконалення. У той же час, 39,30% респондентів мають середній рівень мотивації, що вказує на наявність мотиваційних факторів, які, однак, можуть залежати від зовнішніх обставин.

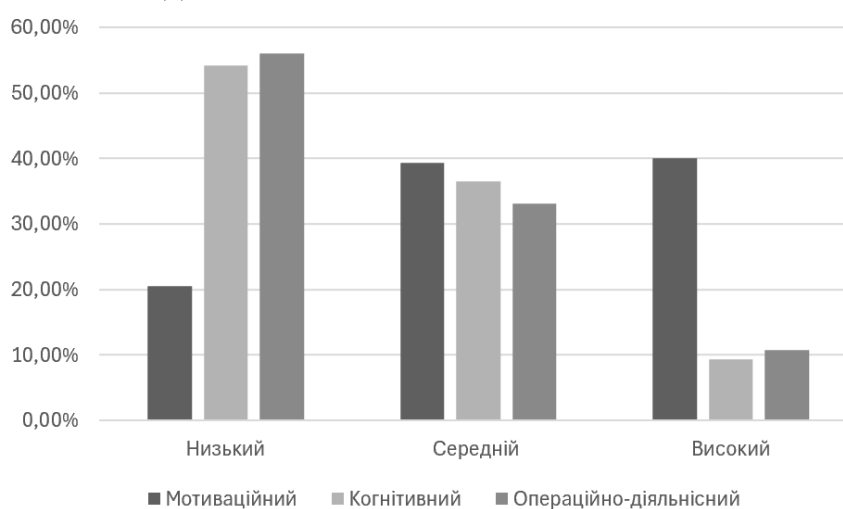


Рис. 9. Розподіл учасників експерименту за критеріями та рівнями сформованості готовності до неперервного професійного розвитку за мотиваційним, когнітивним та операційно-діяльнським критеріями

Результати експерименту демонструють різні рівні сформованості мотиваційного, когнітивного та операційно-діяльнісного компонентів у досліджуваних респондентів. Мотиваційний компонент показав найбільш збалансований розподіл між рівнями. Зокрема, 40,10% респондентів продемонстрували високий рівень мотивації до професійного розвитку, що свідчить про їхню внутрішню мотивацію і готовність до активної участі в процесі професійного вдосконалення. У той же час, 39,30% респондентів мають середній рівень мотивації, що вказує на наявність мотиваційних факторів, які, однак, можуть залежати від зовнішніх обставин.

Когнітивний компонент показав дещо інший розподіл. Більшість респондентів (54,20%) мають низький рівень когнітивних знань, що свідчить про недостатню сформованість теоретичних знань і розуміння основних концепцій професійного розвитку. Середній рівень когнітивного компоненту продемонстрували 36,50% респондентів, що вказує на наявність базових знань, але їхня глибина і системність потребують подальшого удосконалення. Високий рівень когнітивного компоненту був виявлений лише у 9,30% респондентів, що свідчить про обмежену кількість респондентів із ґрунтовними знаннями, необхідними для успішного професійного розвитку.

Операційно-діяльнісний компонент, який відображає практичні навички і вміння, також продемонстрував недостатню сформованість у більшості респондентів. Так, 56% респондентів мають низький рівень цього компоненту, що свідчить про недостатній рівень практичних навичок і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності. Середній рівень операційно-діяльнісного компоненту мають 33,2% респондентів.

Отже, результати експерименту вказують на необхідність посилення когнітивного і операційно-діяльнісного компонентів у професійній підготовці респондентів, а також на важливість подальшої підтримки і розвитку мотиваційного компоненту для забезпечення всебічного і ефективного професійного розвитку майбутніх офіцерів розвідки.

**Висновки.** За результатами проведеного дослідження підкреслюють важливість комплексного підходу до формування готовності майбутніх офіцерів розвідувальної діяльності до неперервного професійного розвитку. Незважаючи на позитивне ставлення курсантів до професійного самовдосконалення, рівень їхньої мотивації, когнітивних знань і практичних умінь потребує подальшого розвитку. Зокрема, результати експерименту показали, що хоча мотиваційний компонент демонструє збалансований розподіл між рівнями, когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти виявляють значні прогалини. Більшість респондентів мають низький рівень теоретичних знань і практичних навичок, що свідчить про необхідність удосконалення освітнього процесу та підвищення уваги до розвитку цих аспектів. Таким чином, для забезпечення успішної професійної підготовки

майбутніх офіцерів розвідки, важливо зосередити зусилля на підвищенні рівня когнітивних і практичних компонентів підготовки, одночасно підтримуючи й зміцнюючи мотиваційний аспект.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко А. П., Пікус Д. Л. Інтенсивна перепідготовка офіцерів запасу, що призвані за мобілізацією: досвід, виклики, перспективи. *Теорія та методика навчання та виховання*, 2023. № 55. С. 7-17 DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2023.55.01>
2. Дяков С., Генік В., Кирильчук Ю. Особливості формування та структура готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів розвідників. *Physical culture and sport: scientific perspective*, 2023. Вип. 1. С. 122–129. DOI <https://doi.org/10.31891/pcs.2023.1.19>
3. Зелений І. І. Ключові компоненти неперервного професійного зростання офіцерів. *Теорія та методика навчання та виховання*, 2023. № 55. С. 52-62 DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2023.55.05>
4. Зелений І. І. Реалізація принципу неперервності у контексті трансформації системи військової освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*, 2023. Вип. 61. С. 19-29. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2023.61.02>
5. Зелений І. І., Боярська-Хоменко А. В. Професійний саморозвиток офіцерів розвідки у контексті реалізації принципу освіти впродовж військової кар'єри. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 2024. Вип. 1 (25). С. 86-97 DOI [https://doi.org/10.35387/od.1\(25\).2024.86-97](https://doi.org/10.35387/od.1(25).2024.86-97)
6. Зіборєва О. Б. Освіта упродовж військової кар'єри як принцип підготовки кадрів для збройних сил України: правові аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2021. Вип. 7. С. 62-164. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-7/39>
7. Міністерство оборони України. Професійна військова освіта. URL : <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskova-osvita-na-tauka/shho-take-profesijna-vijskova-osvita.html> (Дата звернення 16.07.2024)
8. Урядовий портал. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-ukhvalyv-kontseptsiiu-transformatsii-systemy-viiskovoi-osvity-za-standartamy-nato> (Дата звернення 16.07.2024)

#### REFERENCES

1. Bondarenko, A. P., Pikus, D.L. (2023). Intensyvna perepidhotovka ofitseriv zapasu, shcho pryzvani za mobilizatsiieiu: dosvid, vyklyky, perspektyvy [Intensive retraining of reserve officers called up for mobilisation: experience, challenges, prospects]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. 55. 7-17 DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2023.55.01> [in Ukrainian].
2. Diakov S., Henyk V. & Kyrylchuk Yu. (2023). Osoblyvosti formuvannia ta struktura hotovnosti do profesiinoi diialnosti maibutnykh ofitseriv rozvidnykiv [Features of formation and structure of readiness for professional activity of future intelligence officers]. *Physical culture and sport: scientific perspective*. (1), 122–129. DOI <https://doi.org/10.31891/pcs.2023.1.19> [in Ukrainian].
3. Ministerstvo oborony Ukrainy. Profesiina viiskova osvita [Ministry of Defence of Ukraine. Professional military educati]. (2022). URL : <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskova-osvita-na-tauka/shho-take-profesijna-vijskova-osvita.html> [in Ukrainian].



4. Uriadovyi portal [Government portal]. (2023). URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-ukhvalyv-kontseptsiiu-transformatsii-systemy-viiskovoi-osvity-za-standartamy-nato> [in Ukrainian].
5. Zelenyi, I.I. (2023). Kliuchovi komponenty neperervnogo profesiinoho zrostannia ofitseriv [Key components of continuous professional development of officers]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. 2023. 55. 52-62 DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2023.55.05> [in Ukrainian].
6. Zelenyi, I.I. (2023). Realizatsiia pryntsyphu neperervnosti u konteksti transformatsii systemy viiskovoi osvity [Implementation of the principle of continuity in the context of transformation of the military education system]. *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty*, 61, 19-29. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2023.61.02> [in Ukrainian].
7. Zelenyi, I. I., Boiarska-Khomenko, A. V. (2024). Profesiinyi samorozvytok ofitseriv rozvidky u konteksti realizatsii pryntsyphu osvity vprodovzh viiskovoi kariery [Professional self-development of intelligence officers in the context of implementing the principle of education throughout the military career]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*. 1(25). 86-97 [https://doi.org/10.35387/od.1\(25\).2024.86-97](https://doi.org/10.35387/od.1(25).2024.86-97) [in Ukrainian].
8. Ziborieva, O. B. (2021). Osvita uprodovzh viiskovoi kariery yak pryntsyph pidhotovky kadrov dlia zbroinykh syl Ukrainy: pravovi aspekty [Education during military career as a principle of training for the Armed Forces of Ukraine: legal aspects]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 7, 162-164. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-7/39> [in Ukrainian].

## SUMMARY

Ihor Zelenyi,

Military Academy, Odesa, Ukraine, Odesa

### Determining the Readiness Level of Future Intelligence Officers for Continuous Professional Development

*The article aims to clarify the criteria, define indicators, and characterize the levels of readiness of future intelligence officers for continuous professional development.*

*The **purpose** of the study is to identify and analyse the level of cadets' readiness to perform professional duties in the context of their continuous development, which includes not only formal education, but also non-formal education and self-education.*

*The **research methods** included a comprehensive approach that combined theoretical analysis of literature, questionnaires, surveys, observations, and statistical data processing.*

*The study **results** identified three main criteria of readiness: motivational, cognitive, and operational-activity. It was found that the levels of readiness can be low, medium or high, depending on the formation of these criteria. The survey showed that the motivational component of development is quite pronounced, in particular among senior cadets who demonstrate an active attitude to continuous development. However, junior cadets still lack initiative and awareness of the importance of continuous development.*

*The cognitive component showed a low level of development among the majority of cadets surveyed. This indicates the need to strengthen theoretical training and better integrate knowledge of formal and non-formal education into military training.*

*The operational component also demonstrated a low level of development among a significant number of respondents. This indicates insufficient practical preparation of cadets for the real conditions of professional activity.*

**Originality.** *The study is the first to offer a comprehensive approach to assessing the readiness of future intelligence officers for continuous professional development, including the development of new criteria (motivational, cognitive, operational and activity).*

**Practical significance of the study.** *The results of the study can be used to improve officer training programmes, increase the effectiveness of the educational process in military academies, as well as to develop individual educational trajectories that will improve cadets' motivation, knowledge and skills.*

*The results of the study emphasise the need to improve the educational process to increase the level of theoretical knowledge and practical skills of future officers, while strengthening the motivational aspect. Although the cadets have a positive attitude towards professional development, their motivation, knowledge and skills need further development.*

**Keywords:** *readiness; professional development; continuing education; military education; future officers; motivational component; cognitive component; operational and activity component; formal education; non-formal education.*

УДК 371.315.6:51

Андрій Зельницький,  
кандидат педагогічних наук, професор  
Національний університет оборони України, м. Київ  
<https://orcid.org/0000-0002-3910-7329>  
DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/83-101

## БАЗОВА ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ: МОДЕЛЮВАННЯ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

*Статтю присвячено розгляду проблеми моделювання в педагогіці, особливостям побудови та імплементації в освітній процес структурно-функціональної моделі загальновійськової підготовки громадян України – цілісного утворення функціонально пов'язаних закономірних складових, що розкривають внутрішню структуру процесу формування визначених компетентностей особистості. Досліджено актуальні проблеми вимірювання та оцінювання рівня сформованості компетентностей за окремими видами (модулями) підготовки з використанням розробленого інструментарію.*

**Ключові слова:** моделювання; модель; технологізація освіти; результати навчання; компетентність; забезпечення якості освіти; структурно-функціональне моделювання.

**Постановка проблеми.** Конституційно закріплений курс розвитку нашої держави на європейську та євроатлантичну інтеграцію, необхідність переформатування й наближення Збройних Сил України до стандартів НАТО, професіоналізація Збройних Сил, створення військового резерву та інші фактори набули особливої гостроти в умовах повномасштабного військового вторгнення РФ на територію України. Ведення бойових дій із захисту територіальної цілісності та незалежності батьківщини підтвердило спроможність української армії гідно виконувати свій основний конституційний обов'язок й водночас актуалізувало низку проблем. Одна з них пов'язана з необхідністю осучаснення системи військової освіти на основі набутого бойового досвіду з використанням найсучасніших зразків озброєння та військової техніки, нових підходів до стратегії і тактики бойового застосування збройних сил, а отже – з необхідністю трансформації системи підготовки військових фахівців. Чільне місце у цьому процесі відводиться якості військової підготовки громадян України, що на даний час набуває нового сенсу, пов'язаного, у тому числі, із кардинальними змінами у вітчизняній законодавчій базі. При цьому пріоритетним напрямом вважається перехід від забезпечення якості військової підготовки на основі визначення необхідних ресурсів до забезпечення якості на основі результатів, де певна увага приділяється побудові відповідних моделей військової підготовки та технологій їх імплементації в освітній процес.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Методам моделювання у контексті системного підходу та системного аналізу присвячено теоретико-методологічні дослідження відомих вітчизняних вчених І. Дичківської [1], В. Маслова [2], Т. Пічугіної [3], І. Семенець-Орлової [4] та ін. Певні аспекти моделювання в системі підготовки військових фахівців розглядалися у працях військових вчених – А. Вітченка, В. Осьодла [5, 6], О. Заболотного [7, 8, 9], Г. Капосльоза [10], І. Козубцова [11], В. Олійника [12], В. Мірненка [13],

В. Рахманова [14], В. Рижикова [15], А. Слюсаренка, В. Телелима [16], В. Ягупова, С. Костіва [17, 18] та ін.; закордонних вчених: D. Ross; K. Schoman [25].

При цьому слід зазначити, що в основу сучасних методів моделювання складних систем були закладені наукові праці професора Масачусетського технологічного інституту Дугласа Росса, який більш як сорок років тому уперше використав поняття «структурний аналіз», намагаючись створити відповідну алгоритмічну мову орієнтовану на модульне програмування. Подальший розвиток ідеї описання складних об'єктів як ієрархічних, багаторівневих, модульних систем за допомогою невеликого набору типових елементів призвів до появи SADT (Structured Analyses and Design Technique), що в перекладі означає технологію аналізу і проектування, а власне кажучи є методологією структурно-функціонального моделювання й аналізу складних систем.

**Мета статті** – обґрунтування підходів щодо розроблення моделі базової загальновійськової підготовки громадян України (далі – БЗВП) та її імплементації в освітній процес із застосуванням основних принципів структурно-функціонального моделювання.

**Методи дослідження:** системний підхід, системний аналіз, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація, моделювання.

**Виклад основного матеріалу.** Комплексність вирішення багатоаспектної проблеми щодо моделювання передбачає застосування сучасних форм, методів, методик, педагогічних технологій, а також розроблення відповідних моделей.

Поняття «моделювання» розглядається у Великому тлумачному словнику сучасної української мови як «...процес дослідження об'єктів, систем, явищ, процесів шляхом побудови і вивчення їх моделей». У свою чергу «модель» – це зразок, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта, процесу, явища та використовується для одержання нових знань про них» [20, с. 435]. Подібне відтворення здійснюється як у предметній (макет, пристрій, зразок), так і в знаковій формах (графік, схема, програма, теорія). Можливі два способи конструювання моделі. Якщо перший йде від емпірично виявлених властивостей і залежностей об'єкта до його моделі, то другий вже у вихідній точці передбачає відтворення об'єкта в моделі, і, оскільки модель відома, то вважається пізнаним і об'єкт. Формальна побудова моделі в емпіричному дослідженні виявляється основою для змістової інтерпретації об'єкта-оригіналу.

Широке застосування процесів моделювання в педагогічних дослідженнях і будови моделей пояснюється різноманітністю їх гносеологічних функцій, а головне – своєю спрямованістю не на окремі складові освітнього процесу, а на їхню взаємопов'язаність, цілісну єдність, емерджентність. Отже йдеться про моделювання на основі застосування принципів системного підходу, що передбачає орієнтацію на досягнення кінцевого результату з урахуванням доцільної економічності.

До основних понять, що є дотичними до визначеної у статті проблеми, варто віднести такі:

*Система військової підготовки громадян України (СВП)* – відкрита соціальна система, яка функціонує у змінюваному освітньому середовищі і є структурованою сукупністю взаємопов'язаних складових підготовки певних категорій громадян України (допризовники, призовники, контрактники, військовозобов'язані, резервісти) щодо формування в них визначених компетентностей з метою успішного виконання конституційного обов'язку із захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а також забезпечення реалізації права громадян щодо можливостей вибору професії шляхом здобуття додаткових компетентностей, необхідних для належного виконання військового обов'язку та для майбутньої професійної діяльності.

*Структурно-функціональна модель військової підготовки громадян України (СФМ)* – цілісне утворення функціонально пов'язаних закономірних складових у системі військової підготовки громадян України, які розкривають внутрішню структуру процесу формування у громадян України визначених компетентностей, як головної мету підготовки.

Представлені поняття розроблено нами на основі аналізу відповідних положень Законів України і складають теоретичне підґрунтя для побудови моделі базової системи військової підготовки громадян України.

До основних нормативно-правових актів, що на сьогодні визначають загальні вимоги до військової підготовки громадян України, слід віднести Закони України: «Про освіту»; «Про вищу освіту»; «Про військовий обов'язок і військову службу»; «Про основи національного спротиву»; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку»; «Про місцеве самоврядування в Україні»; «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»; «Про Збройні Сили України»; «Про оборону України», а також Укази президента України: «Про Стратегію національного патріотичного виховання»; «Про національну безпеку України»; «Про Стратегію воєнної безпеки України»; Постанову КМ України «Порядок проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту та поліцейських».

Так, відповідно до п. 9 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» Документ 2232-ХІІ, (Редакція від 12.10.2023, підстава – 3384-ІХ) щодо військового обов'язку громадяни України поділяються на такі категорії [21]:

*допризовники* – особи, які підлягають приписці до призовних дільниць;

*призовники* – особи, приписані до призовних дільниць;

*військовослужбовці* – особи, які проходять військову службу;

*військовозобов'язані* – особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави;

*резервісти* – особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний час та в особливий період.

Відповідно до ст. 6 розділу 1 Закону України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 року № 1702-IX основою підготовки громадян України до національного спротиву є їх загальновійськова підготовка, яка організовується за територіально-зональним принципом, ґрунтується на засадах високої мотиваційної привабливості та узгоджується з процесом трансформації системи комплектування відповідно до принципів та найкращих практик держав-членів НАТО і полягає в опануванні базовими загальновійськовими знаннями, практичними вміннями і навичками та поділяється на початкову і базову підготовку [22].

Водночас, варто зазначити, що «... в умовах ведення воєнних дій нормативно-правове забезпечення військової підготовки громадян України потребує постійного оновлення, системного вдосконалення та оперативного реагування на вплив змінюваних у часі та просторі чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ, які можуть або сприяти подальшому розвитку СВП, або гальмувати цей розвиток. При цьому необхідно, щоб позитивна динаміка системи військової підготовки відповідала найкращим світовим стандартам, а також була адекватною вітчизняним соціокультурним особливостям, відтворювала передовий вітчизняний та зарубіжний досвід застосування структурних складових сил безпеки та оборони й розвивалася шляхом пошуку нових парадигм. Одним із сучасних підходів до вирішення зазначеної проблеми є використання методу моделювання як процесу, що складається із науково-обґрунтованого вибору закономірних, функціонально пов'язаних компонентів, які розкривають будову, властивості і дії оригінала на основі створення відповідної моделі» [9, с. 45].

Важливим об'єктом в системі моделювання загальновійськової підготовки громадян України є структурно-функціональна модель базової загальновійськової підготовки (далі – БЗВП), що являє собою певний вишкіл, під час якого майбутніх військовозобов'язаних навчатимуть виконувати бойові завдання, поводитися зі зброєю та вибуховими пристроями, діяти на полі бою, надавати домедичну та первинну психологічну допомогу, тощо.

Здійснення базової загальновійськової підготовки громадян України регламентується чинним законодавством і проводиться з метою здобуття ними військово-облікової спеціальності, навичок і умінь, необхідних для виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності, зокрема – Законом України від 11.04.2024 р. № 3633-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» [23] та ін.

Подальше нормативне врегулювання процесу БЗВП знайшло своє віддзеркалення у постанові Кабінету Міністрів України від 21 червня 2024 р. № 734 «Порядок проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських» [24], де визначено порядок проведення БЗВП з такими категоріями громадян України: курсанти вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та студенти вишів усіх форм власності; курсанти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання тощо. При цьому зазначено,

що від проходження БЗВП звільняються громадяни, які: визнані за станом здоров'я непридатними до військової служби; до набуття громадянства України пройшли військову службу в інших державах; проходили військову службу; мають сертифікат про проходження базової підготовки та здобуття військово-облікової спеціальності. Введення в дію цієї постанови є свідченням координації діяльності відповідних державних структур, за сприяння і допомогою місцевих держадміністрацій (військових адміністрацій), органів місцевого самоврядування, громадських організацій та ін.

Базова загальновійськова підготовка відповідно до зазначеної постанови КМ України включається до освітніх програм і навчальних планів закладів освіти усіх форм власності та закладів освіти із специфічними умовами навчання як окрема навчальна дисципліна і складається з теоретичної підготовки в обсязі трьох кредитів ЄКТС, яка проводиться в цих закладах освіти, та практичної підготовки в обсязі семи кредитів ЄКТС, яка проводиться у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, навчальних частинах (центрах) Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, Держспецтрансслужби (далі – навчальні військові частини) та закладах освіти із специфічними умовами навчання. Термін проведення БЗВП під час воєнного стану – три місяці.

Організація та забезпечення теоретичної складової базової підготовки покладається на МОН, інші державні органи та органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать освітні заклади, що здійснюють підготовку громадян України.

Розглянуті теоретичні аспекти та представлені вище нормативні вимоги до проведення БЗВП склали основу для розроблення оригінальної структурно-функціональної моделі базової загальновійськової підготовки громадян України (рис. 1).

Основними структурними складовими БЗВП є: органи, що відповідають за організацію та реалізацію БЗВП; заклади (структури) освіти, що безпосередньо відповідають за проведення БЗВП; категорії громадян України, які залучаються до підготовки; види підготовки (складові програмного планування БЗВП); складові процесу технологізації БЗВП; рівень сформованості окремих компетентностей за результатами проходження БЗВП; інтегральна компетентність.

У межах представленої моделі однією з основних її компонент, реалізація якої безпосередньо покладатиметься на заклади (структури) освіти, є види підготовки, де кожен з них має бути диференційованим до рівня конкретних навичок та вмінь, що повинні формуватися в громадян, залучених до БЗВП. Такими видами підготовки є: національно-патріотична, статуту ЗСУ, тактична, вогнева, фізична, розвідувальна, інженерна, підготовка зі зв'язку, підготовка з РХБЗ, домедична, орієнтування на місцевості, виживання, психологічна (рис. 2).

Формування визначених компетентностей за видами підготовки здійснюється із застосуванням відповідних педагогічних технологій. Технологізація загальновійськової підготовки громадян України містить

взаємопов'язані складові, що утворюють цілісну систему, зокрема: цільова; мотиваційна; проєктувально-планувальна; змістово-компетентнісна; комунікативно-перетворювальна; моніторингова; коригувально-управлінська. Кожну із зазначених складових більш докладно розглянуто в авторській монографії [7, с. 181 – 187]. Водночас варто детальніше зупинитися на таких з них, зокрема:

*Комунікативно-перетворювальна.* Сутність комунікативно-перетворювальної складової полягає у розробленні (вборі) та застосуванні викладачем певних засобів і методів, адекватних цілям підготовки та рівню підготовленості громадян України. На даний час в межах комунікативно-перетворювальної складової особливої уваги заслуговує застосування в педагогічній практиці підготовки фахівців інтерактивних педагогічних технологій, заснованих на принципах активної взаємодії та постійного діалогу в системі «людина – людина» і «людина – ПЕОМ».

*Моніторингова.* Моніторинг якості військової підготовки громадян – це складова системи управління якістю підготовки, що формується на основі систематичного збору, обробки, аналізу, оцінювання, зберігання та оприлюднення інформації про стан військової підготовки та її забезпечення. Основним об'єктом діагностики є результати підготовки. Визначення результатів підготовки передбачає застосування різних форм

У межах представленої моделі однією з основних її компонент, реалізація якої безпосередньо покладатиметься на заклади (структури) освіти, є види підготовки, де кожен з них має бути диференційованим до рівня конкретних навичок та вмінь, що повинні формуватися в громадян, залучених до БЗВП. Такими видами підготовки є: національно-патріотична, статуту ЗСУ, тактична, вогнева, фізична, розвідувальна, інженерна, підготовка зі зв'язку, підготовка з РХБЗ, домедична, орієнтування на місцевості, виживання, психологічна (рис. 2).

Формування визначених компетентностей за видами підготовки здійснюється із застосуванням відповідних педагогічних технологій. Технологізація загальновійськової підготовки громадян України містить взаємопов'язані складові, що утворюють цілісну систему, зокрема: цільова; мотиваційна; проєктувально-планувальна; змістово-компетентнісна; комунікативно-перетворювальна; моніторингова; коригувально-управлінська. Кожну із зазначених складових більш докладно розглянуто в авторській монографії [7, с. 181– 187]. Водночас варто детальніше зупинитися на таких з них, зокрема:

*Комунікативно-перетворювальна.* Сутність комунікативно-перетворювальної складової полягає у розробленні (вборі) та застосуванні викладачем певних засобів і методів, адекватних цілям підготовки та рівню підготовленості громадян України. На даний час в межах комунікативно-перетворювальної складової особливої уваги заслуговує застосування в педагогічній практиці підготовки фахівців інтерактивних педагогічних технологій, заснованих на принципах активної взаємодії та постійного діалогу в системі «людина – людина» і «людина – ПЕОМ».



*Моніторингова.* Моніторинг якості військової підготовки громадян – це складова системи управління якістю підготовки, що формується на основі систематичного збору, обробки, аналізу, оцінювання, зберігання та оприлюднення інформації про стан військової підготовки та її забезпечення. Основним об'єктом діагностики є результати підготовки.

Визначення результатів підготовки передбачає застосування різних форм контролю (поточний, самоконтроль, підсумковий). Подібний підхід дає можливість співвіднести результати освіти із заздалегідь визначеною нормою (стандартом), спрогнозувати подальший розвиток процесу підготовки та своєчасно вплинути на його якість.

*Коригувально-управлінська.* Коригування є одним із елементів управлінської діяльності, що здійснюється на основі реалізації моніторингової складової представленої моделі з метою досягнення та підтримання процесу військової підготовки громадян України в оптимальному стані задля забезпечення необхідного рівня якості підготовки особистості та здійснюється у формі видання відповідних інструкцій, наказів, розпоряджень, рекомендацій, а також застосування моральних та матеріальних стимулів. Впровадження зазначених дій пов'язане з різноманітними методами управління, які є інструментом впливу суб'єкта на об'єкт управління і водночас засобом їхньої взаємодії.

Основним результатом впровадження у процес військової підготовки громадян України коригувально-управлінської складової моделі є гарантування якості освіти (рівень сформованості інтегральної компетентності) як пріоритетної проблеми Болонського процесу.

Щодо рівня сформованості інтегральної компетентності особистості, то відповідно до рекомендацій європейської кредитно-трансферної накопичувальної системи (ЄКТС) мінімальне його значення може становити 75%, що є достатньою підставою для завершення підготовки. У відносних показниках це становить 0,75 від еталонного показника 1, що відповідає оцінці «5» за п'ятибальною оцінною шкалою.

Інтегральна компетентність органічно поєднує прояв усіх інших окремих компетентностей. При цьому мінімальний рівень сформованості кожної з них має бути рівним або вищим за 70%, що відповідає 0,7 у відносних одиницях [9, с. 56]. Зазначені компетентності є за ієрархією відповідними складовими базової загальновійськової підготовки громадян України, які представлено у межах даної статті тринадцятьма її видами (модулями) (рис.1).

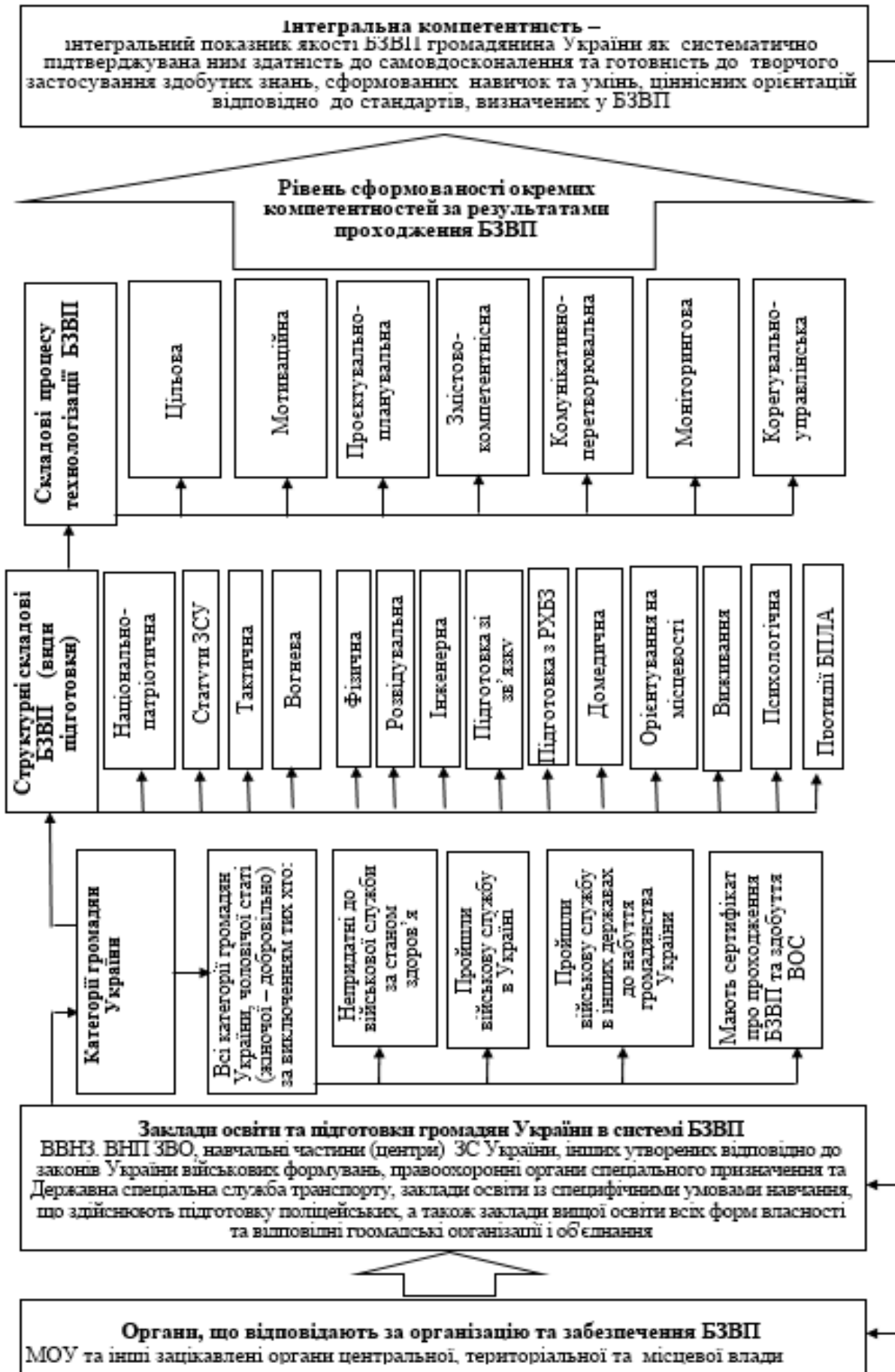


Рис. 1. Структурно-функціональна модель базової загальновійськової підготовки громадян України

Розглянемо зміст деяких з них (фрагмент) у вигляді показників навичок та вмій, що мають бути сформованими в громадян України та оціненими у ході і за результатами їх загальновійськової підготовки (рис.2, таблиці 1; 2).

За розглянутим алгоритмом здійснюється імплементація в освітній процес інших, розглянутих у статті, видів військової підготовки у системі БЗВП, де під принесеним в педагогічну науку загальним поняттям «імплементація» розуміється виконання державою міжнародних правових норм [20, с. 396]. Відповідно, імплементація у військовій освіті може розглядатися як внесення змін у поточний стан освітнього процесу шляхом впровадження нових методів, технологій, програм або стратегій навчання з метою поліпшення підготовки військових кадрів в умовах єдиного світового соціально-професійного простору, у тому числі – стандартів НАТО.

Процеси імплементації, як основи інноваційного розвитку освітнього середовища в сучасній педагогіці охоплюють щонайменше три базових напрями:

1. Нормативно-правовий – як фактичне здійснення міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні шляхом трансформації міжнародно-правових норм у національні закони та підзаконні акти. Цей напрям необхідний, виходячи з вимог Болонської угоди, для нострифікації документів про освіту, глобалізації, формування єдиного соціально-професійного простору тощо.

2. Інноваційно-інформаційний – у сфері ІТ та програмування. Імплементація в даному контексті – це впровадження технології, алгоритму або функції в освітню діяльність, програмна або апаратна реалізація будь-якого протоколу, алгоритму, в реальній освітній процес. По суті, імплементувати – це реалізовувати в освітньому просторі програмне забезпечення, що має певний функціонал, створювати роботизоване середовища навчання, упроваджувати в освіту елементи штучного інтелекту та ін.

3. Організаційно-управлінській напрям як усередині освітніх організацій, так і на всіх рівнях управлінських взаємодій (муніципальний, регіональний, державний, міжнародний тощо).

Таким чином, імплементація в освіті – це, як правило, зміна поточного освітнього процесу шляхом вбудовування в нього інноваційних технологій, алгоритмів, засобів, форм, методів, програмних продуктів, інструментів, платформ тощо.

Отже, основне місце в реалізації імплементаційних процесів в освіті посідає технологія імплементації. Ідея особливої технології імплементації є відносно новою для теорії та практики сучасної вітчизняної освіти, тож постає питання щодо цілей, завдань і складових технології імплементації. Проте вже на теперішній час досліджено такі компоненти технології:

мета імплементації полягає у необхідності підготовки імплементованих технологій, алгоритмів, засобів, форм, методів, програмних продуктів, інструментів, платформ тощо до органічного.

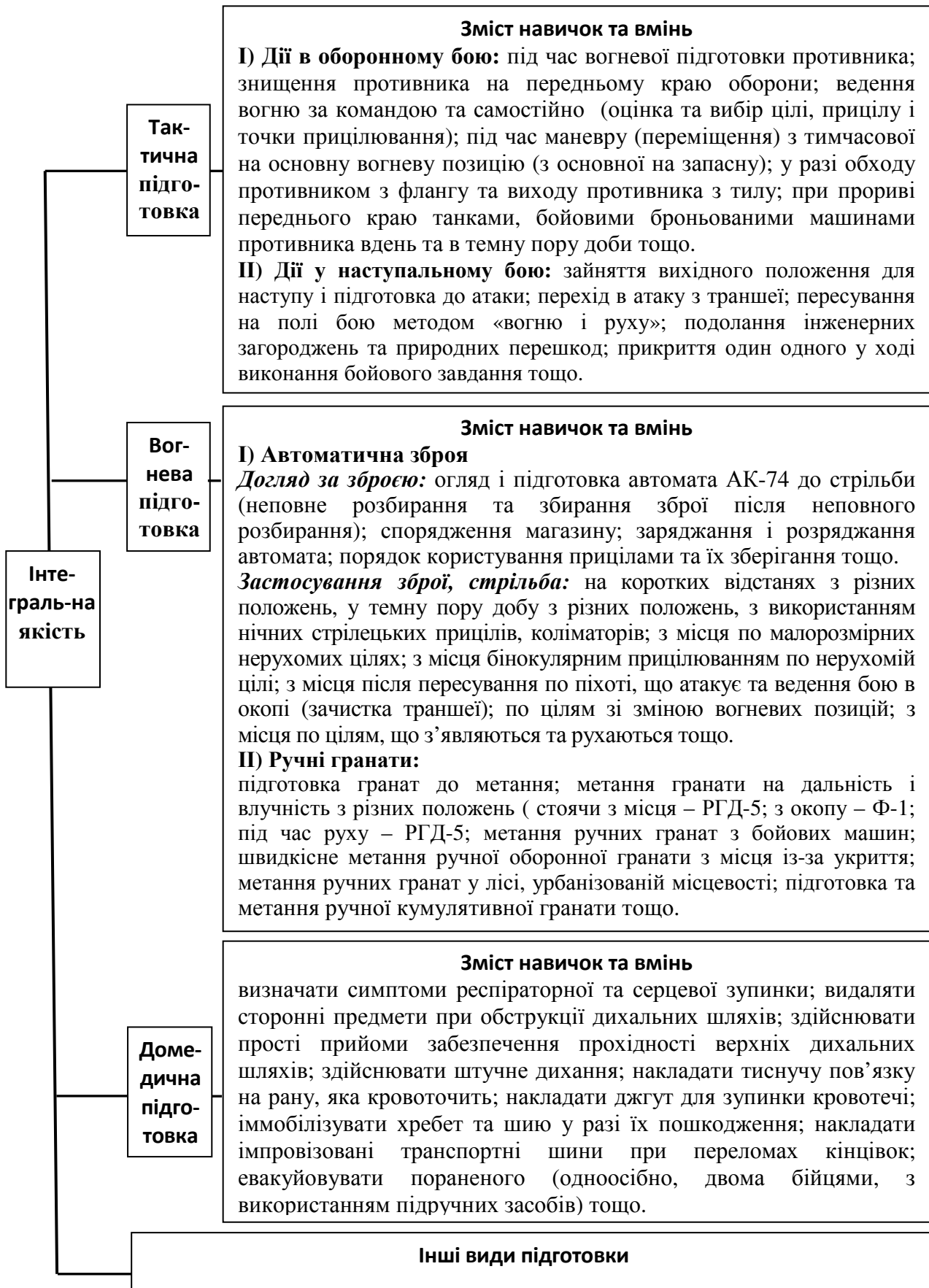


Рис. 2. Фрагмент компетентнісної моделі БЗВП за окремими складовими

Таблиця 1

## Оцінювання рівня сформованості тактичної компетентності

№№ розділів, пунктів	Показники рівня сформованості компетентностей з тактичної підготовки громадян України в системі БЗВП	Результати оцінювання* (% – для розділів, бали – для пунктів)
<b>Розділ I</b>	<b>Здатність діяти в оборонному бою в таких ситуаціях, %:</b>	60 70 80 90 100  ----- ----- ----- -----
1.1	під час вогневої підготовки противника; ведення вогню за командою та самостійно (оцінка та вибір цілі, прицілу і точки прицілювання), «бали»– пп. 1.1- 1.6; 2.1- 2.5;	2 3 4 5  ----- ----- -----
1.2	у ході знищення противника на передньому краю оборони;	2 3 4 5  ----- ----- -----
1.3	під час ведення вогню за командою та самостійно (оцінка та вибір цілі, прицілу і точки прицілювання);	2 3 4 5  ----- ----- -----
1.4	під час маневру (переміщення) з тимчасової на основну вогневу позицію (з основної на запасну);	2 3 4 5  ----- ----- -----
1.5	у разі обходу противником з флангу та виходу противника з тилу;	2 3 4 5  ----- ----- -----
1.6	при прориві переднього краю танками, бойовими броньованими машинами противника вдень та в темну пору доби;	2 3 4 5  ----- ----- -----
<b>Розділ II</b>	<b>Здатність діяти у наступальному бою, %:</b>	60 70 80 90 100  ----- ----- ----- -----
2.1	займати вихідне положення для наступу і готуватися до атаки;	2 3 4 5  ----- ----- -----
2.2	переходити в атаку з траншеї;	2 3 4 5  ----- ----- -----
2.3	пересуватися на полі бою методом «вогню і руху»;	2 3 4 5  ----- ----- -----
2.4	долати інженерні загородження та природні перешкоди;	2 3 4 5  ----- ----- -----
2.5	прикривати один одного у ході виконання бойового завдання.	2 3 4 5  ----- ----- -----

\*Кожен із зазначених розділів містить відповідні стандартизовані показники, прояв яких пропонується оцінювати у чотирьох бальній шкалі (2, 3, 4, 5) згідно із вимогами до виконання певних нормативів, де: бал «2» – незадовільно; «3» – задовільно; «4» – добре; «5» – відмінно. Бали переводяться у 100% шкалу шляхом порівняння їх з еталоном – балом «5» окрім незадовільної оцінки – «2», що прирівнюється до 0 %. Наприклад, бал «3» складає 60% від еталону «5», тобто:  $3:5 \times 100\% = 60\%$ . Решта – відповідно. Отримані результати у відсотках по кожному з елементів є основою для визначення оцінки за розділ та загального результату щодо рівня сформованості відповідної компетентності.

**Оцінка рівня сформованості інтегральної компетентності за видом підготовки:**

«спроможний» – якщо всі стандарти, які визначалися до підготовки об'єкта перевірки, оцінено позитивно, при цьому з них не менше 50% оцінено не нижче ніж «добре»; «частково спроможний» – якщо всі стандарти, які визначалися до підготовки об'єкта перевірки, оцінено позитивно, при цьому з них більше 50% оцінено на «задовільно»; «неспроможний» – якщо не виконано вимоги на «частково спроможний»

Таблиця 2

**Таблиця з оцінювання рівня сформованості домедичної компетентності**

№№ розділів та пунктів	Показники рівня сформованості компетентностей щодо підготовки громадян України з тактичної медицини в системі військової підготовки	Результати оцінювання* (% – для розділів, бали – для пунктів)
<b>Розділ I</b>	<b>Визначати життєві показники з використанням засобів індивідуального медичного оснащення військовослужбовця, здатність (%):</b>	60 70 80 90 100  ----- ----- ----- -----
1.1	визначати симптоми респіраторної та серцевої зупинки, «бали»– пп 1.1- 1.8; 2.1- 2.3	2 3 4 5  ----- ----- -----
1.2	видаляти сторонні предмети при обструкції дихальних шляхів	2 3 4 5  ----- ----- -----
1.3	здійснювати прості прийоми забезпечення прохідності верхніх дихальних шляхів	2 3 4 5  ----- ----- -----
1.4	здійснювати штучне дихання	2 3 4 5  ----- ----- -----
1.5	накладати тиснучу пов'язку на рану, яка кровоточить	2 3 4 5  ----- ----- -----
1.6	накладати джгут для зупинки кровотечі	2 3 4 5  ----- ----- -----
1.7	імобілізувати хребет та шию у разі їх пошкодження	2 3 4 5  ----- ----- -----
1.8	накладати імпровізовані транспортні шини при переломах кінцівок	2 3 4 5  ----- ----- -----
<b>Розділ II</b>	<b>Застосовувати способи евакуації пораненого, здатність:</b>	60 70 80 90 100  ----- ----- ----- -----
2.1	переміщувати пораненого на полі бою одноосібно	2 3 4 5  ----- ----- -----
2.2	переміщувати пораненого на полі бою двома бійцями	2 3 4 5  ----- ----- -----
2.3	переміщувати пораненого на полі бою з використанням підручних засобів)	2 3 4 5  ----- ----- -----

\*Кожен із зазначених розділів містить відповідні стандартизовані показники, прояв яких пропонується оцінювати у чотирьох бальній шкалі (2, 3, 4, 5) згідно із вимогами до виконання певних нормативів, де: бал «2» – незадовільно; «3» – задовільно; «4» – добре; «5» – відмінно. Бали переводяться у 100% шкалу шляхом

порівняння їх з еталоном – балом «5» окрім незадовільної оцінки – «2», що прирівнюється до 0 %. Наприклад, бал «3» складає 60% від еталону «5», тобто:  $3:5 \times 100\% = 60\%$ . Решта – відповідно. Отримані результати у відсотках по кожному з елементів є основою для визначення оцінки за розділ та загального результату щодо рівня сформованості відповідної компетентності.

**Оцінка рівня сформованості інтегральної компетентності за видом підготовки:**

«спроможний» – якщо всі стандарти, які визначалися до підготовки об'єкта перевірки, оцінено позитивно, при цьому з них не менше 50% оцінено не нижче ніж «добре»;

«частково спроможний» – якщо всі стандарти, які визначалися до підготовки об'єкта перевірки, оцінено позитивно, при цьому з них більше 50% оцінено на «задовільно»;

«неспроможний» – якщо не виконано вимоги на «частково спроможний».

включення їх у реальну освітню діяльність для підвищення її результативності та ефективності;

завдання мають бути визначені до початку реалізації та спрямовані на фактичний підбір засобів і чітке виконання процедур імплементації;

складові технології імплементації мають базуватися на виявлених і описаних вище напрямках імплементації (нормативно-правове забезпечення, підбір програмного, інформаційного, змістовного компонентів, що характеризують інноваційність процесу, а також створення управлінської складової, яка забезпечує досягнення конкретного результату).

Зазначені вимоги до структури та змісту імплементації знайшли певне віддзеркалення при розробленні структурно-функціональної моделі БЗВП громадян України, а також підходів щодо вимірювання та оцінювання результатів її впровадження в освітній процес.

Водночас, розглянуті в НДР концептуальні засади структурно-функціонального моделювання системи військової підготовки громадян України, побудова відповідних моделей та механізми їх імплементації в освітню діяльність мають у своїй основі відповідну систему державного управління, яка передбачає не лише безпосереднє залучення до цього процесу певних категорій громадян та їх об'єднань, а потребує також цілісної та продуманої підготовки державних службовців, які несуть персональну відповідальність за стан та результати діяльності.

Представлена модель системи державного управління з організації військової підготовки громадян України цілком відповідає основним підходам сучасної методології SADT (Structured Analyses and Design Technique) – структурно-функціонального моделювання й аналізу складних систем [25], а отже містить певні взаємопов'язані структурні складові та відповідні функції, що притаманні кожній з них, зокрема (рис. 2):

Верховна Рада України: забезпечує законодавче регулювання питань підготовки громадян України; визначає видатки з Державного бюджету;

Президент України: здійснює загальне керівництво системою підготовки громадян України; визначає мету, завдання, види, обсяги, порядок і строки проведення підготовки;

Кабінет Міністрів України: здійснює заходи з організації підготовки громадян; затверджує Положення про підготовку громадян; визначає джерела та порядок фінансування заходів підготовки; встановлює статистичну звітність, готує щорічну доповідь; визначає порядок утворення і підготовки спеціальних формувань;

Рада національної безпеки та оборони України здійснює координацію діяльності центральних органів виконавчої влади з питань військової підготовки громадян України;

МОУ організовує планування, наукове та матеріально-технічне забезпечення заходів підготовки;

ГШ ЗСУ планує створення резерву ВН людського ресурсу; визначає потреби; забезпечує функціонування системи обліку;

МОНУ організує та проводить початкову підготовку та військово-патріотичне виховання молоді;

МОВВ – місцеві органи виконавчої влади: беруть участь у формуванні основних документів; планують, організують та проводять підготовку;

ОМС – органи місцевого самоврядування планують, організують, проводять та здійснюють контроль за підготовкою відповідних категорій громадян України;

підприємства, установи та організації організують участь у підготовці свого персоналу; сприяють роботі територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки.

Отже, система державного управління з організації військової підготовки громадян України, що розглядається у даному контексті як сукупність взаємопов'язаних компонентів управління: взаємодії апарата управління та суспільства, соціальних відносин, громадських організацій та складає підґрунтя для розроблення та імплементації в освітній процес базової загальновійськової підготовки громадян України, що є об'єктом даного наукового дослідження даної статті.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** У статті на основі застосування сучасних теоретичних методів наукових досліджень розроблено модель базової загальновійськової підготовки громадян України (допризовників, призовників, військовослужбовців, військовозобов'язаних, резервістів та ін.) із застосуванням основних принципів структурно-функціонального моделювання. При цьому ретельно розглянуто основні складові зазначеної підготовки та механізми її імплементації у педагогічну практику. Досліджено також процедури вимірювання та оцінювання рівня сформованості компетентностей за окремими видами (модулями) підготовки з використанням розробленого інструментарію.

Розроблена модель є достатньо універсальною з виразною властивістю адаптивності, що сприятиме цілком аргументованому корегуванню змісту окремих її елементів та міжелементних зв'язків у ході отримання нової інформації в умовах впливу змінюваних у часі й просторі різноманітних чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ із застосуванням при цьому результатів зворотних зв'язків з військами (силами) і суб'єктами освіти (підготовки) для більш об'єктивного оцінювання отриманих результатів та розроблення стратегії й тактики постійного вдосконалення військової підготовки громадян України.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на підготовку пропозицій щодо розроблення і проектування цілей, змісту, інструментального забезпечення та імплементації структурно-функціональної моделі початкової загальновійськової підготовки в закладах середньої освіти як складової цілісної системи загальновійськової підготовки громадян України



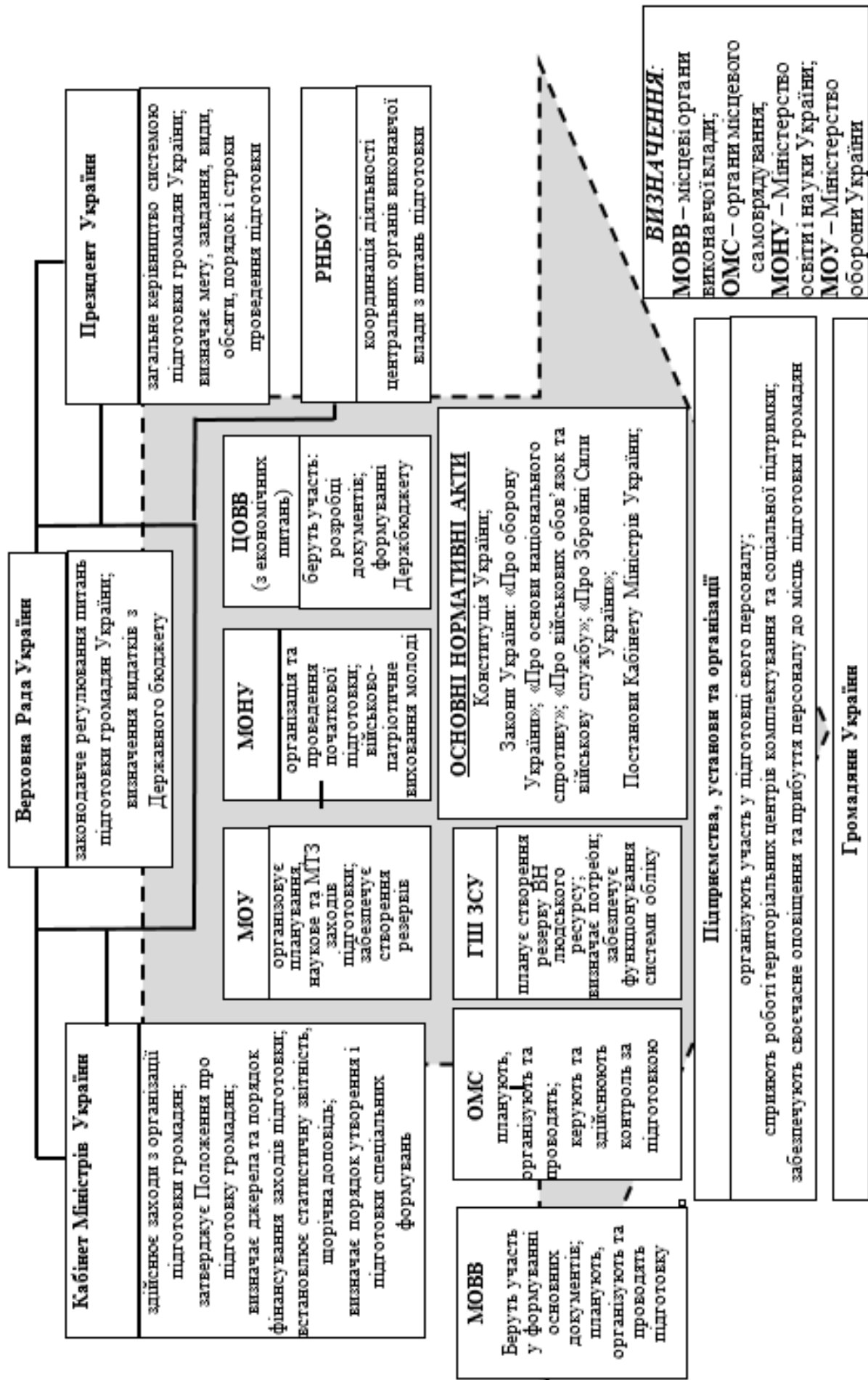


Рис.2 Структура системи державного управління з організації військової підготовки громадян України

## ЛІТЕРАТУРА

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. / Дичківська І. М. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Маслов В. І. Моделювання у теоретичній і практичній діяльності в педагогіці – Післядипломна освіта в Україні, 2008, стр. 3-9.
3. Пічугіна Т. С., Ткачова С. С., Ткаченко О. П. Управління змінами : навч. посіб. Харків : ХДУХТ, 2017. – 226 с.
4. Семенець-Орлова І. А. Освітня зміна як об'єкт державного управління // *Теорія та практика державного управління*. – Вип. 2 (49). – С. 70–76. URL: [http://Tpdu\\_2015\\_2\\_13.pdf](http://Tpdu_2015_2_13.pdf)
5. Вітченко А. О., Осьодло В. І., Салкуцян С. М. Технології навчання у вищій військовій школі: теорія і практика: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. професора Телелима В. М. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2016. – 272 с.
6. Вітченко А. О., Осьодло В. І. Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін // *Наука і оборона*. – 2019. – № 2. – С. 44–50.
7. Монографія: Зельницький А., Заболотний О., Васильєв О., Шабатіна Н. Теоретико-методологічні засади управління змінами в системі військової освіти. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2022, 324 с.
8. Зельницький А. М., Заболотний О. А., та ін. Технологізація освітнього процесу вищих військових навчальних закладів // *Збірник наукових праць «Військова освіта»* НУОУ імені Івана Черняхівського. – 2018. – № 1 (37). – С. 114 – 124.
9. Зельницький А. М., Заболотний О. А., та ін. Теоретичні аспекти моделювання системи військової підготовки громадян України // *Збірник наукових праць «Військова освіта»* НУОУ – 2024. – № 1 (49). – С. 41 – 61.
10. Модель наукового забезпечення функціонування та розвитку системи військової освіти України. Капосльоз Г. В. – *Науковий часопис Академії національної безпеки*. 2018, № 2, стр. 102-121.
11. Козубцов І. М. Модель професійної підготовки офіцерів сектору безпеки та оборони у мотиваційному вимірі // *Збірник наукових праць «Військова освіта»* НУОУ – 2023. – 1 (47). – С. 110-124.
12. Олійник Л. В. Модель навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління // *Збірник наукових праць «Військова освіта»* Національного університету оборони України. – 2016. – № 1(33). С. 208–213.
13. Інноваційна військова освіта: стан та перспективи розвитку / Руснак І. С., Мірненко В. І. та ін. // *Збірник наукових праць «Військова освіта»* НУОУ ім. Івана Черняхівського. – 2021. – № 2 (44). – С. 7–17.
14. Рахманов В. О., Ясенко С. А. Функціональні моделі формування контингенту здобувачів професійної освіти у вищому військовому навчальному заклад. // *Збірник наукових праць «Військова освіта»* Національного університету оборони України. – 2022. – № 2 (46). – С. – 261-275.
15. Інноваційні педагогічні технології та методики в освітньому процесі військових навчальних закладів провідних країн-членів НАТО і України: колектив моногр. / за заг. ред. д. пед. н. В. С. Рижиков; Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К.: ФОП Ямчинський О. В., 2020. – 343 с.
16. Слюсаренко А., Телелим В. Забезпечення якості професійної військової освіти: визначення понять і моніторинг поточного стану // *Наука і оборона*. – 2023. – № 4. – С. 14–22.
17. Моделювання інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійних навчальних закладів Ягупов В. В. - Нові технології навчання, 2013 [наук.-метод. зб. / гол. ред. Удод О. А.] №78, стр. 125-133.
18. Педагогічне моделювання розвитку психофізичної витривалості майбутніх професіоналів військового управління на етапі оперативно-тактичної підготовки. Ягупов В. В., Костів С. Ф. – *Актуальні питання гуманітарних наук*, вип. 28, том 2, 2020, стр. 172-180.

19. Д. Росс Методологія структурного аналізу та проектування (SADT), ч. I. – 1973. С. 187-263.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь, ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
21. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» Документ 2232-ХІІ, (Редакція від 12.10.2023, підстава – 3384-ІХ)
22. Закон України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 року № 1702-ІХ
23. Закон України від 11.04.2024 р. № 3633-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку».
24. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2024 р. № 734 «Порядок проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських».
25. Ross D.; Schoman K. Structured Analysis for Requirements Definition// IEEE Transactions on Software Engineering. Volume: SE-3, Issue: 1, 1997, page(s): 6 – 15.

### REFERENCES

1. Dychkivska I. M. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: Navch. posib. / Dychkivska I.M. – К. : Akademvydav, 2004. – 352 s.
2. Maslov V. I. Modeliuvannia u teoretychnii i praktychnii diialnosti v pedahohitsi – Pislidiplomna osvita v Ukraini, 2008, str. 3-9.
3. Pichuhina T. S., Tkachova S. S., Tkachenko O. P. Upravlinnia zminamy : navch. posib. Kharkiv : KhDUKht, 2017. – 226 s.
4. Cemenets-Orlova I. A. Osvitnia zmina yak obiekt derzhavnoho upravlinnia // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. – Vyp. 2 (49). – S. 70–76. URL: [http://Tpdu\\_2015\\_2\\_13.pdf](http://Tpdu_2015_2_13.pdf)
5. Vitchenko A. O., Osodlo V. I., Salkutsan S. M. Tekhnolohii navchannia u vyshchii viiskovii shkoli: teoriia i praktyka: navch.-metod. posib. / za zah. red. profesora Telelyma V. M. – К. : NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho, 2016. – 272 s.
6. Vitchenko A. O., Osodlo V. I. Rozvytok systemy vyshchoi viiskovoi osvity Ukrainy v konteksti suchasnykh transformatsiinykh zmin // Nauka i oborona. – 2019. – № 2. – S. 44–50.
7. Monohrafiia: Zelnytskyi A., Zabolotnyi O., Vasyliiev O., Shabatina N. Teoretyko-metodolohichni zasady upravlinnia zminamy v systemi viiskovoi osvity. Kyiv: NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho, 2022, 324 s.
8. Zelnytskyi A. M., Zabolotnyi O. A., ta in. Tekhnolohizatsiia osvitnoho protsesu vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladiv// Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» NUOU imeni Ivana Cherniakhovskoho. – 2018. – № 1 (37). – S. 114 – 124.
9. Zelnytskyi A. M., Zabolotnyi O. A., ta in. Teoretychni aspekty modeliuvannia systemy viiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy // Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» NUOU – 2024. – № 1 (49). – S. 41 – 61.
10. Model naukovoho zabezpechennia funktsionuvannia ta rozvytku systemy viiskovoi osvity Ukrainy. Kaposloz H. V. – Naukovyi chasopys Akademii natsionalnoi bezpeky. 2018, № 2, str. 102-121.
11. Kozubtsov I. M. Model profesiinnoi pidhotovky ofitseriv sektoru bezpeky ta oborony u motyvatsiinomu vymiri// Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» NUOU – 2023. – 1 (47). – S. 110-124.
12. Oliinyk L. V. Model navchannia viiskovo-spetsialnykh dystsyplin mahistriv viiskovo-sotsialnoho upravlinnia // Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. – 2016. – № 1(33). S. 208–213.

13. Innovatsiina viiskova osvita: stan ta perspektyvy rozvytku / Rusnak I. S., Mirnenko V. I. ta in. // Zb. nauk. prats «Viiskova osvita» NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho. – 2021. – № 2 (44). – S. 7–17.
14. Rakhmanov V. O., Yassenko S. A. Funktsionalni modeli formuvannia kontynhentu zdobuvachiv profesiinoi osvity u vyshchomu viiskovomu navchalnomu zaklad. // Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. – 2022.– № 2 (46). – S. – 261-275.
15. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii ta metodyky v osvitnomu protsesi viiskovykh navchalnykh zakladiv providnykh krain-chleniv NATO i Ukrainy: kolektyv monohr. / za zah. red. d. ped. n. V. S. Ryzhykov; Viiskovyi instytut Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – K.: FOP Yamchynskiy O. V., 2020. – 343 s.
16. Sliusarenko A., Telelym V. Zabezpechennia yakosti profesiinoi viiskovoi osvity: vyznachennia poniat i monitorynh potochnoho stanu // Nauka i oborona. – 2023. – № 4. – S. 14–22.
17. Modeliuvannia informatsiino-analitychnoi kompetentnosti kerivnykiv profesiinykh navchalnykh zakladiv Yahupov V. V. - Novi tekhnolohii navchannia, 2013 [nauk.-metod. zb. / hol. red. Udod O.A.] №78, str. 125-133.
18. Pedahohichne modeliuvannia rozvytku psykhofizychnoi vytryvalosti maibutnikh profesionaliv viiskovoho upravlinnia na etapi operatyvno-taktychnoi pidhotovky. Yahupov V. V., Kostiv S. F. – Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, vyp. 28, tom 2, 2020, str. 172-180.
19. D. Ross Structural Analysis and Design Methodology (SADT), ch. AND. – 1973. S. 187-263.
20. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / Uklad. i hol. red. V.T. Busel. – K.; Irpin, VTF «Perun», 2001. – 1440 s.
21. Zakonu Ukrainy «Pro viiskovy oboviazok i viiskovu sluzhbu» Dokument 2232-XII, (Redaktsiia vid 12.10.2023, pidstava – 3384-IX)
22. Zakonu Ukrainy «Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu» vid 16 lypnia 2021 roku № 1702-IX
23. Zakonom Ukrainy vid 11.04.2024 r. № 3633-IX «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo okremykh pytan prokhodzhennia viiskovoi sluzhby, mobilizatsii ta viiskovoho obliku».
24. Postanovi Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 chervnia 2024 r. № 734 «Poriadok provedennia bazovoi zahalnoviiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy, yaki zdobuvaiut vyshchu osvitu, ta politseiskykh»
25. Ross D.; Schoman K. Structured Analysis for Requirements Definition// IEEE Transactions on Software Engineering. Volume: SE-3, Issue: 1, 1997, rage(s): 6 – 15.

## SUMMARY

**Andrii Zelnytskyi,**  
PhD (Pedagogical Sciences), Professor  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

### **Basic General Military Training of Ukrainian Citizens: Modelling and Implementation in the Educational Process**

***Introduction.** The article is devoted to the problem of modelling in pedagogy, the peculiarities of building and implementing into the educational process a structural and functional model of the general military training of citizens of Ukraine - an integral formation of functionally related regular components that reveal the internal structure of the process of forming certain competences of a person. The actual problems of measuring and assessing the level of competence formation in certain types (modules) of training using the developed tools are investigated.*

***Purpose.** Substantiation of scientific approaches to the development of the model of basic general military training of citizens of Ukraine (hereinafter - BGMT) and its implementation in the educational process using the basic principles of structural and functional modelling.*

**Methods.** *The study was conducted using the following theoretical methods: analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization; idealization and abstraction, modeling.*

**Results.** *The article examines certain structural components of military training of Ukrainian citizens with the content of each of them and ensuring the relevant interstructural links, which is transformed into a corresponding structural and functional model.*

**Originality.** *The developed model of basic general military training for Ukrainian citizens and the mechanisms for its implementation in the educational process are a sufficiently universal entity for modelling similar facilities and evaluating their effectiveness.*

**Conclusion.** *The article uses the relevant theoretical research methods to develop an updated structural and functional model of the military education system for its effective application in the process of training various categories of Ukrainian citizens: pre-conscripts, conscripts, military personnel, persons liable for military service, and reservists.*

**Keywords:** *modeling; model; technologisation of education; learning outcomes; competence; quality assurance of education; structural and functional modelling.*

УДК: 355.23(477):378.5

**Андрій Наливайко,**

кандидат технічних наук, доцент

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-0675-9603>**Михайло Орда,**

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0003-0374-3881>**Людмила Наливайко,**

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-2240-5135>

DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/102-115

## СИСТЕМА МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАУКОВОЇ І НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

*В статті за результатами аналізу нормативно-правової бази у сфері наукової та науково-технічної діяльності, а також наукових праць провідних вітчизняних вчених у галузі державного управління розроблено теоретико-методологічні основи обґрунтування комплексного підходу до формування системи механізмів реалізації державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності (далі – ННТД) в системі Міністерства оборони (далі – МО) України.*

*В рамках даного дослідження також було визначено місце і роль політики у сфері ННТД системи МО України, як складової частини державної політики у сфері ННТД.*

*Зважаючи на проблему нормативно-правової невизначеності понять «державна політика», «державна політика у сфері ННТД», «державна політика у сфері оборони» та інших, в роботі запропоноване авторське трактування цих термінів в рамках понятійно-категоріального апарату в даній сфері.*

**Ключові слова:** механізми реалізації державної політики; сфера наукової і науково-технічної діяльності; системі міністерства оборони України.

**Постановка проблеми.** В системі Міністерства оборони України протягом останніх років, на основі вивчення та узагальнення досвіду війни і впровадження кращих практик організації наукових досліджень у сфері оборони в країнах-членах НАТО, проводиться значна робота щодо удосконалення процесів організації і здійснення наукової та науково-технічної діяльності.

В рамках цієї діяльності були розроблені, затверджені та впроваджені нові нормативно-правові акти та нормативні документи, здійснені організаційно-інституційні заходи щодо об'єктів ННТД, задіяні новітні технології реалізації наукових досліджень.

Незважаючи на це, в сфері ННТД є багато проблемних питань, які потребують термінового вирішення. Серед них особливе місце займає процедура реалізації політики у сфері ННТД в системі МО України і, зокрема, формування системи механізмів реалізації цієї політики.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Концептуальні засади формування механізмів реалізації державної політики в цілому а також окремих

її сфер висвітлено в працях провідних вітчизняних вчених у галузі державного управління: В. Бакуменка [2], О. Бандурки [3], Ю. Ковбасюка [8], В. Тертички [8], та інших. Однак питання щодо розробки механізмів реалізації державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності України і, зокрема, політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності в системі МО України залишається малодослідженим. Тому, обґрунтування системи механізмів реалізації політики в сфері ННТД в системі МО України є своєчасним та актуальним.

**Мета статті** – розроблення теоретико-методологічних основ обґрунтування комплексного підходу до формування системи механізмів реалізації політики у ННТД в системі МО України.

**Методи дослідження:** дослідження базувались на принципах системного підходу і проведені з використанням методів аналізу, синтезу, формалізації, порівняння та узагальнення.

#### **Виклад основного матеріалу.**

Перш ніж приступити до реалізації анонсованої мети наукового пошуку, авторами значна увага була акцентована на проблемі нормативно-правової невизначеності понять «державна політика», «державна політика у сфері ННТД» та «державна політика у сфері оборони», адже на сучасному етапі державотворення законодавці жодним чином не задекларували правове розуміння цієї правової категорії, хоча у багатьох чинних нормативно-правових актах використовуються ці поняття.

В той же час, аналіз сучасних досліджень і публікацій, присвячених теоретико-методологічному обґрунтуванню поняття державної політики (в тому числі у її сферах), її аналізу, стратегії, механізмам формування і впровадження, присвячена низка праць провідних українських науковців, зокрема: Л. Антошкіної [1], В. Бакуменка [2], О. Бандурки [3], О. Валевського [4], Т. Деруна [9], К. Ващенко [8], Ю. Ковбасюка [8], В. Сокурєнка [15, 16], В. Тертички [12] та багатьох інших вчених.

Узагальнюючи наукові підходи цих та інших вчених (різні за тлумаченням, а часто і суперечливі), до теоретичного визначення вищезазначених понять, в даній роботі авторами запропоноване наступне їх трактування:

*державна політика* – це нормативно-правова програма, що містить стратегічні напрями розвитку держави і представляє собою організовану та цілеспрямовану діяльність публічної адміністрації щодо вирішення суспільних проблем для досягнення й реалізації загальнозначущих напрямів розвитку суспільства або його окремих сфер шляхом використання правових, адміністративних, економічних методів впливу;

*державна політика у сфері наукової і науково-технічної діяльності (науково-технічна політика)* – це політика держави щодо формування умов, сприятливих для ефективного наукового, технічного, технологічного розвитку країни, зокрема цілі, форми та методи діяльності держави у науково-технічній сфері;

*державна політика у сфері оборони* – це цілеспрямована, організована діяльність публічної адміністрації, що реалізує свої повноваження шляхом застосування комплексу політичних, економічних, воєнних, соціальних, правових заходів щодо розроблення довгострокових програм у сфері оборони з метою підвищення обороноздатності держави, забезпечення цілісності й недоторканності її території та кордонів;

*воєнна політика* – це невід’ємний елемент державної політики у сфері оборони, головною метою якої є підтримання міжнародної безпеки, запобігання локалізації та вирішення воєнних конфліктів, створення сприятливих умов для підготовки та організації військового захисту національних інтересів держави, захисту цілісності національних кордонів України, вирішення внутрішніх конфліктів і внутрішньої агресії.

Крім цього важливим етапом даного дослідження постало питання щодо визначена ролі і місця політики у сфері НіНТД в системі МО України як складової державної політики у сферах наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Реалізація цього питання носить комплексний характер і потребує інтегрованого підходу (рис. 1):

по-перше, постільки головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, на який покладається завдання формування та реалізації державної політики у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в державі є Міністерство освіти і науки України, відповідно, політика МО України у сфері НіНТД є складовою частиною вищезазначеної державної політики;

по-друге, в той же час політика МО України у сфері НіНТД є складовою частиною державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період а також з питань національного супротиву, а головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує цієї державної політики є МО України.

Таким чином політика у сфері НіНТД системи МО України є складовою частиною державної політики у сфері оборони, якою опікується МО України, а також – державної політики у сферах наукової і науково-технічної діяльності держави, формування і реалізацію якої забезпечує Міністерство освіти і науки України.

Зважаючи на вищевикладене, *політика у сфері наукової та науково-технічної діяльності в системі МО України* (далі – Політика) – це сукупність принципів, напрямів, форм та методів діяльності органів військового управління, наукових установ, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, спрямованих на розвиток наукової та науково-технічної діяльності у системі МО України як інтегрованої до державної системи наукової та науково-технічної діяльності, яка функціонує на засадах єдиної законодавчої та нормативно-правової бази, національних стандартах та стандартах держав-членів НАТО.



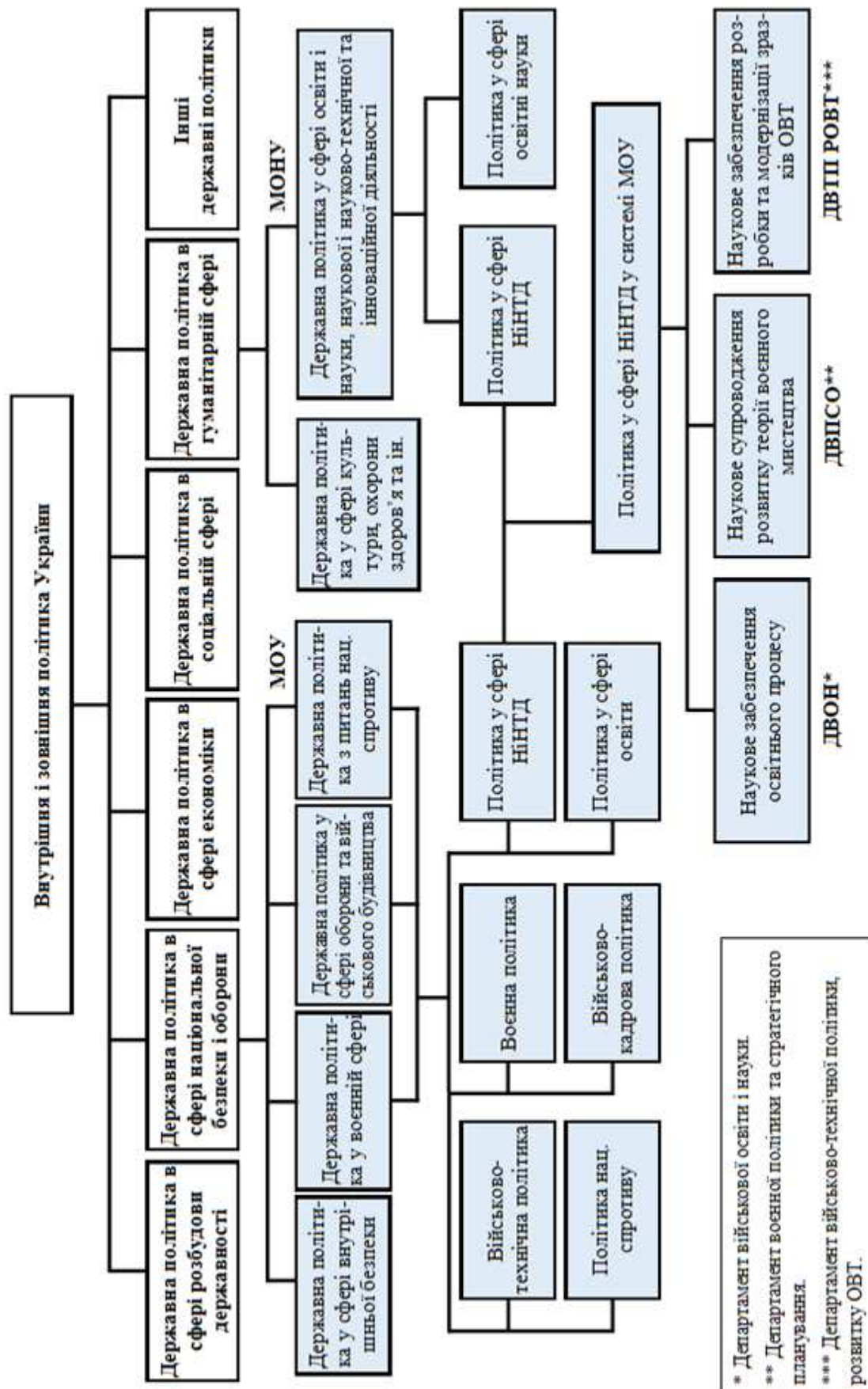


Рис. 1 - Політика у сфері НІНТД системи МО України

Основними принципами цієї Політики є: єдність; безперервність; гнучкість; точність і реальність; комплексність; раціональність та обмеженість ресурсних можливостей; директивність.

З метою реалізації *державної політики у сфері оборони, державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності та політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності в системі МО України* передбачається виконання заходів, які визначаються відповідними концепціями, стратегіями, програмами, планами та іншими нормативними документами щодо розвитку Збройних Сил України, інших складових сил оборони за результатами реалізації життєвого циклу даних політик.

Одним з найважливіших етапів життєвого циклу кожної з цих Політик є їх впровадження (реалізація). Впровадження (реалізація) державної політики – це складний процес, що об'єднує як політичну, так і адміністративну діяльність. Органи виконавчої влади створюються для виконання відповідних завдань, що так чи інакше пов'язані з розробленням і реалізацією державної політики.

Реалізація державної політики – це постійний, динамічний процес досягнення поставлених цілей, у якому беруть участь різні органи державної влади та інститути громадянського суспільства.

Реалізація починається відразу після ухвалення та легітимації державної політики або окремої програми і є основним видом діяльності державного апарату.

Складовою частиною здійснення державної політики є визначення механізмів її реалізації, що передбачають сукупність засобів, методів, інструментів та ресурсів, які забезпечать вжиття запланованих заходів відповідно до поставлених завдань.

Механізми реалізації державної політики включають комплекс відповідних організаційно-управлінських, нормативно-правових, фінансово-економічних, соціально-психологічних заходів.

Державна політика України у *сферах наукової та науково-технічної діяльності*, як і політика у сфері НІНТД в системі МО України, в цілому забезпечена нормативно-правовим підґрунтям (відповідними концепціями, стратегіями, планами та іншими програмними документами), але чітко визначених організаційних механізмів її реалізації поки що не розроблено. Крім цього у вітчизняному науковому репозитарії відсутні праці вчених присвячені розробці теоретико-методологічних основ формування та реалізації державної політики (політики) у сфері НІНТД.

Зважаючи на таку ситуацію, авторами даного дослідження було прийняте рішення щодо проведення аналізу нормативних актів та наукових праць, в яких викладені основи (підходи) щодо розробки механізмів та інструментів реалізації державних політик у суміжних сферах (вищої освіти в умовах інноваційного розвитку України; соціогуманітарній сфері; державній політиці інноваційного розвитку; гуманітарній сфері; державній політиці у сфері оборони України; державній політиці комерціалізації інновацій в аграрному секторі та інш.

В. М. Шевченко, зокрема, у науковій праці «Механізми реалізації державної політики у сфері вищої освіти в умовах інноваційного розвитку України» провів дослідження щодо аналізу, визначення й обґрунтування змісту та структури механізмів реалізації державної політики сфери вищої освіти системи МОН України в умовах інноваційного розвитку та інтеграції до європейського освітнього простору [18].

На основі проведеного аналізу автором визначено структуру механізму реалізації державної політики у сфері вищої освіти в умовах інноваційного розвитку України, невід'ємними компонентами якої є: методи, важелі, інструменти та правове, нормативне, інформаційне та фінансово-економічне забезпечення.

Мойсіяха А. В. в статті «Сутність та зміст механізмів реалізації державної політики в соціогуманітарній сфері» стверджує, що державна політика у соціогуманітарній сфері являє собою складний комплекс цілей, завдань, засобів та способів їх реалізації через досягнення певного стану соціогуманітарної системи, а також інструментів, які являють собою набір управлінських, розпорядчих та контрольних заходів [11].

Зважаючи на це, автор приходять до висновку щодо необхідності визначення механізмів реалізації державної політики у соціогуманітарній сфері у широкому та вузькому форматі.

У широкому – це спосіб відтворення в практичному вимірі задекларованих, закріплених на рівні стратегічних та інших нормативно-правових документів стандартів та способів здійснення суспільних відносин у соціогуманітарній сфері.

У вузькому форматі механізми реалізації державної політики у соціогуманітарній сфері – це сукупність та сформована в певному, закріпленому на законодавчому рівні, виді конфігурація інструментів, засобів й інших елементів практичного втілення державно-управлінських рішень у соціогуманітарній сфері, спрямованих на досягнення конкретних завдань державної політики.

Таким чином механізми реалізації державної політики в соціогуманітарній сфері можна розділити на два типи: загальні та спеціальні.

Найбільш класичним визначенням механізму для цілей державного управління вважається визначення, запропоноване В. В. Бакуменком, який наголошує на тому, що механізм реалізації державою своєї функції в конкретній сфері суспільних відносин – це такий спосіб впливу суб'єкта управління на об'єкт, який максимізує ефективність управлінської дії та точність реалізації управлінського рішення, що підтверджується наявністю зворотного зв'язку від керованого об'єкта або системи суспільних відносин [2].

Автори підручника «Державна політика» Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін стверджують: упровадження державної політики є складним процесом, що об'єднує як політичну, так і адміністративну діяльність, а органи виконавчої влади створюються для виконання відповідних завдань, що так чи інакше пов'язані з розробленням і реалізацією державної політики [8].

На їх думку реалізація державної політики – це постійний, динамічний процес досягнення поставлених цілей, у якому беруть участь різні органи державної влади та інститути громадянського суспільства. Реалізація починається відразу після ухвалення та легітимації державної політики або окремої програми і є основним видом діяльності державного апарату. Метою реалізації державної політики є практична організація життя громадян, розподіл та перерозподіл ресурсів, підтримання порядку, збереження внутрішнього та зовнішнього миру шляхом соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку.

Складовою частиною здійснення державної політики є визначення механізму її реалізації, що передбачає сукупність засобів, методів і ресурсів, які забезпечать вжиття запланованих заходів відповідно до поставлених завдань.

Механізм реалізації державної політики, на думку вчених, включає комплекс відповідних організаційно-управлінських, нормативно-правових, фінансово-економічних, соціально-психологічних заходів.

Автором монографії «Державна політика: аналіз та здійснення в Україні» Тертичкою В. В. відмічено, що невід’ємною ознакою успішності державної політики є її практична спрямованість і втілення в життя (реалізація) [12].

В роботі наголошується на тому, що розробка ефективної державної політики можлива за допомогою чітких інструментів правового, економічного, фінансового, організаційного, інформаційного, освітнього та іншого характеру. Відповідно до цього автором в роботі запропоновано чотири види основних інструментів реалізації державної політики: інформаційні, фінансові, владні і структурні.

Аналіз вищезазначених та інших [3; 5-9; 17] наукових праць, присвячених теоретико-методологічним основам розробки та впровадження механізмів (інструментів) реалізації державної політики в різних сферах суспільно-економічної діяльності дає підстави запровадити окремі із них і у сфері наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України (табл. 1).

Задекларовані принципи та завдання політики у сфері НіНТД у системі МО України вимагають практичного втілення, яке забезпечується не лише визначенням основних завдань та цілей цієї політики, але й конкретним виробленням механізмів, інструментів, методів, засобів, форм та суб’єктів її реалізації.

Зважаючи на це приходимо до розуміння необхідності визначення механізмів реалізації державної політики у сфері НіНТД у широкому та вузькому форматі.

У широкому – це спосіб відтворення в практичному вимірі задекларованих, закріплених на рівні стратегічних та інших нормативно-правових документів стандартів та способів здійснення суспільних відносин у сфері НіНТД.

Таблиця 1

### Аналіз механізмів реалізації державних політик в соціально-економічній сфері

№ з/п	Механізми Політики	Механізми						
		інституційний	організаційний	нормативно-правовий	інформаційний	фінансово-економічний	політичний	освітній
1.	Державна політика у сфері вищої освіти			+	+	+		
2.	Державна соціальна політика	+	+	+	+	+		
3.	Державна політика іноваційного розвитку	+		+		+	+	+
4.	Державна політика у сфері європейської інтеграції	+	+	+	+	+	+	+
5.	Державна енергетична політика	+		+		+		
6.	Державна політика комерціалізації в аграрному секторі		+	+		+		
7.	Державна політика у сфері музейної справи				+	+		
8.	<b>Політика у сфері ННТД в системі МО України</b>	+	+	+	+	+	+	+

У вузькому форматі механізми реалізації державної політики у сфері НіНТД – це сукупність та сформована в певному, закріпленому на законодавчому рівні, виді конфігурація інструментів, методів, засобів й інших елементів практичного втілення державно-управлінських рішень у сфері НіНТД, спрямованих на досягнення конкретних завдань державної політики.

Механізми реалізації державної політики у сфері НіНТД мають типову структурну будову, але суттєво відрізняються від конкретної сфери їх застосування та залежно від органу державної влади, що їх використовує для досягнення цілей державної політики у визначеній сфері.

Авторами опрацьована структура системи механізмів реалізації політики у сфері НіНТД в системі Міноборони, яка включає (рис. 2.6): інституційний, організаційний, нормативний-правовий механізм, інформаційний механізм та фінансово-економічний механізми.

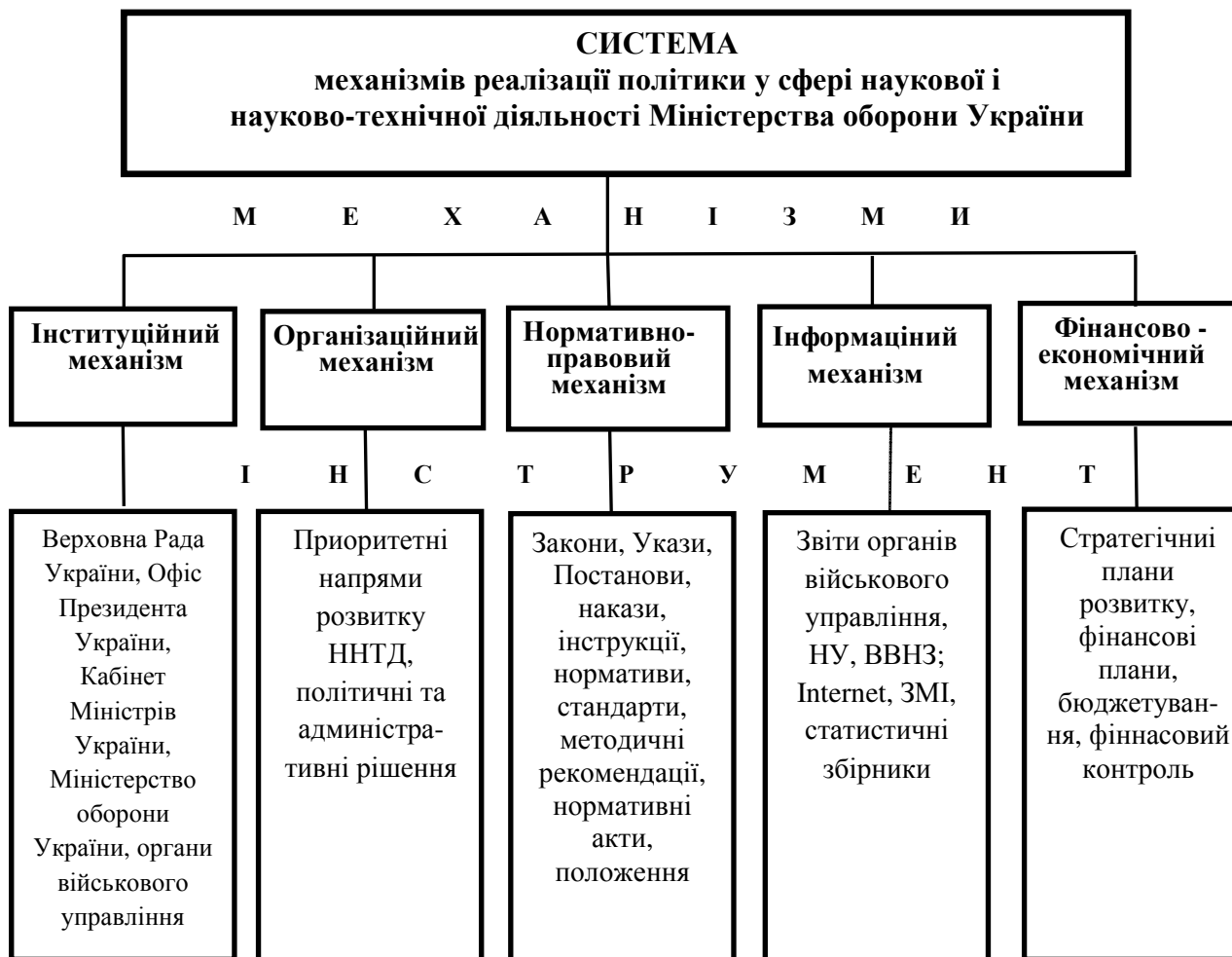


Рис. 2 – Система механізмів реалізації політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України

*Інституційний механізм* - це складна система, призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення визначених цілей щодо реалізації державної політики, яка охоплює: сукупність органів державної влади, органів військового управління та інших суб'єктів, задіяних у процесі формування і реалізації державної політики у сфері ННТД.

*Організаційний механізм* – це діяльність органів державної влади, органів військового управління та інших суб'єктів щодо формування основ державної політики у сфері ННТД, обґрунтування вибору пріоритетних напрямів їх подальшого розвитку і реалізації, тобто – це система організаційно оформлених цінностей, традицій, процедур, правил, зразків формування й функціонування вищих і центральних органів виконавчої влади, визначення й перерозподіли між ними основних елементів управлінського зв'язку (цілей, функцій, завдань, обов'язків, правил прийняття рішень, повноважень і відповідальності), прийняття й здійснення найважливіших політичних і адміністративних рішень, а також здійснення зовнішнього контролю за їхнім виконанням.

*Нормативно-правовий механізм* - система норм права, що закріплені в чинному законодавстві України, підзаконних нормативних актах, програмних

та стратегічних документах держави, які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності уповноважених органів державної влади, органів військового управління та інших суб'єктів у сфері НТД.

*Інформаційний механізм* – напрям державного впливу щодо підтримки популяризації і розвитку ННТД через інформаційну і мотиваційну складові шляхом проведення органами державної влади НПК, НПС, регулярних брифінгів, прес-конференцій для представників наукової спільноти, представників засобів масової інформації та громадських організацій.

*Фінансово-економічний механізм* – є сукупністю фінансових та економічних важелів, стимулів та інструментів, передбачених законодавством, за допомогою яких забезпечується реалізація ДП у сфері ННТД.

Основоположними складовими механізмів реалізації будуть: інструменти, методи, важелі.

Ключовими етапами реалізації державної політики (політики) у сфері НіНТД, яка ґрунтується на застосуванні методології програмно-проектного менеджменту є:

визначення перспективних напрямів наукової та науково-технічної та діяльності;

планування спроможностей у сфері НіНТД;

програмування розвитку спроможностей;

бюджетування та управління ресурсами;

виконання програм і планів;

моніторинг та оцінювання стану реалізації Політики.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** В рамках проведеного дослідження були розроблені теоретико-методологічні основи обґрунтування комплексного підходу до формування та розробки системи механізмів реалізації державної політики у сфері ННТД в системі Міністерства оборони України.

Отримані результатами стали можливими завдяки вирішенню наступних наукових завдань:

зважаючи на проблему нормативно-правової невизначеності понять «державна політика», «державна політика у сфері НіНТД» та «державна політика у сфері оборони» в роботі запропоновані авторські трактування понятійно-категоріального апарату цих та інших термінів;

визначено місце і роль політики у сфері НіНТД системи МО України, як складової частини державної політики у сфері оборони, якою опікується МО України, а також - державної політики у сферах наукової і науково-технічної діяльності держави, формування і реалізацію якої забезпечує Міністерство освіти і науки України;

на основі проведено аналізу нормативних актів та наукових праць, в яких викладені основи (підходи) щодо розробки системи механізмів, а також інструментів, реалізації державних політик у суміжних сферах (вищої освіти в умовах інноваційного розвитку України; соціогуманітарній сфері; державній політиці інноваційного розвитку; гуманітарній сфері; державній політиці у сфері оборони України; державній політиці комерціалізації інновацій в

аграрному секторі та інш.) розроблена комплексна система механізмів реалізації (імплементатії) політики у сфері ННТД в системі Міністерства оборони України.

Отримані результати досліджень можуть бути використані наступним чином:

на базі розробленої комплексної системи механізмів реалізації політики у сфері ННТД в системі Міністерства оборони України може бути розроблена функціональна модель реалізації (імплементатії) політики у сфері ННТД в системі Міністерства оборони України, а в подальшому – Концепція реалізації політики у сфері ННТД в системі Міністерства оборони України.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Антошкіна Л. І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти: Дис...док. ек. наук: 08.02.03. – К., 2005. – 420 с.
2. Бакуменко В. Системно-ситуаційне зображення процесів управління в соціальних системах. Вісник УАДУ. 1999. № 3. С. 312–318. 3.
3. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник / О. М. Бандурка. – Харків : Ун-т внутр. справ, 1998. – 394 с.
4. Брюховецька Н.Ю. Економічний механізм підприємства в ринковій економіці: методологія і практика. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1999. – С. 25-28.
5. Валевський О. Л. Держава і реформи в Україні: аналіз державної політики в умовах трансформації суспільства: монографія/ О. Валевський. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 315 с.
6. Дем'янчук О. П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду [Електронний ресурс] / О. П. Дем'янчук // *Наукові записки* / Національний університет «Києво-Могилянська академія». – 2000. – Т. 18 : Політичні науки. – С. 31–36.
7. Державна політика: аналіз та механізми впровадження: конспект лекцій / Укладачі: В. П. Садковий, С. М. Домбровська, І. М. Лопатченко, А. В. Антонов – Х. : НУЦЗУ, 2019. – 65 с.).
8. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2014. – 448 с.).
9. Дерун Т. М. Визначення механізмів використання інструментів державної політики для вирішення соціально-економічних проблем малих міст. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, № 11 / Дніпровський державний аграрно-економічний університет, 2013. – С. 41 – 50.
10. Лисенко В. І. Адміністративно-правове регулювання співпраці із закордонними українцями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Лисенко Вікторія Іванівна. – Київ, 20014. – 224 с.
11. Мойсіяха А. В. Сутність та зміст механізмів реалізації державної політики в соціогуманітарній сфері. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Том 31 (70) № 3 2020. С. 164–169. DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2020.3/28>.
12. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні: монографія. / Тертичка В. В.- К.: Вид-во С. Павличко “Основи”, 2002.-751 с.
13. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/reformi-ta-planuvannya-u-sferi-oboroni/voenna-doktrina.html>.
15. В. В. Сокурєнко. Державна політика у сфері оборони України: сучасний стан та напрями розвитку. Вісник ХНУВС. 2016. № 2 (73). С. 11-22.



16. Сокурєнко В. В. Теоретичне розуміння поняття «державна політика в сфері оборони в Україні» / В. В. Сокурєнко // Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації : матеріали ІХ наук.-практ. семінару (Київ, 16 жовт. 2014 р.). – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 10–14.

17. В. М. Шевченко Механізми реалізації державної політики у сфері вищої освіти в умовах інноваційного розвитку України. Державне управління: удосконалення та розвиток, № 5 / Дніпровський державний аграрно-економічний університет, 2010. – С. 41 – 50.

18. Шестаковська Т. Л. Формування механізму реалізації державної політики комерціалізації інновацій в аграрному секторі України Публічне управління і адміністрування в Україні. Причорноморський НДІ економіки та іновацій. Науковий журнал. 2018. Випуск 6. С. 117 – 121.

## REFERENCES

1. Antoshkina L. I. Scientific and methodological foundations of state regulation of higher education: Dis...doc. ec. sciences: 08.02.03. – K., 2005. – 420 p.

2. Bakumenko V. System-situational depiction of management processes in social systems. Bulletin of the Ukrainian Academy of Sciences. 1999. No. 3. P. 312–318. 3.

3. Bandurka O. M. Management in the bodies of internal affairs of Ukraine: textbook / O. M. Bandurka. – Kharkiv: University of internal affairs, 1998. – 394 p.

4. Bryukhovetska N. Yu. Economic mechanism of an enterprise in a market economy: methodology and practice. – Donetsk: Institute of Economic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 1999. – P. 25-28.

5. Valevskiy O. L. State and reforms in Ukraine: analysis of state policy in the context of societal transformation: monograph/ O. Valevskiy. – Kyiv: Publishing House of the National Academy of Sciences, 2007. – 315 p.

6. Dem'yanchuk O. P. "State policy" and "public policy": a variant of the transition period [Electronic resource] / O. P. Dem'yanchuk // Scientific notes / National University "Kyiv-Mohyla Academy". – 2000. – T. 18: Political Sciences. – P. 31–36.

7. State policy: analysis and implementation mechanisms: lecture notes / Compiled by: V. P. Sadkovy, S. M. Dombrovska, I. M. Lopatchenko, A. V. Antonov – Kh.: NUCZU, 2019. – 65 p.).

8. State policy: textbook / National Academician of State Administration under the President of Ukraine; ed. col.: Yu. V. Kovbasyuk (chairman), K. O. Vashchenko (deputy chairman), Yu. P. Surmin (deputy chairman) [and others]. – Kyiv: NAPU, 2014. – 448 p.).

9. Derun T. M. Determination of mechanisms for using state policy instruments to solve socio-economic problems of small towns. State administration: improvement and development, No. 11 / Dnipro State Agrarian and Economic University, 2013. – P. 41 – 50.

10. Lysenko V. I. Administrative and legal regulation of cooperation with foreign Ukrainians: dissertation ... candidate of law: 12.00.07 / Lysenko Viktoriya Ivanivna. – Kyiv, 20014. – 224 p.

11. Moisiyakha A. V. The essence and content of mechanisms for implementing state policy in the socio-humanitarian sphere. Academic notes of the V. I. Vernadsky TNU. Series: State administration. Volume 31 (70) No. 3 2020. P. 164–169. DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2020.3/28>.

12. Tertychka V. V. State policy: analysis and implementation in Ukraine: monograph. / V. V. Tertychka V.V.- K.: S. Pavlychko Publishing House "Fundamentals", 2002.-751 p.

13. On the defense of Ukraine: Law of Ukraine of December 6, 1991 No. 1932-XII [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

14. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 2, 2015 "On the new edition of the Military Doctrine of Ukraine": Decree of the President of Ukraine dated September 24, 2015 No. 555/2015 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/reformi-ta-planuvannya-u-sferi-oboroni/voenna-doktrina.html>.

15. V. V. Sokurenko. State policy in the sphere of defense of Ukraine: current state and directions of development. Bulletin of the KhNUVS. 2016. No. 2 (73). P. 11-22.

16. Sokurenko V. V. Theoretical understanding of the concept of “state policy in the sphere of defense in Ukraine” / V. V. Sokurenko // Administrative and legal support of public administration activities: materials of the IX scientific and practical seminar (Kyiv, October 16, 2014). – Kyiv: National Academician of Internal Affairs, 2014. – P. 10–14.

17. V. M. Shevchenko Mechanisms for implementing state policy in the sphere of higher education in the context of innovative development of Ukraine. State administration: improvement and development, No. 5 / Dnipro State Agrarian and Economic University, 2010. – P. 41 – 50.

18. Shestakovska T. L. Formation of a mechanism for implementing state policy for the commercialization of innovations in the agricultural sector of Ukraine Public administration and administration in Ukraine. Black Sea Research Institute of Economics and Innovations. Scientific Journal. 2018. Issue 6. P. 117 – 121.

## SUMMARY

**Andrii Nalyvaiko,**

Candidate of Technical Sciences, Assistant Professor,  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

**Mikhailo Orda,**

PhD (technical sciences), Senior Researcher  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

**Ludmyla Nalyvaiko,**

National Defence University of Ukraine, Kyiv

### **System of Mechanisms for Implementing Policy in the Sphere of Scientific and Scientific-Technical Activities in the System of the Ministry of Defence of Ukraine**

***Summary.** The article, based on the results of the analysis of the regulatory framework in the field of scientific and scientific-technical activity, as well as the scientific works of leading domestic scientists in the field of public administration, develops theoretical and methodological foundations for substantiating a comprehensive approach to the formation of a system of mechanisms for implementing state policy in the field of scientific and scientific-technical activity (hereinafter - NNTD) in the system of the Ministry of Defense (hereinafter - MoD) of Ukraine.*

*Within the framework of this study, the place and role of policy in the field of NNTD within the Ministry of Defense (MoD) system of Ukraine are defined as a component of state policy in the sphere of NNTD. Additionally, the author's interpretation of key terms within the conceptual and categorical apparatus in this field is provided.*

***Introduction.** In recent years, the Ministry of Defense of Ukraine has undertaken significant efforts to improve the organization and implementation of scientific and scientific-technical activities (NNTD). These improvements are based on the study and generalization of wartime experience and the adoption of best practices for organizing scientific research in NATO member countries. Notable achievements include the approval and implementation of new regulatory legal acts and documents, the introduction of organizational and institutional measures regarding NNTD objects, and the use of cutting-edge technologies to conduct scientific research.*

*Despite this, there are many problematic issues in the field of NNTD that require urgent resolution. Among them, a special place is occupied by the procedure for implementing policy in the field of NNTD in the system of the Ministry of Defence of Ukraine and, in particular, the formation of a system of mechanisms for implementing this policy.*

***Purpose.** The purpose of the article is to develop theoretical and methodological foundations for substantiating a comprehensive approach to the formation of a system of mechanisms for implementing policy in NNTD in the system of the Ministry of Defence of Ukraine.*

***Originality.** The developed system of mechanisms for implementing the policy in the field of NNTD in the system of the Ministry of Defence of Ukraine and the corresponding conceptual and categorical apparatus will allow to increase the effectiveness of the implementation of the Policy.*

**Conclusion.** *Within the framework of the conducted research, theoretical and methodological foundations were developed to substantiate a comprehensive approach to the formation and development of a system of mechanisms for implementing the state policy in the field of NNTD in the system of the Ministry of Defence of Ukraine.*

*On the basis of the developed comprehensive system of mechanisms for implementing the Policy, a functional model of implementation (implementation) of the Policy can be developed, and in the future - the Concept of implementing the policy in the field of NNTD in the system of the Ministry of Defence of Ukraine.*

**Keywords:** *mechanisms for implementing state policy; sphere of scientific and scientific-technical activity; system of the Ministry of Defence of Ukraine.*

УДК:355.233:[378.091.12:005.963](477)

**Леонід Олійник,**

доктор педагогічних наук,

старший науковий співробітник

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-7375-1281>**Сергій Іллющенко,**

доктор філософії

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-5963-8020>**Тімур Аксанов,**

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-4491-3157>**Богдан Гнесь,**

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0001-9064-2581>**Марина Баранецька,**<https://orcid.org/0009-0004-6666-9652>

Національний університет оборони України, м. Київ

DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/116-125

## СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

***Анотація.** У статті презентовано розроблену модель професійного розвитку науково-педагогічних кадрів у процесі підвищення кваліфікації у вищих військових навчальних закладах. Модель дає змогу керівникам зрозуміти процес і побачити результат підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників з урахуванням їх індивідуальних освітніх траєкторій професійного розвитку.*

*Модель професійного розвитку науково-педагогічних працівників у процесі підвищення кваліфікації містить чотири блоки (цілепокладання, теоретико-методологічний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний), поєднання яких дасть змогу досягти поставленої мети.*

***Ключові слова:** модель; науково-педагогічні працівники вищих військових навчальних закладів; підвищення кваліфікації; професійний розвиток.*

**Постановка проблеми.** В умовах глобалізації світу, нових викликів національній безпеці, стрімкого розвитку науки, новітніх інформаційних технологій необхідно створити умови для інноваційного розвитку військової освіти, професійного розвитку військовослужбовців, зміцнення їх морально-бойових якостей, збагачення інтелекту та духовності, виховання в душі постійної готовності до захисту Батьківщини [4].

Розвиток професійної компетентності науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів є основним чинником, що спонукає до оцінювання функціонування кадрового забезпечення системи військової освіти, і водночас стратегічним ресурсом підвищення її якості.

Важливим кроком до оновлення та підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів слід вважати можливість реалізації індивідуальних освітніх

траєкторій, розширення освітнього поля завдяки варіативності і конкурентоздатності освітніх програм.

Аналіз зазначеної проблематики дає змогу стверджувати, що в Україні немає єдиної сталої моделі професійного розвитку науково-педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. Кожен заклад вищої освіти формує власну унікальну модель професійного розвитку науково-педагогічних працівників, в якій зосереджено увагу на певному виді професійного розвитку. Мета розробленої моделі полягає у створенні алгоритму професійного розвитку науково-педагогічних працівників, який максимально задовольнятиме як індивідуальні потреби науково-педагогічних працівників, так і кваліфікаційні вимоги вищого військового навчального закладу до цієї категорії.

Методологічним підґрунтям для розроблення моделі системи професійного розвитку науково-педагогічних працівників у процесі підвищення кваліфікації у вищих військових навчальних закладах є такі підходи:

аксіологічний – спрямований на формування творчої, мобільної особистості, здатної адаптуватися до різних умов, мотивованої до активної участі у розвитку закладу вищої освіти;

андрагогічний – дає змогу визначати специфічні риси навчання дорослих і шляхи вдосконалення його організації;

компетентнісний – спрямований не лише на підвищення обізнаності науково-педагогічних працівників, а й на практичну здатність до розвитку їх професійної компетентності;

контекстний – дає змогу створювати сприятливі організаційно-педагогічні умови для взаємопроникнення навчальної і професійної діяльності як надійної педагогічної підвалини для розвитку професійної компетентності у процесі підвищення кваліфікації;

особистісно орієнтований – передбачає орієнтованість на особистість науково-педагогічного працівника як суб'єкта безперервної професійної освіти;

рефлексивний – дає змогу науково-педагогічним працівникам фіксувати у процесі підвищення кваліфікації свій стан розвитку, власні досягнення та чинники, що сприяють розвитку.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій** із досліджуваної теми показав, що науковці приділяють значну увагу проблемам професійного розвитку науково-педагогічних працівників. Різні аспекти професійного розвитку науково-педагогічних працівників викладені у наукових працях, присвячених висвітленню таких проблем: андрагогіки, акмеології, синергетики, педагогічної праксеології (М. Александров, Г. Гадамер, А. Деркач, О. Дубасенюк, І. Колесникова, А. Маркова, С. Пожарський та ін.); освіти дорослих в Україні і за кордоном (С. Вершловський, С. Змейов, С. Калашнікова, Л. Лук'янова, М. Ноулз, О. Огієнко та ін.); неперервної освіти педагогічних працівників (Н. Косенко, В. Олійник, В. Осадчий та ін.); обґрунтування моделей організаційних систем освіти (В. Биков, Є. Лодатко, В. Штофф та ін.); удосконалення професійно-педагогічної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти (О. Бігич, Г. Єльнікова, Н. Лісова, Н. Мурована та ін.).

**Мета статті** полягає у виокремленні й описі складових моделі професійного розвитку науково-педагогічних працівників у процесі підвищення кваліфікації у вищих військових навчальних закладах.

**Методи дослідження.** Дослідження проведене із застосуванням методів системного аналізу і синтезу, індукції та дедукції, порівняння, узагальнення, систематизації.

**Виклад основного матеріалу.** Система освіти спрямована на спроможності науково-педагогічних працівників навчатися протягом всього життя й бути самостійними суб'єктами навчання, здатними до самопізнання, самоосвіти й самовиховання.

Професійний розвиток науково-педагогічних працівників є педагогічною проблемою, яка незалежно від політичного, соціально-економічного, технологічного розвитку країни потребує комплексного вирішення та об'єднання зусиль учених з різних галузей знань, а також практиків чий досвід є невичерпним джерелом навчання дорослих [5, с. 151].

Професійний розвиток науково-педагогічних працівників реалізується розробленням проблемних ситуацій, спрямованих на розвиток психолого-педагогічної готовності до виконання професійних функцій; створенням сприятливого педагогічного середовища для пошуку і власної творчої діяльності; визначенням та обґрунтуванням мети як центральної ланки технології; визначенням навчально-виховних заходів, які сприяють створенню цілеспрямованого, доцільно організованого, передбачуваного впливу на розвиток особистості [6, с. 303].

Моделювання широко застосовують у педагогічній науці як метод навчання та метод наукового пошуку. Прогностичні моделі допомагають готувати фахівців, здатних виконувати професійні завдання на високому рівні не лише в сучасних, а й прогнозованих умовах діяльності [2, с. 205].

Щоб створити модель професійного розвитку науково-педагогічних працівників у вищих військових навчальних закладах, потрібно зібрати і проаналізувати необхідну інформацію, скориставшись ефективними методами діагностування, осмислити досліджуваний об'єкт, визначити критерії оцінювання, встановити кількісні співвідношення між його компонентами, визначити чинники впливу на їх характеристики і зрештою сконструювати нормативну (бажану, ідеальну) схему.

У педагогіці поняття «модель» вживають для обґрунтування певних явищ та умов відтворення реальних процесів, які відбуваються в освітньому середовищі [1, с. 285]. Нам імponує визначення поняття «модель» [8, с. 41] як форми наукової абстракції, в якій виокремлені найістотніші зв'язки в досліджуваному об'єкті та закріплені в наочно сприйнятних в описуваних зв'язках і відношеннях. Моделюванням є спосіб пізнання, в якому досліджувана система відтворюється в іншій, її копії є моделями. Результати, одержані за допомогою моделювання, як правило, можна відтворити на оригіналі досліджуваного явища. Професійний розвиток науково-педагогічного працівника відбувається у процесі освітньо-практичної діяльності у закладі вищої освіти, на зміст якої впливають як вимоги суспільства до рівня освіченості фахівця, так і галузеві стандарти. Отже, досягнення професійного

розвитку можливе за умови ефективно організованої та методично забезпеченої системи професійного розвитку на основі самоосвіти і саморозвитку.

Вперше андрагогічну модель навчання запропонував М. Ноулз. В основу його моделі покладено дві визначальні характеристики:

- 1) ставлення до тих, хто навчається, як до автономних суб'єктів навчання;
- 2) розуміння ролі того, хто навчає, як посередника в навчанні, а не джерела знань.

Саме на ці характеристики ми спиралися під час створення моделі професійного розвитку науково-педагогічних працівників у процесі підвищення кваліфікації як складової післядипломної освіти.

У системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів є й така класифікація моделей навчання:

*інтераціоналістська* – реалізовується на основі застосування інтерактивних форм навчання. В її основу покладені теорія активізації особистості в навчанні (А. Вербицький, М. Кларін, І. Лернер, М. Махмутов, І. Якіманська та ін.) і теорія ігрового та інтерактивного навчання (І. Абрамова, А. Вербицький, І. Іванов, О. Пометун, В. Рибальський та ін.);

*персоналістична* (розроблена американським ученим Дж. Левінджером) – зорієнтована на психологічну структуру особистості, її природні, вроджені якості, поведінкові особливості, що проявляються на певному психологічному та соціальному рівнях, і систему базових цінностей, яка зорієнтовує людину на досягнення успіху;

*соціально-психологічна* (Б. Ананьєв, Л. Карамушка, О. Киричук, О. Пометун та ін.) – спирається на активні методи навчання, форми соціально-психологічної взаємодії, побудовані на принципі діалогізму в межах малої групи (до 15 слухачів), об'єднаної спільними цілями та завданнями. Така група є прообразом загальних соціальних систем, у яких зіштовхуються соціальні та індивідуальні інтереси людей. Людина перебуває під постійним впливом, тому середовище групи є тим сприятливим контекстом, у якому можна спостерігати за різними формами поведінки людей у пошуках оптимального стилю взаємодії;

*рефлексивна* (О. Бодальов, Г. Ковальов, В. Кривошеєв, К. Лупшаєва та ін.) – зосереджена на пошуку сенсу в навчальній діяльності слухача, усвідомленні її цінності, дає змогу розвивати навички обґрунтованого, аргументованого міркування, уміння мислити самостійно, критично.

Наприклад, Л. де Калуве та інші розрізняють моделі за природою та характеристиками, відповідно виокремлюють освітні, організаційні моделі та їх комбінації [3, с. 41]. Для освітньої моделі визначають сім головних компонентів: основну структуру освітньої моделі; зміст курсу навчання; організацію курсу навчання; моделі групової організації навчання; тести і перевірки; оцінювання процесу навчання.

Серед освітніх моделей зазначені автори виокремлюють інтегративну модель, що має такі основні риси: вищі пріоритети – індивідуальний розвиток, усвідомлення своєї позиції в суспільстві, самостійність; наявність альтернативних шляхів навчання, що є необхідною умовою для індивідуального розвитку; процес управління тими, хто навчається, на основі

особистих і соціальних цінностей; максимальне поєднання обраного шляху навчання з потребами індивіда.

Кожна модель відображає систему компонентів, які об'єктивно і достатньо повно надають інформацію про об'єкт або процес вивчення. Моделювання, таким чином, дає змогу вивчати загальні закономірності об'єкта дослідження, обґрунтовувати нову теорію, бути засобом її побудови, переходити від емпіричного, описового пізнання до теоретичного, з урахуванням найскладніших теоретичних положень, формувати найкращу стратегію в подальшій діяльності.

Сучасна парадигма підвищення кваліфікації як безперервного процесу орієнтована на освіту, результат якої спонукає педагогів до переосмислення системи цінностей: цінності досягнення мети, цінності процесу створення ефективного продукту та цінності саморозвитку суб'єктів.

Нині науково-педагогічний працівник закладу вищої освіти має бути конкурентоздатним. Це стане можливим, якщо залучити його до освітнього процесу, в якому спеціально організовано окремі дискретні етапи, послідовні ступені розвитку, між якими існують зв'язки наступності, інтеграції яких можна досягнути завдяки вільному залученню особистості в різні види освіти з урахуванням її інтересів, запитів і потреб. Отже, моделювання підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти слід базувати на їх запитих, для чого побудувати структуру, за допомогою якої можна реалізувати проблемний підхід, що має за мету поступовий розвиток науково-педагогічного працівника на основі вдосконалення його професійної діяльності.

Створення моделей професійного розвитку базується на таких принципах:

урахування професійних інтересів і потреб науково-педагогічних працівників;

системності, який передбачає системний аналіз кожної зі складових моделі, які є взаємодіючими та взаємопов'язаними підсистемами;

інформаційної достатності, що передбачає наявність критичного рівня істинних відомостей про модель;

доцільності моделі, яку створюють для досягнення конкретної мети, визначеної на первинному етапі моделювання.

Розробляючи модель професійного розвитку науково-педагогічних працівників у процесі підвищення кваліфікації у вищих військових навчальних закладах ми спиралися на наукові розвідки А. О. Кравченка та Л. Д. Покроєвої [7]. Ці науковці як модель професійного розвитку педагогічних кадрів розглядають єдину систему структурних складових, які перебувають у постійному взаємозв'язку та розвитку, з можливістю коригування мети і завдань з урахуванням особливостей, професійних потреб та очікувань слухачів.

У нашому дослідженні модель (рис. 1) містить такі блоки: цілепокладання, теоретико-методологічний, операційно-діяльнісний та рефлексивно-оцінний.

Під час розроблення моделі ми враховували рекомендації В. Пуцова, а також зважали на визначені організаційно-педагогічні умови, які необхідно забезпечити в ході навчання дорослих у системі післядипломної освіти.





Рис.1. Модель професійного розвитку науково-педагогічних працівників у процесі підвищення кваліфікації

До таких умов належать:

- професійно орієнтована мотивація науково-педагогічних працівників для здобуття нових знань;
- чітке усвідомлення необхідності підвищення власної кваліфікації;
- практична спрямованість освітнього процесу;
- врахування педагогічного та професійного досвіду тих, хто навчається;
- опертя на власний досвід і досвід тих, хто навчається;
- створення максимально комфортних умов здобуття освіти;
- використання інтерактивних форм і методів навчання;
- налаштування науково-педагогічних працівників, які навчаються, на самооцінювання власної діяльності;
- залучення тих, хто навчається, до планування та організації освітнього процесу;
- орієнтація на використання отриманої інформації у практичній діяльності науково-педагогічних працівників;
- врахування потреб науково-педагогічних працівників;
- забезпечення індивідуалізації навчання зі спрямуванням на самонавчання [9, с. 50].

Охарактеризуємо основні блоки моделі.

*Блок цілепокладання* визначає мету реалізації моделі і загальну спрямованість професійного розвитку науково-педагогічних працівників у процесі підвищення кваліфікації. Поставлені завдання спрямовані на реалізацію мети і відображення дій, які можна буде змінювати на основі реалізації принципу зворотного зв'язку. Цей принцип дає змогу системі підвищення кваліфікації ефективно функціонувати у швидко змінюваних умовах. Визначення мети освітнього процесу, впорядкування завдань, що

конкретизують мету і визначають алгоритм її досягнення, мають важливе значення для освітнього процесу, оскільки дають змогу його організаторам розробити еталон для оцінювання результатів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників і врахувати їх освітні потреби.

У *теоретико-методологічному блоці* ми визначили методологічні підходи та дидактичні принципи реалізації навчання, які сприяють обґрунтуванню мети, завдань і змісту ієрархічно підпорядкованих блоків моделі професійного розвитку науково-педагогічних працівників.

Методологічні підходи відображають уявлення про специфіку досліджуваної проблеми, а виокремлені підходи дають змогу виявити й обґрунтувати суть процесу професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів за змістовим (андрогічний, особистісно орієнтовний) і процесуальним (аксіологічний, компетентнісний, контекстний, рефлексивний) аспектами. Ми визначили такі принципи професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів: науковості, системності, індивідуалізації, розвитку освітніх потреб, єдності теорії та практики, пріоритетності самостійного навчання та рефлексії власної траєкторії професійного розвитку.

*Операційно-діяльнісний блок* розкриває послідовність перебігу процесу професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів. Блок побудований відповідно до мети, змісту, структури освітнього процесу вищих військових навчальних закладів та передбачає застосування форм: індивідуальних, групових та масових, серед них – традиційних та інноваційних; методів – навчальної дискусії, ілюстрації, тренінгів, педагогічного спостереження, вправ, рольових ігор, кейс-методу, опертя на життєвий досвід науково-педагогічних працівників, біографічного методу, методу групових творчих вправ та ілюстрації; засобів – дидактичних матеріалів, інформаційних матеріалів у вигляді буклетів, листівок, плакатів, відеофільмів, технічних засобів навчання, інтернет-ресурсів.

*Рефлексивно-оцінний блок* передбачає перевірку досягнення мети – професійного розвитку науково-педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. Реалізації зазначеного блоку сприяє об'єктивне оцінювання науково-педагогічних працівників та надання їм допомоги (фасилітаторами курсів підвищення кваліфікації) в якісному самоаналізі власних професійних досягнень, опануванні прийомів виявлення динаміки змін і тенденцій, формуванні перспектив подальшого професійного зростання.

Під час оцінювання рівня розвиненості професійної компетентності науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів пропонуємо використовувати такі критерії:

професійна спрямованість за показниками потреба в саморозвитку, самооцінки досягнень, задоволеності досягненнями, мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій);

професійні знання за показниками психолого-педагогічних і військово-спеціальних знань;

професійні вміння за показниками педагогічних, комунікативних, організаторських, дидактичних, перцептивних та сугестивних вмінь;

професійні якості за показниками інтелектуальної лабільності, толерантності (загального рівня саморегуляції), стресостійкості (вольових якостей).

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Отже, модель професійного розвитку науково-педагогічних працівників ми розглядаємо як інтегративну систему, спрямовану на розвиток професійної компетентності науково-педагогічних працівників, що містить такі блоки: \_іле покладання, теоретико-методологічний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний.

Проведений аналіз показує, що в Україні немає єдиної сталої моделі професійного розвитку науково-педагогічних працівників. Відповідно до чинного законодавства кожен заклад вищої освіти формує власну модель професійного розвитку науково-педагогічних працівників, в якій зосереджено увагу на певному виді професійного розвитку.

Кожен науково-педагогічний працівник відповідальний за свій професійний розвиток та має право вибору форм і методів навчання, інституцій і термінів підвищення кваліфікації відповідно до власної траєкторії розвитку.

У ході дослідження встановлено, що процес підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників вищих військових начальних закладів є багатограним, охоплює весь професійний цикл науково-педагогічного працівника та базується на принципі безперервного професійного розвитку, даючи можливість свідомим та активним фахівцям, реалізувати особистісний професійний потенціал. Перспективи подальшого дослідження є визначення та ранжування педагогічних умов професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищого військового навчального закладу у системі підвищення кваліфікації.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
2. Єжова О. В. Класифікація моделей в педагогічних дослідженнях. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2014. Вип. 5. С. 202 – 207.
3. Коновальчук І. І. Теорія і технологія реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 464 с.
4. Олійник Л. В. Методична система навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління : монографія. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. 340 с.
5. Олійник Л. В., Іллющенко С. Ю., Аксанов Т. Ш., Гнесь Б. М., Брпнецька М. А. Проблема підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів України у науковому тезаурусі Військова освіта : зб. наук. пр. Національного університету оборони України. 2024. №49. С. 147–163.
6. Олійник Л. В. Теоретичні та методичні засади навчання військово-спеціальних дисциплін майбутніх магістрів військово-соціального управління [Текст] : дис. на здоб. наук. ступ. д-ра пед. наук : 13.00.02 - теорія та методика навчання (загальновійськові й військово-спеціальні дисципліни) / Олійник Леонід Віталійович. Нац. акад. Держ. прикорд. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2021. 521 с.
7. Покроєва Л. Д., Кравченко А. Ю. Модельовання процесу професійного зростання керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломного педагогічного освіти. *Народна освіта*. 2012. № 2 (17). URL: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/5/statti/4kravchenko.htm> (дата звернення 25.06.2024).

8. Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя початкового загальноосвітнього навчального закладу в умовах Нової української школи: Ч.1 / за ред. Л. А. Пермінової. Херсон : Айлант, 2018. 158 с.
9. Пуцов В. І. Вчити дорослого по-дорослому. *Післядипломна освіта*. 2011. № 2. С. 49–51.

#### REFERENCES

1. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]*. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
2. Iezhova, O. V. (2014). Klasyfikatsiia modelei v pedahohichnykh doslidzhenniakh [Classification of models in pedagogical research]. *Naukovi zapysky*, 5, 202–207 [in Ukrainian].
3. Konovalchuk, I. I. (2014). *Teoriia i tekhnolohiia realizatsii innovatsii u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Theory and technology of implementing innovations in general education institutions]*. Zhytomyr : ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
4. Oliynyk L. V. *Metodychna systema navchannya viyskovo-spetsialnykh dystsyplin mahistriv viyskovo-sotsialnoho upravlinnya : monohrafiya*. Khmelnytskyi : Vyd-vo NADPSU, 2017. 340 s.
5. Oliynyk L. V., Illyushchenko S. YU., Aksanov T. SH., Hnes B. M., Bprpnetska M. A. Problema pidvyshchennya kvalifikatsiyi naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv vyshchykh viyskovykh navchalnykh zakladiv Ukrayiny u naukovomu tezaurusi Viyskova osvita : zb. nauk. pr. Natsionalnoho universytetu obrony Ukrayiny. 2024. №49. S. 147–163.
6. Oliynyk L. V. Teoretychni ta metodychni zasady navchannya viyskovo-spetsialnykh dystsyplin maybutnikh mahistriv viyskovo-sotsialnoho upravlinnya [Tekst] : dys. na zdob. nauk. stup. d-ra ped. nauk : 13.00.02 - teoriya ta metodyka navchannya (zahalnoviyskovi y viyskovo-spetsialni dystsypliny) / Oliynyk Leonid Vitaliyovych. Nats. akad. Derzh. prykord. sluzhby Ukrayiny im. B. Khmelnytskoho. – Khmelnytskyi, 2021. 521 s.
7. Pokroeva, L.D., & Kravchenko, A.Yu. (2012). Modeliuvannia protsesu profesiinoho zrostannia kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zaveden v systemi pisliadyplomnoho pedahohichnoho osvity [Modelling the Process of Professional Growth of Heads of Secondary Schools in the System of Postgraduate Teacher Education]. *Narodna osvita*, 2 (17). <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/5/statti/4kravchenko.htm> [in Ukrainian].
8. Perminovoi, L.A. (Ed.). (2018). *Profesiino-pedahohichna pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovoho zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu v umovakh Novoi ukrainskoi shkoly [Professional and Pedagogical Training of Future Teachers of Primary Schools in the Context of the New Ukrainian School (1 part)]*. Ailant [in Ukrainian].
9. Pusov, V. I. (2011). Vchyty dorosloho po-dorosloму [Teaching an adult in an adult way]. *Pisliadyplomna osvita*, 2, 49–51 [in Ukrainian].

#### SUMMARY

**Leonid Oliynyk,**

Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

**Serhii Illiuschenko,**  
Doctor of Philosophy

National Defence University of Ukraine, Kyiv

**Timur Aksanov,**  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

**Bohdan Hnes,**  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

**Maryna Baranetska,**  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

## Structural and Functional Model of Professional Development of Scientific and Pedagogical Staff in the Process of Advanced Training at Higher Military Educational Institutions

**Introduction.** *The issue of developing the professional competence of research and teaching staff of higher military educational institutions is a key factor in assessing the functioning of the military education system's personnel and a strategic resource for improving its quality.*

*An important step towards updating and upgrading the qualifications of scientific and pedagogical staff should be considered to be ensuring the possibility of implementing individual educational trajectories, expanding the educational field through the variability and competitiveness of educational programs.*

**Purpose.** *The purpose of the article is to identify and describe the components of the model of professional development of research and teaching staff in the process of advanced training in higher military educational institutions.*

**Methods.** *The study was conducted using the following methods: systematic analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, generalization, and systematization.*

**Results.** *The analysis of the above issues allows us to state that there is no single sustainable model of professional development of research and teaching staff in the system of postgraduate education in Ukraine. Each higher education institution forms its own unique model of professional development of research and teaching staff with an emphasis on a particular type of professional development. Based on these features, the purpose of the model developed by us will be to create an algorithm for the professional development of research and teaching staff, which will maximally satisfy both the individual needs of research and teaching staff and the qualification requirements of a higher military educational institution for this category.*

**Originality.** *The article presents the developed model of professional development of scientific and pedagogical staff in the process of advanced training in higher military educational institutions. This model allows the heads of higher military educational institutions to see and understand the process and results of the advanced training of scientific and pedagogical staff and to take into account the individual educational trajectories of the professional development of this category during its implementation.*

**Conclusions.** *Thus, we consider the model of professional development of scientific and pedagogical workers as an integrative system aimed at developing the professional competence of scientific and pedagogical workers and includes the following blocks: goal setting, theoretical and methodological, operational and activity, reflective and evaluative.*

*The analysis shows that Ukraine does not have a single sustainable model of professional development of academic staff. On the basis of the current legislation, each higher education institution forms its own unique model of professional development of research and teaching staff with an emphasis on a particular type of professional development.*

**Keywords:** *model; scientific and pedagogical staff of higher military educational institutions; advanced training; professional development.*

УДК 378.147(045)

**Віталій Рахманов,**доктор педагогічних наук, професор  
Національний університет оборони України, м. Київ  
<http://orcid.com/0000-0002-7180-4087>**Володимир Коцюруба,**доктор технічних наук, професор  
Національний університет оборони України, м. Київ  
<http://orcid.com/0000-0001-6565-9576>

DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/126-141

## ІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

*У статті розглянуто інтеграційні засади удосконалення нормативно-правових актів щодо підготовки громадян України до військової служби. Це дозволить значно підвищити рівень готовності суспільства до реагування на виникаючі загрози воєнного характеру у майбутньому, збільшити бойовий потенціал держави, за рахунок чого зменшити людські втрати під час ведення бойових дій у сучасних воєнних конфліктах. У статті визначено розвиток системи військової освіти, яка потребує її трансформації шляхом визначення нових підходів до формування структури та змісту, що дасть змогу забезпечити ефективну планомірну реалізацію закріпленого Конституцією України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в НАТО та Європейському Союзі, забезпечити ЗС України та інші складові сил оборони вмотивованим, професійним і освіченим особовим складом.*

**Ключові слова:** військова освіта; нормативно-правові акти; підготовки громадян України; професійний розвиток.

**Постановка проблеми.** З метою забезпечення готовності сил оборони України до надання відсічі збройній агресії проти України, досягнення високого рівня операційної сумісності, міжвідомчої взаємодії, координації дій Збройних Сил України та інших складових сил оборони під час планування і проведення спільних операцій на рівні об'єднаних штабів за стандартами та процедурами НАТО, комплектування їх вмотивованим, професійним і освіченим особовим складом, поступового переходу до засад професійної армії є необхідним застосування нових підходів до формування структури і змісту системи військової освіти.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проведений аналіз нормативно-правових документів показав, що правова основа вирішення вказаного питання закладена у Конституції України [1], законах України [2-7], указах Президента України [8-12]. При цьому, у лютому 2022 року розпорядженням Кабінету Міністрів України була схвалена Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [13].

**Мета статті** полягає у формуванні інтеграційних засад удосконалення нормативно-правових актів щодо підготовки громадян України до військової служби.

**Виклад основного матеріалу.** Початок широкомасштабної агресії російської федерації проти України визначив потребу внесення змін до Концепції трансформації системи військової освіти [14] (далі – Концепції) із

врахуванням потреби інтенсифікації реалізації стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору. В основу Концепції було покладено вимогу щодо досягнення у максимально стислі строки достатньої взаємосумісності ЗС України та інших складових сил оборони з відповідними структурами держав - членів НАТО, суттєвої активізації реформ, які необхідно впровадити для досягнення відповідності критеріям членства в НАТО [14]. Всеохоплююча оборона України передбачає координацію спроможностей ЗС України, Держспецтрансслужби, Національної гвардії, Держприкордонслужби, Служби безпеки, Управління державної охорони, Держспецзв'язку, розвідувальних органів з можливостями інших складових сектору безпеки і оборони України.

Поглиблений аналіз досвіду реалізації концептуальних підходів і світових тенденцій та досвіду провідних держав - членів НАТО щодо трансформації військової освітньої галузі в умовах високої динаміки змін форм, способів і засобів ведення бойових дій та збройної боротьби, а також поточного стану системи військової освіти свідчить про наявність певних проблем і чинників, які стримують ефективне функціонування системи військової освіти, що зумовлені новими викликами [14], які постали перед суспільством, державою, Збройними Силами та іншими складовими сил оборони.

Наявна система військової освіти не повною мірою забезпечує безперервний професійний розвиток військових фахівців упродовж військової кар'єри, набуття ними нових компетентностей, які дають змогу належно виконувати завдання оборонного планування, сумісного застосування ЗС України та інших складових сил оборони, здійснювати спільні дії у складі об'єднаних органів військового управління, у тому числі разом з відповідними структурами держав - членів НАТО.

До основних причин виникнення зазначеної проблеми [14] належать:

використання застарілих підходів та принципів під час формування структури та змісту військової освіти, недосконалий процес прогнозування її розвитку;

відсутність ефективної багаторівневої системи професійної військової освіти, що забезпечує набуття фахових компетентностей для виконання службових (бойових) функцій відповідно до стандартів НАТО та досвіду ведення бойових дій ЗС України та іншими складовими силами оборони у зв'язку із збройною агресією російської федерації;

відсутність взаємосумісності структури військової освіти в складових силах оборони із структурами та організацією військової освіти держав - членів НАТО [15];

відсутність міжвідомчої координації під час підготовки військових фахівців у складових сил оборони, централізованої підготовки офіцерського складу оперативного та стратегічного рівня військової освіти;

неповна відповідність змісту військової освіти сучасному досвіду бойової та оперативної підготовки військ (сил), їх застосуванню у війнах, локальних конфліктах, антитерористичних і міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки стандартам держав - членів НАТО;

неінтегрованість системи військової освіти із системою управління кар'єрою;

повільне впровадження сучасних інформаційних, інформаційно-комунікаційних, інтерактивних, особистісно-орієнтованих освітніх технологій і технологій дистанційного навчання, зокрема в рамках виконання Програми НАТО «Удосконалення військової освіти» (DEEP) [15];

недостатній рівень підготовки науково-педагогічних (педагогічних) працівників та інструкторів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, закладів фахової передвищої військової освіти (далі – військові навчальні заклади) та навчальних частин (центрів) для викладання за освітніми програмами відповідно до потреб інтеграції в НАТО [15];

недосконалість організаційно-штатної структури військових навчальних закладів, навчальних частин (центрів) та її невідповідність динаміці розвитку ЗС України та інших складових сил оборони;

недосконала система вивчення іноземних мов військовослужбовцями, що не забезпечує достатній рівень володіння іноземними мовами для ефективної участі в заходах міжнародного оборонного співробітництва, міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, впровадження стандартів та процедур НАТО;

недієва система відповідальності стейкхолдерів, військових навчальних закладів за якість підготовки військових фахівців, реалізацію законодавчо закріплених вимог щодо внутрішнього та зовнішнього забезпечення і гарантування якості освіти та освітньої діяльності;

недостатнє забезпечення освітнього процесу новими, сучасними зразками озброєння і військової техніки, тренажерами, навчально-тренувальними системами, комплексами, лабораторіями, центрами моделювання тощо;

недостатній рівень співпраці між українськими військовими навчальними закладами та військовими навчальними закладами держав - членів НАТО.

Ураховуючи наведене, подальший розвиток системи військової освіти потребує її трансформації шляхом визначення нових підходів до формування структури та змісту, що дасть змогу забезпечити ефективну планомірну реалізацію закріпленого Конституцією України [1] стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в НАТО та Європейському Союзі, забезпечити ЗС України та інші складові сил оборони вмотивованим, професійним і освіченим особовим складом.

Метою Концепції [14] є визначення напрямів трансформації системи військової освіти щодо забезпечення безперервного освітнього та професійного розвитку військових фахівців упродовж військової кар'єри (службової діяльності) для набуття оперативних (бойових, спеціальних) спроможностей Міноборони, ЗС України, іншими складовими сил оборони для виконання завдань оборонного планування, застосування ЗС України та інших складових сил оборони, спільних дій у складі об'єднаних органів військового управління, а також їх взаємосумісності з відповідними структурами держав - членів НАТО.

Згідно із [14] трансформація системи військової освіти передбачає професіоналізацію ЗС України та інших складових сил оборони, інтеграцію



органів управління військовою освітою, мережі військових навчальних закладів, діючих стандартів освіти, професійних стандартів, нормативно-правової бази в єдиний комплекс складових системи військової освіти для забезпечення сил оборони військовими фахівцями. Професіоналізація військової освіти передбачає формування сучасної моделі професійної військової освіти, що забезпечує підготовку військових фахівців на основі їх безперервного професійного розвитку, враховує загальні тенденції розвитку системи національної та міжнародної безпеки, зміни принципів та способів ведення збройної боротьби, нові вимоги до якості військової освіти, формування доброчесності на основі стандартів НАТО. Професійна військова освіта має забезпечити розвиток військового лідера шляхом надання широкого спектру професійних знань та розвитку креативного мислення упродовж військової кар'єри.

Інтеграція в єдиний комплекс складових системи військової освіти передбачає [14] міжвідомчу координацію підготовки військових фахівців з питань оборони, централізовану підготовку офіцерського складу оперативного та стратегічного рівня для ЗС України та інших складових сил оборони, оновлення професійних стандартів, оптимізацію мережі військових навчальних закладів та їх структури, нормативно-правове забезпечення відповідних заходів.

Військова освіта є видом спеціалізованої освіти і спрямовується на здобуття компетентностей у сфері професійної військової діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі для досягнення відповідних рівнів і ступенів освіти та/або рівнів військової освіти [4, 5, 7-9, 11-14].

Система військової освіти відповідно до Концепції [14] включає такі складники, як ступені та рівні освіти, рівні військової освіти, галузі знань і спеціальностей (предметні області освіти і науки, військово-облікові спеціальності), стандарти освіти та професійні стандарти, освітні програми, кваліфікації, ліцензійні умови, заклади спеціалізованої освіти військового спрямування та інші суб'єкти освітньої діяльності, учасники освітнього процесу, органи управління у сфері військової освіти, а також нормативно-правові акти, що регулюють відносини між ними.

Структура військової освіти громадян України включає: допризовну підготовку; підготовку осіб за військово-технічними та військово-медичними спеціальностями; військово-професійну підготовку військовослужбовців рядового, сержантського (старшинського) складу строкової військової служби та військової служби за контрактом; підготовку військовослужбовців сержантського і старшинського складу військової служби за контрактом з одночасним здобуттям фахової передвищої освіти або ступеня вищої освіти молодшого бакалавра; підготовку військовослужбовців офіцерського складу; професійну військову освіту; військову підготовку громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу. Набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду здійснюється на курсах перепідготовки та/або підвищення кваліфікації відповідно до законодавства [14].

Допризовна підготовка передбачає здобуття особами первинних загальновійськових спеціальних компетентностей, необхідних для успішного засвоєння програми бойової підготовки. Допризовна підготовка включається до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 (Офіційний вісник України, 2012 р., № 11, ст. 400), що реалізується у закладах або структурних підрозділах закладів освіти, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти, закладах професійної (професійно-технічної) освіти, якщо певний рівень освіти здобувається на основі базової середньої освіти за програмами, погодженими з Міноборони.

Керівництво, організація та проведення допризовної підготовки, а також її матеріально-технічне забезпечення здійснюються відповідно до законодавства. Підготовка осіб за військово-технічними та військово-медичними спеціальностями передбачає удосконалення призовниками військових знань і навичок з допризовної підготовки, а також набуття теоретичних знань та практичних навичок для виконання обов'язків на відповідних посадах у ЗС України та в інших складових сил оборони.

Підготовка осіб з військово-технічних та військово-медичних спеціальностей проводиться: з учнями закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які навчаються у них за професіями, спорідненими з військово-обліковими спеціальностями, - безпосередньо в таких закладах; з особами, які працюють, і тими, що тимчасово не працюють, а також учнями закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які навчаються в них за професіями, не спорідненими з військово-обліковими спеціальностями, - у закладах професійної (професійно-технічної) освіти міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та у закладах освіти Товариства сприяння обороні України. Організація і керівництво підготовкою осіб за військово-технічними та військово-медичними спеціальностями, а також її матеріально-технічне забезпечення здійснюються відповідно до законодавства. Підготовка (перепідготовка) осіб рядового складу включає базову загальновійськову підготовку та фахову підготовку (перепідготовку) за визначеною військово-обліковою спеціальністю.

Базова загальновійськова підготовка є обов'язковою підготовкою для осіб, які не проходили військової служби, призначена для набуття ними первинних знань, навичок і умінь, необхідних для виконання обов'язків військової служби, і проводиться в навчальних частинах (центрах) ЗС України та інших складових сил оборони.

Фахова підготовка (перепідготовка) призначена для підготовки громадян до військової служби на посадах рядового складу за визначеною військово-обліковою спеціальністю та проводиться у навчальних частинах (центрах) ЗС України та інших складових сил оборони. Фахова підготовка (перепідготовка) за спеціальностями, за якими підготовка у навчальних частинах (центрах) не здійснюється, проводиться на спеціальних курсах у військових ЗС України та інших складових сил оборони.

Підготовка осіб сержантського і старшинського складу включає багаторівневу підготовку та курсову підготовку (підвищення кваліфікації) у військових навчальних закладах, які здійснюють підготовку військових фахівців для ЗС України та інших складових сил оборони. Багаторівнева підготовка військовослужбовців для призначення на посади сержантського і старшинського складу (крім посад, призначення на які передбачає наявність ступеня фахової передвищої освіти фахового молодшого бакалавра або ступеня вищої освіти молодшого бакалавра) здійснюється за такими рівнями, як базовий, середній, підвищений та вищий.

Підготовка за базовим рівнем здійснюється за відповідними програмами на курсах лідерства з подальшою підготовкою на курсах фахової підготовки в навчальних частинах (центрах) на базі повної загальної середньої освіти за військово-обліковими спеціальностями, що споріднені з раніше набутими спеціальностями, для заміщення посад командирів відділень та їм рівних.

Підготовка за середнім рівнем здійснюється за відповідними програмами на курсах лідерства в навчальних частинах (центрах) на основі повної загальної середньої освіти та отриманого базового рівня підготовки для заміщення посад головних сержантів взводів, головних сержантів рот та їм рівних.

Підготовка за підвищеним рівнем здійснюється за відповідними програмами на курсах лідерства у військових навчальних закладах на основі повної загальної середньої освіти та отриманого середнього рівня підготовки для заміщення посад головних сержантів батальйонів та їм рівних.

Підготовка за вищим рівнем здійснюється за відповідними програмами на курсах лідерства у військових навчальних закладах на основі вищої освіти за освітнім ступенем не нижче бакалавра та отриманого підвищеного рівня підготовки для заміщення посад головних сержантів (головних старшин) бригад (полків), їм рівних та вище.

Курсова підготовка (підвищення кваліфікації) сержантського і старшинського складу на посади інструкторів навчальних підрозділів та штабних сержантів здійснюється у військових навчальних закладах, які здійснюють підготовку військових фахівців для ЗС України та інших складових сил оборони.

Підготовка на посади сержантського і старшинського складу військової служби за контрактом, призначення на які передбачає наявність ступеня фахової передвищої освіти фахового молодшого бакалавра або ступеня вищої освіти молодшого бакалавра, здійснюється у закладах фахової передвищої військової освіти або вищих військових навчальних закладах (військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти) відповідно за освітньо-професійними програмами відповідних спеціальностей (спеціалізацій).

Здобуття військової освіти для проходження військової служби на посадах офіцерського складу здійснюється в рамках поєднаних формальної і неформальної освіти в межах освітніх програм відповідно до стандартів вищої освіти, переліку галузей знань і спеціальностей за відповідними ступенями вищої освіти (науковими ступенями) та рівнями військової освіти.

У рамках формальної освіти передбачено здобуття таких ступенів вищої освіти та наукових ступенів, як бакалавр, магістр, доктор філософії та доктор наук. У рамках неформальної освіти передбачено здобуття таких рівнів військової освіти, як тактичний, оперативний та стратегічний. Підготовка осіб до проходження військової служби на посадах офіцерського складу здійснюється на основі повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти для здобуття відповідних ступенів вищої освіти та/або рівнів військової освіти.

Підготовка осіб на посади офіцерського складу здійснюється у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти та передбачає:

здобуття ступеня вищої освіти бакалавра (магістра) одночасно із здобуттям тактичного рівня військової освіти; здобуття відповідного рівня військової освіти на курсах професійної військової освіти;

здобуття ступеня вищої освіти магістра в галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за визначеними спеціальностями після здобуття оперативного рівня військової освіти;

здобуття ступеня вищої освіти магістра в галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за спеціальністю «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)» для сил оборони після здобуття стратегічного рівня військової освіти;

здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії; здобуття наукового ступеня доктора наук. Ступінь вищої освіти бакалавра та тактичний рівень військової освіти здобуваються на основі повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти курсантами за освітньо-професійними програмами відповідних спеціальностей з одночасним опануванням освітніх програм професійної військової освіти базового (L-1A) та фахового (L-1B) курсів тактичного рівня.

Ступінь вищої освіти магістра та тактичний рівень військової освіти здобуваються на основі ступеня вищої освіти бакалавра курсантами (слухачами) за освітньо-професійними (освітньо-науковими) програмами відповідних спеціальностей з одночасним опануванням освітніх програм професійної військової освіти командного курсу тактичного рівня (L-1C). Ступінь вищої освіти магістра в галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за спеціальностями «Військове управління (за видами збройних сил)», «Забезпечення військ (сил)» здобувається на основі ступеня вищої освіти не нижче бакалавра, у тому числі здобутого в інших галузях знань, слухачами, які в рамках професійної військової освіти опанували освітні програми командного курсу тактичного рівня (L-1C), командно-штабного курсу тактичного рівня (L-2) та курсу офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня (L-3). Освітня програма курсу офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня (L-3) є складовою освітніх програм магістра за такими спеціальностями.

Ступінь вищої освіти магістра в галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за спеціальністю «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення та видами діяльності)» здобувається на основі ступеня вищої освіти магістра за іншими спеціальностями, у тому числі інших галузей знань, слухачами, які в рамках професійної військової освіти опанували освітні програми курсу офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня (L-3) та курсу вищого керівного складу стратегічного рівня (L-4). Освітня програма курсу вищого керівного складу стратегічного рівня (L-4) є складовою освітньої програми магістра за такою спеціальністю.

Ступінь вищої освіти доктора філософії може здобуватися особами офіцерського складу на основі ступеня вищої освіти магістра за освітньо-науковими програмами відповідних спеціальностей в ад'юнктурах вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та наукових установ, а також поза ад'юнктурами особами, які професійно займаються науковою та науково-педагогічною роботою. Науковий ступінь доктора наук може здобуватися особами офіцерського складу на основі ступеня вищої освіти доктора філософії (кандидата наук) у докторантурах вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, наукових установ та шляхом самостійної підготовки. Здобуття відповідного рівня професійної військової освіти може здійснюватися військовими навчальними закладами держав - членів НАТО. Порядок визнання рівнів професійної військової освіти, отриманих у військових навчальних закладах держав - членів НАТО, визначається Міноборони та іншими складовими сектору безпеки і оборони.

Військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу на добровільних засадах проходять громадяни України, які здобули або здобувають освітній ступінь вищої освіти не нижче бакалавра, придатні до військової служби за станом здоров'я та морально-діловими якостями. Військова підготовка громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу проводиться у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти. Реалізація Концепції [14] сприятиме задоволенню ключових інтересів ЗС України та інших складових сил оборони в забезпеченні їх висококваліфікованими військовими фахівцями.

Моніторинг та оцінка результатів реалізації Концепції [14] має на меті визначення повноти та рівня здійснення заходів щодо трансформації системи військової освіти. Проведення моніторингу та оцінки результатів реалізації Концепції здійснюється Міноборони на основі щорічних звітів відповідних державних органів сил оборони, яким підпорядковані відповідні заклади спеціалізованої освіти військового спрямування та інші суб'єкти освітньої діяльності системи військової освіти.

До функцій Міноборони у процесі моніторингу та оцінки результатів реалізації Концепції [14] належать: координація діяльності відповідних органів управління складових сил оборони, державних органів та взаємодія з органами місцевого самоврядування щодо реалізації Концепції; визначення ефективності її реалізації; оприлюднення інформації щодо результатів здійснення заходів та

досягнення показників реалізації Концепції, підготовка і оприлюднення на своєму офіційному веб-сайті узагальненого звіту про виконання завдань та заходів з її реалізації на відповідний період, крім інформації з обмеженим доступом.

Таким чином, розглянуті концептуальні основи дозволяють сформулювати науково-обґрунтовані шляхи трансформації військової підготовки громадян України до існуючих та майбутніх загроз воєнного характеру. В основу пропозицій покладено розроблений із врахуванням практичного досвіду відсічі збройної агресії проти України, вивчення досвіду провідних країн світу, пілотний проект «Військова підготовка населення впродовж життя» [16], який полягає у впровадженні поетапної підготовки громадян України до оборони, починаючи з першого класу загальноосвітньої школи – військово-патріотичне виховання молоді та формування в них оборонної свідомості, продовжуючи підготовку в закладах вищої освіти – отримання військово-облікових спеціальностей за профілем навчання, а в подальшому підтримання військової навченості громадян впродовж життя до досягнення ними граничного віку перебування у запасі.

Генеральним штабом ЗС України спільно з Департаментом військової освіти і науки Міністерства оборони України та Міністерством освіти і науки України реалізовується частина пілотного проекту (рис. 1), що передбачатиме з вересня 2024 року викладання студентам другого курсу базової загальновійськової підготовки [17].

Крім цього, здійснюються заходи щодо суттєвої трансформації системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, приведення її у відповідність до потреб ЗС України та інших складових сил оборони. В програми підготовки включено освітні програми курсів професійної військової освіти тактичного рівня. В програмах підготовки офіцерів запасу розпочато застосування інноваційних методів навчання з науково-методичним забезпеченням та одночасним впровадженням у освітній процес бойового досвіду застосування ЗС України.

В американських середніх школах, як державних, так і приватних, реалізується федеральна програма підготовки молодших офіцерів запасу (рис. 2), а точніше, юнацькі курси JROTC (Junior Reserve Officers 'Training Corps) [18].

Ще в 1916 році президент США Вудро Вільсон підписав закон про національну оборону, в якому говорилося і про початкову військову підготовку підлітків, яка повинна була вестися на курсах JROTC. Потім в 1964 році курси були значно модернізовані у відповідності зі спеціальним законом про підготовку молодших офіцерів запасу [18].

У відповідності з законом [18], основними цілями JROTC є виховання в підростаючому поколінні почуття громадянства і патріотизму, розвиток впевненості у власних силах, лідерства, поліпшення здатності спілкуватися і усно, і у письмовій формі, підвищення рівня фізичної підготовки, виховання поваги до американських збройних сил і їх ролі у захисті національних інтересів, розвиток командних та стройових навичок, основних військових правил. Як говориться в самій програмі, вона готує підлітків до того, щоб «краще служити своїй

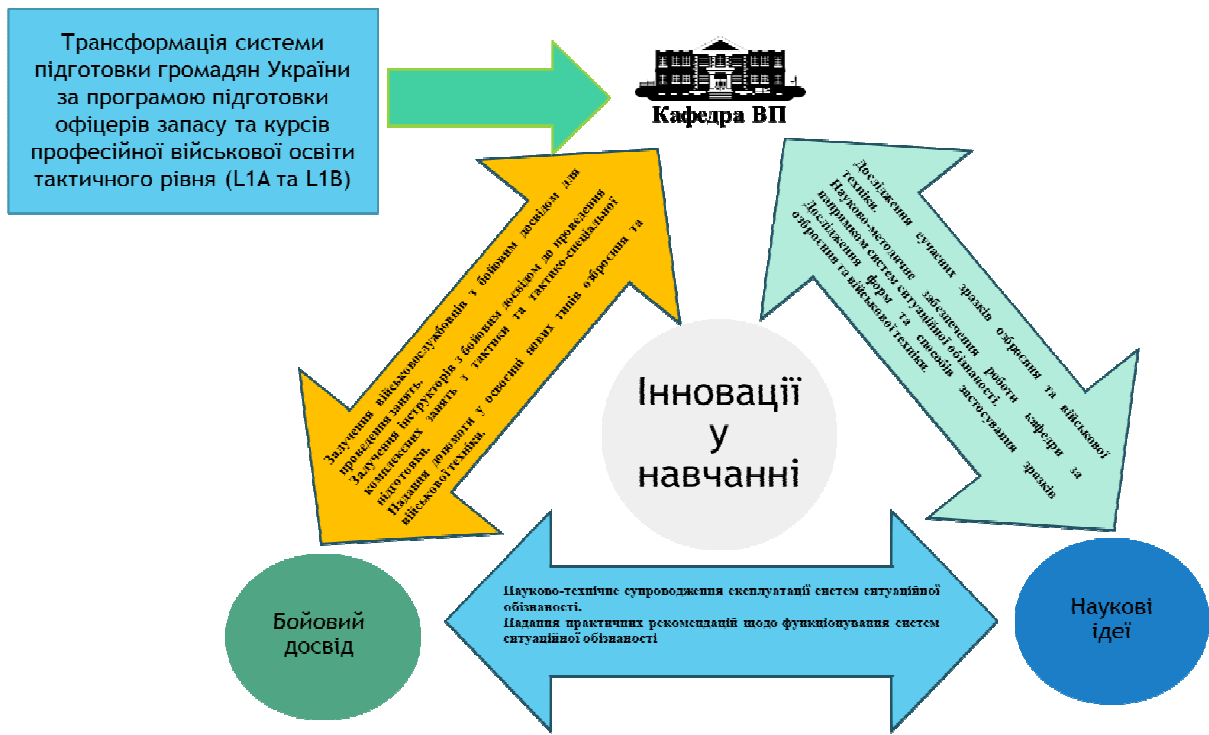


Рис. 1. Трансформація системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу

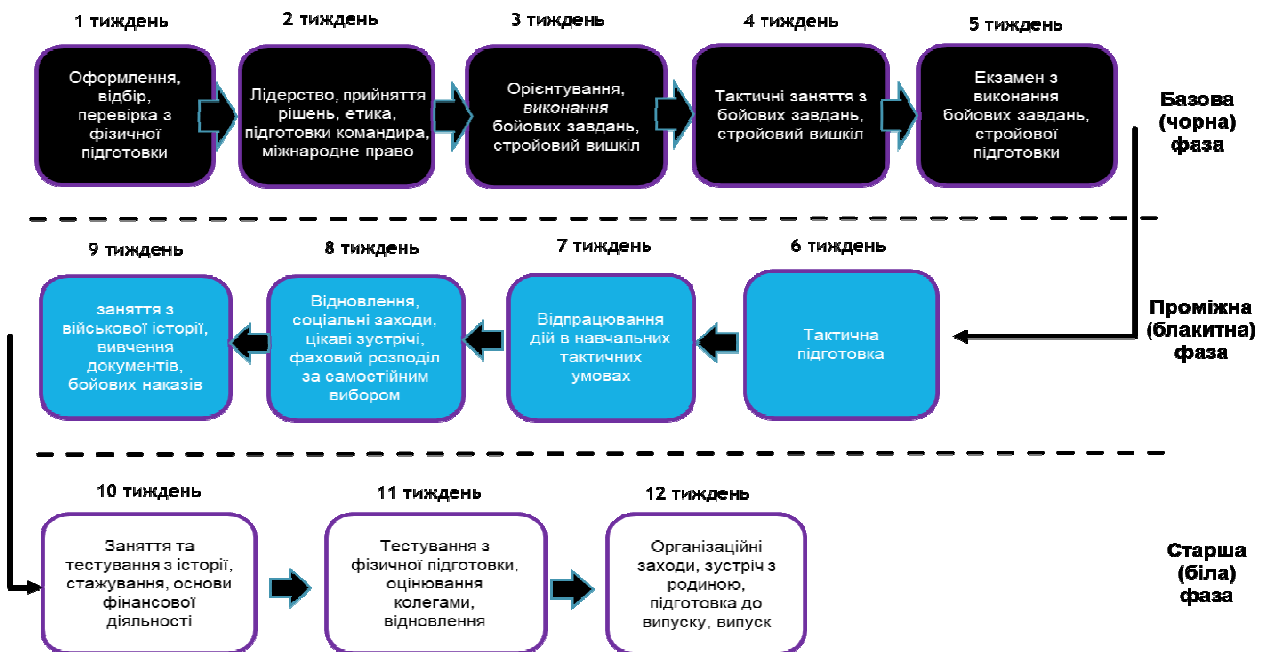


Рис. 2. Федеральна програма підготовки молодших офіцерів запасу JROTC

країні в якості лідерів та підготуватися до військової служби». «Я майбутнє Сполучених Штатів Америки» – свідчить один з пунктів статуту JROTC. Досить вагомий аргумент для представників юного покоління, щоб виховати у них любов до батьківщини. Молодь вчать з особливою пошаною ставитися і до американського способу життя, закладаючи в систему їх цінностей такі поняття, як «батьківщина», «конституція», «національна безпека» [18].

Щодо нової системи підготовки офіцерів запасу України (рис. 3) пропонується обов'язково у закладах вищої освіти проводити курс базової загальновійськової підготовки, а саме теоретичний курс підготовки, крім цього створити регіональні спеціалізовані центри військової підготовки для практичної підготовки, що дасть можливість створити потенційний резерв рядового складу.

За власним бажанням найбільш вмотивований особовий склад, після завершення курсу базової загальновійськової підготовки проходить відбір (медична комісія, фізична підготовка, тестування), який передуватиме поповненню потенційного резерву сержантського та офіцерського складу [16].

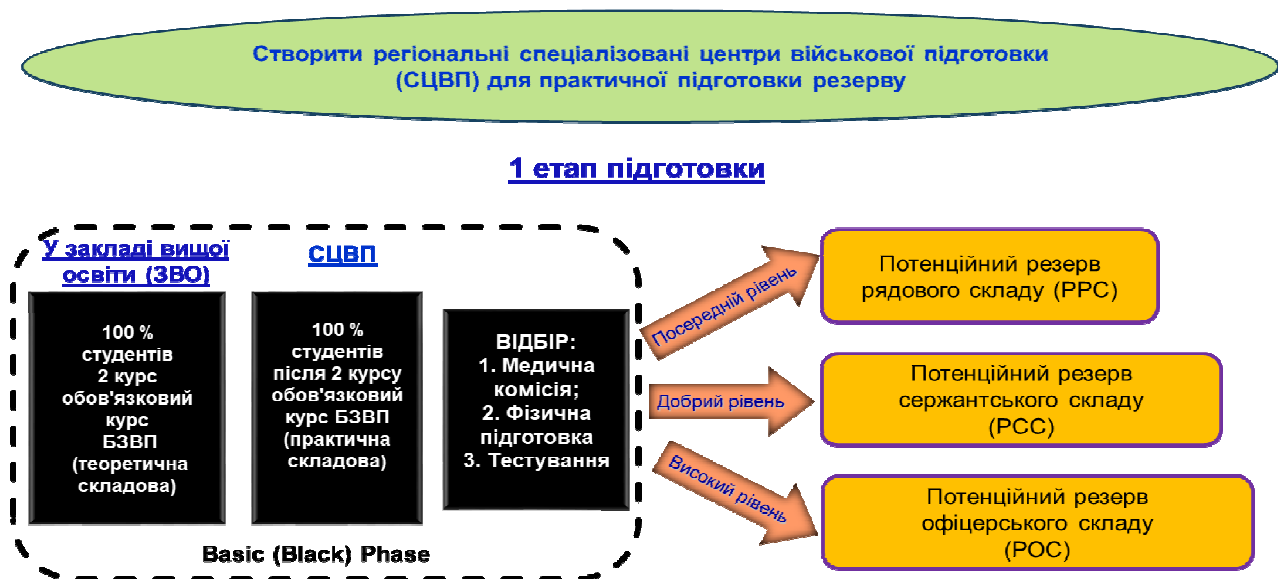


Рис. 3. Перший етап військової підготовки громадян України

Щодо другого етапу (рис. 4) – це створення резерву офіцерського складу, після отримання теоретичних знань та основ фахової військової підготовки та з подальшим його розподілом на інженерний та командний склад (проявив лідерські якості за результатами тестування) [16].

Щодо третього етапу (рис. 5) – це подальша підготовка резерву офіцерського складу з проведенням теоретичного курсу та наданням основ з фахової військової підготовки з подальшим проведенням навчального збору, складанням військової присяги та проведенням розподілу щодо присвоєння офіцерських та сержантських звань.

Стимулювання має бути передбачене на кожному із етапів. Пропозиції щодо служби громадян України в резерві наведено на рис. 6.

Зокрема, служба у резерві має тривати до граничного віку. При цьому, раціональна періодичність підготовка резервістів та підвищення рівня навченості на зборах має бути для: рядового складу – раз в 4 роки; сержантського та офіцерського складу – раз в 3 роки [16].



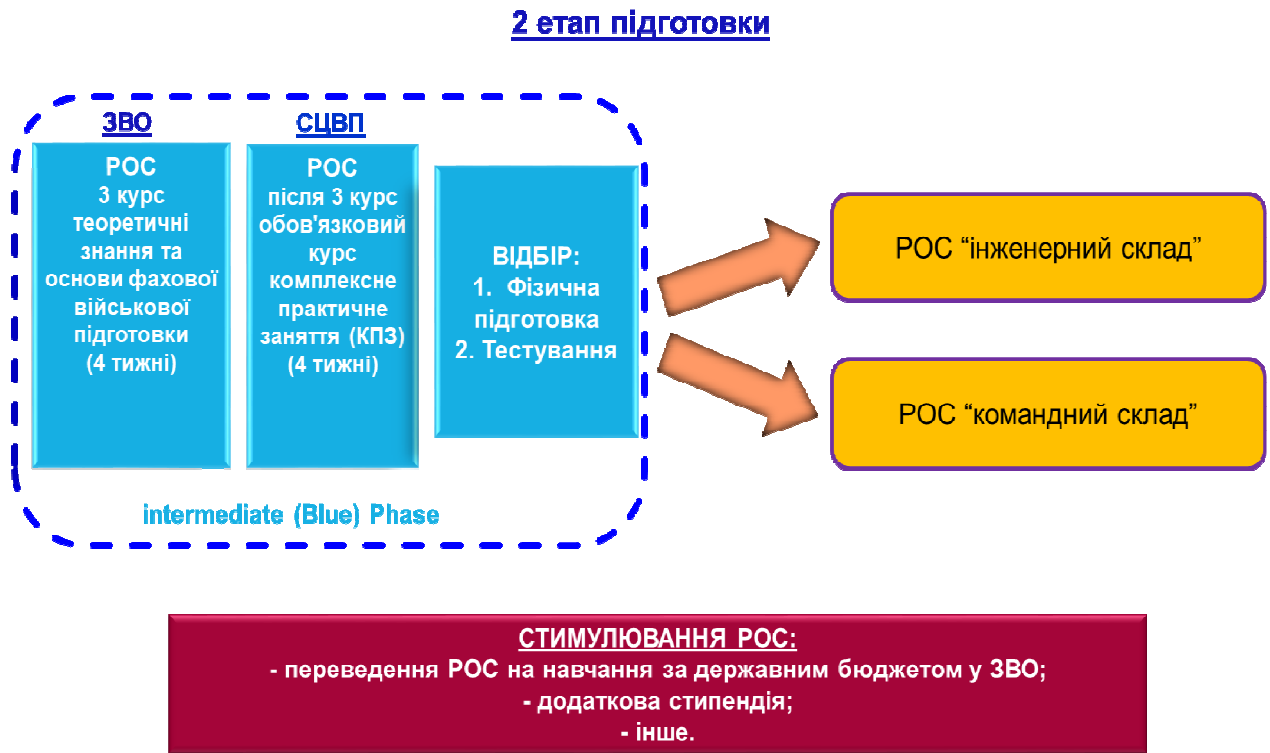


Рис. 4. Другий етап військової підготовки громадян України



Рис. 5. Третій етап військової підготовки громадян України

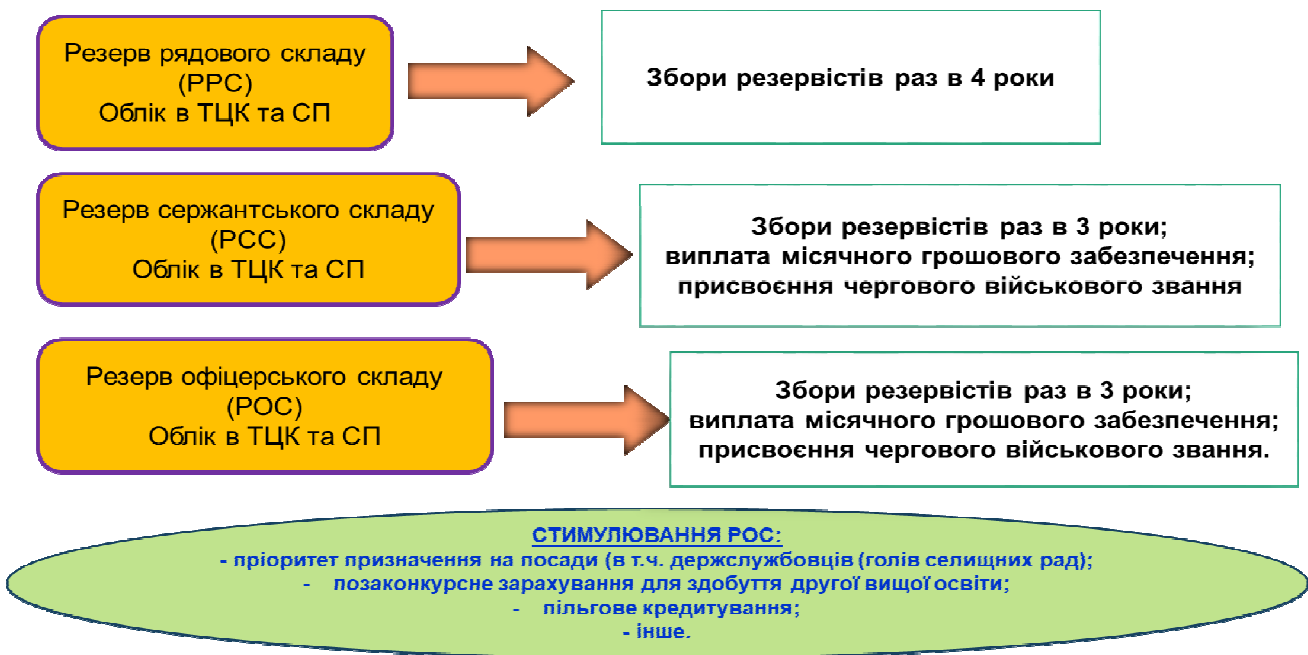


Рис. 6. Пропозиції щодо служби та підготовки громадян України у резерві

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Таким чином, пропозиції щодо удосконалення нормативно-правових актів підготовки громадян України до військової служби враховують досвід відсічі широкомасштабної агресії російської федерації проти України та провідних країн світу. Їх практична реалізація дозволить значно підвищити рівень готовності суспільства до реагування на виникаючі загрози воєнного характеру у майбутньому, збільшити бойовий потенціал держави, за рахунок чого зменшити людські втрати під час ведення бойових дій у сучасних воєнних конфліктах. Безперечно практична реалізація розроблених пропозицій, як і будь-якої реформи, тягне за собою додаткові витрати державного бюджету у найближчій перспективі. При цьому, техніко-економічна ефективність може бути підтверджена лише через відповідний період часу шляхом оцінки рівня зниження втрат серед особового складу, озброєнні і військової техніки, або у відвернутих втрат, недопущення втрати території країни та забезпечення її територіальної цілісності у війнах майбутнього.

#### ЛІТЕРАТУРА

- 1 Конституція України // відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141 із змінами від 2019 року.
- 2 Закон України “Про національну безпеку України” від 21 червня 2018 року № 2469-VIII.
- 3 Закон України “Про військовий обов’язок і військову службу” від 25 березня 1992 року № 2232-XII.
- 4 Закон України “Про освіту” від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII.
- 5 Закон України “Про вищу освіту” від 01 липня 2014 року № 1556-VII.
- 6 Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” від 26 листопада 2015 року № 848-VIII.
- 7 Закон України “Про фахову передвищу освіту” від 06 червня 2019 року № 2745-VIII.

8 Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”.

9 Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України”.

10 Указ Президента України від 11 травня 2021 р. № 189 “Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна - НАТО на 2021 рік”.

11 Указ Президента України від 1 лютого 2022 р. № 36 “Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії”.

12 Указ Президента України від 17 вересня 2021 р. № 473 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України”.

13 Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки // схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286.

14 Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1490 “Концепція трансформації системи військової освіти”.

15 Освіта та індивідуальна підготовка (E&ITD) // Спільна директива стратегічних командувань НАТО від 10 вересня 2015. К.: НУОУ, 2021. – 178 с.

16 Військова підготовка населення впродовж життя // пілотний проєкт. К.: ДВОН МОУ, ЦУВО ГШ ЗСУ, 2023.

17 Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2024 № 734 “Про затвердження Порядку проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських”.

18 Junior Reserve Officer Training Corps (JROTC) // англо-український військовий словник. URL посилання: <https://english-military-dictionary.org.ua/junior-reserve-officer-training-corps-jrotc>.

## REFERENCES

1 Konstytutsiia Ukrainy // vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1996, № 30, st. 141 iz zminamy vid 2019 roku.

2 Zakon Ukrainy “Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy” vid 21 chervnia 2018 roku № 2469-VIII.

3 Zakon Ukrainy “Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu” vid 25 bereznia 1992 roku № 2232-XII.

4 Zakon Ukrainy “Pro osvitu” vid 05 veresnia 2017 roku № 2145-VIII.

5 Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” vid 01 lypnia 2014 roku № 1556-VII.

6 Zakon Ukrainy “Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist” vid 26 lystopada 2015 roku № 848-VIII.

7 Zakon Ukrainy “Pro fakhovu peredvyshchu osvitu” vid 06 chervnia 2019 roku № 2745-VIII.

8 Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 r. № 392 “Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku “Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy”.

9 Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 bereznia 2021 r. № 121 “Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku “Pro Stratehiiu voiennoi bezpeky Ukrainy”.

10 Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11 travnia 2021 r. № 189 “Pro Richnu natsionalnu prohamu pid ehidoiu Komisii Ukraina - NATO na 2021 rik”.

11 Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 1 liutoho 2022 r. № 36 “Pro pershocherhovi zakhody shchodo zmitsnennia oboronozdatnosti derzhavy, pidvyshchennia pryvablyvosti viiskovoi sluzhby u Zbroinykh Sylakh Ukrainy ta postupovoho perekhodu do zasad profesiinoi armii”.

12 Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 17 veresnia 2021 r. № 473 “Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 20 serpnia 2021 roku “Pro Stratehichniy oboronnyi biuletyn Ukrainy”.

13 Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky // skhvalena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 liutoho 2022 r. № 286.

14 Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 hrudnia 2022 r. № 1490 “Kontseptsiiia transformatsii systemy viiskovoi osvity”.

15 Osvita ta indyvidualna pidhotovka (E&ITD) // Spilna dyrektyva stratehichnykh komanduvan NATO vid 10 veresnia 2015. K.: NUOU, 2021. – 178 s.

16 Viiskova pidhotovka naseleння vprodovzh zhyttia // pilotnyi proiekt. K.: DVON MOU, TsUVO HSh ZSU, 2023.

17 Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 chervnia 2024 № 734 “Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia bazovoi zahalnoviiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy, yaki zdobuvaiut vyshchu osvitu, ta politseiskykh”.

18 Junior Reserve Officer Training Corps (JROTC) // anhlo-ukrainskyi viiskovyi slovnyk. URL posylannia: <https://english-military-dictionary.org.ua/junior-reserve-officer-training-corps-jrotc>.

## SUMMARY

**Vitaliy Rakhmanov,**

Dr. (Pedagogical Sciences), professor  
National Defense University of Ukraine, Kyiv

**Volodymyr Kotsiuruba,**

Dr. (Technical Sciences), professor  
National Defense University of Ukraine, Kyiv

### **Integration Principles for Improving Regulatory and Legal Acts on the Preparation of Citizens Ukraine for Military Service**

**Introduction.** *Based on the analysis of domestic and foreign scientific research, the article considers the integration principles of improving regulatory legal acts on the preparation of citizens of Ukraine for military service. This will significantly increase the level of readiness of society to respond to emerging threats of a military nature in the future, increase the combat potential of the state, thereby reducing human losses during hostilities in modern military conflicts. The article identifies the development of the military education system, which requires its transformation by identifying new approaches to the formation of the structure and content, which will allow ensuring the effective systematic implementation of the state's strategic course enshrined in the Constitution of Ukraine for the acquisition of full membership of Ukraine in NATO and the European Union, and providing the Armed Forces of Ukraine and other components of the defense forces with motivated, professional and educated personnel.*

**Purpose.** *The integration principles of improving regulatory legal acts on the preparation of citizens of Ukraine for military service are formed.*

**Methods.** *Systematic approach and analysis, induction and deduction, comparison, generalization and systematization, modeling.*

**Results.** *The considered conceptual principles allow us to formulate scientifically based ways of transforming the military training of Ukrainian citizens to existing and future threats of a military nature. The proposals are based on the pilot project “Military Training of the Population Throughout Life”, developed taking into account the practical experience of repelling armed aggression against Ukraine and studying the experience of leading countries in the world. This will allow us to implement phased training of Ukrainian citizens for defense, starting from the first grade of a general education school - military-patriotic education of young people and the formation of a defense consciousness in them, continuing training in higher education institutions - obtaining military-accounting specialties according to the profile of study, and subsequently*

*maintaining the military training of citizens throughout their lives until they reach the maximum age for being in the reserve.*

**Originality.** *The article presents measures to transform the system of training citizens of Ukraine under the reserve officer-training program, bringing it into line with the needs of the Armed Forces of Ukraine and other components of the defense forces. The training programs include educational programs of professional military education courses of the tactical level. The reserve officer training programs have begun to use innovative teaching methods with scientific and methodological support and simultaneous introduction into the educational process of combat experience of the Armed Forces of Ukraine.*

**Conclusion.** *The article presents proposals for improving regulatory legal acts for training citizens of Ukraine for military service, taking into account the domestic experience of repelling large-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine and leading countries of the world. Their practical implementation will significantly increase the level of readiness of society to respond to emerging threats of a military nature in the future, increase the combat potential of the state, thereby reducing human losses during combat operations in modern military conflicts.*

**Keywords:** *military education; regulatory and legal acts; training of citizens of Ukraine; professional development.*

УДК 378.016.811.111'243

**Inna Semeniako,**  
PhD (Political Sciences), Associate Professor,  
Military Academy  
named after Yevheniy Berezniak, Kyiv  
<http://orcid.com/0000-0001-6489-7986>  
DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/142-149

### **Esp Teaching (Military Aspect) in Wartime Conditions**

*The article deals with the issue of providing a stable and continuous process of ESP teaching to military professionals in wartime conditions. Taking into account the peculiarities of ESP teaching at the Military Academy named after Yevheniy Berezniak, together with the expansion of online learning functions, there is a need to adhere to the traditional teaching format, which aims to preserve the key structural components and basic requirements of the training course. It is substantiated that despite being a new reality and having many advantages distance learning is not able to fully ensure the stability and continuity of the educational process in wartime conditions. In this regard, it is advisable to apply models of blended learning to combine both traditional and distance teaching technologies.*

**Keywords:** *foreign language; military professionals; ESP teaching; wartime; distance learning; blended learning; communicative approach.*

**Introduction.** English for special purposes (ESP) teaching at higher military educational institutions involves acquiring professional mobility and highly specialized training in a specific field of knowledge or practical activity via learning a foreign language. Professional foreign language orientation is also determined by future specialists' need to apply knowledge acquired during professional training while carrying out communication in native speakers' environment. Within this framework, at the Military Academy named after Yevheniy Berezniak ESP teaching is an important element of educational process aimed at professional knowledge and practical skills' acquisition necessary for professionally oriented communication.

These days, due to wartime conditions both classwork and distance learning process in a synchronous mode are significantly limited, that is why educators need to regard to an asynchronous method of work with educational material, which is mostly based on self-study. Taking into account the peculiarities of professional foreign language training at the Military Academy named after Yevheniy Berezniak, together with the expansion of online learning functions, there is a need to adhere to the traditional teaching format, which aims to preserve the key structural components and basic requirements of the training course, necessary for the development of future specialists' foreign language competencies.

**Analysis of relevant research** shows that the problematic issues of teaching foreign languages under crisis circumstances – in pandemic and wartime conditions – have been studied by many Ukrainian and foreign scholars.

The COVID-19 global pandemic has resulted in significant changes around the world. Until the end of March 2020, many countries took radical measures to control the spread of the disease, that is why the transition to distance learning became very urgent. Under such circumstances, the term *emergency distance learning* appeared [7, p. 8], which involves a temporary transition from face-to-face or mixed forms

of education to complete distance learning in response to crisis circumstances. Ukrainian researchers V. Kukhareno and V. Bondarenko investigated the theoretical and methodological problems of implementing the educational process in the conditions of quarantine caused by the COVID-19 pandemic [2].

Foreign researchers A. Bourdebane, S. Chun, T. Russell focus on technical and pedagogical difficulties that arise during learning foreign languages online [8, 9], in particular, the availability of specially developed educational materials for online learning. They elicit two most popular modes of online learning – synchronous and asynchronous.

R. Westerlund, O. Chugai, S. Petrenko have analyzed the experience of online teaching and learning English in higher educational institutions of Ukraine in pandemic and wartime conditions, namely how COVID-19 and wartime affected social, methodological and emotional aspects of teaching and learning foreign languages during the period of 2019-2023 [11].

O. Torosyan, O. Overchuk, A. Rogulska have researched foreign languages' e-learning technologies in wartime conditions and determined distance learning as the main type of learning, as it combines online learning with a teacher and self-study [5].

T. Shchegoleva, O. Podzygun, A. Petrova, and N. Klos have studied the peculiarities of methodological approaches to ESP teaching in wartime conditions and under crisis circumstances [6, 3].

Although the problem of ESP teaching in crisis and wartime conditions holds an important place in scientific researches, it cannot be considered completely solved. Taking into account the high priority tasks and the significance of the future specialists' abilities to be linguistically prepared to perform them, often in high risk environment, ESP teaching at high military educational institutions remains open and requires a comprehensive research.

**The aim of the study** is to identify and analyze the current problems of ESP teaching at higher military educational institutions in wartime conditions.

**Research Methods.** To reach the goal the following methods were used: analysis of the researched problem; systematization and generalization of the information obtained from the theoretical sources; methods of comparative analysis, classification, abstraction, induction and deduction.

**Results.** The Russian war against Ukraine caused a significant number of problems in the higher education system, one of these is providing a stable and continuous educational process. In order to preserve the lives of the subjects of the educational process, a choice was made in favor of the most optimal forms of education.

Traditional format of ESP teaching to military professionals has a number of special features in comparison to other more theoretically oriented disciplines. The basis of the traditional face-to-face format is a special foreign text that contains specific vocabulary and terminology. In the future, in order to master professional speaking skills, it is necessary to do special training exercises that are close to real life professional situations, which are «reproduced» by means of a dialogic speech. Learning a foreign language by means of information and communication technologies is a process that is constantly being changed and updated from the point

of view of technological innovations. In this context, the established traditional ideas about learning foreign languages undergo significant changes.

Under current circumstances, the distance form of education is dominant. In accordance with the order of the Ministry of Education № 120 from 02.15.24, the distance form of education provides education that takes place mainly through the mediated interaction of distant participants in the educational process in a specialized environment that functions on the basis of modern psychologically pedagogical and information communication technologies [4].

As it is noted by I. Bloschchynskyi, distance education is a system of both information and communication technologies and innovative teaching methods that provide interaction between educators and learners at various stages of educational process including self-study that presumes working with educational materials online [1].

In wartime conditions, the Internet enables such distance learning formats as synchronous, asynchronous and mixed, depending on the technological abilities of the participants of the educational process, the availability of electricity, access to the Internet, etc. In general, synchronous learning is interpreted as cooperation between the educator and learners or a group of learners with each other in real time. Asynchronous learning presumes time division during the interaction of the participants of the educational process [8, 9]. Distance learning within the framework of ESP teaching at the Military Academy includes synchronous classes (practical group classes in special digital services, project work, etc.) and asynchronous classes (presentation of grammar material in the form of recorded lectures, processing of video and audio materials, electronic correspondence regarding the completion of tasks assigned for self-study, testing, etc.).

Among the advantages of distance learning within the framework of ESP teaching we can mention the following: modernization of online education, efficiency of self-study, increase in motivation to study a foreign language, control and computer testing, encouraging educators' professional skills and motivation to create electronic teaching aids. Moreover, it should be noted that self-study contributes to the formation of speech competences, activates cognitive activities, encourages learners to search and process a significant amount of educational material from various sources. The use of various interactive methods and learning technologies, namely role-plays, quests, group discussions, the project method, case technologies etc. has become an important motivation factor to learn a foreign language in an online format.

Despite the fact that distance learning is characterized by high interactivity and involves differentiation and individualization of the educational process, in wartime conditions it is significantly different from the distance format in the quarantine period. Due to powercuts, lack of access to the Internet, air alarms and the need to move to a shelter, distance learning cannot fully ensure the stability and continuity of the educational process, as well as full-fledged foreign language communication and successful use of interactive teaching methods. The issue of future specialists' professionalism caused a change in teaching approaches, namely the introduction of innovative methods and learning technologies while preserving the key structural components and basic requirements of the ESP teaching to military professionals.



Taking into consideration the mentioned before, we can state that blended learning is of particular importance in modern realities. According to Ukrainian scholars V. Kuharenko and V. Bondarenko, blended learning is based on a fusion of traditional teaching methods and the introduction of new information teaching technologies into the educational process; the fusion of various technologies into a single integrated educational approach [2, p. 50]. So, we can conclude that an important factor for the effective implementation of blended learning models is the fusion of traditional and distance learning technologies. In this regard, the main goal of educators is to interact actively with learners, monitor their progress and help when it is necessary.

The practical experience of ESP teaching at the Military Academy named after Yevheniy Berezniak shows that the acquisition of foreign language competence in the military environment (compared to the civilian environment) is carried out in specific conditions, which affect the quality and efficiency of the educational process. The peculiarities of military specialists' training require a strict regulation both of the training time and the training process itself, as learners have to combine their education with the performance of their official duties. So, in our opinion, the following blended learning scenarios can be effective for ESP teaching in our institution:

- classroom work with online elements, for example, checking grammar online, doing lexical-grammatical exercises and test tasks;

- classroom work supplemented with communicative elements in an online format, for example, learners receive tasks by e-mail and are encouraged to use authentic language materials for their implementation;

- consistent change of classroom work to online classes, for example, application of the project method followed by the discussion in a group, virtual communication between subjects of education;

- communicative interaction between the subjects and objects of education in the virtual educational space, for example, supervised by the educator self-study, the presence of a virtual audience that ensures group work [6].

In the context of blended learning, it is worth noting the expediency of using external (Moodle) and internal platforms (Duolingo Macmillan Education Everywhere, ELT Platform). In addition, the Lingva.Skills platform is quite popular today, which contributes to the formation of foreign language grammatical and lexical competence of future specialists [10]. Unfortunately, dependence on technical learning aids is one of the main disadvantages of blended learning. These days' challenges make it necessary to review the approaches to ESP teaching at the Military Academy named after Yevheniy Berezniak. It is advisable to develop and implement a combined model of the educational process, which should be clearly structured and comprehensive. Such a model requires the development of appropriate educational tasks, the selection of effective interactive methods and technologies, implementation in accordance with the educational results of current and final evaluation.

**Conclusions.** One of the efficient ways to provide a stable and continuous ESP teaching process at the Military Academy named after Yevheniy Berezniak is distance learning, since classroom work and learning in a synchronous mode are not always possible in wartime conditions. It is advisable to use e-learning platforms that allow you

to effectively distribute educational materials and monitor the results. The distance form of learning has many advantages, but in wartime conditions it is significantly different from distance learning format during the quarantine period. Due to the influence of external factors caused by the war, the distance form of learning does not ensure complete communicative interaction with learners and successful application of interactive learning methods during the ESP teaching process.

The peculiarities of ESP teaching at the Military Academy named after Yevheniy Berezniak require a strict regulation of training time and training process itself, as learners have to combine their education with the performance of their official duties. In this regard, ESP teaching requires using blended learning models, which, on one hand, enable the learners to choose the place, pace, rhythm and time for learning on their own and, on the other hand, use their strongest points while minimizing the weak ones. The issue of future specialists' professionalism within the framework of ESP teaching also determines the introduction of innovative educational methods and technologies while simultaneously keeping key structural components and basic requirements of educational disciplines.

**Prospects for further research** – implementation of foreign experience in the dissemination of blended learning models within the framework of ESP teaching process.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Блощинський І. Г. Сутність та зміст поняття “дистанційне навчання” в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. Вісник *Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. Вип. 3. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps\\_2015\\_3\\_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2015_3_4). (дата звернення: 15.08.2024).

2. Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. Екстрене дистанційне навчання в Україні: монографія. Харків: Вид-во КП “Міська друкарня”, 2020. 409 с.

3. Подзигун О. А., Петрова А. І., Клос Н. С. Використання проблемно-орієнтованого навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні іншомовної компетентності майбутніх фахівців. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: збірник наукових праць. 2017. Вип. 5. С. 269–272.

4. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти: Наказ МОУ від 15.02.2024 р. № 120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

5. Технології електронного навчання іноземній мові під час воєнного стану. Торосян О. та ін. *Вісник науки та освіти. Серії: філологія, культура і мистецтво, педагогіка, історія та археологія, соціологія*. 2023. № 1(7). С. 260–270.

6. Щеголева Т. Актуальні проблеми викладання дисципліни “Іноземна мова за професійним спрямуванням” в умовах воєнного стану. *Академічні візії*. 2023. Випуск 17. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7998225>.

7. Appel C., Robbins J. Language Teaching in Times of COVID-19: The Emotional Rollercoaster of Lockdown. *Emergency Remote Teaching and Beyond: Voices from World Language Teachers and Researchers*. Cham, Switzerland: Springer. 2021. P. 3–22.

8. Bouderbane A. Enhancing the Quality of Teaching and Assessment: Teaching English in Algeria. In F. Kilickaya, J. Kic-Drgas, & R. Nahlen (Eds.), *The Challenges and Opportunities of Teaching English Worldwide in the COVID-19 Pandemic*. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing. 2022. P. 5–10.

9. Chun C., Russell T. An Australian Narrative Coordinating an Economic English Course During COVID-19. *Cases on Teaching English for Academic Purposes (EAP) During COVID-19: Insights From Around the World*. IGI Global. 2022. P.1–28.

10. Rossett A., Frazee R. Blended learning opportunities. URL: [https://www.researchgate.net/profile/Rebecca\\_Frazee/publication/228669485\\_Blended\\_Learning\\_Opportunities/links/55c1564508aed621de154484/BlendedLearningOpportunities.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Rebecca_Frazee/publication/228669485_Blended_Learning_Opportunities/links/55c1564508aed621de154484/BlendedLearningOpportunities.pdf). (дата звернення: 16.08.2024).

11. Westerlund R., Chugai O., Petrenko S., Zuyenok I. Teaching and learning English at higher educational institutions in Ukraine through pandemics and wartime. *Advanced Education*. 2023. Issue 22, P. 12–26. DOI: 10.20535/2410-8286.283353.

## REFERENCES

1. Bloshchynskyi I. H. (2015) Sutnist ta zmyst poniattia "dystantsiine navchannia" v zarubizhnii ta vitchyzniani naukovii literaturi [The essence and content of the concept "distance learning" in foreign and domestic scientific literature]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, 3. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps\\_2015\\_3\\_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2015_3_4) (date of application: 15.08.2024).

2. Kukhareno V. M., Bondarenko V. V. (2020) Ekstrene dystantsiine navchannia v Ukraini: monohrafiia. [Emergency distance learning in Ukraine: monograph]. Kharkiv: Miska drukarnia, 409.

3. Podzyhun O. A., Petrova A. I., Klos N. S. (2017) Vykorystannia problemno-orientovanoho navchannia zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u formuvanni inshomovnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv [The use of problem-oriented learning by means of information and communication technologies in the formation of future specialists' foreign language competence]. *Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v suchasni osviti: dosvid, problemy, perspektyvy: zbirnyk naukovykh prats*, 5, 269–272.

4. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu u vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladakh Ministerstva obrony Ukrainy, viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh zakladiv vyshchoi osvity, zakladakh fakhovoi peredvyshchoi viiskovoi osvity [About the approval of the Regulation on the peculiarities of the organization of the educational process in higher military educational institutions of the Ministry of Defense of Ukraine, military educational units of higher education institutions, institutions of professional pre-higher military education] Nakaz MOU vid 15.02.2024. № 120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text> (date of application: 15.08.2024).

5. Torosian O. (2023) Tekhnolohii elektronnoho navchannia inozemni movi pid chas voiennoho stanu [Technologies of electronic foreign language teaching in wartime]. *Visnyk nauky ta osvity. Serii: filolohiia, kultura i mystetstvo, pedahohika, istoriia ta arkhelohiia, sotsiolohiia*, 1(7), 260–270.

6. Shcheholieva T. (2023) Aktualni problemy vykladannia dystsypliny "Inozemna mova za profesiinym spriamuvanniam" v umovakh voiennoho stanu [Current issues of ESP teaching in wartime conditions]. *Akademichni vizii*, 17. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7998225>.

7. Appel C., Robbins J. (2021) Language Teaching in Times of COVID-19: The Emotional Rollercoaster of Lockdown. *Emergency Remote Teaching and Beyond: Voices from World Language Teachers and Researchers*. Cham, Switzerland: Springer, 3-22

8. Bouderbane A. (2022) Enhancing the Quality of Teaching and Assessment: Teaching English in Algeria. In F. Kilickaya, J. Kic-Drgas, & R. Nahlen (Eds.), *The Challenges and Opportunities of Teaching English Worldwide in the COVID-19 Pandemic*. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing, 5–10.

9. Chun C., Russell T. (2022) An Australian Narrative Coordinating an Economic English Course During COVID-19. *Cases on Teaching English for Academic Purposes (EAP) During COVID-19: Insights From Around the World*. IGI Global, 1–28.

10. Rossett A., Frazee R. Blended learning opportunities. URL: [https://www.researchgate.net/profile/Rebecca\\_Frazee/publication/228669485\\_Blended\\_Learning\\_Opportunities/links/55c1564508aed621de154484/BlendedLearningOpportunities.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Rebecca_Frazee/publication/228669485_Blended_Learning_Opportunities/links/55c1564508aed621de154484/BlendedLearningOpportunities.pdf).

opportunities/links/55c1564508aed621de154484/BlendedLearningOpportunities. pdf. (дата звернення: 16.08.2024).

11. Westerlund R., Chugai O., Petrenko S., Zuyenok I. (2023) Teaching and learning English at higher educational institutions in Ukraine through pandemics and wartime. *Advanced Education*, 22, 12–26. DOI: 10.20535/2410-8286.283353.

## АНОТАЦІЯ

**Інна Семеняко,**  
кандидат політичних наук, доцент  
Воєнна академія  
імені Євгенія Березняка, м. Київ

### ФАХОВА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА (ВІЙСЬКОВИЙ АСПЕКТ) В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

**Постановка проблеми.** Фахова іншомовна підготовка у ВВНЗ є важливим елементом навчального процесу, спрямованого на набуття професійних знань і практичних навичок, необхідних для подальшої фахової діяльності. В умовах воєнного стану дистанційне навчання є новою реальністю та має багато переваг, проте воно не здатне повною мірою забезпечити стабільність і безперервність навчального процесу. У зв'язку з цим доцільно застосовувати моделі змішаного навчання, що надають можливість поєднання традиційних і дистанційних технологій. Враховуючи особливості фахової іншомовної підготовки у Воєнній академії імені Євгенія Березняка, разом із розширенням функцій онлайн-навчання, виникає необхідність у дотриманні традиційного формату навчання, спрямованого на збереження ключових структурних компонентів та базових вимог навчального курсу.

**Мета.** Визначити та проаналізувати актуальні проблеми фахової іншомовної підготовки у ВВНЗ в умовах воєнного стану.

**Методи.** Комплексний науковий аналіз проблеми дослідження; систематизація та узагальнення інформації, отриманої з наукових і методичних джерел; методи порівняння, класифікації, абстрагування, індукції та дедукції.

**Виклад основного матеріалу.** Зазначено, що фахова іншомовна підготовка є процесом, який постійно змінюється та оновлюється з погляду технологічних інновацій. У цьому контексті усталені традиційні уявлення про навчання іноземних мов зазнають значних змін.

Обґрунтовано, що питання професіоналізму майбутніх фахівців зумовлює зміни підходів до викладання, а саме впровадження інноваційних методів та технологій навчання зі збереженням ключових структурних складових та основних вимог навчального курсу.

Доведено, що за сучасних реалій особливого значення набуває змішане навчання. На думку авторки, важливою умовою для ефективної реалізації моделей змішаного навчання є поєднання традиційних і дистанційних технологій.

**Новизна.** Авторка доводить, що важливим чинником ефективної реалізації моделей змішаного навчання в рамках фахової іншомовної підготовки є поєднання традиційних і дистанційних технологій навчання. Оскільки підготовка військових фахівців вимагає суворої регламентації як навчального часу, так і самого навчального процесу, а також поєднання навчання з виконанням службових обов'язків, авторка пропонує сценарії змішаного навчання, які можуть бути ефективними для викладання іноземної мови професійного спрямування у ВВНЗ.

**Висновки.** Одним із ефективних шляхів вирішення проблемного питання здійснення фахової іншомовної підготовки у ВА імені Євгенія Березняка на основі стабільності та безперервності є застосування дистанційної форми навчання, оскільки аудиторне навчання та проведення занять у синхронному режимі не завжди є можливими в умовах воєнного стану. Дистанційна форма навчання має багато переваг, проте в умовах воєнного стану вона значно відрізняється від того дистанційного формату, що був у період карантину. У зв'язку із впливом зовнішніх чинників, дистанційна форма не забезпечує повноцінної комунікативної взаємодії та успішного застосування інтерактивних методів навчання.

Особливості фахової іншомовної підготовки у ВВНЗ зумовлюють жорстку регламентацію навчального часу і безпосередньо навчального процесу, яка спричинена

суміщенням навчання з виконанням службових обов'язків. У зв'язку із цим доцільно застосовувати моделі змішаного навчання, що надає здобувачам освіти можливість самостійно обирати місце, темп, ритм та час для навчання, а також використовувати їх найсильніші сторони й мінімізувати слабкі. Питання професіоналізму майбутніх фахівців у контексті іншомовної підготовки також зумовлює впровадження інноваційних методів та технологій навчання зі збереженням ключових структурних складових та основних вимог навчального курсу.

**Перспективи подальших досліджень** – впровадження зарубіжного досвіду в поширення моделей змішаного навчання у процесі фахової іншомовної підготовки у ВВНЗ.

**Ключові слова:** іноземна мова; військові фахівці; фахова іншомовна підготовка; воєнний стан; дистанційне навчання; змішане навчання; комунікативний підхід.

УДК351.86:355.457&gt;(477)

**Олег Цевельов,**  
кандидат наук з державного управління  
Департамент воєнної політики  
та стратегічного планування  
Міністерства оборони України, м. Київ  
<https://orcid.org/0000-0003-4549-5505>

**Олег Мітягін,**  
кандидат історичних наук  
Національний університет оборони України, м. Київ  
<https://orcid.org/0000-0002-2230-5150>

**Надія Шабатіна,**  
Національний університет оборони України, м. Київ  
<https://orcid.org/0000-0002-5066-9517>  
DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/150-170

## ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

*У статті проведено аналіз системи військової підготовки громадян України в історичній ретроспективі з метою визначення шляхів її удосконалення з урахуванням досвіду та викликів війни на території України, яку розв'язала російська федерація.*

*З врахуванням положень Закону України від 25 березня 1992 року 2232-ХІІ «Про військових обов'язок та військову службу» проаналізовано структуру підготовки громадян України до військової служби. Розроблено структурно-функціональну модель загальновійськової підготовки громадян України та модель системи державного управління з організації військової підготовки громадян України. У статті проаналізовано основні недоліки та шляхи підвищення якості військової підготовки громадян України, надані пропозиції щодо удосконалення нормативно-правової бази з зазначеної проблематики.*

*Зроблено висновок, що підготовка громадян України до військової служби трансформується з урахуванням принципів та найкращих практик зарубіжних країн.*

**Ключові слова:** принцип комплектування Збройних Сил України; військово-патріотичне виховання молоді; рекрутингові центри; початкова загальновійськова підготовка; базова загальновійськова підготовка; військовозобов'язані; служба за контрактом; служба у резерві; модель військової підготовки громадян.

**Постановка проблеми.** Відповідно до Конституції України захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України [2]. В умовах триваючої військової агресії російської федерації проти України, нарощування зусиль агресора щодо подальшого захоплення території нашої держави критично постало питання залучення підготовлених мобілізаційних ресурсів для комплектування Збройних Сил України, для вирішення якого першочергове значення має якість військової підготовки громадян України, що на даний час набуває нового імпульсу та пов'язане із кардинальними змінами у законодавчій базі та набуттям нового досвіду у веденні бойових дій.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженню питань, пов'язаних з військовою підготовкою громадян в Україні, присвячено низку наукових праць вітчизняних вчених. Так, аналіз системи забезпечення якості військової підготовки громадян України нашло відображення у наукових

роботах В. Артамощенка, А. Зельницького [10], Д. Кас'янчука, С. Салкуцана, Ю. Приходька, Ю. Черних. Так, професором А. Зельницьким у статті «Теоретичні аспекти моделювання системи військової підготовки громадян України» на основі аналізу вітчизняних та закордонних досліджень було розглянуто теоретичні аспекти моделювання та підходи до розроблення та імплементації в освітній процес структурно-функціональної моделі загальновійськової підготовки громадян України. Разом з тим, незважаючи на різноманітність публікацій щодо дослідження сучасного стану військової підготовки громадян в Україні, зазначена проблематика після агресії російської федерації по відношенню до України розглядалася без системного аналізу її поточного стану і моделювання необхідного стану з урахуванням змін у законодавстві України та досвіді у веденні бойових дій.

**Мета статті:** обґрунтування підходів щодо розроблення структурно-функціональної моделі військової підготовки громадян України.

**Методи дослідження:** системний підхід, системний аналіз, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація, моделювання.

**Виклад основного матеріалу.** Система військової підготовки громадян України потребує аналізу методом дослідження питань формування цієї системи у радянській період і в часи незалежності України з метою визначення шляхів її удосконалення з урахуванням досвіду та викликів повномасштабної війни на території України, яку розв'язала російська федерація.

Розглядаючи систему військової підготовки та патріотичного виховання цивільного населення у радянські часи, слід зауважити, що така підготовка починалася зі шкільної лави та тривала до зрілого віку тобто до моменту виключення військовозобов'язаного з обліку (рис. 1).

Система військової підготовки та патріотичного виховання цивільного населення за радянських часів включала в себе комплекс заходів, які планувалися, організовувалися і проводилися з метою навчання, виховання і готовності громадян до участі в захисті своєї держави та виконанні інших завдань за призначенням в умовах мирного часу та у разі мобілізації й ведення війни.

Побудована в радянські часи система військової підготовки та військово-патріотичного виховання громадян, у порівнянні з системами військової підготовки в інших країнах світу, мала як позитивні, так і негативні риси.

По-перше, позитивним було те, що, починаючи зі шкільної лави з молоддю проводилась військово-патріотичне виховання, яке ґрунтувалося на тезисі «про непереможність та могутність радянської армії», на повазі до військових і ветеранів, на обов'язковості проходження військової служби для чоловіків та сприйняття їх захисниками своєї держави. По-друге, обов'язкова військова повинність та строкова служба давала багаточисельний резерв для збройних сил держави на випадок оголошення мобілізації. По-третє, така система включала в себе різні добровільні формування допомоги армії, авіації та флоту, військово-спортивні об'єднання, які мали суто військову направленість та створювали матеріальну-технічну базу для підготовки громадян до військової служби.



Рис. 1. Система військової підготовки громадян (радянський період)

Водночас «радянська» система військової підготовки та військово-патріотичного виховання мала недоліки, які негативно впливали на весь процес підготовки громадян. Так, проходження обов'язкової строкової служби чоловіками хоч і надавало багаточисельний резерв, однак цей резерв характеризувався дуже слабкою фаховою військовою підготовкою, яка згодом взагалі втрачалася через оновлення бойової техніки і озброєння. Підготовка сержантського та офіцерського складу протягом двох років не давала глибоких та професійних знань і навиків, а молоді спеціалісти в багатьох випадках проходили службу не за спеціальністю. Громіздкість системи та планування величезних заходів, брак коштів призводили до формального та поверхового проведення навчальних зборів із військовозобов'язаними. У вищих цивільних навчальних закладах питаннями військової підготовки переймалися поверхово, що також негативно впливало на якість мобілізованого резерву. Контроль за порядком та якістю проходження військово-лікарської комісії військовозобов'язаними з боку посадовців військкоматів, які відповідали за цю ділянку роботи, назагал був формальним.

Після розпаду у 90-х роках минулого століття Радянського Союзу, а з



ним – існуючої системи військової підготовки, Україна почала будувати власну систему, спираючись на «радянську» систему. Проте постійний брак бюджетних коштів, які б мали спрямовуватись на підтримку та розвиток Збройних Сил України, скорочення чисельності Збройних Сил України, інших військових формувань та строку служби призвели до відтоку фахівців зі спеціальною освітою у цивільну сферу, зниження авторитету армії серед населення тощо. При цьому проходження строкової служби з початку скоротилося з двох років до півтора, а потім – до одного року, а стрімке скорочення чисельності Збройних Сил України та інших військових формувань призвело як до зменшення чисельності, так і якості фахової підготовки резерву та військовозобов'язаних. Через зниження авторитету армії, постійне скорочення її чисельності молодь почала обирати більш популярні цивільні професії, що різко змінило соціальну структуру Збройних Сил України, яка змістилася у бік чоловіків з сіл та малих населених пунктів. Також у цей час відбулось зниження ступеня освіти військовослужбовців (в більшості до лав Збройних Сил долучалися особи із незакінченою середньою чи повною середньою освітою).

Водночас з початком війни, попри невдачі та помилки, Україна спромоглася сформувати армію, яка здатна не лише стримувати наступ противника, а й переходити до контратак та завдавати ворогу значних втрат. За десять років українська армія еволюціонувала в підготовлену та оснащену армію, в якій обмежена кількість військових засобів компенсувалася винахідливістю, а брак теоретичної та практичної підготовки – високою мотивацією та бойовим досвідом, що отримувався під час проведення антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил. Водночас цей процес еволюції не всюди відбувався однаково швидко та ефективно, тому українська армія все ще має проблеми, які потребують вирішення, особливо щодо системи військової підготовки населення України до захисту держави. У цьому контексті можна виділити такі основні недоліки у підготовки громадян України.

Відсутність єдиного погляду на систему військової підготовки громадян України.

Слабка навченість населення України з військових питань, що виявилось під час швидкого формування підрозділів Сил територіальної оборони, а у подальшому - у ході залучення мобілізаційного резерву.

Різні підходи до військової підготовки у складових сил оборони, що впливає на їх використання під час виконання спільних бойових завдань.

Відсутність достатньої кількості об'єктів навчально-матеріальної бази та кваліфікованих спеціалістів для проведення заходів військової підготовки із громадянами України.

Не врахування змін, що відбулися на полі бою з появою нових засобів ураження (високоточні боєприпаси, FPV-дрони, розвідувально-ударні комплекси, роботизовані системи тощо).

Психологічна підготовки та патріотична спрямованість населення України з питань оборони держави.

На думку багатьох науковців, підготовка до військової служби є системою

цілеспрямованих заходів державних органів, яка організовується та проводиться уповноваженими державними органами і посадовими особами на основі чинного законодавства, кінцевою метою якої є підготовка молоді до збройного захисту держави [1, с.110-111].

Крім того, система військової підготовки громадян України має будуватися як багаторівнева, включаючи початкову підготовку до військової служби, базову підготовку і підготовку у резерві, ґрунтуватися на удосконаленні методів підготовки мобілізаційних ресурсів, підвищенні якості системи кадрів і військової освіти. Одним з шляхів досягнення вказаних завдань слід визначити перегляд структури вищих навчальних закладів, в яких здійснюється навчання громадян України за програмами військової підготовки, оснащення їх сучасною навчальною матеріально-технічною базою та налагодження тісної співпраці з військовими з'єднаннями і частинами (рис. 2).

В сучасних умовах підготовка громадян України до військової служби є пріоритетним напрямком державної політики, що впливає з вимог статті 65 Конституції України, якою визначено, що «захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України визначається конституційним обов'язком громадян України» [2]. Водночас законодавчі засади щодо нових підходів у підготовці громадян України до військової служби закладено низкою законів України, прийнятих переважно після початку повномасштабної війни в Україні.

Так, статтею 8 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ «Про військових обов'язок та військову службу» передбачено, що структура підготовки громадян України до військової служби включає національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання, початкову загальновійськову підготовку, базову загальновійськову підготовку, підготовку у військових ліцях та ліцях з посиленою військово-фізичною підготовкою, підготовку до вступу у заклади фахової перед вищої військової освіти, вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, військову підготовку у закладах вищої освіти за програмою підготовки офіцерів запасу, фізичну підготовку, лікувально-оздоровчу роботу, підвищення рівня освітньої підготовки, вивчення державної мови [3].

Законом України 16 липня 2021 року № 1702-ІХ «Про основи національного спротиву» підготовка громадян України до національного спротиву визначається як сукупність заходів, що здійснюються державними органами та органами місцевого самоврядування з метою формування патріотичної свідомості та стійкої мотивації, набуття ними знань та практичних вмінь, необхідних для захисту України [4]. Згідно з цим Законом основою підготовки громадян України до національного спротиву є їх загальновійськова підготовка (початкова і базова), яка організовується за територіально-зональним принципом, ґрунтується на засадах високої мотиваційної привабливості та узгоджується з процесом трансформації системи комплектування за призовом відповідно до принципів та найкращих практик держав-членів НАТО та полягає в опануванні базовими загальновійськовими знаннями, практичними вміннями і навичками.

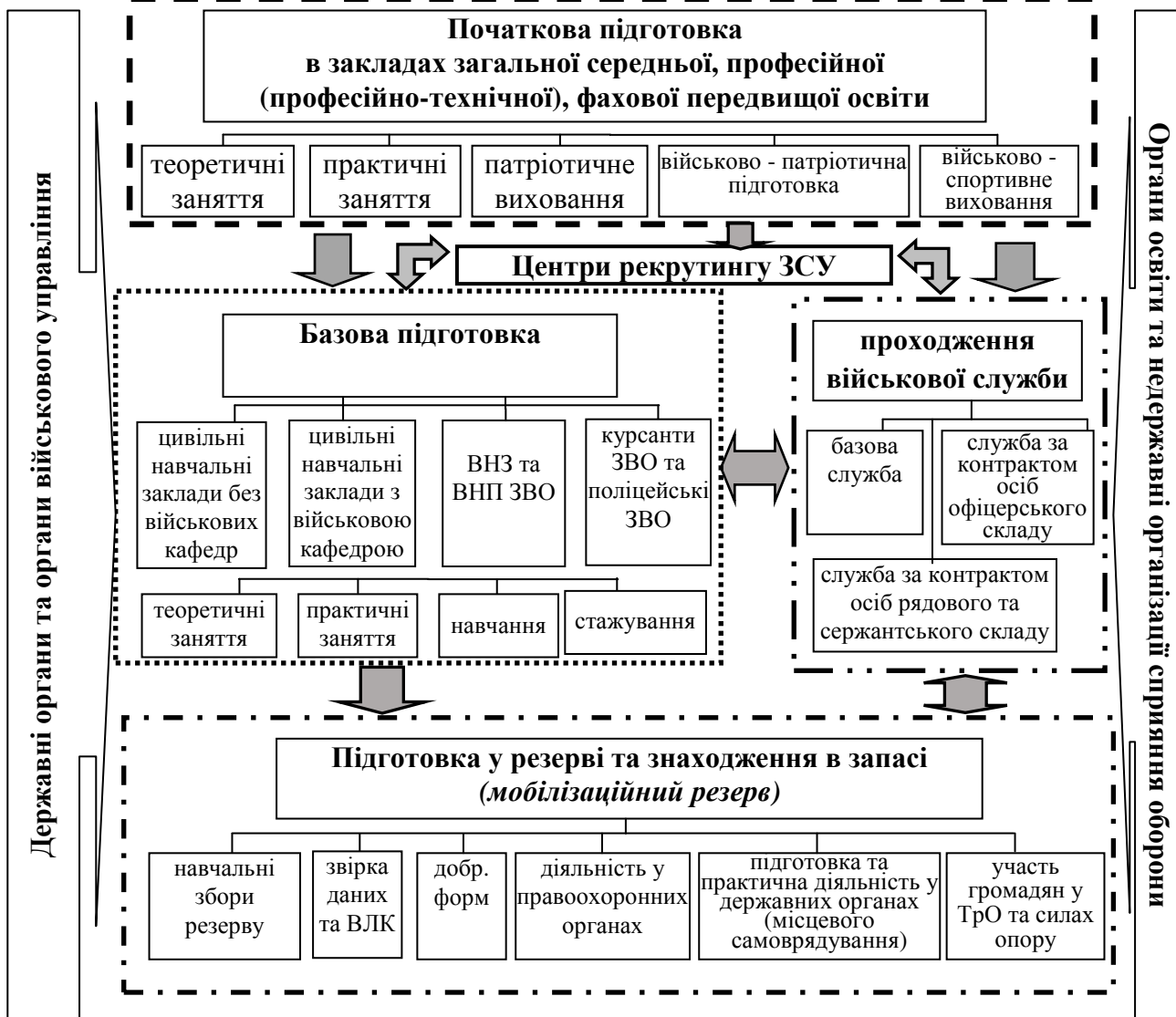


Рис. 2. Модель системи військової підготовки громадян України

Зазначеним Законом також передбачається, що початкова підготовка організується центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, разом з Міністерством оборони України та проводиться в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності на відповідному рівні повної загальної середньої освіти. У літній час проводиться військово-патріотична підготовка в ігровій формі у літніх таборах. Базова підготовка організується Міністерством оборони України разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади та проводиться з громадянами України, які досягли 18-річного віку та не проходять військову службу в Збройних Силах України, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях, службу в правоохоронних органах, шляхом проведення періодичних навчальних зборів, занять, курсів.

Загальновійськова підготовка громадян України до національного спротиву організується та здійснюється відповідно до «Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до

національного спротиву», визначеному постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1443 [10].

Відповідно до пунктів 3 та 4 цього Порядку загальновійськову підготовку проходять громадяни допризовного, призовного віку, військовозобов'язані, резервісти та інші категорії громадян, які виявили бажання долучитися до національного спротиву, а загальновійськова підготовка поділяється на початкову і базову підготовку.

Слід розуміти, що початкова підготовка здійснюється з метою формування у громадян, а саме учнів 9-10 класів, первинних загальновійськових знань і спеціальних компетентностей стосовно оборонної свідомості, ознайомлення громадян з місцем і роллю громадянина у зв'язку з усвідомленням свого обов'язку щодо збройного захисту України.

Отже, головними завданнями початкової підготовки є:

військово-патріотичне виховання громадян;

ознайомлення громадян з основами законодавства щодо захисту України, цивільного захисту населення та особистої безпеки людини;

усвідомлення громадянами свого обов'язку щодо захисту України в разі виникнення загрози незалежності та територіальній цілісності держави;

набуття знань про функції Збройних Сил, інших складових сил безпеки та сил оборони, їх характерні особливості;

здійснення морально-психологічної підготовки до військової служби;

набуття практичних навичок для засвоєння основ захисту України, військової справи, цивільного захисту населення, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки громадян;

підготовка громадян до захисту України, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах та інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях.

Водночас базова підготовка здійснюється з метою підготовки громадянина, якій досяг 18 річного віку, бути здатним виконувати завдання як у мирний, так і воєнний час у бойових умовах, а також сприяти набуттю громадянами первинних знань, умінь та навичок щодо порядку поведінки із зброєю та її застосування, дій на полі бою (пересування та орієнтування на місцевості), надання домедичної допомоги, первинної психологічної допомоги (самодопомоги), поведінки з саморобними вибуховими пристроями та формування стійких морально-психологічних якостей, необхідних для захисту України.

Основними завданнями базової підготовки є:

набуття громадянами базових знань, умінь та навичок у володінні стрілецькою зброєю;

формування у громадян психологічної мотивації та стійкості до виконання обов'язків військової служби, навчання їх методів надання домедичної допомоги, первинної психологічної допомоги (самодопомоги);

виховання у громадян високих морально-бойових якостей, почуття відповідальності за захист Батьківщини, дисциплінованості та військового товариства;

навчання громадян дотриманню норм міжнародного гуманітарного права і правил ведення війни.

Також відповідно до «Порядку проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2024 р. № 734 [15], базову підготовку згідно з навчальним планом проходять:

курсанти вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти;

курсанти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських;

поліцейські під час проходження первинної професійної підготовки у закладах освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських.

Від проходження базової підготовки звільняються громадяни, які:

визнані за станом здоров'я непридатними до військової служби;

до набуття громадянства України пройшли військову службу в інших державах;

проходили військову службу;

мають сертифікат про проходження базової підготовки та здобуття військово-облікової спеціальності.

Аналізуючи порядок підходу до системи військової підготовки громадян, можливо зробити висновок, що її метою є вирішення двох завдань: по-перше, поліпшення підготовки громадян до військової служби; по-друге, оволодіння військово-обліковими спеціальностями. З огляду на це нами пропонується надати визначення системи військової підготовки громадян України як *«комплексу обов'язкових заходів, що здійснюються державними органами з громадянами до призовного та призовного віку з метою їх навчання основам військової служби, а також з військовозобов'язаними для вдосконалення своїх знань, навиків і вмінь за військово-технічними та іншими спеціальностями для проходження військової служби або під час знаходження в резерві як у мирний час, так і в період дії правового режиму воєнного стану»*.

Однак під час аналізу в сучасній системі військової підготовки виявлено декілька недоліків, що негативно впливають на загальний стан готовності громадян до оборони держави. Так, на сьогодні до викладання навчального предмету «Захист України» у навчальних закладах середньої освіти повинні залучатися військовослужбовці, що мають досвід ведення бойових дій (учасники бойових дій) та певну педагогічну освіту, однак у більшості викладачів такої освіти немає. За таких умов у навчальних закладах середньої освіти для проведення занять за предметом «Захист України» долучають викладачів з праці або з фізичного виховання. Крім того, для викладання даного предмету відводиться лише півтори години навчального часу на тиждень.

На нашу думку, для вирішення цих питань варто військовослужбовців, що мають бойовий досвід, після їх звільнення з військової служби на підставі рекомендацій територіальних центрів комплектування та соціальної допомоги та за допомогою Міністерства освіти і науки України направляти до навчальних

закладів вищої освіти з метою набуття педагогічних знань з подальшим використанням їх в навчальному процесі молоді. Також слід переглянути розрахунок годин для викладання зазначеного предмету чи організувати додаткові навчальні години з метою проведення різного роду конкурсів, змагань тощо.

Вирішення питань щодо покращення початкової загальновійськової підготовки, збільшення годин для її проведення можливо шляхом проведення конкурсів, у ході яких перевірятимуться результати підготовки молоді до військової служби (знання теоретичних, практичних питань основ військової служби, ступень фізичної підготовленості призовників, організація ведення документів військового обліку).

Таким чином, підготовка молоді до військової служби повинна здійснюватися шляхом набуття навчальних воєнних знань в школах, коледжах, ліцеях та інших навчальних закладах II та III ступенів акредитації. Водночас потребують активної популяризації серед молоді такі навчальні заклади, як військовий лицей ім. Богуна та інші лицей із військово-спортивною спрямованістю.

Як приклад, в державах-членів НАТО до питань військового виховання молоді відносяться на рівні державної політики. Так, з 2024 року у школах Литовської Республіки запроваджується обов'язкова військова підготовка учнів 11-12 класів відповідно до Стратегії громадського опору. В Республіці Польща реалізується проект з підготовки до військової служби учнів загальноосвітніх шкіл, професійних училищ та технікумів у формі обов'язкових додаткових занять, який проводиться із розрахунку не менше 230 годин навчання з військової підготовки. Воєнізована підготовка входить до програми скаутського руху Сполучених Штатів Америки та охоплює близько 5 млн осіб. При цьому збройні сили США надають свою інфраструктуру для навчальних занять скаутів. У Державі Ізраїль допризовну військово-фізичну підготовку молоді до служби в армії здійснює молодіжна воєнізована організація «Гадна» (Корпус молоді) в координації з Міністерством освіти Ізраїлю, під час якої старшокласники долучаються до польових військових зборів.

З огляду на досвід зарубіжних країн, на нашу думку, до початкової загальновійськової підготовки варто включити такі заходи:

- взяття таких громадян на військовий облік;

- створення умов для залучення військовослужбовців і ветеранів військової служби до організації та проведення військово-патріотичної роботи з молоддю, участі у військово-патріотичних іграх, створення військово-спортивних таборів тощо;

- створення скаутських або інших патріотичних об'єднань молоді та залучення їх до сприяння правоохоронним органам з питань підтримання громадського порядку та охорони державного кордону;

- підготовка молоді та членів скаутських (патріотично налаштованих) об'єднань до участі у змаганнях з військово-прикладних видів спорту, стрільби та відбору призовників до проходження служби у снайперських і спеціальних підрозділах;

організація ініціативних військово-патріотичних ігор на обласному та загальному (всеукраїнському) рівнях.

Відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 564 «Про затвердження положень про центри рекрутингу» [11] створено центри рекрутингу Збройних Сил України, які здійснюють свої повноваження у взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, а також з органами військового управління, з'єднаннями, військовими частинами Збройних Сил та інших військових формувань, центрами рекрутингу, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, вищими військовими навчальними закладами та військовими навчальними підрозділами закладів вищої освіти, закладами фахової передвищої військової освіти, громадськими об'єднаннями (організаціями).

Завданням центрів рекрутингу Збройних Сил є здійснення рекрутингу громадян України для проходження військової служби за контрактом, вступу до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, закладів фахової передвищої військової освіти, супроводження призову громадян України на військову службу за призовом під час мобілізації, в особливий період.

Також центри рекрутингу Збройних Сил беруть участь у заходах щодо військово-патріотичного виховання громадян України та популяризації військової служби за контрактом, які організовуються місцевими держадміністраціями, органами місцевого самоврядування, військовими частинами та підприємствами, установами, організаціями [12].

На сьогодні більшість молодих людей прихильна до нової системи рекрутингу, яка забезпечує відбір людей, відштовхуючись від їхньої освіти та вмінь, щоб вони були максимально корисними у війську. Така система має вирішити відразу кілька проблем – мобілізований має потрапити туди, де хоче служити, а бойовий підрозділ чи частина отримують саме тих фахівців, які їм необхідні. Також вона має збільшити кількість добровольців, адже тепер громадянин буде розуміти де він буде служити, на якій спеціальності, хто командир частини і який в нього рейтинг. Система рекрутингу набирає обертів на всій території України і стає дедалі більш привабливою серед молоді.

Ще одним з шляхів підготовки громадян України до військової служби має стати проведення занять з військово-прикладних видів спорту під егідою Міністерство молоді та спорту України. Слід розуміти, що до військово-прикладних видів спорту відносять такі, що спрямовані на підготовку та удосконалення у молоді навиків і фізичних якостей, що знадобяться їм під час виконання обов'язків військової служби. Для цього мають проводитися змагання, огляди технічного мистецтва тощо. Для підготовки майбутніх льотчиків можуть залучатися державні та приватні аероклуби. На сьогодні активно здійснюється підготовка пілотів різного роду безпілотних літальних апаратів (авіамоделістів) та дронів.

Особливістю у системі військової підготовки є те, що відповідно до вимог Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військова

підготовка громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу проводиться у вищих військових навчальних закладах та у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти. Військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу на добровільних засадах проходять громадяни України, які мають або здобувають освітній ступінь вищої освіти не нижче бакалавра, придатні до військової служби за станом здоров'я та морально-діловими якостями [3].

Програма підготовки офіцерів запасу визначається Порядком проведення військової підготовки громадян України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2012 р. № 48 [13].

Метою проведення військової підготовки є забезпечення Збройних Сил, інших військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення необхідною кількістю навчених громадян за програмами військової підготовки для виконання військового обов'язку в запасі, проходження військової служби за контрактом або за призовом осіб офіцерського складу, проходження служби у військовому резерві Збройних Сил та інших військових формувань України, а також забезпечення реалізації права громадян на рівні можливості у виборі професії шляхом здобуття додаткових знань, умінь і навичок, необхідних для належного виконання військового обов'язку в запасі у мирний час, обов'язків військової служби у воєнний час та для майбутньої професійної діяльності [6].

Військова підготовка включається до освітніх програм підготовки та навчальних планів вищого навчального закладу, студенти якого проходять військову підготовку як окрему навчальну дисципліну.

У системі військової підготовки також слід враховувати, що зарахування громадян для проходження військової підготовки здійснюється за результатами конкурсного відбору та медичного огляду. Порядок проведення медичного огляду визначається Міністерством оборони України разом з Міністерством охорони здоров'я України, а порядок конкурсного відбору – Міністерством оборони України разом з Міністерством освіти і науки України. Тому потребує підвищення уваги військово-спортивному вихованню молоді з боку держави, починаючи зі шкільної лави.

Особливе питання у системі військової підготовки повинно приділятися особам, що знаходяться у резерві чи є мобілізаційним ресурсом держави, а саме шляхом організації навчального збору з тими, хто навчається, закінчив службу та перебуває у запасі, з мобілізованими. Навчальний збір проводиться у військових частинах (на кораблях) або у вищих військових навчальних закладах (військових інститутах), які мають відповідну матеріально-технічну базу для проведення практичного навчання. Навчальний збір проводиться з метою удосконалення професійних навичок громадян, набутих ними під час засвоєння програми військової підготовки у військовому навчальному підрозділі чи вищому військовому навчальному закладі, виконання вправ із стрільби, керування військовою технікою та виконання інших навчально-бойових завдань. Також, навчальні збори проводяться для доведення нових форм і способів застосування підрозділів на полі бою, засвоєння нових способів тактичних дій та набуття навиків володіння сучасною бойовою технікою.



Результатом підготовки громадян України до військової служби має бути: готовність громадян України до набуття стійкості та створення потужного резерву складових сил оборони для досягнення необхідних результатів оборони держави в умовах війни на виснаження та обмеженого ресурсного забезпечення.

Отже, система військової підготовки громадян уявляє собою цілісний об'єкт, якій є специфічним за своєю суттю та спрямованим на формування особливої функції – підготовки кадрового потенціалу, що забезпечує підвищення обороноздатності та захист держави на базі системи вищої професійної освіти. Принципова складність такої системи полягає у багатогранності соціальних, матеріальних, військових, педагогічних, політичних та інших складових, об'єднаних в загальну структуру, яка представляє собою інтегровану частину системи вищої освіти, у тому числі і військової.

Невирішеним питанням сьогодення в системі військової підготовки громадян України залишається організація підготовки сил спротиву. Так, відповідно до вимог Закону України “Про основи національного спротиву” військова підготовка громадян покладена на штаби Сил територіальної оборони, водночас в умовах правового режиму воєнного часу така підготовка реалізується не у всіх областях [4]. Проте через активні бойові дії та залучення Сил територіальної оборони до застосування в операції Збройних Сил України з відсічі збройної агресії, зони територіальної оборони залишаються без відповідних структур, які можуть повноцінно займатися підготовкою населення до захисту держави. Наприклад, з відновленням активних бойових дій у прикордонних областях України фактично всі штаби та бригади Сил територіальної оборони Харківської, Сумської та Чернігівської областей залучені до застосування в операції Збройних Сил України з відсічі повномасштабної агресії, тому військова підготовка населення не проводиться через відсутність відповідного органу. Вирішення порушеного питання потребує удосконалення організаційно-штатної структури управління бригадами Сил територіальної оборони.

Другим проблемним питанням в системі військової підготовки громадян України є базова загальновійськова підготовка. Так, практика застосування законодавства в частині самостійного обрання молоддю протягом 4-5 років навчання у вищому навчальному закладі часу проходження базової військової підготовки (п'ять місяців у мирний час і три – під час дії воєнного стану) виявила низку проблем, оскільки, насправді, молодь не обирає самостійно, коли проходити базову військову підготовку, фактично вона ухиляється від неї, особливо під час війни. Крім того, виникає питання, чи здатна така підготовка надати достатньо військових знань для участі в бойових діях сучасної високотехнологічної війни.

Нова редакція Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ «Про військових обов'язок та військову службу» передбачає виключення статті 10, що регулювала питання щодо підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей, тобто призовників, які працюють, а також учнів закладів професійної освіти, які навчаються в них за професіями, не спорідненими з

військово-обліковими спеціальностями у закладах освіти Товариства сприяння обороні України (далі – ТСОУ). З огляду на це виникає питання щодо підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей, а також щодо використання бази ТСОУ у національно-патріотичному вихованні допризовної молоді. Відомо, що ТСОУ має в своєму розпорядженні надзвичайно потужну матеріальну базу, зокрема:

*15 аероклубів з своїми аеродромами, літаки та гелікоптери з можливістю практичної підготовки пілотів, парашутистів та операторів БПЛА;*

*сотні тирів з відповідним обладнанням; шість коледжів та технікумів з відповідними ліцензіями та сертифікатами;*

*понад 120 автошкіл, басейни, водні станції, автодроми тощо.*

Отже, ці питання потребують глибокого вивчення та прагматичного підходу на державному рівні задля підвищення обороноздатності держави.

Відтак, враховуючи стан системи військової підготовки громадян України у сучасних умовах та ведення довготривалої повномасштабної війни із захисту своїх національних інтересів нова модель такої системи потребує вдосконалення та внесення необхідних змін у нормативно-правові акти України.

Як відомо, частина населення України, особливо чоловіки призовного віку, почала ігнорувати законні вимоги територіальних центрів комплектування та соціального захисту Збройних Сил України. Через це державою було внесені зміни до деяких законів України щодо посилення заходів мобілізації, військового обліку громадян та адміністративного покарання за порушення питань мобілізації. Проте, з огляду на стан справ, досвід проведення антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил і повномасштабного вторгнення в Україну, ця робота має продовжуватися.

Так, мають змінюватися підходи як до планової та поетапної підготовки громадян України до військової служби, так і до посилення відповідальності громадян за невиконання ними своїх конституційних обов'язків.

По-перше, потрібно об'єднати та інтегрувати в єдину систему військової підготовки громадян України:

*порядок залучення населення до військової підготовки;*

*програма підготовки громадян, на яких етапах та які знання повинні отримати;*

*залучення до цієї роботи державних і недержавних органів і організацій та їх відповідальність за якість і повноту виконання програми підготовки;*

*порядок заохочення за якісне виконання завдань та покарання за їх невиконання;*

*порядок залучення населення до зборів, перевірки набутих знань, навиків та вмінь;*

*порядок обліку та керування резервом тощо.*

Крім того, слід чітко визначити, для чого будується система військової підготовки громадян: для створення потужного резерву Збройних Сил та інших військових формувань України, для участі громадян у національному спротиві, для формування Сил територіальної оборони. Система повинна вирішити одне

головне завдання – під час нападу на державу, її захист та оборону забезпечує все населення країни.

Головнокомандувач Збройних Сил України на сьогодні визначає головним завданням необхідність створення та підготовки резервів солдатів та офіцерів, здатних виконувати бойові завдання замість тих, хто вже воює на фронті. Тобто пропонується збільшити кількість таких людей та створити системи контролю за їхньою підготовкою, а також впровадити «бойове стажування». Водночас, оскільки така підготовка потребує іншого, ніж у мирний час, підходу, військові та експерти зауважують на необхідності поповнення бойових частин резервами, проведення ротачії у бойових умовах.

По-друге, мотивація та військово-патріотичне виховання населення. За два роки повномасштабної війни багато експертів підкреслює, що вмотивованих громадян стало менше, але все ж вони є. В більшості це молоді хлопці до 25 років. З невмотивованими доводиться працювати більше. Найважливіше – це відвертість, братерство і гарний лідер, який може повести за собою. Для більшості громадян військова служба – це кардинальна зміна для їх життя, але це звичний процес адаптації, в цей час важливо її підтримати, щоб людина не відчувала себе покинутою наодинці зі своїми проблемами. Також потрібно чітко визначатися у часових показниках, на скільки мобілізований йде на службу до армії та готовий підписати контракт. Строк служби як у мирний час, так і у разі введення в державі правового режиму воєнного стану, повинен бути чітко окреслений, це дасть громадянам впевненість у своєму майбутньому.

По-третє, програма підготовки, в яку необхідно включити курси стрільби, тактичної медицини та інженерної підготовки. Важливим є вже на початковому етапі підготовки виявляти тих громадян, які дійсно не придатні до військової служби.

По-четверте, посилення психологічної підготовки. Війна – це жорстока та смертоносна подія, тому з людьми потрібно працювати. Психологічна підготовка дуже серйозна та складна, але нею потрібно займатися та готувати спеціалістів високого рангу. Що стосується стресового стану військовослужбовця (громадянина), то цьому потрібно вчити під час курсу базової військової підготовки, знайомити зі психологічними станами, в які може потрапити військовослужбовець, і як опанувати свій страх.

Таким чином, для покращення військової підготовки громадян України необхідно створювати окремі структури при органах військового управління, які б займалися питанням на професійному рівні, починаючи зі шкільної лави та безпосередньо з військовозобов'язаними. Таки структури спроможні інтегрувати процес підготовки, залучивши до цього регіональні державні органи та органи місцевого самоврядування, територіальні центри комплектування та соціальної допомоги Збройних Сил України, штаби Сил територіальної оборони та недержавні військово-патріотичні організації тощо.

Для удосконалення системи створення військово навчених резервів, військову підготовку мають пройти всі громадяни України (державні службовці, люди, які мають бронь від мобілізації). Водночас держава повинна створити і мати реєстр потенційних призовників і реєстр навчених резервів.

Сили територіальної оборони мають стати проміжною ланкою між

мобілізованими та бойовими підрозділами у складі Сухопутний військ Збройних Сил України. Схематично це може виглядати так: резерви, які підготували в навчальних центрах, залучають до лав Сил територіальної оборони, де продовжують набувати навички військової підготовки. Ці підрозділи готуються до штурмів, проходять бойове злагодження, але виконують завдання територіальної оборони у своїх містах. Після злагодження та інтенсивної військової підготовки, частини (підрозділи) Сил територіальної оборони можна використовувати для ротації на лінії бойового зіткнення, а бойові частини під час їх відводу на відпочинок, поповнювати за рахунок підготовлених резервів.

Державна система з управління військовою підготовкою представлена нами на (рис. 3). Враховуючи положення законодавства України, до системи військової підготовки громадян долучається багатогранна структура державних органів, силових відомств та органів місцевого самоврядування, які повинні мати відповідний досвід та знання з питань організації та проведення такої підготовки.

Законами України від 16 квітня 2024 року № 3633-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» [5] та від 22 травня 2024 року № 3724-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи підготовки громадян до військової служби» [6] внесені зміни до Законів України «Про військових обов'язок та військову службу» [3] та «Про освіту» [7], що мало позитивний вплив на посилення обороноздатності країни. Проте аналіз положень цих законів та практика їх застосування вказують на необхідність подальшого вдосконалення законодавства в окресленій сфері. Так, чинна редакція Закону України «Про військових обов'язок та військову службу» не передбачає допризовної підготовки, замінюючи її на початкову загальновійськову підготовку, метою якої є формування первинних загальновійськових знань і спеціальних компетентностей щодо оборонної свідомості, ознайомлення громадян з місцем і роллю громадянина у зв'язку з усвідомленням свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

Початкова підготовка реалізується на третьому рівні повної загальної середньої освіти та проводиться в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності на відповідному рівні повної загальної середньої освіти, шляхом викладання навчального предмета «Захист України» та здійснення заходів, спрямованих на військово-патріотичне виховання.

З огляду на зазначене можна зробити висновок, що окремі особи будуть кілька разів вивчати навчальний предмет «Захист України» (наприклад, спочатку в закладах загальної середньої освіти, згодом – в закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти).

Тому варто розглянути можливість в закладах фахової передвищої освіти (зокрема у військових коледжах сержантського складу, де проводиться конкурс по відбору осіб, які на основі повної загальної (профільної) середньої освіти вступають на навчання для здобуття освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра) передбачити можливість відмови особи від проходження

такої підготовки, якщо вона попередньо пройшла таку підготовку в закладах загальної середньої освіти та набула необхідні вміння та навички.

Також Законом України від 22 травня 2024 року № 3724-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи підготовки громадян до військової служби» були внесені зміни до статті 21 Закону України «Про освіту» [7], згідно з якими до структури військової освіти, серед іншого, була віднесена підготовка учнів коледжів з посиленою військово-фізичною підготовкою, яка здійснюється на основі базової середньої освіти. Проте це положення не узгоджується з нормами статті 35 Закону України «Про повну загальну середню освіту», [9] якою визначено перелік закладів спеціалізованої освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти, до яких не належать коледжі з посиленою військово-фізичною підготовкою. Також зазначеним Законом до структури військової освіти відноситься підготовка військовослужбовців сержантського (старшинського) складу військової служби за контрактом з одночасним здобуттям фахової передвищої освіти, яка здійснюється на основі повної загальної середньої освіти.

Разом з тим згідно зі статтею 9 Закону України «Про фахову передвищу освіту» [8] фахова передвища військова освіта передбачає військово-професійну підготовку осіб рядового, сержантського (старшинського) складу військової служби за контрактом, яка здійснюється за освітньо-професійними програмами фахової передвищої освіти. Також з метою набуття громадянами України відповідних спроможностей щодо захисту держави пропонується включити до загальних компетентностей переліку обов'язкових компетентностей випускників стандартів фахової передвищої та вищої освіти за всіма спеціальностями обов'язкової загальної компетентності «Здатність та готовність до виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, цивільного захисту України» шляхом внесення змін до Методичних рекомендацій, затверджених наказами Міністерства освіти і науки України від 13 липня 2020 року № 918 «Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів фахової передвищої освіти» (зі змінами) та від 1 червня 2017 року № 600 «Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» (зі змінами). Опанування зазначених компетентностей дозволить громадянам України набути базових знань, умінь та навичок у володінні зброєю, засвоїти методи надання медичної допомоги, сформувати у громадян психологічну стійкість та готовність до виконання бойових завдань.

**Висновок.** Військова підготовка громадян завжди розглядалась, як важлива складова в будівництві та формуванні Збройних Сил України. Нові підходи до системи військової підготовки громадян України, що продиктовані повномасштабним вторгненням збройних сил російської федерації в Україну, вимагають від керівництва країни, профільних міністерств і відомств швидких, водночас виважених рішень щодо створення нової системи військової підготовки, здатної швидко створити певний резерв та наповнити Сили безпеки і оборони України вмотивованим людським ресурсом для захисту своєї Батьківщини.

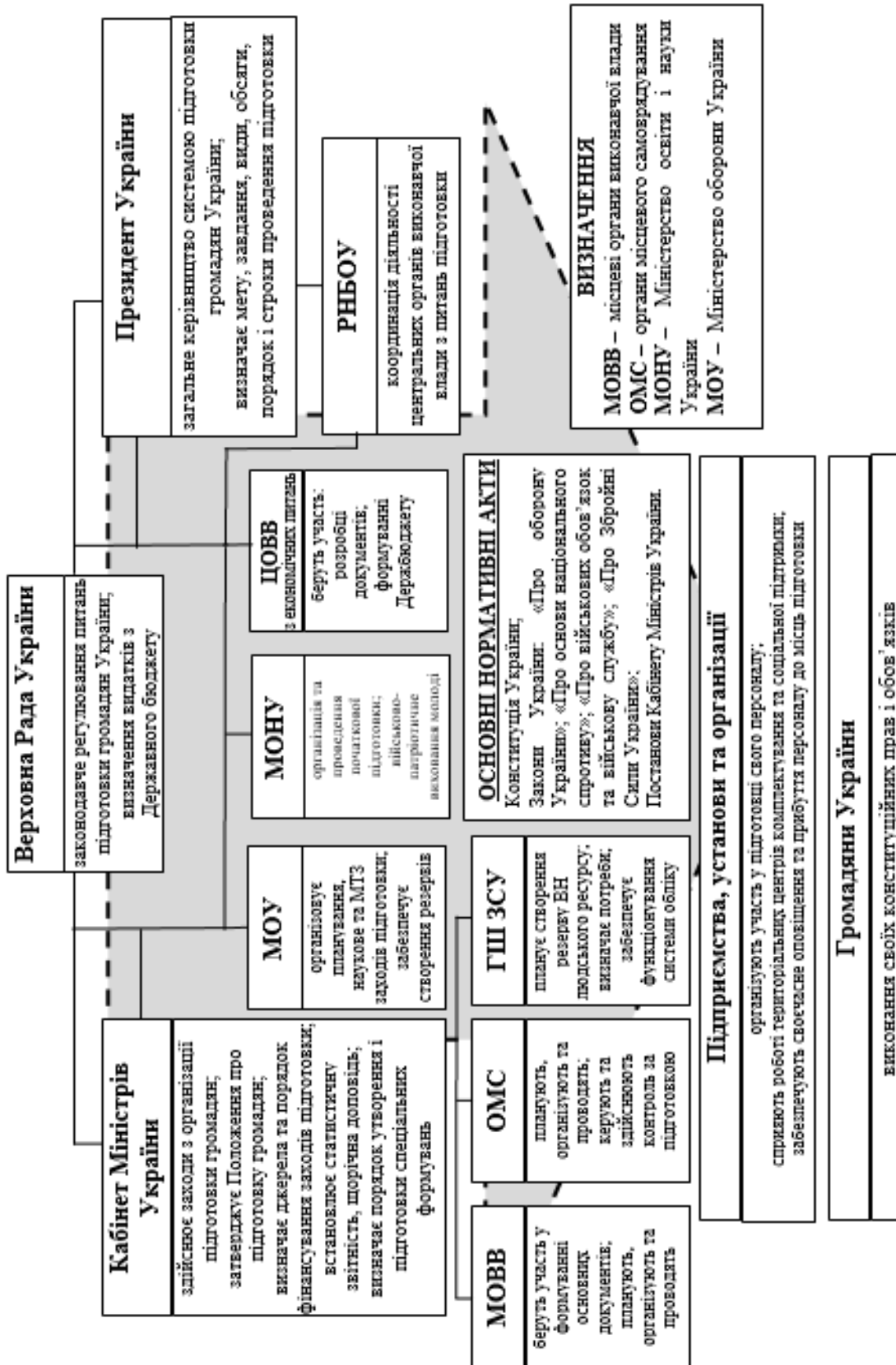


Рис. 3. Система державного управління з організації військової підготовки громадян України

Наразі в Україні йде активна робота по законодавчому удосконаленню процедур проведення заходів мобілізації, удосконаленню військового обліку призовників, військовозобов'язаних, та резервістів, а також окремих питань проходження військової служби для покращення якості відбору особового складу під час доукомплектування бойових підрозділів. Передбачається урахування загальних елементів підготовки громадян до військової служби у зарубіжних країнах, а саме: по всій країні створюється система рекрутингових центрів, оновлюється відповідно до сучасних вимог електронна платформа обліку військовозобов'язаних та їх оповіщення, закладаються законодавчі засади нових підходів до мобілізації та загальновійськової підготовки.

Важливою умовою ефективної підготовки громадян до військової служби є розвиток усіх інституцій, які акумулюють необхідний для цього науковий, матеріальний, педагогічний та кадровий ресурси тощо. Перспективним напрямком наукових розвідок може бути імплементація структурно-функціональної моделі загальновійськової підготовки громадян України в закладах середньої та вищої освіти України.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Александров В. М. Правове регулювання підготовки громадян України до військової служби. Александров В. М. - *Державне будівництво та місцеве самоврядування* // НУА ім. Ярослава Мудрого. (19) – 2010. С. – 109 – 115.
2. Конституція України від 28 червня 1996 / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к>.
3. Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ “Про військових обов’язок та військову службу”. : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
4. Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-ІХ “Про основи національного спротиву”. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 41, ст.339. : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20>.
5. Закон України від 11.04.2024 № 3633-ІХ “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку”.://[Електронний ресурс]. – Режим доступу [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text).
6. Закон України від 22 травня 2024 року № 3724-ІХ “Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи підготовки громадян України до військової служби”.: // [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3724-20#Text>.
7. Закон України від 05.09. 2017 № 2145 зі змінами “Про освіту”.://[Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
8. Закон України від від 06.06.2019 № 2745-VІІІ “Про фахову передвищу освіту”.://[Електронний ресурс]. – Режим доступу [//https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-219#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-219#Text).
9. Закон України України від 16.01.20 № 463-ІХ “Про повну загальну середню освіту”.://[Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>.
10. Зельницький А.М., Заболотний О.А., та інш. Теоретичні аспекти моделювання системи військової підготовки громадян України// *Збірник наукових праць Військова освіта* НУОУ – 2024. – № 1(49). – С.41–61.

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1443 “Про затвердження Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву”. : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1443-2021-p>.

12. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 564 “Про затвердження положень про центри рекрутингу”. : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-polozhen-pro-tsentry-rekrutynhu-564-160524>.

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2012 р. № 48 “Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу”. : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2012-p>.

14. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2024 року “Про затвердження Порядку проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських”: // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-provedennia-bazovoi-zahalnoviiskovoi-pidhoto-a-734>.

## REFERENCES

1. Aleksandrov V. M. Pravove rehuliuвання pidhotovky hromadian Ukrainy do viiskovoi sluzhby. Aleksandrov V. M. - Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannya // NUA im. Yaroslava Mudroho. (19) – 2010. S. – 109 – 115.

2. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 1996, № 30, st. 141. // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k>.

3. Zakon Ukrainy vid 25 bereznia 1992 roku № 2232-XII “Pro viiskovykh oboviazok ta viiskovu sluzhbu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

4. Zakon Ukrainy vid 16 lypnia 2021 roku № 1702-IX “Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu”. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2021, № 41, st.339. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20>.

5. Zakon Ukrainy vid 11.04.2024 № 3633-IX “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo okremykh pytan prokhodzhennia viiskovoi sluzhby, mobilizatsii ta viiskovoho obliku”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text>.

6. Zakon Ukrainy vid 22 travnia 2024 roku № 3724-IX “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo udoskonalennia systemy pidhotovky hromadian Ukrainy do viiskovoi sluzhby”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3724-20#Text>.

7. Zakon Ukrainy vid 05.09. 2017 № 2145 zi zminamy “Pro osvitu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

8. Zakon Ukrainy vid vid 06.06.2019 № 2745-VIII “Pro fakhovu predvyshchu osvitu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-219#Text>.

9. Zakon Ukrainy Ukrainy vid 16.01.20 № 463-IX “Pro povnu zahalnu seredniu osvitu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>.

10. Zelnytskyi A.M., Zabolotnyi O.A., ta insh. Teoretychni aspekty modeliuvannya systemy viiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy // Zbirnyk naukovykh prats Viiskova osvita NUOU – 2024. – № 1(49). – S.41–61.

11. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 hrudnia 2021 r. № 1443 “Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii ta zdiisnennia zahalnoviiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy do natsionalnoho sprotyvu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1443-2021-p>.

12. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 travnia 2024 r. № 564 “Pro zatverdzhennia



polozhen pro tsenry rekrutynhu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-polozhen-pro-tsenry-rekrutynhu-564-160524>.

13. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 liutoho 2012 r. № 48 “Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia viiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy za prohramoiu pidhotovky ofitseriv zapasu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2012-p>.

## SUMMARY

**Oleh Tseveliov,**

Candidate of Sciences in Public Administration,  
Department of Military Policy and Strategic Planning  
Ministry of Defence of Ukraine, Kyiv

**Oleh Mitiahin,**

PhD (Historical Sciences),  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

**Nadiya Shabatina,**

National Defence University of Ukraine, Kyiv

### Proposals for Improving the Military Training of Citizens of Ukraine

*The article analyzes the system of military training for citizens of Ukraine from a historical perspective with the aim of identifying ways to improve it, taking into account the experience and challenges of the war on Ukrainian territory, which was initiated by the Russian Federation.*

*Considering the Law of Ukraine from March 25, 1992, No. 2232-XII “On Military Duty and Military Service,” the structure of training for citizens of Ukraine for military service is analyzed. A structural and functional model of general military training for citizens of Ukraine is developed, as well as a model of the state governance system for organizing the military training of Ukrainian citizens. The article also analyzes the main shortcomings and ways to improve the quality of military training for citizens of Ukraine, and provides proposals for enhancing the regulatory and legal framework on this issue.*

*It is also concluded that the preparation of citizens of Ukraine for military service is actively transforming in accordance with the principles and best practices of foreign countries. Specifically: a system of recruitment centers is being established, an electronic platform for accounting and notification of those subject to military service is being set up, and legislative foundations for new approaches to mobilization and general military training are being laid.*

**Introduction.** *Amid the military aggression of the Russian Federation against Ukraine and the increasing efforts of the aggressor to further seize the territory of our state, the issue of involving prepared mobilization resources for the staffing of the Armed Forces of Ukraine has become critical. The quality of military training for citizens of Ukraine plays a primary role in this process, which is currently gaining new momentum, also linked to significant changes in the domestic legislative framework and the experience of conducting combat operations.*

**Purpose.** *Justification of approaches to developing a structural-functional model of military training for citizens of Ukraine.*

**Methods.** *Systematic approach, system analysis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization, modeling.*

**Result.** *The article develops a model of general military training for citizens of Ukraine based on the application of modern theoretical methods of scientific research, utilizing the main principles of structural-functional modeling, as well as a model of the state management system for organizing military training for citizens of Ukraine. It also analyzes the key shortcomings and ways to improve the quality of military training for citizens of Ukraine, and provides proposals for enhancing the regulatory and legal framework related to this issue.*

**Originality.** A study was conducted for the first time on the formation of the system of military training for citizens of Ukraine during the Soviet period and in the times of independence, with the aim of identifying ways to improve it in light of the experiences and challenges posed by the full-scale war in Ukraine. The definition of the military training system for citizens of Ukraine is provided as & apos; a complex of mandatory measures carried out by state authorities for citizens of draft age and those eligible for conscription, aimed at teaching the basics of military service, as well as for military personnel to enhance their knowledge, skills, and competencies in military-technical and other specialties for performing military service or during their time in reserve, both in peacetime and during the enforcement of martial law.& apos;.

**Conclusion.** An important condition for the effective preparation of citizens for military service is the development of all institutions that accumulate the necessary scientific, material, pedagogical, and human resources, among others. A promising direction for scientific research could be the implementation of a structural-functional model of general military training for citizens of Ukraine in secondary and higher education institutions in Ukraine.

**Keywords:** The strategy for enlisting in the Armed Forces of Ukraine; Youth military-patriotic education; Recruitment centers; Initial recruitment training; Fundamental recruitment training; Recruitment updates; Contract service; Reserve service; Model for advanced citizen training.

УДК 378.146

**Юрій Черних,**

кандидат технічних наук, доцент,  
Військовий інститут Київського національного  
університету імені Тараса Шевченка, м. Київ  
<https://orcid.org/0000-0002-0780-6627>

**Микола Кубявка,**

кандидат технічних наук,  
Військовий інститут Київського національного  
університету імені Тараса Шевченка, м. Київ  
<https://orcid.org/0000-0003-1745-7026>

**Кирило Пирогов,**

Військовий інститут Київського національного  
університету імені Тараса Шевченка, м. Київ  
<https://orcid.org/0009-0008-5940-1286>

DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/171-184

## **ВСТУПНА КОМПАНІЯ ДО ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У 2024 РОЦІ: ПІДСУМКИ ЕВРИСТИЧНОГО СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ ВСТУПНИКІВ**

*Стаття присвячена дослідженню проблемних питань організації вступної компанії до вищих військових навчальних закладів і військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти у 2024 році, зокрема аналізу проведення їх комплектування курсантами (студентами) першого курсу.*

*Проблема формування якісного контингенту курсантів (студентів) має низку суперечностей: між недостатньою професійною орієнтацією випускників середніх шкіл та об'єктивно існуючими потребами Збройних Сил України в збалансованій структурі офіцерських кадрів; між рівнем знань, умінь та навичок вступників з профільних предметів для навчання у вищій військовій школі та їх реальним рівнем після закінчення закладів загальної середньої освіти тощо.*

*З метою визначення мотиваційної готовності кандидатів на навчання до служби в Збройних Силах України або інших структурах сил оборони України, а також дослідження рівня освітньої підготовки вступників до навчання у закладах вищої освіти за доручення директора Департаменту військової освіти та науки Міністерства оборони України серед абітурієнтів 2024 року було організовано проведення емпіричного соціологічного дослідження.*

**Ключові слова:** військова освіта; вступна компанія, 2024 рік; соціологічне опитування.

**Постановка проблеми.** Серед найважливіших завдань трансформації системи військової освіти України, зокрема системи підготовки офіцерських кадрів, є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних вимог та, відповідно, на рівні основних вимог НАТО до підготовки осіб офіцерського складу. Для здобуття вищої освіти, яка відповідала б новим стандартам, новітнім технологіям, майбутній курсант (студент) повинен мати як достатньо високу загальноосвітню підготовку, так і можливість її оцінювання під час вступної кампанії з урахуванням його особистих здобутків.

Незважаючи на чисельні дослідження вчених-педагогів, питання формування контингенту курсантів (студентів) саме у вищих військових

навчальних закладах (ВВНЗ) та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (ВНП ЗВО) потребує ґрунтовного вивчення, аналізу та вдосконалення в аспекті визначення методів, засобів, форм та педагогічних умов відбору абітурієнтів. Удосконалення системи формування контингенту курсантів (студентів) ВВНЗ та ВНП ЗВО на засадах демократичності, прозорості та гласності, створення умов для забезпечення навчання відповідно до потреб особистості та Збройних Сил (ЗС) України, інших складових системи оборони країни, результативність освітньої діяльності та процесу підготовки фахівців у ВВНЗ та ВНП ЗВО, насамперед, визначається якісним відбором абітурієнтів, детермінованим адекватними умовами прийому. У зв'язку з цим постає завдання, яке вимагає розробки моделі формування якісного контингенту курсантів (студентів) першого курсу ВВНЗ та ВНП ЗВО, складовими якої повинні стати методи, форми, засоби та педагогічні умови відбору абітурієнтів.

Окрім того, проблема формування якісного контингенту курсантів (студентів) першого курсу ВВНЗ та ВНП ЗВО має низку суперечностей між:

недостатньою професійною орієнтацією випускників середніх шкіл та об'єктивно існуючими потребами ЗС України в збалансованій структурі офіцерських кадрів;

існуючою практикою відбору абітурієнтів і необхідністю впровадження інноваційних технологій формування якісного контингенту курсантів (студентів) першого курсу;

рівнем знань, умінь та навичок вступників з профільних предметів для навчання у вищій військовій школі та їх реальним рівнем після закінчення закладів загальної середньої освіти;

існуючою системою тестових методик оцінювання знань, психологічного і фізичного стану випускників загальноосвітніх шкіл (гімназій, ліцеїв тощо) і недостатнім рівнем обґрунтуванням їх валідності, точності і прогностичності у змістовому та процесуальному аспектах.

Виходячи з вищезазначеного, обґрунтування шляхів вдосконалення порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти громадян України до ВВНЗ та ВНП ЗВО є актуальною проблемою, що потребує проведення відповідних наукових досліджень.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Становлення висококваліфікованого, професійно грамотного військового фахівця починається із загальноосвітньої підготовки з урахуванням вимог його майбутньої діяльності. Дослідженню проблем та організації освіти завжди приділялось належна увага, зокрема таким її аспектам: професійній орієнтації та професійному самовизначенню (Р. Гуревич, А. Голомшток, І. Зязюн, Є. Климов, Д. Леонтьєв, Є. Павлютенков та інші); розвитку військової освіти (В. Артамошенко, А. Вітченко, А. Зельницький, М. Нецадим, В. Осьодло, Ю. Приходько, О. Рахманов, В. Свистун, В. Телелим, Ю. Черних, В. Ягупов та інші). У працях В. Беспалька, І. Булах, Н. Буринської, С. Калаур, Б. Мокіна, Ю. Романенко, С. Шишова та інших розглядається апарат оцінювання якості

знань учнів та студентів, курсантів. Проблеми незалежного оцінювання якості підготовки випускників середніх закладів освіти висвітлені у працях І. Вакарчука, Л. Гриневич, М. Зельмана, А. Забуліоніса, І. Лікарчука, О. Локшиної, А. Торопової, С. Ракова та інших, а праці В. Аванесова, В. Кадневського, А. Майорова, О. Масалітіної та інших присвячені питанням розробки тестів і тестових технологій при проведенні вступу до ЗВО. У працях М. Мірошнікової, В. Хуторського обґрунтовано дидактичні основи організації прийому до закладів вищої освіти з використанням новітніх технічних засобів.

**Мета статті** полягає у проведенні аналізу певних аспектів вступної компанії до ВВНЗ та ВВП ЗВО у 2024 році на підставі підсумків евристичного соціологічного опитування вступників.

**Методи дослідження.** Щоб забезпечити глибоке розуміння проблематики в рамках аналізу проведення комплектування ВВНЗ та ВВП ЗВО у 2024 році курсантами (студентами) першого курсу наш підхід об'єднував як теоретичні, так і емпіричні методи дослідження. Зокрема, евристичне соціологічне опитування - проведення анкетування серед курсантів (студентів) першого курсу ВВНЗ та ВВП ЗВО набору 2024 року, що дозволило зібрати первинні данні, та аналітичні методи - системний підхід, системний аналіз, індукція та дедукція, порівняння.

**Виклад основного матеріалу.** На навчання до ВВНЗ та ВВП ЗВО у 2024 році приймалися особи, які мають повну загальну середню, професійно-технічну або вищу освіту з числа цивільної молоді, випускників військових (військово-морських) ліцеїв та ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, військовослужбовців, які не мають військових звань офіцерського складу.

Прийом на навчання до ВВНЗ та ВВП ЗВО за державним замовленням (за кошти державного бюджету) здійснювався на конкурсній основі згідно з Правилами прийому на навчання до ВВНЗ, ВВП ЗВО (далі – Правила прийому), які розроблялися відповідно до Закону України “Про вищу освіту” [1], певними нормативно-правовими документами, що затверджені наказами Міністерства освіти і науки України та Міністерства оборони України [6-9].

Особливістю приймальної кампанії у 2024 році було те, що вступники для участі у конкурсі мали можливість подавати до приймальної комісії сертифікат зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) 2021 року, або результати національного мультипредметного тесту (НМТ) 2024 року з чотирьох конкурсних предметів, або НМТ 2023 року, або НМТ 2022 року, або складати вступні іспити безпосередньо у ВВНЗ та ВВП ЗВО для вступу на основі повної загальної середньої освіти або освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра, освітнього ступеня молодшого бакалавра. При цьому, ВВНЗ та ВВП ЗВО у Правилах прийому на навчання мали право самостійно визначати мінімальне значення кількості балів із вступних випробувань (конкурсного балу), з якими вступник допускався до участі у конкурсному відборі.

Особи жіночої статі приймалися на навчання на рівних правах з особами

чоловічої статі за переліком спеціальностей, за якими вони у подальшому мають проходити військову службу на посадах осіб офіцерського, складу.

Переважним правом зарахування до ВВНЗ та ВВП ЗВО користувалися особи, яким таке право надано законами України [2-5] та Указом Президента України [12].

Військовослужбовців військової служби за контрактом (рядового, сержантського і старшинського складу) та випускників військових (військово-морських) ліцеїв і ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, які закінчили навчання у 2024 році, зараховувалися до ВВНЗ та ВВП ЗВО на спеціальних умовах за окремим конкурсом згідно з відсотками цільового прийому, встановленими наказами Міністерства оборони України та Міністерства освіти і науки України про прийом на навчання до ВВНЗ та ВВП ЗВО у 2024 році [10, 11].

Аналіз проведення вступної кампанії у 2024 році свідчить, що План прийому курсантів на навчання на базі повної загальної середньої освіти для здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр” для подальшого проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу, виконано на 83%. Планом набору передбачалося прийняти на навчання 4458 осіб, з них: для потреб Збройних Сил України – 3938 осіб; для потреб інших військових формувань – 520 осіб. Зараховано на навчання 3701 особу, з них: для потреб ЗС України – 3409 осіб; для потреб інших військових формувань – 292 особи.

З метою визначення мотиваційної готовності кандидатів на навчання до служби в ЗС України або інших структурах сил оборони України, а також дослідження рівня освітньої підготовки вступників до навчання у ВВНЗ та ВВП ЗВО було організовано проведення емпіричного соціологічного дослідження.

Основними складовими емпіричного соціологічного дослідження було взято такі: розроблення проекту і програми дослідження; підготовка інструментарію – конструювання анкети (опитувальника) і техніки шкалювання; визначення об’єкта дослідження і підготовка вибірки; збір даних; обробка, аналіз та інтерпретація даних, підготовка підсумкового документа.

Щодо програми дослідження, то при її розробці чільне місце відводилося показникам генеральної та вибіркової сукупностей. Так, генеральна сукупність у ході дослідження склала 4127 осіб, згідно із відомістю щодо чисельності вступників до ВВНЗ та ВВП ЗВО, які брали участь у конкурсному відборі у 2024 році. Вибіркова сукупність респондентів становила 3307 осіб.

Вибірку зроблено в шести провідних ВВНЗ, що здійснювали прийом курсантів (студентів) на навчання у 2024 році, зокрема, Національному університеті оборони України (НУОУ) – 24 респонденти, Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (НАСВ) – 483 респонденти, Харківському національному університеті Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (ХНУПС) – 779 респондентів, Військовій академії (м. Одеса) (ВА) – 451 респондент, Військовому інституті телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут (ВІТІ) – 291 респондент, Житомирському

військовому інституті імені П. С. Корольова (ЖВІ) - 355 респондентів та дев'яти ВНП ЗВО, а саме: Інституті Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія» (ІВМС НУ «ОМА») - 62 респонденти, Військовому інституті танкових військ Національного технічного університету «ХПІ» (ВІТВ НТУ «ХПІ») - 298 респондентів, Військово-юридичному інституті Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (ВЮІ НЮУ) - 63 респонденти, Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка (ВІ КНУ) - 388 респондентів, кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету (КВП НАУ) - 23 респонденти, кафедри військової підготовки Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (КВП ІФНТУНГ) - 14 респондентів, кафедри військової підготовки Одеського державного екологічного університету (КВП ОДЕУ) - 12 респонденти, кафедри військової підготовки Національного університету біоресурсів і природокористування України (КВП НУБПУ) - 3 респонденти, кафедри військової підготовки спеціалістів Державної спеціальної служби транспорту Українського державного університету науки і технологій (КВП СДССТ УДУНТ) - 61 респондент.

Вибірка репрезентативна щодо віку, статі, року завершення навчання та типу навчального закладу, який закінчили респонденти, місця їхнього проживання і досвіду роботи (військової служби) до вступу у ВВНЗ, ВНП ЗВО та соціального походження. Похибка не перевищує трьох відсотків.

Тип дослідження – опитування думки вступників з використанням розробленої анкети.

Предмет дослідження – визначення мотиваційної готовності кандидатів на навчання до служби в ЗС України або інших структурах сил оборони України та рівень освітньої підготовки готовності вступників до навчання у ВВНЗ та ВНП ЗВО.

При плануванні соціологічного дослідження усі питання було зведено у п'ять основних блоків:

I. Соціально-демографічна характеристика респондентів;

II. Мотиваційна готовність кандидатів на навчання до служби в ЗС України або інших структурах сил оборони України;

III. Рівень освітньої підготовки вступників до навчання у ВВНЗ та ВНП ЗВО;

IV. Плани і побажання респондентів щодо подальшого проходження військової служби після завершення навчання у ВВНЗ та ВНП ЗВО;

V. Сполучення основних питань анкети із соціально-демографічними характеристиками та особистісними даними респондентів.

За підсумками обробки відповідей респондентів встановлено наступне:

*I. Соціально-демографічна характеристика респондентів*

а) вік (у % від загальної чисельності опитаних): 1) 17-20 років – 88,7%; 2) 21-23 роки – 3,9%; 3) 23-25 років – 3,2%; 4) понад 25 років – 4,2%.

б) стать (у % від загальної чисельності опитаних): 1) чоловіча – 75,8%; 2) жіноча – 24,2%.

Найбільші показники курсантів-жінок мають (у % від чисельності респондентів в окремих ВВНЗ та ВВП ЗВО): ВІ КНУ – 53,3%, ВЮІ НЮУ – 31,7%, ІВМС НУ ОМА – 31,0%, НАСВ – 26,5%. Освітні програми гуманітарного спрямування найбільш приваблюють жінок під час вибору ВВНЗ або ВВП ЗВО, у яких вони бажають навчатися.

в) сімейний стан (у % від загальної чисельності опитаних): 1) не одружений(а) – 95%; 2) одружений(а) – 3,3%; 3) одружений(а), маю дитину – 1,4%; 4) одружений(а), маю двох (або більше) дітей – 0,3%.

г) з якої родини походять (у % від загальної чисельності опитаних): 1) військовослужбовця – 34%; 2) державного службовця – 7,4%; 3) підприємця – 7,2%; 4) робочого – 37,5%; 5) селянина – 9,1%; 6) фермера – 1%; 7) інтелігенції – 1,5%; 8) інше – 2,3%.

д) у яких регіонах країни проживали до вступу у ВВНЗ, ВВП ЗВО (у % від загальної чисельності опитаних): 1) західний – 25%; 2) східний – 14,8%; 3) центральний – 31,7%; 4) північний – 17,1%; 5) південний – 9,7%; 6) тимчасово окупована територія – 0,9%; 7) інше – 0,8%.

е) типи населених пунктів, в яких респонденти проживали до вступу у ВВНЗ, ВВП ЗВО (у % від загальної чисельності опитаних): 1) м. Київ – 6,7%; 2) обласний центр – 5,5%; 3) районний центр – 8,9%; 4) місто – 45%; 5) село – 33,9%.

є) мали досвід проходження військової служби до вступу у ВВНЗ, ВВП ЗВО (у % від загальної чисельності респондентів): 1) строкової – 1,8%; 2) за контрактом – 9,3%; 3) не проходив військової служби – 88,9%.

Найбільші показники курсантів, які мають досвід проходження військової служби (строкової або за контрактом, відповідно), мають (у % від чисельності респондентів в окремих ВВНЗ та ВВП ЗВО): ХНУПС – 2,6% та 24,0%; КВПС ДССТ УДУНТ – 0% та 15,0%; ВІТВ НТУ ХП – 11,0% та 4,0%; ІВМС НУ ОМА – 7,0% та 1,0%; ВА – 1,1% та 6,0%; ЖВІ – 1,8% та 4,0%, НАСВ – 2,1% та 3,0%, найменші показники мають: ВІ КНУ – 0,2% та 1,3%; ВІПІ – 2,4% та 0%.

ж) працювали до вступу у ВВНЗ, ВВП ЗВО (у % від загальної чисельності опитаних): 1) на промисловому підприємстві – 5,3%; 2) у державній установі – 4,8%; 3) у сільському господарстві – 3,8%; 4) у сфері торгівлі – 6,3%; 5) не працював – 78,1%; 6) інше – 1,7%.

з) відносяться до пільгових категорій вступників, які рекомендуються до зарахування за спеціальними умовами (чисельність осіб та у % від загальної чисельності опитаних): усього - 1502 (36%), у тому числі, особа з числа дітей-сиріт - 128 (4,4%); особа з числа дітей, які позбавлені батьківського піклування – 72 (2,5%); особа з числа дітей з багатодітних сімей (п'ять і більше дітей) – 144 (5%); особа, місце проживання якої зареєстровано на тимчасово окупованій території – 121 (4,2%); військовослужбовець військової служби за контрактом – 256 (8,9%); випускник військового (військово-морського) ліцею або ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою, які закінчили навчання у 2024 році – 395 (13,7%); особа, яка визнана учасником бойових дій – 234 (8,1%).

Найбільші показники курсантів, які вступали до ВВНЗ та ВВП ЗВО на



пільгових умовах, мають (у % від чисельності респондентів в окремих ВВНЗ та ВВП ЗВО): ВА – 47,5%; ХНУПС – 43,9%; КВПС ДССТ УДУНТ – 44,3%, інші ВВНЗ та ВВП ЗВО мають цей показник в діапазоні від 27,8% до 37,4%.

При цьому, співвідношення між респондентами, які відносяться до пільгової категорії вступників - військовослужбовець військової служби за контрактом (у відсотках від чисельності опитаних в окремих ВВНЗ та ВВП ЗВО): ВА – 4,4%; ХНУПС – 8,2%; НАСВ – 3,7%; ЖВІ – 3,2%; ВІ КНУ – 0,8%; ВІТВ НТУХПІ – 5%; ВІТІ – 1,7%; ВЮІ НЮУ – 4,8%; КВПС ДССТ УДУНТ – 11,5%.

Співвідношення між респондентами, які відносяться до пільгової категорії вступників - випускник військового (військово-морського) ліцею або ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою, які закінчили навчання у 2024 році (у відсотках від чисельності опитаних в окремих ВВНЗ та ВВП ЗВО): ВА – 11,3%; ХНУПС – 8,9%; НАСВ – 6,0%; ЖВІ – 6,3%; ВІ КНУ – 12,9%; ВІТІ – 12,4%; ВІТВ НТУХПІ – 7%; ВЮІ НЮУ – 11,1%; ІВМС НУ ОМА – 11,0%; КВПС ДССТ УДУТ – 9,8%.

Співвідношення між респондентами, які відносяться до пільгової категорії вступників - особа, яка визнана учасником бойових дій (у відсотках від чисельності опитаних в окремих ВВНЗ та ВВП ЗВО): ВА – 2,2%; ХНУПС – 6,4%; НАСВ – 5,2%; ЖВІ – 1,8%; ВІ КНУ – 1,0%; ВІТІ – 4,8%; ВІТВ НТУХПІ – 4%; ВЮІ НЮУ – 3,2%; ІВМС НУ ОМА – 1,0%; КВПС ДССТ УДУНТ – 4,9%.

*II. Мотиваційна готовність курсантів першого курсу до служби в ЗС України або інших структурах сил оборони України.*

и) більшою мірою спонукало до навчання у ВВНЗ, ВВП ЗВО – передбачалася можливість 1-3 відповідей (у % від загальної чисельності опитаних): 1) сімейна традиція – 21,1%; 2) романтика військової служби – 24,2%; 3) стійке, усвідомлене бажання служити у ЗСУ – 67%; 4) бажання захищати Батьківщину – 68%; 5) уникнути мобілізації до ЗСУ – 2,6%; 6) інше – 3,3%. Серед інших спонукань були такі: помститися за батька або брата, повномасштабне вторгнення РФ, захищати рідних або родину, навчання у військовому ліцеї тощо.

Співвідношення між респондентами, які мають певне спонукання до навчання у ВВНЗ, ВВП ЗВО (у відсотках від чисельності опитаних в окремих ВВНЗ або ВВП ЗВО): ВА – 1) 9,5%, 2) 24,6%, 3) 35,9%, 4) 15,3%, 5) 0%; ХНУПС – 1) 14,5%, 2) 18,1%, 3) 40,2%, 4) 12,3%, 5) 1,0%; НАСВ – 1) 12,0%, 2) 18,2%, 3) 39,0%, 4) 18,2%, 5) 1,7%; ЖВІ – 1) 10,8%, 2) 12,6%, 3) 50,0%, 4) 14,0%, 5) 5,0%; ВІ КНУ – 1) 17,5%, 2) 17,3%, 3) 37,6%, 4) 13,4%, 5) 0,5%; ВІТІ – 1) 9,6%, 2) 14,4%, 3) 40,9%, 4) 16,2%, 5) 1,0%; ВЮІ НЮУ – 1) 14,3%, 2) 19,0%, 3) 40,0%, 4) 11,1%, 5) 0%; ІВМС НУ ОМА – 1) 10,4%, 2) 15,0%, 3) 44,0%, 4) 23,0%, 5) 1,6%; КВПС ДССТ УДУНТ – 1) 14,3%, 2) 19,0%, 3) 40,0%, 4) 11,1%, 5) 0%.

і) більшою мірою вплинуло на рішення навчатися у ВВНЗ, ВВП ЗВО - передбачалася можливість 1-2 відповідей (у % від загальної чисельності опитаних): реклама по телебаченню, радіо – 6,3%; вплив початкової військової підготовки у школі (коледжі...) – 19,3%; вплив батьків – 17,5%; вплив авторитетних знайомих – 39,9%; престижність військової служби – 67%; добре

грошове забезпечення – 21,7%; наявність відповідних пільг та соціальних гарантій для військовослужбовців – 17,9%; інше – 5,2%.

Із числа зарахованих курсантів рішення навчатися у ВВНЗ, ВНП ЗВО у переважної більшості було прийнято за рахунок впливу авторитетних знайомих та за рахунок престижності військової служби.

ї) мають спортивні досягнення (спортивні нормативи певного рівня) (у % від загальної чисельності опитаних): майстер спорту України – 0,7%; кандидат у майстри спорту України – 3%; 1-й спортивний розряд – 6,6%; 2-й спортивний розряд – 4,9%; 3-й спортивний розряд – 2,8%; нема спортивного розряду – 82%. Кращі показники щодо фізичної підготовленості мають респонденти ВА (відсоток респондентів, які мають певний спортивний розряд становить 22%), ЖВІ (відповідно 19,4%), ВІ КНУ (відповідно 20,0%).

ІІІ. Рівень освітньої підготовки вступників до навчання у ВВНЗ та ВНП ЗВО.

й) навчальний заклад, який закінчено до вступу у ВВНЗ, ВНП ЗВО (у % від загальної чисельності опитаних): середня загальноосвітня школа – 27,5%; спеціалізована загальноосвітня школа з поглибленим вивченням певного навчального предмету – 3,3%; гімназія – 2,1%; ліцей – 29,2%; військовий ліцей – 11,4%; ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою – 11,6%; коледж – 10,3%; інше – 4,6%.

к) закінчено навчальний заклад до вступу у ВВНЗ, ВНП ЗВО (у % від загальної чисельності опитаних): 1) з медаллю – 3,9%; 2) на відмінно та добре – 23,8%; 3) на відмінно, добре та задовільно – 33%; 4) на добре та задовільно – 39,3%. Співвідношення між респондентами, які закінчили навчальний заклад з певними успіхами (у відсотках від чисельності опитаних в окремих ВВНЗ та ВНП ЗВО): ВА – 1) 3,1%, 2) 24,2%; ХНУПС – 1) 2,6%, 2) 24,0%; НАСВ – 1) 3,1%, 2) 17,4%; ЖВІ – 1) 1,4%, 2) 21,0%; ВІ КНУ – 1) 7,5%, 2) 30,7%; ВІТВ НТУХПІ – 1) 1,3%, 2) 15,4%; ВІПІ – 1) 6,9%, 2) 24,7%; ВЮІ НЮУ – 1) 3,2%, 2) 31,7%; ІВМС НУ ОМА – 1) 2,0%, 2) 26,0%; КВПС ДССТ УДУНТ – 1) 3,6%, 2) 16,4%.

л) рік закінчення певного навчального закладу до вступу у ВВНЗ, ВНП ЗВО (у % від загальної чисельності опитаних): 1) 2024 – 82,5%; 2) 2023 – 4,4%; 3) 2022 – 2,4%; 4.) 2021 – 2,3%; 5) 2020 – 1,4%; 6) раніше 2020 – 7%.

м) випробування, за результатами якого взято участь у конкурсному відборі до ВВНЗ, ВНП ЗВО (у % від загальної чисельності опитаних): 1) НМТ 2024 року – 80,0%; 2) НМТ 2023 року – 3,5%; 3) НМТ 2022 року – 2,3%; 4) ЗНО 2021 року – 1,7%; 5) складання вступних іспитів у ВВНЗ, ВНП ЗВО – 12,5%.

н) кількість балів з української мови, що отримано під час складання НМТ або ЗНО (вступного випробування) (у % від загальної чисельності опитаних): 1) 180-200 – 2,3%; 2) 160-179 – 13,7%; 3) 140-159 – 52%; 4) 120-139 – 27,3%; 5) 100-119 – 4,7%.

Співвідношення між респондентами, які отримали певну кількість балів з української мови під час складання НМТ або ЗНО (вступного випробування) (у відсотках від чисельності опитаних в окремих ВВНЗ або ВНП ЗВО): ВА – 1) 2,4%, 2) 14,9%, 3) 55,5%, 4) 24,7%, 5) 2,5%; ХНУПС – 1) 2,7%, 2) 15,5%, 3)

52,7%, 4) 24,1%, 5) 5,0%; НАСВ – 1) 1,0%, 2) 8,9%, 3) 49,1%, 4) 34,7%, 5) 6,3%; ЖВІ – 1) 0,5%, 2) 8,6%, 3) 50,7%, 4) 30,7%, 5) 9,5%; ВІ КНУ – 1) 4,9%, 2) 18,3%, 3) 56,4%, 4) 18,9%, 5) 1,5%; ВІПІ – 1) 1,1%, 2) 11,8%, 3) 51,9%, 4) 33,1%, 5) 2,1%; ВІТВ НТУХПІ – 1) 3,9%, 2) 11,0%, 3) 40,9%, 4) 33,2%, 5) 11,0%; ВЮІ НЮУ – 1) 3,2%, 2) 19,0%, 3) 62,0%, 4) 15,8%, 5) 0%; ІВМС НУ ОМА – 1) 1,0%, 2) 11,0%, 3) 41,0%, 4) 34,5%, 5) 12,5%; КВПС ДССТ УДУНТ – 1) 4,4%, 2) 17,5%, 3) 57,0%, 4) 13,9%, 5) 7,2%.

о) кількість балів з математики, що отримано під час складання НМТ або ЗНО (вступного випробування) (у % від загальної чисельності опитаних): 1) 180-200 – 1,2%; 2) 160-179 – 5,5%; 3) 140-159 – 33,9%; 4) 120-139 – 31,5%; 5) 100-119 – 27,9%.

Співвідношення між респондентами, які отримали певну кількість балів з математики під час складання НМТ або ЗНО (вступного випробування) (у відсотках від чисельності опитаних в окремих ВВНЗ або ВНП ЗВО): ВА – 1) 1,3%, 2) 6,4%, 3) 32,6%, 4) 33,1%, 5) 26,6%; ХНУПС – 1) 1,2%, 2) 6,8%, 3) 39,3%, 4) 26,7%, 5) 26,0%; НАСВ – 1) 0,8%, 2) 4,1%, 3) 29,0%, 4) 33,7%, 5) 32,5%; ЖВІ – 1) 0,9%, 2) 2,7%, 3) 23,0%, 4) 32,0%, 5) 41,9%; ВІ КНУ – 1) 1,3%, 2) 6,7%, 3) 37,9%, 4) 32,0%, 5) 22,2%; ВІПІ – 1) 1,0%, 2) 4,1%, 3) 34,4%, 4) 35,0%, 5) 25,0%; ВІТВ НТУХПІ – 1) 0%, 2) 2,0%, 3) 18,5%, 4) 40,9%, 5) 38,6%; ВЮІ НЮУ – 1) 1,6%, 2) 9,5%, 3) 43,0%, 4) 34,9%, 5) 11,1%; ІВМС НУ ОМА – 1) 2,0%, 2) 5,0%, 3) 27,0%, 4) 29,0%, 5) 37,1%; КВПС ДССТ УДУНТ – 1) 1,6%, 2) 3,3%, 3) 28,0%, 4) 29,5%, 5) 37,6%.

п) кількість балів з історії України, що отримано під час складання НМТ або ЗНО (вступного випробування) (у % від загальної чисельності опитаних): 1) 180-200 – 2,4%; 2) 160-179 – 10,3%; 3) 140-159 – 56,9%; 4) 120-139 – 26,3%; 5) 100-119 – 4,1%.

Співвідношення між респондентами, які отримали певну кількість балів з історії під час складання НМТ або ЗНО (вступного випробування) (у відсотках від чисельності опитаних в окремих ВВНЗ або ВНП ЗВО): ВА – 1) 2,2%, 2) 13,7%, 3) 56,5%, 4) 24,4%, 5) 3,2%; ХНУПС – 1) 2,1%, 2) 10,3%, 3) 58,8%, 4) 23,0%, 5) 5,8%; НАСВ – 1) 2,3%, 2) 8,1%, 3) 53,1%, 4) 31,9%, 5) 4,6%; ЖВІ – 1) 1,7%, 2) 3,6%, 3) 55,9%, 4) 32,9%, 5) 5,9%; ВІ КНУ – 1) 4,5%, 2) 13,3%, 3) 57,6%, 4) 22,6%, 5) 2,0%; ВІПІ – 1) 1,6%, 2) 8,6%, 3) 59,1%, 4) 27,7%, 5) 3,0%; ВІТВ НТУХПІ – 1) 1,0%, 2) 11,5%, 3) 45,7%, 4) 36,9%, 5) 4,9%; ВЮІ НЮУ – 1) 3,2%, 2) 20,6%, 3) 68,3%, 4) 7,9%, 5) 0%; ІВМС НУ ОМА – 1) 3,0%, 2) 11,1%, 3) 50,1%, 4) 26,0%, 5) 9,8%.

р) додатковий навчальний предмет, що був вибраний під час складання НМТ або ЗНО (вступного випробування) (у % від загальної чисельності опитаних): 1) іноземна мова – 34,3%; 2) фізика – 8,4%; 3) хімія – 0,8%; 4) біологія – 12,8%; 5) географія – 32,3%; 6) українська література – 11,4%.

с) кількість балів з навчального предмету на вибір, що отримано під час складання НМТ або ЗНО (вступного випробування) (у % від загальної чисельності опитаних): 1) 180-200 – 1,6%; 2) 160-179 – 9,5%; 3) 140-159 – 52%; 4) 120-139 – 27,6%; 5) 100-119 – 9,3%.

т) середній бал атестату про загальну середню освіту (у % від загальної чисельності опитаних): 1) 101-110 – 2,4%; 2) 111-120 – 3,8%; 3) 121-130 –

10,4%; 4) 131-140 – 20,5%; 5) 141-150 – 24,2%; 6) 151-160 – 15,8%; 7) 161-170 – 9,6%; 8) 171-180 – 7,3%; 9) 181-190 – 4,4%; 10) 191-200 – 1,6%.

у) бал з англійської мови в атестаті про загальну середню освіту (у % від загальної чисельності опитаних): 1) 2-3 – 2,6%; 2) 4-6 – 26,1%; 3) 7-9 – 51,7%; 4) 10-12 – 17,4%; 5) вивчав іншу іноземну мову – 2,2%.

За результатами складання НМТ або ЗНО (вступного випробування) знання математики у вступників до ВВНЗ, ВНП ЗВО під час складання ними НМТ або ЗНО (вступного випробування) у 2024 році був на низькому рівні. Більшість вступників показали результати зі знання української мови, які коливалися в межах середніх показників та показниках менше середнього (120-159 балів). Щодо історії України, то більшість вступників отримали середню кількість балів під час складання тесту (140-159 балів). Додатковий навчальний предмет вступниками вибирався у більшості випадків за напрямками підготовки у відповідних ВВНЗ та ВНП ЗВО.

Аналіз показників щодо середнього балу атестату про загальну середню освіту та балу з англійської мови в атестаті про загальну середню освіту вступників також свідчить про їх недостатню освітню підготовку.

*IV. Плани і побажання респондентів щодо подальшого проходження військової служби після завершення навчання у ВВНЗ та ВНП ЗВО.*

ф) силова структура, в якій бажано проходити військову службу за контрактом по завершенню навчання у ВВНЗ, ВНП ЗВО передбачалася можливість 1-2 відповідей (у % від загальної чисельності опитаних): Збройні Сили – 65,5%; Національна гвардія – 14,7%; Служба безпеки – 26,9%; Державна прикордонна служба – 9,1%; не збираюся проходити військову службу за контрактом – 1,2%; остаточно не визначився – 21,3%; у будь якої силовій структурі – 6,7%; інше – 3,5%.

Багато курсантів ще не визначилися з подальшим вибором силовій структурі, де в майбутньому вони будуть проходити військову службу на посадах офіцерського складу. Із числа інших більшість вказали, що це будуть ЗС України.

х) вид Збройних Сил (окремий род сил Збройних Сил), де бажано проходити військову службу за контрактом по завершенню навчання у ВВНЗ, ВНП ЗВО (у % від загальної чисельності опитаних): Сухопутні війська – 41,3%; Військово-Морські Сили – 8,7%; Повітряні Сили – 28,1%; Сили територіальної оборони – 4,5%; Сили спеціальних операцій – 27,3%; Медичні Сили – 3,4%; Сили підтримки – 9,2%; Сили логістики – 7,9%; остаточно не визначився – 19,2%; інше – 3,1%.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** План прийому курсантів на навчання на базі повної загальної середньої освіти для здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр” для подальшого проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу в 2024 році був виконаний не повністю. Основними причинами невиконання Плану прийому стало: загальне зниження в державі закладів повної загальної середньої освіти та самих вступників у зв’язку з їх виїздом за межі України з метою отримання освіти у навчальних

зкладах іноземних держав; низькі результати складання випускниками середніх шкіл НМТ у 2024 році, що позначилося на відборі вступників на навчання до ВВНЗ та ВВП ЗВО; збільшені потреби в підготовці військових фахівців (у порівнянні з минулими роками) визначених Генеральним штабом ЗС України без урахування обставин, в яких здійснювався відбір та прийом на навчання.

Аналіз підсумків опитування респондентів свідчить про достатньо високу мотивацію та психологічну готовність курсантів навчатися у ВВНЗ та ВВП ЗВО і подальшому проходити військову службу у силових структурах сектору оборони України. Більшість опитаних дали відповідь, що мають стійке бажання служити в ЗС України, при цьому від 10% до 30% від загальної чисельності респондентів зазначили, що це є сімейна традиція, романтика військової служби або бажання захищати Батьківщину.

При цьому, результати аналізу підсумків проведення вступу до ВВНЗ та ВВП ЗВО у 2024 році свідчать про недостатню якість підготовки абітурієнтів у системі загальної середньої освіти. Так, курсанти, які зараховані на перший курс навчання продемонстрували: недостатній рівень освітньої підготовки – 66,5% від загальної чисельності опитаних; середній рівень – 27,7% і лише 5,8% показали результати вище середнього та високого рівня. Особливо слабка математична підготовка абітурієнтів. Проблемним питанням в організації підготовки курсантів, які вступили на навчання у 2024 році, може бути вивчення англійської мови, як наслідок їх слабкої підготовки з цього навчального предмету в закладах загальної середньої освіти. На фоні таких результатів важко очікувати підвищення якості підготовки офіцерських кадрів у ВВНЗ та ВВП ЗВО, адже вона тісно пов'язана з якістю підготовки вступників у системі загальної середньої освіти.

Опрацьовані відомості щодо підсумків евристичного соціологічного опитування вступників до ВВНЗ та ВВП ЗВО під час вступної компанії у 2024 році доцільно використати при виконанні науково-дослідної роботи «Огрунтування шляхів вдосконалення порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти громадян України до вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти», шифр «Вступ», яка спланована до виконання у ВІ КНУ у 2025 році.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII (зі змінами). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

2. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>.

3. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

4. Закон України «Про охорону дитинства» (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-18#Text>.

5. Закон України «Про соціальний і правовий захист військово-службовців та членів їх сімей» (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.03.2024 № 266 «Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році» (зі змінами). URL: [https://osvita.ua/legislation/Vishya\\_osvita/9990/](https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/9990/).

7. Наказ Міністерства оборони України від 05.06.2014 № 360 «Про затвердження Інструкції про організацію та проведення військово-професійної орієнтації молоді та прийому до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-14#Text>.

8. Наказ Міністерства оборони України від 16.07.2024 № 479 «Про затвердження Інструкції про організацію та проведення військово-професійної орієнтації громадян України і прийому навчання до закладів фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та наукових установ у системі Міністерства оборони України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1285-24#Text>.

9. Наказ Міністерства оборони України від 11.05.2016 № 248 «Про затвердження Особливостей прийому на навчання до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів для підготовки військових фахівців тактичного рівня в умовах особливого періоду». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0776-16#Text>.

10. Наказ Міністерства оборони України від 16.05.2024 № 87ДСК «Про організацію прийому в 2024 році слухачів, курсантів на навчання до вищих військових навчальних закладів, закладів фахової передвищої військової освіти для підготовки військових фахівців з вищою та фаховою передвищою освітою та ліцеїстів на навчання до військових ліцеїв» (зі змінами).

11. Наказ Міністерства оборони України та Міністерства освіти і науки України від 04.06.2024 № 102ДСК/1ДСК «Про організацію прийому в 2024 році слухачів, курсантів на навчання до військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти для підготовки військових фахівців з вищою та фаховою передвищою освітою» (зі змінами).

12. Указ Президента України від 21.02.2002 № 157 «Про додаткові заходи щодо посилення турботи про захисників Вітчизни, їх правового і соціального захисту, поліпшення військово-патріотичного виховання молоді». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157/-2002#Text>.

## REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01.07.2014 p № 1556-VII (iz zminamy). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

2. Zakon Ukrainy «Pro status i sotsial'nyy zakhyst hromadyan, yaki postrazhdaly vnaslidok Chornobyl's'koyi katastrofy» (iz zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>.

3. Zakon Ukrainy «Pro status veteraniv viyny, harantiyi yikh sotsial'noho zakhystu» (iz zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

4. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu dytynstva» (iz zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-18#Text>.

5. Zakon Ukrainy «Pro sotsial'nyy i pravovyy zakhyst viys'kovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simey» (iz zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

6. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 06.03.2024 № 266 «Pro zatverdzhennya Poryadku pryomu na navchannya dlya zdobuttya vyshchoyi osvity v 2024 rotsi» (zi zminamy). URL: [https://osvita.ua/legislation/Vishya\\_osvita/9990/](https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/9990/).

7. Nakaz Ministerstva oborony Ukrayiny vid 05.06.2014 № 360 «Pro zatverdzhennya Instruktiiyi pro orhanizatsiyu ta provedennya viys'kovo-profesiynoyi oriyentatsiyi molodi ta pryomu do vyshchikh viys'kovykh navchal'nykh zakladiv ta viys'kovykh navchal'nykh

pidrozdiliv zakladiv vyshchoyi osvity». (zi zminamy).

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-14#Text>.

8. Nakaz Ministerstva obrony Ukrainy vid 16.07.2024 № 479 «Pro zatverdzhennya Instruktsiyi pro orhanizatsiyu ta provedennya viys'kovo-profesiynoyi oriyentatsiyi hromadyan Ukrainy i pryomu navchannya do zakladiv fakhovoyi peredvyshchoyi viys'kovoyi osvity, vyshchykh viys'kovykh navchal'nykh zakladiv, viys'kovykh navchal'nykh pidrozdiliv zakladiv vyshchoyi osvity ta naukovykh ustanov u systemi Ministerstva obrony Ukrainy».

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/-show/z1285-24#Text>.

9. Nakaz Ministerstva obrony Ukrainy vid 11.05.2016 № 248 «Pro zatverdzhennya Osoblyvostey pryomu na navchannya do vyshchykh viys'kovykh navchal'nykh zakladiv ta viys'kovykh navchal'nykh pidrozdiliv vyshchykh navchal'nykh zakladiv dlya pidhotovky viys'kovykh fakhivtsiv taktychnoho rivnya v umovakh osoblyvoho periodu».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0776-16#Text>.

10. Nakaz Ministerstva obrony Ukrainy vid 16.05.2024 № 87 DSK «Pro orhanizatsiyu pryomu v 2024 rotsi slukhachiv, kursantiv na navchannya do vyshchykh viys'kovykh navchal'nykh zakladiv, zakladiv fakhovoyi peredvyshchoyi viys'kovoyi osvity dlya pidhotovky viys'kovykh fakhivtsiv z vyshchoyu ta fakhovoyu peredvyshchoyu osvitoyu ta litseyistiv na navchannya do viys'kovykh litseyiv» (zi zminamy).

11. Nakaz Ministerstva obrony Ukrainy ta Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 04.06.2024 № 102 DSK/1 DSK «Pro orhanizatsiyu pryomu v 2024 rotsi slukhachiv, kursantiv na navchannya do viys'kovykh navchal'nykh pidrozdiliv zakladiv vyshchoyi osvity dlya pidhotovky viys'kovykh fakhivtsiv z vyshchoyu ta fakhovoyu peredvyshchoyu osvitoyu» (zi zminamy).

12. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 21.02.2002 № 157 «Pro dodatkovy zakhody shchodo posylennya turboty pro zakhysnykiv Vitchyzny, yikh pravovoho i sotsial'noho zakhystu, polipshennya viys'kovo-patriotchnoho vykhovannya molodi». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157/-2002#Text>.

## SUMMARY

**Yurii Chernykh,**

PhD (Technical Sciences), Associate Professor,  
Military institute of Taras Shevchenko  
National University of Kyiv

**Mykola Kubiavka,**

PhD (Technical Sciences),  
Military Institute of Taras Shevchenko  
National University of Kyiv

**Kyrylo Pyrogov,**

Military institute of Taras Shevchenko  
National University of Kyiv

### **Admission Company to the Higher Military Educational Institutions and Military Educational Units of Higher Education Institutions in 2024: Results of the Heuristic Sociological Survey of Applicants**

*Introduction.* The article is devoted to the study of the problematic issues of the organization of the entrance company to higher military educational institutions and military educational units of higher education institutions in 2024, in particular, the analysis of their staffing by cadets (students) of the first year. In order to determine the motivational readiness of candidates to study for service in the Armed Forces of Ukraine, as well as to study the level of educational preparation of entrants to study among entrants in 2024, an empirical sociological study was organized.

**Purpose.** *The purpose of the article is to analyze certain aspects of the admission company to higher military educational institutions and military educational units of higher education institutions in 2024 based on the results of a heuristic sociological survey of respondents.*

**Methods.** *Heuristic sociological survey - conducting a survey among cadets (students) of the first year of recruitment of 2024, which allowed to collect primary data, and analytical methods - systematic approach, systematic analysis, induction and deduction, comparison*

**Results.** *The analysis of the survey results indicates a high level of motivation and psychological readiness among cadets to study and perform military service within Ukraine's defense sector. Most respondents expressed a strong desire to serve in the Armed Forces of Ukraine. However, an analysis of the admission results for 2024 highlights significant shortcomings in the quality of applicants' training within the general secondary education system. In particular, mathematical preparation among applicants was found to be notably weak. Another pressing challenge in cadet training is the study of English, as many applicants exhibit insufficient proficiency in this subject due to inadequate instruction in general secondary education institutions.*

**Conclusion.** *Against this background, it is difficult to anticipate an improvement in the quality of officer personnel training, as it is directly linked to the quality of preparation provided by the general secondary education system.*

**Keywords:** *military education; entry company, 2024; sociological survey.*



УДК 355(477):002.1

Надія Шабатіна,

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-5066-9517>

DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/185-195

## ПІДГОТОВКА ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

*У статті на основі аналізу зарубіжного досвіду висвітлено питання підготовки публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони держави відповідно до сучасних потреб сил безпеки і оборони з урахуванням основних тенденцій розвитку системи військової освіти в Україні, змін основних пріоритетів підготовки фахівців для сил безпеки і оборони в умовах сучасного безпекового середовища, яке характеризується високою динамікою імовірності розвитку криз та тривалим збройним протистоянням зовнішній агресії.*

***Ключові слова:** військова освіта; національна безпека; оборона; підготовка; публічні службовці; сили безпеки і оборони.*

**Постановка проблеми.** Повномасштабне військове вторгнення РФ на територію України підкреслило необхідність досягнення у максимально стислі строки високого ступеня готовності Збройних Сил України та населення до ведення активних бойових дій. Наразі виникла нагальна потреба поступового переходу до засад професійної армії, невідкладного її забезпечення боєздатними, висококваліфікованими, вмотивованими кадрами, спроможними ефективно виконувати завдання із захисту країни. Водночас, складний процес протистояння агресії та відстоювання територіальної цілісності і незалежності держави потребує зусиль не тільки Збройних Сил України, але й всіх фахівців, які задіяні у виконанні оборонних завдань. Це підкреслює необхідність активізації процесу всіх категорій громадян до оборони, у тому числі й підготовки публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони держави з метою набуття необхідних знань та навичок практичної діяльності, які потрібні для забезпечення ефективності процесу створення і набуття спроможностей Збройних Сил України для ефективного виконання поставлених завдань під час дії воєнного стану.

Як правило, підготовку публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони розглядають як певну сукупність заходів, що здійснюються на всіх рівнях публічного управління та спрямовані на підготовку публічних службовців до виконання обов'язків, пов'язаних із забезпеченням обороноздатності держави. Проте, враховуючи значну кількість сфер, в яких реалізуються функції публічного управління, пов'язані із забезпеченням обороноздатності держави та національної безпеки в цілому, існує необхідність конкретизації напрямів підготовки публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання підготовки у сфері національної безпеки і оборони держави висвітлювались у працях таких

вітчизняних науковців, як Д. Вітер [1; 2; 9; 15], О. Заболотний [3], А. Зельницький [3], М. Кас'яненко [9], М. Коваль [4], В. Мірненко [6; 9], О. Мітягін [5], В. Оліферук [2; 9], І. Руснак [9], В. Телелим [8], О. Цевельов [10]. Загальні питання формування та впровадження у практику сучасного підходу до розвитку військової освіти та підготовки, у тому числі за стандартами країн-членів НАТО, висвітлено у роботах [4; 8]. Водночас, питання підготовки публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони залишається малодослідженим.

**Метою статті** є висвітлення зарубіжного досвіду підготовки публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони держави та визначення шляхів його адаптації і впровадження в Україні.

**Методами дослідження** є метод аналізу, метод спостереження та вивчення документів, метод порівняння, метод моделювання, логічні методи.

**Виклад основного матеріалу.** Забезпечення боєздатності Збройних Сил України, як однієї з основних умов забезпечення національної безпеки держави, спрямовується на набуття та розвиток спроможностей, серед яких одним з визначальних є не тільки рівень підготовки особового складу Збройних Сил України, але й рівень підготовки, загальної освіченості різних категорій громадян з питань безпеки і оборони держави.

Відтворення, розвиток та ефективне використання наявного людського капіталу для створення потенціалу запобігання або отримання успіху у збройному конфлікті набуває значення одного з найважливіших завдань, яке постає перед системою організації та управління у сфері забезпечення національної безпеки та оборони, що потребує від органів державної влади чіткого структурування процесу організації до оборонної діяльності не тільки з огляду на її військовий, але й невійськовий характер. З урахуванням формату існуючої системи публічного управління у сфері національної безпеки та викликів правового режиму воєнного стану та формування її нової моделі [14], аргументом для обґрунтування наведеного вище положення є певне розмежування повноважень Міністерства оборони України та інших органів виконавчої влади, які беруть участь у створенні, розвитку та забезпечення набуття спроможностей Збройних Сил України, тобто до підготовці військового потенціалу держави в цілому. Зрозуміло, що військова складова цього процесу контролюється та належить до сфери відповідальності Міністерства оборони України, але невійськова складова процесу підготовки та забезпечення обороноздатності держави належить до сфери відповідальності та діяльності інших органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування.

У цьому контексті підготовку публічних службовців варто розглядати як невід'ємний та важливий елемент системи підготовки у сфері забезпечення національної безпеки і оборони держави. Цей елемент забезпечує ефективне виконання завдань у сфері оборони у межах єдиного комплексу підготовки держави до оборони особами, які реалізують відповідні функції різних напрямів процесу забезпечення обороноздатності в цілому. Складність координації

діяльності посадових осіб у межах різних напрямів підготовки держави до оборони передбачає високий рівень їх обізнаності та практичних навичок з реагування на розвиток кризових ситуацій, виникнення потенційних загроз національної безпеці держави, а також узгодженості дій під час війни. У цьому контексті варто взяти до уваги, що публічне управління у сфері національної безпеки – це діяльність уповноважених суб'єктів публічної влади, зміст якої виявляється у погодженій організації суспільних відносин, які складаються під час забезпечення безпеки національної самоідентифікації в межах встановленого суверенітету і територіальної цілісності держави, існуючого демократичного конституційного ладу та врахування національних інтересів України шляхом застосування конкретно визначених способів, методів, форм за галузевим принципом [14]. При цьому публічне управління у сфері національної безпеки має керуватися: загальними принципами публічного управління – верховенство права та ефективне врядування; міжнародні стандарти у сфері національної безпеки – дотримання гендерної рівності, відкритість інформації про стан національної безпеки, здійснення демократичного контролю над державними інституціями, секторизація сфери національної безпеки, поєднання глобалізаційних тенденцій у сфері національної безпеки з національними інтересами [14, с. 74]. Відтак, з точки зору сутності підготовки публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони важливо підкреслити, що така підготовки, безумовно відповідаючи актуальним оборонним потребам держави, розкривається у створенні та розвитку відповідного потенціалу в частині підготовки невійськових формувань. Йдеться про те, що підготовка публічних службовців здійснюється для забезпечення ефективної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування на які покладено виконання завдань щодо підтримки військових формувань, що є основою усунення наявних або потенційних загроз національній безпеці держави – в якості стримуючого фактору, або безпосередньою участю у бойових діях під виникнення та розвитку збройного конфлікту. Відповідно, від рівня підготовки публічних службовців (рівня освіченості, розвитку практичних навичок та оборонної свідомості) значною мірою залежить ефективність застосування підрозділів Збройних Сил України в умовах криз. Саме за таким підходом розвиваються загальні принципи підготовки публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони у зарубіжних країнах. Так, за досвідом країн-членів ЄС навчання та підготовка публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони включає декілька основних (базових) етапів [13]:

- підготовка керівного складу до виконання завдань загального оборонного значення (включаючи тих, хто бере участь у виконанні цих завдань);

- розвиток міжвідомчої координації та взаємодії, тобто розвиток навичок співпраці між органами та організаційними підрозділами, залученими до оборонної діяльності, з відповідними командуваннями та організаційними підрозділами збройних сил;

- підготовка елементів системи оборони держави до дій в умовах підвищеної боєготовності до оборони та в умовах воєнного часу;
- формування оборонної свідомості посадових осіб, які навчаються.

За наведеним підходом навчаються керівники управлінь і підрозділів органів державної влади, керівники підпорядкованих і підпорядкованих організаційних підрозділів, а також працівники цих підрозділів, які займають посади, пов'язані з обороною, чи відповідають за виконання завдань оборони. Важливим моментом такої підготовки є те, що її проходять також і суб'єкти підприємницької діяльності, які виконують або беруть участь у виконанні завдань оборони, а також особи, що знаходяться у резерві (військовому та кадровому) [13]. Тобто, до процесу підготовки у сфері національної безпеки і оборони держави включаються всі суб'єкти, що належать або, під час реалізації мобілізаційних заходів, належатимуть до системи забезпечення обороноздатності держави. Це визначає основні завдання підготовки з питань оборони держави: оволодіння навичками, необхідними для виконання завдань оборони та підвищення кваліфікації при виконанні цих завдань, навчання правилам і порядку управління під час виконання завдань оборони в умовах підвищеної боєготовності та воєнного часу, визначених нормативно-правовими актами та документами оборонного планування.

Віднесення конкретних категорій публічних службовців або осіб, що беруть безпосередню участь в реалізації завдань з оборони держави, закріплюється у країнах-членах ЄС відповідними нормативними актами. До таких категорій відносять [11; 12]:

- керівний персонал публічного управління (включаючи міністрів, державних секретарів, заступників державних секретарів і генеральних директорів міністерств, осіб, які виконують функції центральних органів державної влади та їхніх заступників, керівників центральних апаратів та їхніх заступників, керівників інших державних організацій, які виконують завдання оборони, та їхніх заступників, губернаторів та їхні заступників, очільників районних державних адміністрацій, міських голів та їхніх заступників, директорів департаментів відомств та їхніх заступників тощо);
- керівників установ та організацій, підпорядкованих і підконтрольних міністрам, державним секретарям, заступникам державних секретарів, осіб, які виконують функції центрального органу державного управління, керівників інших державних установ та організацій, їх підрозділів, які виконують завдання оборони, губернаторів провінцій, міських голів тощо;
- міських голів та службовців підрозділів міських державних адміністрацій, які займають посади, пов'язані з обороною, або відповідають за виконання завдань оборони;
- підприємців, які виконують оборонні завдання, та призначених ними працівників;
- особи, відповідальні за оборонну діяльність у певному органі, осередку чи організаційному підрозділі (особи, що входять до складу оперативних груп);

– особи, зараховані до резерву збройних сил або кадрового резерву органів державної влади.

Законодавство країн-членів ЄС чітко закріплює безумовний обов'язок публічних службовців проходити навчання та підготовку з питань національної безпеки і оборони держави. Водночас, до осіб, які можуть проходити таку підготовку та навчання за бажанням, належать члени парламенту та сенатори (за згодою), а також інші особи, не включені до списку обов'язкової участі (за направленням до органу, який виконує функції координатора підготовки з питань оборони країни, органами державної влади, профспілками, органами професійного самоврядування, організаціями бізнесу та роботодавців, громадськими організаціями тощо). Ці категорії можуть брати участь у підготовці у сфері національної безпеки і оборони держави, яка проводиться, наприклад, за досвідом Польщі, у формі Вищих курсів національної оборони [13].

Наведений підхід до підготовки різних категорій публічних службовців, а також осіб, що беруть безпосередню участь у виконанні оборонних завдань, обумовлює відповідну структуру та функціональну спрямованість системи навчання та підготовки у сфері національної безпеки і оборони держави. В узагальненому вигляді структурно-функціональна модель системи підготовки публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони держави в країнах-членах ЄС складається з наступних (процесно-орієнтованих) елементів, які ієрархічно розподілені за певними рівнями і регулятивними критеріями цілераціональності [11]:

- розміщення системи (підсистеми) у структурі системи оборони держави;
- призначення системи (підсистеми) для виконання операційно-допоміжних завдань;
- діапазон управління, за принципом одноосібності;
- визначення кількості суб'єктів, що входять до розробленої системи (підсистеми), та встановлення зв'язків між ними, визначення можливого інформаційного потоку;
- облік потенціалу оперативної діяльності суб'єктів, що входять до системи (підсистеми);
- визначення ступеня формалізації системи (підсистеми) та її ефективності.

Варто зауважити, що якщо структурні особливості системи визначаються загальноприйнятими параметрами організаційного планування, з урахуванням впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, то функціональність системи підготовки та навчання публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони держави має орієнтуватись та обов'язково урахувувати потреби у відповідній підготовці населення, у тому числі під час криз (різної природи) в умовах мирного часу та в умовах війни, зокрема підготовці до збройної оборони і захисту (самооборони та самозахисту). Це потребує обов'язкового включення до структурно-функціональної моделі системи підготовки у сфері національної безпеки і оборони елементів, які належать до виконання оборонних завдань на місцевому рівні, що має на меті

забезпечення ефективної взаємодії та координації державних районних, міських адміністрацій з органами державної влади у межах повноважень та функцій, покладених на них під час виконання оборонних завдань, а також з урахуванням особливостей регіональної інфраструктури, що визначає роль і місце конкретних органів влади в національній системі цивільного захисту й має орієнтуватись на забезпечення координації проведення заходів з усунення наслідків надзвичайних ситуацій силами і засобами сил складових сектору безпеки та оборони держави. Метою такої підготовки публічних службовців та інших осіб, задіяних у виконанні визначених завдань, є забезпечення ефективності реалізації на всіх рівнях управління конкретних планів і програм, що розробляються на випадок виникнення кризових ситуацій.

Одним з головних питань організації та проведення навчання і підготовки публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони держави є інституційне забезпечення. На теперішній час, згідно вітчизняним нормативно-правових актам, така підготовка покладена на Національний університет оборони України [7]. Водночас, як свідчить досвід країн-членів ЄС, підготовка у сфері національної безпеки і оборони держави, як правило, не передбачає підготовку студентів та слухачів у вищих навчальних закладах, Певним виключенням є тільки загальновійськова підготовка, яка не може розглядатись достатньою з точки зору забезпечення ефективності реалізації оборонних завдань органами державної влади, органами місцевого самоврядування, установами та організаціями державної та недержавної форми власності. Так, зараз складовими системи військової підготовки громадян України залишаються [3]:

1. Органи, що відповідають за організацію та реалізацію військової підготовки (МО України та інші зацікавлені органи центральної, територіальної та місцевої влади).

2. Заклади освіти та підготовки громадян України в системі військової підготовки (ВВНЗ, ВНП ЗВО, навчальні частини (центри) ЗС України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронні органи спеціального призначення та Державна спеціальна служба транспорту, заклади освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, а також заклади вищої освіти всіх форм власності та відповідні громадські організації і об'єднання).

3. Категорії громадян України та види військової підготовки, які вони проходять:

– учні (студенти) закладів середньої, професійної (професійно-технічної), вищої освіти I та II рівня акредитації – початкова загальновійськова підготовка на третьому рівні повної загальної середньої освіти;

– студенти закладів вищої освіти та курсанти ВВНЗ та ВНП ЗВО – базова загальновійськова підготовка на військовій кафедрі (ВОС 100), а також – підготовка офіцерів запасу з відповідної ВОС на військовій кафедрі;

– курсанти військових коледжів сержантського складу – підготовка військових фахівців сержантського складу для проходження військової служби

у ЗСУ та інших військових формуваннях у відповідних коледжах та Центрах підготовки;

– військовослужбовці рядового складу контрактної служби – базова загальновійськова та фахова підготовка (БЗВП та ФП);

– особи, які не проходили військової служби (18 – 25 років) – базова військова служба (БЗВП та ФП).

Водночас, за досвідом Польщі [13], в якій у 1995 р. Міністерство національної оборони започаткувало вивчення національної безпеки у Варшавському університеті, а навчальна програма включала такі сфери, як міжнародна безпека; оборонна система та оборонна політика Польщі; інтеграція Польщі до структур НАТО, завдання загальної оборони та економічної оборони, такий підхід має бути врахований у формуванні та розвитку вітчизняної системи підготовки у сфері національної безпеки і оборони держави. Актуальність такого підходу підкреслюється тим, що про його результативність та ефективність свідчить досвід країн-членів ЄС. Так, у Польщі на даний момент існує близько десятка університетів (Національна школа державного управління імені Леха Качинського, Педагогічні університети Кракова та Бидгоща, Університет природничих і гуманітарних наук Седльця, Гуманітарна академія Пултуска; національна безпека і оборона також включена до навчальних програм медичних і морських університетів), які навчають студентів з питань безпеки і які є джерелом підготовленого персоналу для управління реалізацією широкого спектру визначених оборонних завдань [13]. Хоча безумовно, визначну роль у навчанні та підготовці має відігравати, як і в країнах-членах ЄС, провідний вищий навчальний заклад у сфері оборони – Національний університет оборони України, в якому вже сформована система підготовки та підвищення кваліфікації, у тому числі для публічних службовців (наприклад, Вищі академічні курси, система L-курсів тощо). Так, на курсах лідерства у Національному університеті оборони України вже передбачено підготовку публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони держави (L5 – Курс стратегічного управління вищого рівня та державної політики).

Проте, варто звернути увагу на відмінність основних теоретичних і практичних завдань дидактичного процесу у вітчизняній та зарубіжній системах підготовки на таких курсах. Головну увагу європейські системи фокусують на виконання таких завдань [11]:

– вивчення фактів, явищ і понять у сфері державної безпеки та оборони, дослідження питань стратегії національної безпеки, вивчення законів і динаміки, що регулюють захист як держави, так і її громадян;

– покращення та полегшення роботи в рамках завдань і процедур щодо готовності оборони держави та мобілізаційної підготовки, реагування на потреби збройних сил держави та виконання завдань цивільної оборони;

– розвиток навичок і звичок, бажаних у сфері безпеки та захисту управлінського персоналу публічного управління, а також розвиток здатності використовувати набуті знання та кваліфікацію на практиці;

– розвиток навичок співпраці та взаємодії між органами та організаційними підрозділами центральних та місцевих органів державної влади (адміністраціями) зі штабами та організаційними підрозділами збройних сил у плануванні та управлінні кризовими ситуаціями, спричиненими загрозами в мирний або воєнний час;

– формування звичок інстинктивних дій у цивільному захисті у разі виникнення надзвичайної загрози;

– підготовка керівного складу публічного управління до виконання завдань оборони в мирний час, в умовах підвищеної готовності до оборони та у воєнний час;

– удосконалення знань і навичок осіб, відповідальних за виконання оборонних завдань, виходячи з оперативних планів та вивчення процедур управління та систем виконання завдань на всіх рівнях забезпечення обороноздатності та готовності держави до захисту (на центральному та місцевому рівнях).

Фактично, сучасний підхід до оборони держави не може ігнорувати важливого питання підготовки не тільки збройних сил, сил безпеки і оборони в цілому до ведення збройної боротьби, участі в усуненні наслідків криз різноманітного походження в мирний або воєнний час, але має охоплює усі сфери державного і суспільного життя, що актуалізує питання підготовки до оборони всіх верств населення. Одним з важливіших питань у цьому аспекті є підготовка публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони держави, яка має здійснюватися в єдиній системі військової освіти та підготовки, з метою забезпечення ефективної оборони держави.

#### **Висновки та перспективи подальших досліджень.**

Зарубіжний досвід підготовки публічних службовців у сфері національної безпеки та оборони свідчить про необхідність формування навичок, необхідних для виконання завдань оборони, а також вивчення правил і порядку управління у сфері оборони у воєнний час.

Підготовка публічних службовців у сфері національної безпеки та оборони передбачає включення до структурно-функціональної моделі системи підготовки у сфері національної безпеки і оборони елементів, які належать до виконання оборонних завдань на місцевому рівні, що має на меті забезпечення ефективної взаємодії та координації державних районних, міських адміністрацій з органами державної влади у межах повноважень та функцій, покладених на них під час виконання оборонних завдань, а також з урахуванням особливостей регіональної інфраструктури, що визначає роль і місце конкретних органів влади в національній системі цивільного захисту й має орієнтуватись на забезпечення координації проведення заходів з усунення наслідків надзвичайних ситуацій силами і засобами сил складових сектору безпеки та оборони держави.

Навчання публічних службовців у сфері національної безпеки і оборони держави має здійснюватися у формі теоретичних і практичних занять і вправ, включаючи тренінги та імітаційні ігри різного рівня і масштабу, складності



завдань, що мають бути виконані, у середовищі, наближеному до реальної кризової ситуації в умовах потенційних або актуальних загроз безпеці держави.

У свою чергу, підготовка публічних службовців має проводитись з використанням елементів державної інфраструктури, запланованої для використання в умовах настання кризових ситуацій, із залученням штатних або спеціальних функціональних груп, призначених для виконання завдань оборони. Останнє питання потребує окремих досліджень з урахуванням наявного в Україні досвіду функціонування військово-цивільних адміністрацій в умовах ведення активних бойових дій.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Д. Вітер Принципи та підходи до стандартизації військової освіти в Україні / Військова освіта. – 2020. – № 2(42). – С. 83-94.
2. Д. Вітер, В. Оліферук Концепція розвитку системи військової освіти України / Військова освіта. – 2021. – № 2(44). – С. 29-42.
3. А. Зельницький, О. Заболотний, Н. Шабатіна, С. Вавілов Теоретичні аспекти моделювання системи військової підготовки громадян України / Військова освіта. – 2024. – № 1 (49). – С. 41-61.
4. Інноваційний підхід до управління розвитком системи професійної військової освіти: проблеми та перспективи: монографія / За заг. ред. Д. Вітера та М. Коваля; [Кол. авт.]. – К. : НУОУ, 2023. – 148 с.
5. О. Мітягін, Д. Вітер Професіоналізація військової освіти в Україні: головні напрямки, зміст та перспективи / Військова освіта. – 2020. – № 1(41). – С. 81-90.
6. В. Мірненко, Д. Вітер, В. Оліферук Трансформація системи військової освіти: основні тенденції та перспективи / Військова освіта. – 2023. – № 2 (48). – С. 9-17.
7. Постанова КМУ “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410” від 30 грудня 2022 р. № 1490. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-%D0%BF#Text>.
8. Професійна військова освіта в Україні у сучасному безпековому середовищі: монографія / За ред. Д. Вітера та В. Телелима; [Кол. авт.]. – К. : НУОУ, 2021, 286 с.
9. І. Руснак, В. Мірненко, М. Кас’яненко, В. Оліферук, Д. Вітер Інноваційна військова освіта: стан та перспективи розвитку / Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку, Сер. “Економіка та менеджмент”. – 2022. – № 28. – С. 238-250.
10. О. Цевельов, Д. Вітер Питання професійної підготовки підрозділів територіальної оборони України / Військова освіта. – 2023. – № 1 (47). – С. 309-319.
11. European Parliament (2023). Common security and defense policy. The Official web-site. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/159/common-security-and-defence-policy>.
12. Central for Integrity in the Defence Sector. (2021). Mechanisms for Good Governance in the Defense and Related Security Sector. Retrieved from <https://www.cids.no>.
13. Grenda B., Soboń A. National defence training of public administration personnel in Poland / Security and Defence Quarterly. – 2018. – 21(4). – P. 89-107.
14. Kivalov, S. (2023). Public administration in the field of national security: Updating content during martial law. / Amazonia Investiga. – 2023. –12(65). – P. 68-76.
15. D. Viter, O. Rudenko National safety and the strategy of the professional military education development in Ukraine: analytical point of view to innovative tendencies / SocioWorld: Social Research & Behavioral Sciences. – 2023. – Vol. 11, Iss. 1. – P. 4-12.

## REFERENCES

1. D. Viter Pryntsypy ta pidkhody do standartyzatsii viiskovoi osvity v Ukraini / Viiskova osvita. – 2020. – № 2(42). – S. 83-94.
2. D. Viter, V. Oliferuk Kontseptsiia rozvytku systemy viiskovoi osvity Ukrainy / Viiskova osvita. – 2021. – № 2(44). – S. 29-42.
3. A. Zelnytskyi, O. Zabolotnyi, N. Shabatina, S. Vavilov Teoretychni aspekty modeliuвання systemy viiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy / Viiskova osvita. – 2024. – № 1 (49). – S. 41-61.
4. Innovatsiyni pidkhid do upravlinnia rozvytkom systemy profesiinoi viiskovoi osvity: problemy ta perspektyvy: monohrafiia / Za zah. red. D. Vitera ta M. Kovalia; [Kol. avt.]. – K.: NUOU, 2023. – 148 s.
5. O. Mitiahin, D. Vtier Profesionalizatsiia viiskovoi osvity v Ukraini: holovni napriamky, zmist ta perspektyvy / Viiskova osvita. – 2020. – № 1(41). – S. 81-90.
6. V. Mirnenko, D. Viter, V. Oliferuk Transformatsiia systemy viiskovoi osvity: osnovni tendentsii ta perspektyvy / Viiskova osvita. – 2023. – № 2 (48). – S. 9-17.
7. Postanova KМУ “Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 hrudnia 1997 r. № 1410” vid 30 hrudnia 2022 r. № 1490. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-%D0%BF#Text>.
8. Profesiina viiskova osvita v Ukraini u suchasnomu bezpekovomu seredovyshchi: monohrafiia / Za red. D. Vitera ta V. Telelyma; [Kol. avt.]. – K.: NUOU, 2021, 286 s.
9. I. Rusnak, V. Mirnenko, M. Kasianenko, V. Oliferuk, D. Viter Innovatsiina viiskova osvita: stan ta perspektyvy rozvytku / Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku, Ser. “Ekonomika ta menedzhment”. – 2022. – № 28. – S. 238-250.
10. O. Tsevelov, D. Viter Pytannia profesiinoi pidhotovky pidrozdiliv terytorialnoi oborony Ukrainy / Viiskova osvita. – 2023. – № 1 (47). – S. 309-319.
11. European Parliament (2023). Common security and defense policy. The Official web-site. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/159/common-security-and-defence-policy>.
12. Central for Integrity in the Defence Sector. (2021). Mechanisms for Good Governance in the Defense and Related Security Sector. Retrieved from <https://www.cids.no>.
13. B. Grenda, A. Soboń National defence training of public administration personnel in Poland / Security and Defence Quarterly. – 2018. – 21(4). – P. 89-107.
14. S. Kivalov Public administration in the field of national security: Updating content during martial law. Amazonia Investiga. – 2023. – 12(65). – P. 68-76.
15. D. Viter, O. Rudenko National safety and the strategy of the professional military education development in Ukraine: analytical point of view to innovative tendencies / SocioWorld: Social Research & Behavioral Sciences. – 2023. – Vol. 11, Iss. 1. – P. 4-12.

## SUMMARY

Nadiya Shabatina,

National Defense University of Ukraine, Kyiv

**Public Servants Training in the Sphere of National Safety and Defence: Foreign Experience**

*Introduction.* Based on an analysis of foreign experience, this article addresses the issue of training public servants in the field of national security and state defense to meet the modern needs of the security and defense forces. The discussion takes into account the key trends in the development of Ukraine's military education system and the changing priorities in training specialists for the security and defense sector. These changes are driven by the dynamics of the

*modern security environment, which is characterized by a high likelihood of crises and prolonged armed resistance to external aggression.*

**Purpose.** *To highlight the foreign experience of training public servants in the field of national security and defense of the state and to determine the way of its adaptation and implementation in Ukraine.*

**Methods.** *Analysis, observation and study of documents, comparison, modeling, logical methods.*

**Results.** *The modern approach to state defense must address not only the preparation of the armed forces and the security and defense forces as a whole for armed conflict and crisis response, whether in peacetime or wartime, but also extend to all spheres of state and societal life. This highlights the urgent need to prepare all segments of the population for national defense. A key aspect of this comprehensive approach is the training of public servants in the field of national security and state defense. Such training should be conducted within a unified system of military education and training to ensure the effective and coordinated defense of the state.*

**Originality.** *There is a pressing need to enhance the defense preparedness of all categories of citizens, including the training of public servants in the field of national security and state defense. Such training aims to equip them with the necessary knowledge and practical skills required to ensure the effective development and acquisition of capabilities within the Armed Forces for the successful execution of tasks during martial law. Given the wide range of public administration functions related to strengthening the state's defense capabilities and national security, it is essential to specify key areas for the training of public servants in this field.*

**Conclusion.** *The training of public servants in the field of national security and defence of the state should be carried out in the form of theoretical and practical classes and exercises, including training and simulation games of various levels and scales, the complexity of the tasks to be performed, in an environment close to a real crisis situation in conditions of potential or current threats to state security, or wartime conditions. The training of public servants should be carried out using elements of the state infrastructure planned for use in the event of an external security threat, including wartime, as well as with the involvement of full-time or special functional groups assigned to perform defense tasks.*

**Keywords:** *military education; national security; safety; training; public servants; safety and defense forces.*

УДК 355.23:[37.018.8(100)]

Світлана Шумовецька,  
доктор педагогічних наук, доцент  
Національна академія Державної прикордонної  
служби ім. Б. Хмельницького, м. Хмельницький  
<https://orcid.org/0000-0001-5419-1576>  
DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/196-206

## ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ЧИТАННЯ У ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ ЗА КОРДОНОМ

*У статті висвітлено практику професійного читання у системі військової освіти за кордоном. Детально охарактеризовано спеціальні програми професійного читання для різних категорій персоналу, що покликані покращити розуміння майбутніми офіцерами військової професії, характеру війни, а також розвинути навички прийняття рішень і критичного мислення.*

**Ключові слова:** професійне читання; списки професійного читання; професійна підготовка; книги; воєнна історія; освіта.

**Постановка проблеми.** Сьогодні військова складова професійної підготовки майбутніх офіцерів має передбачати всебічне навчання, розширення інтелектуального набору навичок щодо управління і планування. Навчання важливо організовувати у такий спосіб, щоб забезпечити інтелектуальну перевагу над противником щодо стратегічного планування та в різних оперативно-тактичних ситуаціях. Для цього вища військова освіта постійно має відповідати на виклики часу, оновлюватися змістовно та організаційно. Вона має використовувати як традиційні, вже перевірені методи і форми навчання, так і нестандартні й неформальні, головною відмінністю яких має бути висока інформативність та ефективність.

Цим завданням сьогодні якнайповніше відповідає практика професійного читання, поширена у військових навчальних закладах за кордоном. Там її використовують як дієвий інструмент професійного розвитку і підготовки майбутніх офіцерів до складних умов повсякденної та бойової діяльності. Ознайомлення з цим зарубіжним досвідом допоможе запозичити найбільш ефективні практики формування і розвитку офіцера, здатного до воєнної аналітики та вирішення завдань на вищих рівнях когнітивної складності.

**Метою статті** є висвітлення зарубіжної практики професійного читання у військовій освіті та окреслення можливостей її використання в системі професійної підготовки майбутніх офіцерів в Україні.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Читання та книгу сьогодні досліджують філософи, літературознавці, лінгвісти, історики, соціологи, фахівці бібліотечної справи. Н. Грабар [4], М. Зубрицька [6], В. Маркова [8] вивчають роль книги як засобу комунікації та як соцікультурний феномен. У педагогіці (Л. Баліка, Г. Шелюк [1], Н. Шарошкіна, Н. Білик [13]) читання розглядають у контексті соціалізації дитини. Книгу педагоги вважають також основою освіти дорослих. Щодо військових цю тему досліджують насамперед в історичному аспекті. Зокрема С. Павленко [9], В. Сєдих, М. Войнова [11],

В. Соколов [12] визначили роль читання у житті військової старшини Гетьманщини, охарактеризували її релігійні та світські книжкові зібрання. М. Палієнко й І. Срібняк дослідили книжковий рух і тематику читання у таборі полонених українців у Австро-Угорщині у 1915–1918 рр. [10]. Проте на сьогодні в Україні не досліджено потенціалу професійного читання у системі військової освіти, не узагальнено досвіду провідних закордонних військових навчальних закладів щодо професійного читання та його використання для доповнення формальної професійної освіти, урізноманітнення практик і підходів, що дозволяють зробити навчання цікавим і захопливим.

**Виклад основного матеріалу.** У світовій освітній практиці підготовки військових пріоритетним є підхід, що акцентує увагу на їх інтелектуальному розвитку, швидкості та масштабності мислення. Провідні військові навчальні заклади розглядають практику професійного читання як один з найкращих шляхів професійного та особистісного розвитку. Керівництво зарубіжних військових навчальних закладів підтримує навчальну філософію з розвитку, вважаючи, що саме так, через увагу до інтелектуального потенціалу майбутніх офіцерів, можна підготувати їх до непередбачуваних та невизначених ситуацій під час воєнних дій.

Зокрема в Корпусі морської піхоти США (*United States Marine Corps*) передбачено списки професійної літератури для різних категорій персоналу. Щороку публікують «Список для професійного читання Корпусу морської піхоти» (*The Marine Corps Commandant's Professional Reading List*), у якому містяться книжки, «найбільш доречні для професійного розвитку та критичного мислення на кожному рівні» [16]. У списку є книги, що їх пропонує командир Корпусу морської піхоти, а також ті, що їх повинні прочитати всі морські піхотинці відповідно до рівнів. Ці списки інтегровані у навчання та освіту Корпусу морської піхоти, є основою необхідних кожному морському піхотинцю знань та частиною щорічних вимог до ефективності. Такі списки мають декілька переваг. Насамперед йдеться про досяжність цілей: короткий список, відповідний рангу (посаді), визначає керовані цілі для військовослужбовців та досяжний шлях професійного розвитку. Ще однією ознакою списку є його доступність: бібліотека морської піхоти на кожній базі має примірники всіх книг зі списку для читання.

Книги, що входять до списку для професійного читання Корпусу морської піхоти, не обрані випадково. Ці списки не є книгами, які комусь здалися цікавими, вибір книг є структурованим. Передбачено, що кожен морський піхотинець повинен знати свою історію. Саме тому книги зі списку для професійного читання стосуються важливих моментів історії Корпусу морської піхоти, а також таких складних ідей, як теорія систем і маневрова війна. Як і великі романи, ці книги щоразу дають читачеві щось нове щодо відповідальності та розвитку стійкості. Загалом список для професійного читання Корпусу морської піхоти є спеціальним інструментом для впливу на інтелектуальну, отже, бойову силу Корпусу морської піхоти США [16].

Військово-морський інститут США теж надає великого значення практикам професійного читання. Заклад позиціонує себе як «незалежний форум для тих, хто наважується читати, думати, говорити та писати для кращого професійного, літературного та наукового розуміння морської сили й інших питань, критичних для глобальної безпеки» [20]. У цьому навчальному закладі з 1902 року створено бібліотечні фонди для Військово-морських сил, Корпусу морської піхоти та Берегової охорони. Книги тут вважають важливим джерелом інформації та керівництва для моряків усіх рангів. Зокрема програма «Професійне читання сержанта» складається з 12 книг, що охоплює художню, науково-дослідницьку, військову літературу, стратегію, менеджмент і технології. Мета програми – розширити обізнаність військових моряків про специфіку бойових дій, одночасно сприяючи їхньому особистому і професійному розвитку. Загалом у списках професійного читання подано близько тисячі книг за такими серіями: «Основи 21 століття», «Анатомія корабля», «Асоціація армії США», «Класика морської літератури», «Класика морської сили», «Основи стратегічної серії», «Історія військової авіації», «Історія військово-морських операцій США у Другій світовій війні», «Образи війни», «Нові погляди на морську та авіаційну археологію», «Тактична серія «Перл Харбор», «Дослідження китайського морського розвитку», «Дослідження історії Корпусу морської піхоти та десантної війни», «Дослідження військово-морської історії та морської сили» [14].

У Військово-морському інституті передбачено списки для професійного читання різних категорій персоналу (кожен морський піхотинець щороку має прочитати щонайменше п'ять книг зі свого рівня). Зокрема у списку професійної літератури командира морської піхоти подано такі книги за напрямками: «Вибір коменданта» («Перший до бою. Корпус морської піхоти США зсередини» В. Крулака, «Жінки на війні» Дж. Уайз і С. Барон), «Інновації» («Напад з моря. Нариси з історії десантної війни» (за редакцією Меррілла Л. Бартлетта), «Стратегія» («Тактика флоту та морські операції» У. Хьюза молодшого і Р. Гіррієра, «Червона зірка над Тихим океаном» Т. Йосіхари та Дж. Холмса, «На березі води. Захист від сучасного десантного нападу» Т. Гатчела) [19]. Ці книги у Військово-морському інституті розглядають як опору для професійного розвитку моряків, підвищення рівня їх обізнаності про військову службу, історію військово-морських сил, дають глибше розуміння армії майбутнього та професії військового моряка. Головна цінність списків для професійного читання полягає у тому, що вони сприяють інноваційному мисленню, необхідному для підготовки до оперативних реалій невизначеного майбутнього.

Свій список для професійного читання є також в Академії Повітряних сил США, штат Колорадо (*United States Air Force Academy*), де готують курсантів для Повітряних та Космічних сил США. Основоположні документи відомства викладено у Синій, Коричневій та Фіолетовій книгах. Зокрема у Синій книзі подано матеріал про характер війни, її засоби та компоненти. До прикладу, серед критично важливих компонентів названо характер лідерів. Підкреслено,

що розумна доктрина, належне керівництво, ефективна організація, моральні цінності й постійне навчання можуть зменшити негативний вплив невизначеності та непередбачуваності, характерні для війни. У Коричневій книзі йдеться про структуру, цінності, принципи та стандарти американської армії, підкреслено важливість культури поваги, довіри та вірності, значення наполегливого навчання, лідерства та командної роботи. «Фіолетова книга» містить інформацію про специфіку службових місій та ідентичності, шляхи згуртованості бойових команд, принципи діяльності об'єднаних оперативних груп та альянсів [22]. Ці ресурси надають льотчикам інформацію, необхідну для того, щоб підготуватися та адаптуватися до виконання своєї місії.

Окрім основної, професійна література для Космічних сил містить додаткові списки. Програму професійного читання для цього роду військ започатковано з 1996 року, коли генерал Рональд Фоглеман створив першу програму професійного читання. Відтоді кожен керівник її розширював і продовжував. У 2021 році генерал Чарльз Браун-молодший переглянув програму, перейменувавши її в Бібліотеку керівництва Повітряних сил. Він також додав нові джерела інформації, насамперед подкасти та документальні фільми [21].

Сьогодні у списку генерала Ч. Брауна є книги, що стосуються різних аспектів професійного життя пілотів, зокрема історії повітряних воєн («Аналогії під час війни: Корея, Мюнхен, Дьєнб'єнфу та рішення щодо В'єтнаму 1965 року» Ю. Хонга), шляхів створення сильної команди («Одна місія: як лідери створюють команду команд» С. Маккрістала і К. Фассела). Генерал також пропонує льотчикам прочитати статтю Г. Кіссінджера та Г. Еллісона про роль штучного інтелекту в сучасних війнах («Шлях до контролю над озброєнням зі штучним інтелектом: Америка і Китай повинні працювати разом, щоб запобігти катастрофі») та послухати подкаст Б. Стулберга про психічне здоров'я, благополуччя та досконалість [21].

В Академії Повітряних сил свої списки для читання пропонують старший сержант Повітряних сил, начальник штабу, міністр Повітряних сил, голова об'єднаного комітету начальників штабів, керівник космічних операцій. Зокрема старший сержант Повітряних сил Джоанн Басс пов'язує читання книг з необхідністю професійного розвитку та вдосконалення навичок, що дозволяють оптимізувати повітряні сили. На думку Д. Басс, саме книги формують таких лідерів на всіх рівнях, які вміють мислити стратегічно та діяти тактично. Сама Д. Басс зазначає, що постійно доповнює свій список для читання – шукає нові ідеї, які можуть поставити під сумнів попередні припущення та вийти за межі обмежень [18]. Серед книг, що їх Д. Басс радить прочитати майбутнім льотчикам, більшість стосується історії («Хрестовий похід у Європі» Д. Ейзенхауера, «До пекла і назад» О. Мерфі), особливостей сучасної війни («Нові правила війни» Ш. Макфейта, «Війна без правил» Р. Сполдінга), а також розвитку професійних якостей військового («Застеляйте ліжко» В. Макрейвена, «Екстремальна власність» Д. Віллінка та Л. Бебіна) [18].

Начальник штабу Повітряних сил генерал Девід Алвін називає бібліотеку динамічним та різноманітним ресурсом, що може допомогти розширити розуміння пілотів, навчити відповідати на виклики та відкривати нові можливості. На думку генерала, сучасна бібліотека – це символ відданості військово-повітряним силам, професійному зростанню та зміцненню культури повітряних сил. Д. Алвін вважає, що бібліотека є не лише колекцією книг, а також і майданчиком для діалогу, обміну думками між льотчиками всіх рангів, адже «є платформою для інформування та обговорень, надає матеріали, які черпають уроки з минулого і водночас стосуються таких актуальних тем, як лідерство, стійкість, технології, геополітика та національна безпека» [15].

У своєму списку Д. Алвін пропонує книги, зосереджені на лідерстві, командній роботі, військових інноваціях і технологіях. Окрім того, багато книг з його списку стосуються розумових процесів, розвитку здатності орієнтуватись у ситуації і приймати рішення. Зокрема йдеться про когнітивні процеси, що необхідні для спростування припущень і уникнення мисленневих пасток під час прийняття рішень («Аналогії під час війни» Ю. Хонга), оцінки невизначеності, розвитку психічної стійкості, формування мислення продуманої реакції замість імпульсивності («Як досягти усміху, коли все змінюється» Б. Стулберга). Генерал підкреслює: «Така комбінація різноманітних ресурсів пропонує багатогранний підхід до військової справи, лідерства та стійкості. Ці теми підкреслюють важливість прийняття обґрунтованих рішень, адаптивність і розуміння середовища, в якому ми працюємо. Я хочу, щоб кожен із льотчиків завжди був готовий долати виклики, з якими ми будемо стикатися щодня» [15]. Д. Алвін вважає, що бібліотека є центром навчання і зростання, дає знання, навички та перспективи, необхідні для ефективного лідерства в 21 столітті, вдосконалення критичних аналітичних та лідерських здібностей, необхідних кожному пілоту.

Своєю чергою міністр Повітряних сил Ф. Кендалл у своєму списку пропонує книги, необхідні для розуміння Китайської Народної Республіки, яка створює серйозний виклик для національних інтересів США, безпеки країни та регіональної стабільності. Книги стосуються історії Китаю, його сучасності, військової модернізації, геополітичної конкуренції та регіональних відносин. Ці книги допомагають визначити стратегію та розробити програму військової модернізації Повітряних і Космічних сил США. Передбачено, що, прочитавши ці книги, льотчики зможуть краще оцінити мотивацію, стратегічні наміри, оперативні методи і тактику Китаю. На думку генерала, вивчення цієї країни є необхідною умовою для розуміння проблем, з якими стикається США, та прийняття обґрунтованих рішень [17].

Генерал Б. Зальцман, начальник відділу космічних операцій, пропонує книги, подкасти, статті та документальні фільми, покликані розвивати професійне мислення пілотів. Генерал зазначає: «Єдине загальне розуміння, яке я пропоную, полягає в тому, що те, як ви читаєте, важливіше, ніж те, що ви читаєте... досліджуйте, критикуйте та вдосконалюйте ідеї та аргументи, з якими ви стикаєтеся. Діліться цими ідеями з іншими та беріть участь у змістовних



дебатах» [22]. У списку Б. Зальцмана переважають книги, що стосуються когнітивної вправності, дуже важливої для льотчиків: «Мислення швидко й повільно» Д. Канемана і «Мислення в часі: використання історії для осіб, які приймають рішення» Р. Нойштадта та Е. Мейя. Великого значення генерал надає історії наукових відкриттів, тобто шляху людського розуму. Це «Коротка історія майже всього» Б. Брайсона, «Довгота: правдива історія самотнього генія, який розв'язав найбільшу наукову проблему свого часу» Д. Собела, «Епоха еретиків: герої, розбійники та попередники корпоративних змін» А. Кляйнера, «Дев'ятнадцять зірок: дослідження військового характеру та лідерства» Е. Пур'єра [23].

Загалом в Академії Повітряних сил США професійний розвиток є пріоритетним. Головним його інструментом та засобом керівництво закладу та Повітряних сил вважають бібліотечні ресурси і практику професійного читання. Керівники різних рівнів подають приклад та заохочують весь персонал до розширення інформаційної обізнаності про пріоритети відомства, про стратегії, які формують їхнє майбутнє і є єдиною можливою відповіддю на виклики сучасності.

У Великобританії новинки сучасної військової думки розміщено на сайті «*Wavell Room*». Пріоритетною тут є ідея, що конструктивні дебати, обговорення та відкритість допомагають краще пізнати природу війни, досягти розуміння багатьох питань. На сайті є окремий розділ «Рецензії на книги» («*WavellReviews*»), де подано аналіз тематичних добірок книг та обґрунтовано необхідність їх прочитання для військових [24].

Зокрема запропоновано низку книг, де узагальнено історію війн та осмислено філософію сучасної війни. Це книги, що є у списках для професійного читання і в американських військових навчальних закладах: «Нова концепція війни» Дж. Бойда, «Морська піхота США та маневрова війна» Я. Брауна. Значну увагу приділено книгам британських авторів. Наприклад, щодо книги П. Бері «Місія неймовірна: трансформація резерву британської армії» зазначено, що це ретельний аналіз еволюції армійського резерву та військових, які приймали політичні та військові рішення. У книзі чітко показано, яке значення для перемоги у війні мають напружена робота та справжній професіоналізм.

Важливою для осмислення сутності війни є книга відзначеного нагородами військового історика, професора і політичного радника Л. Фрідмена «Майбутнє війни: історія». Це ґрунтовна історія війни, де показано, що спонукало і продовжує спонукати до цієї унікальної людської форми політичного насильства. Автор, опираючись на історичну перспективу, пише про важливість стратегічного мислення. Дуже багато позитивних рецензій отримала також книга «Військові чесноти» М. Скеркера, Д. Вітема та Д. Керріка. Рецензенти називають її обов'язковою для всіх військових. У книзі йдеться про те, що, як і персонал інших організацій, військові на кожному етапі своєї кар'єри потребують набору чеснот (відмінних рис), щоб впоратися зі стресом і спокусами та прийняти необхідне рішення. Вони повинні мати чіткі та

практичні знання щодо етичних рішень, які лежать в основі їхньої професії, щоб швидко оцінювати ситуацію. Ця книга дає розуміння та стратегію дій, є прикладом мотиваційного читання, своєрідною програмою розвитку кожного військового підрозділу і лідера, цінним керівництвом для військових командирів будь-якого рівня. Усі книги дають глибокі оцінки історичних подій, зокрема від тактичного рівня під час Другої світової війни до викликів стратегічного рівня на прикладі сучасних війн. Їх рекомендують для обов'язкового прочитання всім військовим Великої Британії та США, особливо тим, хто приймає стратегічні рішення [24].

Загалом закордоном у системі професійної підготовки військових фахівців є багато списків книг для читання, що містять глибокий та корисний аналіз, спонукають до роздумів. Більшість книг стосуються військової історії та містять детальний аналіз воєнних стратегій, планів та рішень, які мали історичне значення. Ці книги охоплюють часи від спартанських легенд до соціальних медіа, від війн кам'яними знаряддями до броньованих боїв. Часто провокативні, але завжди добре продумані, цікаві та добре написані, ці книги допомагають зрозуміти дії, рішення, помилки та критичну важливість удачі, розуму у воєнних кампаніях.

Професійне читання у провідних військових навчальних закладах закордоном вважають важливим інструментом дослідження військової спільноти, включно зі значення війн і воєнних конфліктів в історії людства. Передбачено, що книги з різних списків допомагають сформувати фундамент знань, який дозволить офіцерам застосовувати міркування, якісну інтерпретацію та творчу діяльність для вирішення проблемних питань. Осмислення запропонованих у багатьох книгах проблем сприяє продуманому застосуванню знань, а спільне навчання і обговорення – критичному осмисленню, особистій відповідальності, загалом кращому розумінню себе в професії та сутності військової справи.

Зазначену практику професійного навчання доцільно використовувати і в Україні. Майбутнім офіцерам можна пропонувати низку книг, перекладених українською мовою, що допоможуть осмислити історичний досвід воєнних конфліктів та практику лідерства за сучасних умов. Це насамперед книги про вплив війни на історію людства та різні аспекти підготовки до бойових дій («Війна. Як конфлікти формували нас» М. Макміллан [7], «Відвага кличе. Доля допомагає хоробрим» Р. Голідея [2], «Бій: Психологія і фізіологія воїна в часи війни та миру» Д. Гроссмана, Л. Крістенсена [5], «Одного разу воїн – воїн назавжди. Як повернутися до звичного життя після бойових дій» Ч. Гоуга [3]. Ці книги є важливим засобом глибокого пізнання військової історії та професійного життя, що допоможе майбутнім офіцерам визначитись з багатьма темами, які заслуговують на професійний розгляд та серйозне обговорення. Вивчення цих книг можна передбачити як складову індивідуальної та самостійної роботи, в системі дослідницьких та проектних завдань, їх спільне обговорення має великий потенціал для кращого професійного, літературного та наукового розуміння військової сили.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Закордоном у військових навчальних закладах професійне читання є важливою складовою і засобом професійного розвитку та підвищення оперативної ефективності. Відповідні програми професійного читання для різних категорій персоналу діють у Корпусі морської піхоти, Військово-морському інституті, в Академії Повітряних сил США. Практику професійного читання тут вважають дієвим засобом вивчення уроків історії, інтегрування новітніх технологій та підготовки лідерів. Книги зі списку для професійного читання покликані покращити розуміння майбутніми офіцерами військової професії, характеру війни, а також розвинути навички прийняття рішень і критичного мислення. Ці книги допомагають військовим ознайомитись зі змістовним ідеями та поглядами, актуальними для сучасної армії, краще освоїти різні аспекти стратегічного середовища, своєї місії, основні вимоги ведення війни.

Досвід провідних військових навчальних закладах засвідчує важливість інтелектуального розвитку майбутніх офіцерів, нагальність пошуку нових форм роботи щодо засвоєння військової науки, азів воєнного мистецтва, викладених серед іншого й у літературі non-fiction. Підхід, що апелює до практики професійного читання, допоможе формувати в майбутніх офіцерів цілісну картину світу, розвивати здатність масштабно мислити, виховувати широту пізнавальних інтересів, ерудованість, загалом формувати їх як інтелектуальну військову еліту, готових виконувати завдання на вищих рівнях когнітивної складності.

**Перспективами подальших наукових досліджень** є визначення можливостей та шляхів запозичення практик професійної читання провідних закордонних військових навчальних закладів у системі професійної підготовки фахівців сектору безпеки і оборони України.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Баліка Л., Шелюк Г. Читання як важливий засіб соціалізації дитини: актуалізація поглядів В. О. Сухомлинського. *Інноватика у вихованні*. 2019. Вип. 10. С. 137–143. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv\\_2019\\_10\\_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2019_10_18) (дата звернення: 04.02.2024).
2. Голідей Р. Відвага кличе. Доля допомагає хоробрим / Переклала Олена Замойська. Київ: Наш формат, 2023. 240 с.
3. Гоуг Ч. Одного разу воїн – воїн назавжди. Як повернутися до звичного життя після бойових дій / Переклала Ольга Корнюшина. Київ: Наш формат 2024. 352 с.
4. Грабар Н. Г. Спілкування в бібліотеці: теоретико-методологічний аналіз : монографія. Харків: Майдан, 2014. 354 с.
5. Гроссман Д., Крістенсен Л. Бій: Психологія і фізіологія воїна в часи війни та миру / Переклав Андрій Накорчевський. Львів: Астролябія, 2023. 720 с.
6. Зубрицька М. Ното legens: читання як соціокультурний феномен. Львів : Літопис, 2004. 352 с.
7. Макміллан М. Війна. Як конфлікти формували нас / Переклав Назар Старовойт. Київ: Лабораторія, 2023. 304 с.
8. Маркова В. Книга в соціально-комунікативному просторі: минуле, сучасне, майбутнє: монографія. Харків : ХДАК, 2010. 252 с.
9. Павленко С. О. Іван Мазепа і книга. *Бібліотечний вісник*. 1994. № 3. С. 26–28.

10. Палієнко М. Г., Срібняк І. В. Книжковий рух у таборі полонених українців Фрайштадт (Австро-Угорщина), 1915–1918 рр.). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2021. Вип. 27. С. 181–192. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks\\_2021\\_27\\_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2021_27_14). (дата звернення: 04.02.2024).

11. Сєдих В. В., Войнова М. Г. Приватні бібліотеки «золотого віку» української культури (друга половина XVII – остання чверть XVIII ст.). *Регіональні проблеми розвитку Українознавства Східної України* : матеріали наук-практ.конф., 10 верес. 2003 / [редкол.: В. В. Мірошникова та ін.]. Харків, 2003. С. 67–78.

12. Соколов В. Книжкові зібрання козацької старшини наприкінці XVII–XVIII ст. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 1. С. 22–27. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp\\_2014\\_1\\_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2014_1_8) (дата звернення: 04.02.2024).

13. Шарошкіна Н., Білик Н. Читання як основа освіти дорослих в умовах бібліотек. *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 6. С. 5–9. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp\\_2019\\_6\\_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2019_6_3) (дата звернення: 04.02.2024).

14. Books. URL: <https://www.usni.org/press/books> (last accessed: 05.02.2024).

15. David W. Allvin, Chief of Staff of the Air Force. *Leadership Library*. URL: <https://www.af.mil/About-Us/CSAF-Leadership-Library/> (last accessed: 20.02.2024).

16. Dirago M. Learning from the Marine Corps Commandant's Professional Reading List. URL: <https://groundedcuriosity.com/learning-from-the-marine-corps-commandants-professional-reading-list/> (last accessed: 05.02.2024).

17. Frank Kendall, Secretary of the air force. Understanding Our Pacing Challenge. URL: [www.af.mil/about-us/secaf-reading-list/](http://www.af.mil/about-us/secaf-reading-list/) (last accessed: 20.02.2024).

18. LeadershipLibrary/ Chief Master Sergeant of the Air Force/ URL: <https://www.af.mil/About-Us/CMSAF-Leadership-Library/> (last accessed: 20.02.2024).

19. Marine Corps Commandant's Professional Reading Program. URL: <https://www.usni.org/press/military-reading-lists> (last accessed: 05.02.2024).

20. Our Mission and Vision. URL: <https://www.usni.org/about-us/mission-and-vision>.

21. USAF Professional Reading in Air University Library: CSAF Reading Lists. URL: <https://fairchild-mil.libguides.com/c.php?g=1186035&p=8674822> (last accessed: 20.02.2024).

22. USAF Professional Reading in Air University Library: Professional Reading. URL: [https://fairchild-mil.libguides.com/reading\\_lists](https://fairchild-mil.libguides.com/reading_lists) (last accessed: 20.02.2024).

23. USAF Professional Reading in Air University Library: Space Force Lists. URL: <https://fairchild-mil.libguides.com/c.php?g=1186035&p=9834035> (last accessed: 20.02.2024).

24. Wavellroom. Book Reviews. URL: <https://wavellroom.com/bookreviews/> (last accessed: 05.02.2024).

## REFERENCES

1. Balika L., Sheliuk H. Chytannia yak vazhlyvyi zasib sotsializatsii dytyny: aktualizatsiia pohliadiv V. O. Sukhomlynskoho [Reading as an important means of the child's socialization: actualization of the views of V. O. Sukhomlynskyi]. *Innovatyka u vykhovanni*. 2019. Vyp. 10. S. 137–143. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv\\_2019\\_10\\_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2019_10_18) (data zvernennia: 04.02.2024). [in Ukrainian].

2. Holidei R. Vidvaha klyche. Dolia dopomahaie khorobrym [Courage calls you. Fortune Favors the Bold] / Pereklala Olena Zamoiska. Kyiv: Nash format, 2023. 240 s. [in Ukrainian].

3. Houg Ch. Odnoho razu vain – vain nazavzhdy. Yak povernutysia do zvychnoho zhyttia pislia boiovykh dii [Once a warrior – always a warrior. How to return to ordinary life after hostilities] / Pereklala Olha Korniusyna. Kyiv: Nash format 2024. 352 s. [in Ukrainian].

4. Hrabar N. H. Spilkuvannia v bibliotetsi: teoretyko-metodolohichniy analiz [Communication in the library: theoretical and methodological analysis] : monohrafiia. Kharkiv: Maidan, 2014. 354 s. [in Ukrainian].

5. Grossman D., Kristensen L. Bii: Psykhohohiia i fiziolohiia voina v chasy viiny ta myru [Combat: Psychology and physiology of the warrior in time of war and peace] / Pereklav Andrii Nakorchevskyyi. Lviv: Astroliabiia, 2023. 720 s. [in Ukrainian].
6. Zubrytska M. Homo legens: chytannia yak sotsiokulturnyi fenomen [Homo legens: reading as a social and cultural phenomenon]. Lviv : Litopys, 2004. 352 s. [in Ukrainian]
7. Makmillan M. Viina. Yak konflikty formuvaly nas [War. The way conflicts shaped us] / Pereklav Nazar Starovoi. Kyiv: Laboratoriia, 2023. 304 s. [in Ukrainian].
8. Markova V. Knyha v sotsialno-komunikatyvnomu prostori: mynule, suchasne, maibutnie [The book in the social and communicative space: past, modern, future]: monohrafiia. Kharkiv : KhDAK, 2010. 252 s. [in Ukrainian].
9. Pavlenko S. O. Ivan Mazepa i knyha [Ivan Mazepa and the book]. Bibliotechnyi visnyk. 1994. № 3. S. 26–28. [in Ukrainian].
10. Paliienko M. H., Sribniak I. V. Knyzhkovyi rukh u tabori polonenykh ukraintsiv Fraishtadt (Avstro-Uhorshchyna), 1915–1918 rr.) [Book movement in Freistadt camp of the Ukrainian prisoners of war (Austria-Hungary), 1915–1918)]. Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy. 2021. Vyp. 27. S. 181–192. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks\\_2021\\_27\\_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2021_27_14). (data zvernennia: 04.02.2024). [in Ukrainian].
11. Siedykh V. V., Voinova M. H. Pryvatni biblioteky «zolotoho viku» ukrainskoi kultury (druha polovyna XVII – ostannia chvert XVIII st.) [Private libraries of the «golden age» of the Ukrainian culture (second half of the XVII – last quarter of the XVIII century)]. Rehionalni problemy rozvytku Ukrainoznavstva Skhidnoi Ukrainy : materialy nauk-prakt.konf., 10 veres. 2003 / [redkol.: V. V. Miroshnykova ta in.]. Kharkiv, 2003. S. 67–78. [in Ukrainian].
12. Sokolov V. Knyzhkovi zibrannia kozatskoi starshyny naprykintsi XVII–XVIII st. [Book collections of Cossack elders at the end of the XVII–XVIII century]. Visnyk Knyzhkovoii palaty. 2014. № 1. S. 22–27. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp\\_2014\\_1\\_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2014_1_8) (data zvernennia: 04.02.2024). [in Ukrainian].
13. Sharoshkina N., Bilyk N. Chytannia yak osnova osvity doroslykh v umovakh bibliotek [Reading as a basis of adult education in libraries]. Imidzh suchasnoho pedahoha. 2019. № 6. S. 5–9. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp\\_2019\\_6\\_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2019_6_3) (data zvernennia: 04.02.2024). [in Ukrainian].
14. Books. URL: <https://www.usni.org/press/books> (last accessed: 05.02.2024). [in English].
15. David W. Allvin, Chief of Staff of the Air Force. Leadership Library. URL: <https://www.af.mil/About-Us/CSAF-Leadership-Library/> (last accessed: 20.02.2024). [in English].
16. Dirago M. Learning from the Marine Corps Commandant's Professional Reading List. URL: <https://groundedcuriosity.com/learning-from-the-marine-corps-commandants-professional-reading-list/> (last accessed: 05.02.2024). [in English].
17. Frank Kendall, Secretary of the air force. Understanding Our Pacing Challenge. URL: [www.af.mil/about-us/secaf-reading-list/](http://www.af.mil/about-us/secaf-reading-list/) (last accessed: 20.02.2024). [in English].
18. LeadershipLibrary/ Chief Master Sergeant of the Air Force/ URL: <https://www.af.mil/About-Us/CMSAF-Leadership-Library/> (last accessed: 20.02.2024). [in English].
19. Marine Corps Commandant's Professional Reading Program. URL: <https://www.usni.org/press/military-reading-lists> (last accessed: 05.02.2024). [in English]
20. Our Mission and Vision. URL: <https://www.usni.org/about-us/mission-and-vision>. (last accessed: 20.02.2024). [in English].
21. USAF Professional Reading in Air University Library: CSAF Reading Lists. URL: <https://fairchild-mil.libguides.com/c.php?g=1186035&p=8674822> (last accessed: 20.02.2024). [in English].
22. USAF Professional Reading in Air University Library: Professional Reading. URL: [https://fairchild-mil.libguides.com/reading\\_lists](https://fairchild-mil.libguides.com/reading_lists) (last accessed: 20.02.2024). [in English].

23. USAF Professional Reading in Air University Library: Space Force Lists. URL: <https://fairchild-mil.libguides.com/c.php?g=1186035&p=9834035> (last accessed: 20.02.2024). [in English].

24. Wavellroom. Book Reviews. URL: <https://wavellroom.com/bookreviews/> (last accessed: 05.02.2024). [in English].

## SUMMARY

**Svitlana Shumovetska,**  
Doctor of Pedagogic Sciences, Professor  
National Academy of the State Border Service  
named after B. Khmelnytsky

### Professional Reading Practice in Military Education Abroad

**Introduction.** *The article highlights the professional reading practice in the military education system abroad, primarily in the United States Marine Corps, United States Naval Academy, and the United States Air Force Academy.*

**Purpose.** *This study aims to shed light on the foreign practice of professional reading in military education and to identify the potential for its use in the system of professional training of future officers in Ukraine.*

**Methods.** *The system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research, such as analysis of scientific literature on the problem, systematization and generalization of materials, logical and systematic approach has been used.*

**Results.** *Professional reading special programs for various categories of personnel are described in detail, which are meant to improve future officers' understanding of the military profession, the nature of war, as well as to develop decision-making and critical thinking skills. These books are an important tool of deeper knowledge of reality and professional life, which will help future officers to decide on many topics that deserve professional consideration.*

**Originality.** *It has been proven that a similar practice of professional training should be used in Ukraine as well. Future officers should be offered a number of books translated into Ukrainian that will help them understand the historical experience of military conflicts and the practice of leadership under modern conditions.*

**Conclusion.** *It was emphasized that foreign experience proves the importance of the intellectual development of future officers, the urgency of finding new forms of work in the system of professional training, the study of military science and military art, primarily through the system of informal training, which is non-standard, deep and, what is also very important, extremely interesting and fascinating.*

**Keywords:** *professional reading; professional reading lists; professional training; military education; officers; books; military history.*

УДК 004.94:378.4

Василь Ягупов,

доктор педагогічних наук, професор,  
Національний університет оборони України, м. Київ<https://orcid.org/0000-0002-8956-3170>

DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/207-223

**ПЕДАГОГІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЄДИНОГО ВІДКРИТОГО  
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ  
УКРАЇНИ ЩОДО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ –  
ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ**

*У статті згідно з провідними ідеями системного, інформаційного, суб'єктно-діяльнісного та контекстного методологічних підходів до професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту здійснено педагогічне моделювання єдиного відкритого інформаційного простору Національного університету оборони України.*

*Спроектовано з урахуванням глобалізації та інформатизації освіти згідно з провідними принципами та ідеями сучасних методологічних підходів до професійної освіти цільовий, змістовний, суб'єктний, методичний, інформаційно-технологічний, забезпечувальний, діагностувальний та результативний блоки єдиного відкритого інформаційного простору університету, який покликаний реалізовувати управлінські, організаційні, виховні, формувальні, розвивальні, моніторингові, методичні, інформаційно-технологічні, координувальні, комунікаційні та забезпечувальні функції.*

**Ключові слова:** педагогічне моделювання; контекстна універсальна модель; інформатизація освіти; інформаційний простір; єдиний відкритий інформаційний простір; університет; методологічні підходи; блоки; офіцер – фахівець фізичного виховання та спорту військовослужбовців.

**Актуальність.** Глобальне інформаційне суспільство та цифровізація всіх його сфер є реальністю сьогодення, що має безпосередній вплив на сектор безпеки та оборони сучасної України, основним проявом якої є інформатизація, тобто ці процеси різні: інформатизація – це тенденція розвитку сучасного суспільства у світі, а цифровізація – це результат інформатизації усіх сфер людського буття в ньому. Так створений спеціальний орган у Міністерстві оборони України – Директорат цифрової трансформації у сфері оборони, тобто відбувається реальна цифровізація військової сфери, оскільки необхідно обґрунтовувати та розробити мінімум такі технології: кіберборотьби, електромагнітної боротьби, комунікаційні технології та кіберзахисту, інформаційно-аналітичні технології, забезпечення безпеки інформаційних ресурсів, а також інформаційні технології забезпечення повсякденної життєдіяльності Збройних сил (далі – ЗС) України. Результат таких тенденцій проявляється і в Національному університеті оборони України (далі – Університет), зокрема мається проект Стратегії цифровізації Університету на період 2023-2030 роки [14]. В Університеті відбувається безпосередня професійно-педагогічна підготовка (далі – ППП) майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту ЗС України за напрямом 01 – Освіта/Педагогіка

за спеціальністю 017 – Фізична культура і спорт (далі – майбутніх офіцерів) для тактичної та оперативної ланок військового управління [11].

Актуальність проблеми статті зумовлено також із цифровізацією сфери фізичної культури і спорту в державі, оскільки вона достатньо оптимально функціонує в цифровому середовищі. Наприклад, активно використовуються в спорті віртуальна (VR) і доповнена (AR) види реальності для набуття спортсменами спортивного досвіду. А тренери в спорті використовують VR-симуляції, щоб вчити спортсменів новим рухам і стратегіям у безпечних умовах тренувань. Водночас AR-додатки дають можливість спостерігати глядачам за спортивними змаганнями та отримувати розширену інформацію про конкретних спортсменів та їх результати й досягнення у спорті.

**Аналіз результатів наукових досліджень.** Проблема єдиного інформаційного простору (далі – ЄІП) системи освіти є актуальною у педагогічній науці. Методологічні та теоретичні основи інформаційного суспільства є предметом дослідження багатьох науковців (Белл Д., Дюжев Д., Луман Н., Тоффлер Е., Турен А., Хоркхаймер М. та ін.), зокрема інформатизацію освіти обґрунтовують зарубіжні (Ала-Мутка К., Белшоу Д., Бойд Д., Глістер П., Кларк Д., Лівінгстон С., Мелл П., Пурніма В., Романі Дж., Стоммел Дж. та ін.) і вітчизняні (Биков В., Гуревич Р., Морзе Н., Семеріков С., Спірін О. та ін.) науковці. Загальним висновком їх наукових праць є те, що професійній освіті необхідний ЄІП, який забезпечуватиме цілісне інформаційне підтримання професійної підготовки фахівців.

А низка науковців звертають увагу ще на такі аспекти щодо ефективного використання ЄІП системи освіти: проблемно орієнтовану підготовку тих, хто вчиться, з використанням ЄІП освіти для розвитку їх навичок і вмінь теоретичного та практичного мислення як суб'єктів інформаційного суспільства (Sulisworo D., Basriyah F. and K., 2024) [30]; взаємозв'язок між впровадженням ЄІП освіти та покращенням навчальної успішності студентів (Grimaldi P., Basu Mallick D., Waters A.E. & Baraniuk G., 2019) [28]; вплив он-лайнної навчальної програми на професійний розвиток педагогів та їхнє ставлення до свого професійного розвитку (Shemy N., & Al-Habsi M. 2021) [31]; інформаційно-освітнє середовище ЗВО (Ящук І., 2021) [25]; перспективи використання в ЄІП освіти новітніх педагогічних технологій (Tlili A., Zhang J., Paramitsiou Z. et al., 2021 [32]), відкритих освітніх практик із точки зору соціальної справедливості (Bali M., Cronin C. & Jhangiani R.S., 2024) [26] тощо.

Проблему ЄІП системи освіти у сфері фізичного виховання та спорту науковці досліджують у таких аспектах: Андреев П. та його колеги з'ясовують сучасний стан цифрової трансформації та застосування штучного інтелекту як засобу цифровізації освітнього процесу в галузі фізичної культури і спорту [1]; Білавич Г. з'ясовує вплив цифровізації освіти, дистанційного навчання на розвиток рухової активності та здоров'я збереження здобувачів освіти [2]; Двігун А. визначає механізми розвитку фізичної культури і спорту в умовах децентралізації [5]; Шукатка О. обґрунтовує цифровізацію професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту як закономірність



інформатизації суспільства [16]; Якубовська Н. – реалізацію маркетингових інструментів у трендах цифровізації спорту та індустрії фітнесу [24] та ін.

Ця педагогічна та інформаційно-технологічна проблема міститься у багатьох наукових публікаціях, серед яких доцільно виокремити таких науковців: Петровського О., який досліджує формування ЄП суспільства, з'ясовує його ознаки та обґрунтовує розвиток [12]; Бикова В., Жука Ю., які розробили методологічні та теоретичні засади розроблення засобів і технологій ЄП освіти [7]; Бикова В., який спроектував моделі організаційних систем відкритої освіти [3]; Морзе Н., яка визначила основи застосування ІКТ [10]; Маслову Т. – представила польський досвід реформування освіти в умовах єдиного європейського відкритого інформаційного освітнього простору [9]; Данилишину К. – спроектувала структуру інформаційного освітнього середовища та його використання у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання [4]; Жука Ю., який розв'язав теоретико-методологічну проблему формування інформаційного освітнього простору України [6]; Ягупова В., Бондаренко Т., які обґрунтували ЄВП вищої професійної освіти [17]; Ящук І. охарактеризувала інформаційно-освітнє середовище ЗВО у практико-орієнтованому аспекті [25] тощо.

Водночас проблема педагогічного моделювання ЄП системи освіти науковцями практично не досліджується, оскільки з цієї проблеми є тільки окремі наукові публікації (Биков Ю., 2008 [3]; Ягупов В., Шостак Я., 2022 [23], Шестак Я., 2015 [15]). Хоча ця проблема щодо професійної підготовки різних фахівців, у тому числі й офіцерів є досить популярною серед науковців. Наприклад, можна виокремити такі наукові напрацювання щодо педагогічного моделювання: формування організаційної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури і спорту військовослужбовців військових частин (Беліков І., 2022) [27]; розвитку психофізичної витривалості майбутніх професіоналів військового управління (Костів С., Ягупов В., 2020) [8]; формування фізичної готовності майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності в процесі військово-професійної підготовки (Ягупов В., Коновалов Д., 2022) [19]; розвитку фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту військових частин (Погребняк Д., 2019) [13]; формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів – фахівців із фізичної культури і спорту на адаптивних засадах (Ягупов В., Шостак Р., 2022) [23] та ін.

Вважаємо, що «педагогічне моделювання є дієвим науково-педагогічним методом щодо формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів як фахівців із фізичної культури та спорту..., а відповідно спроектована контекстна професійно орієнтована модель реалізує насамперед організаційно-управлінську функцію щодо її формування. ...педагогічне моделювання щодо її формування передбачає дотримання вимог і принципів сучасних методологічних – системного, контекстного, компетентнісного та суб'єктно-діяльнісного – підходів. ...така модель наочно відображає мету, завдання, принципи, основні педагогічні аспекти, блоки формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів як фахівців із фізичної культури і спорту ЗС

України та безпосередньо є організаційно-управлінською умовою щодо її цілеспрямованого формування в ВВНЗ» (Ягупов В., Шостак Р., 2022) [23].

Таким чином, проектування ЄВП університету згідно з провідними ідеями системного, інформаційного, суб'єктно-діяльнісного та контекстного методологічних підходів до ППП офіцерів в Університеті є актуальною у методологічному, теоретичному та практичному аспектах.

**Мета статті:** проектування згідно з провідними ідеями системного, інформаційного, суб'єктно-діяльнісного та контекстного методологічних підходів до ППП офіцерів єдиного відкритого інформаційного простору (далі – ЄВП) Національного університету оборони України.

**Методи дослідження:** для вирішення поставлених у науковій статті дослідницьких завдань були використані теоретичні методи дослідження – системний і контекстний аналіз наукових джерел із проблеми статті, синтез та узагальнення наукової літератури, класифікація та конкретизація результатів педагогічного дослідження, а також педагогічне моделювання для проектування ЄВП університету.

**Виклад основного дослідницького матеріалу.** Цифровізацію військово-професійної підготовки офіцерів має забезпечувати ЄВП Університету, який має бути обґрунтований на засадах системного, інформаційного, контекстного та суб'єктно-діяльнісного методологічних підходів до їх підготовки. Зокрема, слід всім суб'єктам Університету слід чітко усвідомити, що ЄВП є однією з найсуттєвіших ознак і безпосереднім проявом сучасного інформаційного суспільства у системі військової освіти та результатом цифровізації усіх її підсистем, оскільки нині основною тенденцією в суспільстві є те, що «В інформаційному суспільстві різноманітні інформаційні явища та ресурси стають найважливішими складовими буття людини...» [18, с. 203].

**ЄВП Університету у професійно-педагогічній підготовці офіцерів як фахівців фізичної культури і спорту.** Вирішальний вплив на усвідомлення ролі ЄВП Університету у військово-професійній підготовці офіцерів вплинула збройна російська агресія щодо нашої країни, а також результативні бойові операції та дії військових підрозділів і частин ЗС та інших військових формувань України з успішним застосуванням сучасних засобів інформаційно-технологічної боротьби з російським агресором. Ці тенденції у системі безпеки й оборони держави безпосередньо впливають на функціонування Університету, який у свою чергу має своєчасно реагувати на ці виклики, оскільки вони визначають боєздатність ЗС та інших військових формувань України. У зв'язку з цим проблема педагогічного моделювання ЄВП Університету як суб'єкта надання освітніх послуг у державі, в якому відбувається професійна підготовка офіцерів, зокрема фахівців фізичного виховання та спорту на тактичному та оперативному ланках військового управління, є актуальною у кількох аспектах.

Вона актуальна насамперед у методологічному аспекті, оскільки необхідно чітко визначити та обґрунтувати провідні ідеї та принципи розроблення ЄВП в Університеті взагалі та щодо ППП майбутніх офіцерів. Такими мінімально необхідними методологічними підходами мають бути системний, контекстний,

інформаційний і суб'єктно-діяльнісний до його обґрунтування щодо їх ППП як суб'єктів професійно-педагогічної діяльності у сфері фізичної культури і спорту різних категорій військовослужбовців.

У теоретичному аспекті слід розробити теоретичні підвалини проектування ЄВП в Університеті та його успішного функціонування як різновиду педагогічної системи щодо ППП офіцерів, а для цього насамперед слід дотримуватися принципів системності, інформатичності, перспективності і контекстності: «...у психолого-педагогічній літературі щодо підготовки майбутніх педагогів до педагогічної діяльності водночас функціонують поняття «професійна підготовка», «професійна освіта» і «педагогічна підготовка». Стосовно професійної підготовки майбутнього офіцера – фахівця фізичної культури і спорту до військово-професійної та фахової видів діяльності усталеним вважаємо словосполучення «ППП», результатом такої підготовки є його професійно-педагогічна компетентність як фахівця фізичної підготовки та спорту військовослужбовців» [22, с. 273].

«У цілому ППП майбутніх офіцерів має безпосередньо відбуватися в контекстній військово-педагогічній системі у ВВНЗ, що складається з певних елементів, які містять різноманітні ціннісно-мотиваційні, організаційно-управлінські, педагогічні та інші заходи її суб'єктів. Вони мають забезпечувати курсантам (слухачам) набуття професійно-педагогічної освіти, інтегрованим результатом якого є сформованість у бакалаврів, розвиненість у магістрів і докторів філософії ППК як суб'єктів водночас і військово-професійної, і педагогічної діяльності в секторі безпеки та оборони держави...» [21, с. 224].

У методичному аспекті необхідне методична насиченість і забезпеченість ЄВП, а також методичне його супроводження в Університеті як суб'єкта надання специфічних освітніх послуг щодо ППП офіцерів; у контекстному – він має забезпечувати її цілеспрямованість і конкретність з урахуванням специфіки військово-професійної та найголовніше – фахової видів діяльності офіцерів у сфері фізичного виховання та спорту військовослужбовців; у практичному чи прикладному – має забезпечувати успішне функціонування всіх напрямів його діяльності та функціонування як суб'єкта надання освітніх послуг у державі, а не тільки своєї освітньої діяльності.

Отже, усі ці аспекти мають бути спрямовані на оптимальне вирішення протиріч між ППП офіцерів для сфери фізичного виховання та спорту військовослужбовців в інформаційному суспільстві та їх цілеспрямованої військово-професійною та спеціальною видами підготовки в Університеті. Відповідно необхідні цілеспрямована її цифрова трансформація та водночас усвідомлення цієї необхідності всіма суб'єктами освіти в Університеті.

Одним зі системних організаційно-педагогічних умов вирішення цього протиріччя є педагогічне моделювання ЄВП Університету для забезпечення якісної їх професійно-педагогічної підготовки як суб'єктів фізичного виховання та спорту військовослужбовців. Отже, з одного боку, маємо загальну наукову тенденцію – зарубіжні та вітчизняні науковці достатньо активно обґрунтовують необхідність та основні напрями

цифровізації різних сфер суспільства, забезпечення обороноздатності держави, а також і створення та використання ЄІП фізкультурної освіти на різних рівнях, а з іншого – проблема педагогічного моделювання ЄВІП Університету як ВВНЗ щодо професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів як фахівців із фізичної культури і спорту залишилася поза увагою науковців.

Педагогічне моделювання дає можливість системно реалізувати основні переваги ЄВІП Університету щодо професійно-педагогічної підготовки офіцерів та її цифровізацію. Зокрема, такі:

забезпечення суб'єктам військово-педагогічного процесу в Університеті як системи педагогічної – військово-професійної та фізкультурної – освіти доступу до навчальних та інших ресурсів у будь-який час і з будь-якого місця діяльності та перебування;

суттєве зниження організаційно-управлінських, фінансових, кадрових, матеріальних та інших витрат на організацію та управління військово-педагогічним процесом в Університеті, в якому відбувається набуття професійно-педагогічної освіти як офіцера – фахівця фізичної культури та спорту;

зменшення технологічного та інформаційного видів розриву між різними типами закладів освіти у державі, у тому числі й серед ВВНЗ;

забезпечення якості різноманітних навчальних і навчально-методичних джерел, методичних матеріалів та інформаційних засобів для суб'єктів науково-педагогічної та навчальної діяльності в Університеті, забезпечення їх оперативного доступу до них та контекстного використання у своїй діяльності;

збагачення традиційних навчальних матеріалів сучасними інформаційними джерелами, засобами ІКТ та імітаційного моделювання, оперативного виконання різноманітних квазіпрофесійних і навчальних завдань військово-професійного та фізкультурного спрямування;

швидке поширення навчальної, методичної, організаційно-управлінської та іншої інформації для суб'єктів військово-педагогічного процесу в Університеті взагалі та в Навчально-науковому інституті фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій, зокрема;

демонстрація технологічних, інформаційних і суто педагогічних інновацій, можливість модифікування навчальних та інших матеріалів для суб'єктів військово-педагогічного процесу в Університеті та його структурних підрозділах;

розширення доступу різних суб'єктів військово-педагогічного процесу в Університеті, у тому числі й з певними фізичними обмеженнями, наприклад, учасників боротьби з російськими загарбниками, своєчасного та оперативного отримання ними різних видів допомоги та консультації, активної суб'єкт-суб'єктної взаємодії між ними;

популяризація педагогічних інновацій і педагогічного досвіду в сфері фізичної культури та спорту конкретної категорії військовослужбовців як окремих науково-педагогічних працівників, так і кафедр тощо.

Насамперед слід творчо дотримуватися методологічних вимог до моделювання ЄВП Університету – інформаційного, контекстного, системного та суб'єктно-діяльнісного. Водночас ЄВП як різновид педагогічної системи в Університеті має реалізовувати конкретні функції щодо ППП фахівців за спеціальністю 017 – Фізична культура і спорт [20]. Провідними його функціями насамперед є ціннісно-мотиваційна, організаційно-управлінська, навчальна, виховна, методична та інформаційно-забезпечувальна. Так, D. Zulaiha і Y. Triana слушно наголошують, що для ефективного використання ЄП освіти необхідне методичне забезпечення та супроводження відповідно до конкретної стратегії організації педагогічного процесу у певному освітньому закладі [29].

А для реалізації цих функцій вона повинна мати згідно з вимогами системного підходу певні послідовні блоки, а відповідно до функціонально-системного підходу до його обґрунтування щодо їх ППП маємо визначити сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених певної мінімально необхідної кількості блоків – цільового, змістовного, суб'єктного, методичного, інформаційно-технологічного, забезпечувального, діагностувального та результативного (рис. 1). Зміст кожного блоку та специфіка його реалізації має враховувати рівень набуття військово-професійно освіти офіцерами – бакалаврський і магістерський, форму набуття освіти – очну, дистанційну, змішану, специфіку та особливості методики викладання конкретної навчальної дисципліни, їх актуальні військово-професійні фахові, а також і особистісні потреби як суб'єктів інформаційного суспільства. Але кожен блок має стимулювати, на наше переконання, суб'єктну поведінку та діяльність усіх учасників педагогічного процесу в Університеті, насамперед науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти [20].

Цільовий блок визначає мету функціонування ЄВП Університету – цілеспрямоване забезпечення щодо формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів як суб'єктів військового управління в інформаційному суспільстві. Основне завдання згідно з цією метою – це формування та розвиток її основних компонентів як професійно важливе психічне утворення як сукупність військово-професійних і фахових чи педагогічних знань, умінь, навичок, здатностей, професійно важливих якостей, ставлень, цінностей і мотивації до реалізації своїх компетенції у військово-професійній діяльності у військовій частині як суб'єкта військового управління.

Змістовний – містить зміст формування та розвитку професійно-педагогічної компетентності офіцерів як фахівців із фізичної культури і спорту у ЗС та інших військових формуваннях України, в якому враховані сучасні досягнення у різних галузях науки, військової справи, військової педагогіки та педагогіки фізичної культури і спорту, зокрема, фізичної культури і спорту військовослужбовців. Зміст їх підготовки має бути спрямованим, на нашу думку, на формування і розвиток основних складових їх професійно-педагогічної компетентності – ціннісно-мотиваційного, когнітивного, емоційно-вольового, функціонально-діяльнісного, педагогічного та суб'єктного компонентів [21].



Рис. 1. Контекстна універсальна модель ЄВП професійно-педагогічної підготовки офіцерів за спеціальністю 017 – Фізична культура і спорт в Університеті

Суб'єктний блок. Досягнення мети щодо формування та розвитку професійно-педагогічної компетентності офіцерів насамперед залежить від актуалізації суб'єктного чинника, який стосується сумлінної діяльності як науково-педагогічних працівників, так і курсантів і слухачів, стимулювання їх суб'єктної активності, поведінки та діяльності, а також творчого встановлення та підтримання між ними суб'єкт-суб'єктних взаємин. Найголовніше – це

зробити кожного курсанта (слухача) суб'єктом навчальної та квазіпрофесійної діяльності [20].

Методичний – призначений на творче практичне опанування офіцерами змістом військово-професійної та фахової видів діяльності як фахівців із фізичної культури і спорту, що відбувається на таких етапах: ціннісно-мотиваційному, формуально-розвивальному, квазіпрофесійному та оцінно-результативному. Він забезпечує поступове формування та розвиток їх контекстної професійно-педагогічної компетентності в процесі ППП в Університеті.

А інформаційно-технологічний – вкрай необхідний для актуалізації попередніх блоків та їх інформаційно-технологічного супроводження. А для цього слід використовувати освітні вебресурси, які розміщені у вебпросторі університетської та глобальної мережі Інтернет у вигляді різних форматів.

Забезпечувальний – спрямований на інформаційно-технологічне забезпечення та супроводження всіх напрямів функціонування та діяльності Університету – організаційно-управлінського, фінансово-економічного, електронного діловодства чи документообігу; програмного «М.Е.Дос», системи безпеки STOP-Net, бібліотечного фонду; системи і засобів дистанційної освіти, репозитарію та системи запобігання плагіату Unicheck, інформаційних засобів навчання; керування ад'юнктурою та докторантурою; міжнародної діяльності та грантів; керування сайтом Університету та інтернет-порталом; моніторингу основних напрямів функціонування Університету; закупівель.

Діагностувальний – забезпечує вирішення діагностувальних, корегувальних і прогнозувальних педагогічних завдань в Університеті. Ці завдання можна також сприймати як функції цього блоку, основним серед яких, безумовно, є діагностувальна чи з'ясування, з одного боку, досягнення основних цілей застосування ЄВП Університету щодо ППП офіцерів, а з іншого – стану досягнення мети його функціонування в педагогічній системі Університету.

Результативний – з'ясування результативності професійно-педагогічної підготовленості офіцерів згідно з державними стандартами освіти, а також якості реалізації своїх функцій Університетом.

**Висновки.** Доведено, що ЄВП Університету – це важливий елемент його педагогічної системи в інформаційному суспільстві чи його підсистема, що представляє системно-організовану, контекстну сукупність здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, центрів дистанційного навчання та імітаційного моделювання, електронної бібліотеки, інформаційних освітніх ресурсів і технологій, апаратно-програмного супроводження педагогічного та інших процесів в Університеті щодо ППП офіцерів і засобів управління ними, педагогічних прийомів, методів, технологій і засобів передачі даних, організаційно-методичного забезпечення навчальної діяльності здобувачів вищої освіти за спеціальністю 017 – Фізична культура і спорт і науково-педагогічної діяльності науково-педагогічних працівників, що сприяє реалізації основних функцій Університетом як суб'єктом надання освітніх послуг у

державі.

Визначено ЄВП Університету як сукупність послідовних, взаємопов'язаних і взаємозумовлених певної мінімально необхідної кількості блоків – цільового, суб'єктного, змістовного, методичного, інформаційно-технологічного, забезпечувального, діагностувального та результативного, які об'єднані єдиною метою – забезпечувати всіх суб'єктів військово-педагогічного процесу в Університеті та його структурних підрозділів успішну реалізацію їх функцій і компетенцій щодо ППП офіцерів за спеціальністю 017 – Фізична культура і спорт.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев, П. Ю., Дубовой, О. В., Дубовой, В. В. Сучасний стан цифрової трансформації та штучний інтелект як засіб цифровізації освітнього процесу в галузі фізичної культури і спорту. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 3 (351). С. 116–126. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-3\(351\)-116-126](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-3(351)-116-126).

2. Білавич, Г. Вплив цифровізації освіти, дистанційного навчання на розвиток рухової активності та здоров'я збереження здобувачів освіти. *Молодь і ринок*. 2021. № 11–12. С. 50–55. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/download/252828/250119/580815>.

3. Биков, В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. К. : Атіка, 2008. 684 с.

4. Данилишина, К. Структура інформаційного освітнього середовища та використання його у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання. *Відкрите освіт. е-середовище сучасного університету*. 2019. Спецвип. С. 63–76. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu\\_2019\\_spetsvip](http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_spetsvip).

5. Двігун, А. О. Механізми розвитку фізичної культури та спорту в умовах децентралізації. *Публічне управління та адміністрування*. 2020. №6. С. 125–132. [https://eco-science.net/wp-content/uploads/2021/08/6.20\\_note\\_ukr\\_Dvihun-A.A..pdf](https://eco-science.net/wp-content/uploads/2021/08/6.20_note_ukr_Dvihun-A.A..pdf).

6. Жук, Ю. О. Теоретико-методологічні проблеми формування інформаційного освітнього простору України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2007. №2. URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em3/content/07zuoeei.htm>.

7. Засоби і технології єдиного інформаційного освітнього простору: зб. наук. пр. / за ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука / Інститут засобів навчання НАПН України. К. : Атіка, 2004. 240 с. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2399/1/%D0%91%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D%B2\\_2004.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2399/1/%D0%91%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D%B2_2004.pdf).

8. Костів, С. Ф., Ягупов, В. В. Педагогічне моделювання розвитку психофізичної витривалості майбутніх професіоналів військового управління на етапі оперативно-тактичної підготовки. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. № 28, т. 2. С. 172–180. URL: DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/28.208670>.



9. Маслова, Т. В. Польський досвід реформування освіти в умовах єдиного європейського відкритого інформаційного освітнього простору. *Розбудова єдиного інформаційного простору української освіти – вимога часу* : збірник матеріалів всеукраїнського науково-практичного WEB-форуму (Київ-Харків, 22–23 березня 2018 р.) ; за заг. ред. : М. Л. Ростока, І. М. Савченко, Т. С. Бондаренко. Кропивницький : Вид-во Льотної академії НАУ, 2018. С. 79–81. URL: [http://ikpt.uipa.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/ZbirnykForum\\_2018.pdf](http://ikpt.uipa.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/ZbirnykForum_2018.pdf).

10. Морзе, Н. В. Основи інформаційно-комунікаційних технологій. К. : Видавнича група ВНУ, 2006. 298 с.

11. Навчально-науковий інститут фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій. URL: <https://nuou.org.ua/u/stru/insti/nnifp/>.

12. Петровський, О. М. До питання про формування єдиного інформаційного простору. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 142–145. URL: <https://dubno.uu.edu.ua/petrovskiy-oleksandr-mykhajlovych/>.

13. Погребняк, Д. В. Педагогічне моделювання розвитку фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту військових частин Збройних сил України у системі післядипломної освіти. *Інноваційна педагогіка* : науковий журнал. 2019. Вип. 18 (2). С. 67–72. URL: [http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/18/part\\_2/18-2\\_2019.pdf](http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/18/part_2/18-2_2019.pdf).

14. Стратегія цифровізації Національного університету оборони України на період 2023–2030 роки. Проєкт. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/str-cyf-nuou-23-30.pdf>.

15. Шестак, Я. Моделювання єдиного інформаційного простору закладу вищої освіти. *Управління розвитком складних систем*. 2022. Вип. 49. С. 81–89. URL: <https://doi.org/10.32347/2412-9933.2022.49.81-89>.

16. Шукатка, О. В. Цифровізація професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та спорту як закономірність інформатизації суспільства. *Фізико-математична освіта*. 2020. Вип. 4(26). С. 141–147. DOI: [10.31110/2413-1571-2020-026-4-023](https://doi.org/10.31110/2413-1571-2020-026-4-023).

17. Ягупов, Василь, Бондаренко, Тетяна. Єдиний відкритий інформаційний простір закладу вищої професійної освіти. *Vzdelávanie a spoločnosť IX : Medzinárodný nekonferenčný zborník / Prešovská univerzita v Prešově; Pedagogická fakulta*. 2024. IX. Р. 112–128.

18. Ягупов, В. В. Інформаційно-комунікаційні технології в дистанційному навчанні майбутніх кваліфікованих робітників. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: довід, проблеми, перспективи*: зб. наук. пр. / За ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало. 2015. Вип. 4, ч. 2. С. 202–205. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/10783/>.

19. Ягупов, Василь, Коновалов, Денис. Модель формування фізичної готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до військово-професійної діяльності в процесі військово-професійної підготовки. *Військова освіта* : зб. наук. пр. 2023. №2 (48). С. 331–342. URL: DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-48/331-342>.

20. Ягупов, В. В. Суб'єктність учнів як основна детермінанта дистанційного навчання в системі професійно-технічної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*. 2016. №11. С. 29–36. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/166209/1/SUBEKTNIST.pdf>.

21. Ягупов В. В. Професійно-педагогічна компетентність майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту військовослужбовців. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура та спорт)*. 2024. Вип. 7(180). С. 222–229. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.7\(180\).44](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.7(180).44)

22. Ягупов, Василь. Термінологічні проблеми професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту Збройних сил України: методологічне обґрунтування. *Військова освіта* : зб. наук. пр. 2024. №1 (49). С. 259–276. DOI: [10.33099/2617-1775/2024-01/259-276](https://doi.org/10.33099/2617-1775/2024-01/259-276).

23. Ягупов, Василь, Шостак, Роман. Педагогічне моделювання формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів – фахівців із фізичної культури і спорту Збройних сил України на адаптивних засадах. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія: Педагогіка* : електронне наукове видання. Серія «Педагогіка». 2022. Вип. 14 (27). URL: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-14\(27\)-15](https://doi.org/10.33296/2707-0255-14(27)-15).

24. Якубовська, Н. В., Стрільчук, Р. М., Хомич, С. В. Реалізація маркетингових інструментів у трендах цифровізації спорту та індустрії фітнесу. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 69. С. 141–145. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct69-25>.

25. Яшук, І. Інформаційно-освітнє середовище закладу вищої освіти: практико-орієнтований підхід. *Інноватика у вихованні*. 2021. Вип. 13, т. 1. С. 62–72. URL: DOI: [10.35619/iiv.v1i13.384](https://doi.org/10.35619/iiv.v1i13.384).

26. Bali, M., Cronin, C. & Jhangiani, R. S. Framing open educational practices from a social justice perspective. *Journal of Interactive Media in Education*. 2020. Т. 2020, № 1. n, 2020(1): 10. Р. 1–12. URL: <https://doi.org/10.5334/jime.565>.

27. Bielikov, I. Pedagogical modeling of the formation of organizational competence in future specialists in physical culture and sports of the Armed Forces of Ukraine. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2022. 5 (50). Р. 4–8. Doi: <http://doi.org/10.15587/2519-4984.2022.265102>.

28. Grimaldi, P. J., Basu Mallick, D., Waters, A. E. & Baraniuk, G. Do open educational resources improve student learning? Implications of the access hypothesis. *Plos One*. 2019. Т. 14, № 3. Р. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0212508>.

29. Zulaiha, D., Triana, Y. Students' perception toward the use of open educational resources to improve writing skills. *Stud. English Lang. Educ.* січ. 2023. Т. 10, № 1. Р. 174–196. URL: <https://doi.org/10.24815/siele.v10i1.25797>.

30. Sulisworo, D., Basriyah, F. and K. Problem based learning using open educational resources to enhance higher order thinking skills in physics learning. *Journal of Physics: Conference Series*. Volume 1783, Annual Conference on Science

and Technology Research (ACOSTER) 2020, 20-21 June 2020, Medan, Indonesia. Лют. 2021. Т. 1783, № 1. 012108. URL: <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1783/1/012108>.

31. Shemy, N., & Al-Habsi, M. The effect of a Training Program based on Open Educational Resources on the Teachers Online Professional Development and their Attitudes towards it of AL-Dakhliya Governorate in Sultanate of Oman. *Journal of E-Learning and Knowledge Society*. 2021. т. 17, № 1. P. 18–28. URL: <https://doi.org/10.20368/1971-8829/1135283>.

32. Tlili, A., Zhang, J., Papamitsiou, Z. *et al.* Towards utilising emerging technologies to address the challenges of using Open Educational Resources: a vision of the future. *Education Tech Research Dev*. 2021. 69, №2. P. 515–532. URL: <https://doi.org/10.1007/s11423-021-09993-4>.

#### REFERENCES

1. Andreiev, P. Yu., Dubovoi, O. V., Dubovoi, V. V. Suchasnyi stan tsyfrovoy transformatsii ta shtuchnyi intelekt yak zasib tsyfrovizatsii osvitnoho protsesu v haluzi fizychnoi kultury i sportu. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. 2022. № 3 (351). S. 116–126. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-3\(351\)-116-126](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-3(351)-116-126).

2. Bilavych, H. Vplyv tsyfrovizatsii osvity, dystantsiinoho navchannia na rozvytok rukhovoi aktyvnosti ta zdorovia zberezhennia zdobuvachiv osvity. *Molod i rynek*. 2021. № 11–12. S. 50–55. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/download/252828/250119/580815>.

3. Bykov, V. Yu. *Modeli orhanizatsiinykh system vidkrytoi osvity : monohrafiia*. K. : Atika, 2008. 684 s.

4. Danylyshyna, K. *Struktura informatsiinoho osvitnoho seredovyscha ta vykorystannia yoho u pidhotovtsi maibutnikh pedahohiv profesiinoho navchannia. Vidkryte osvit. e-seredovysche suchasnoho universytetu*. 2019. Vyp. Spetsvyp. S. 63–76. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu\\_2019\\_spetsvip](http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_spetsvip).

5. Dvihun, A. O. *Mekhanizmy rozvytku fizychnoi kultury ta sportu v umovakh detsentralizatsii. Publichne upravlinnia ta administruvannia*. 2020. №6. S.125–132. [https://eco-science.net/wp-content/uploads/2021/08/6.20.\\_note\\_ukr\\_Dvihun-A.A..pdf](https://eco-science.net/wp-content/uploads/2021/08/6.20._note_ukr_Dvihun-A.A..pdf).

6. Zhuk, Yu. O. *Teoretyko-metodolohichni problemy formuvannia informatsiinoho osvitnoho prostoru Ukrainy. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. 2007. №2. URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em3/content/07zuoeei.htm>.

7. *Zasoby i tekhnolohii yedynoho informatsiinoho osvitnoho prostoru: zb. nauk. pr. / za red. V. Yu. Bykova, Yu. O. Zhuka / Instytut zasobiv navchannia NAPN Ukrainy*. K. : Atika, 2004. 240 s. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2399/1/%D0%91%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2\\_2004.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2399/1/%D0%91%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2_2004.pdf).

8. Kostiv, S. F., Yahupov, V. V. *Pedahohichne modeliuвання rozvytku psykhofizychnoi vytryvalosti maibutnikh profesionaliv viiskovoho upravlinnia na etapi operatyvno-taktychnoi pidhotovky. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*.

2020. Vyp. № 28, t. 2. S. 172–180. URL: DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/28.208670>.

9. Maslova, T. V. *Polskyi dosvid reformuvannia osvity v umovakh yedynoho yevropeiskoho vidkrytoho informatsiinoho osvitnoho prostoru. Rozbudova yedynoho informatsiinoho prostoru ukraïnskoi osvity – vymoha chasu : zbirnyk materialiv vseukraïnskoho naukovo-praktychnoho WEB-forumu (Kyiv-Kharkiv, 22–23 bereznia 2018 r.) ; za zah. red. : M. L. Rostoka, I. M. Savchenko, T. S. Bondarenko. Kropyvnytskyi : Vyd-vo Lotnoi akademii NAU, 2018. S. 79–81. URL: [http://ikpt.uipa.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/ZbirnykForum\\_2018.pdf](http://ikpt.uipa.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/ZbirnykForum_2018.pdf).*

10. Morze, N. V. *Osnovy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii. K. : Vydavnycha hrupa BHV, 2006. 298 s.*

11. *Navchalno-naukovyi instytut fizychnoi kultury ta sportyvno-ozdorovchykh tekhnolohii. URL: <https://nuou.org.ua/u/stru/insti/nnifp/>.*

12. Petrovskiy, O. M. *Do pytannia pro formuvannia yedynoho informatsiinoho prostoru. Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii. 2017. № 3. S. 142–145. URL: <https://dubno.uu.edu.ua/petrovskiy-oleksandr-mykhajlovykh/>.*

13. Pohrebniak, D. V. *Pedahohichne modeliuвання rozvytku fakhovoi kompetentnosti nachalnykiv fizychnoi pidhotovky i sportu viiskovykh chastyn Zbroinykh syl Ukrainy u systemi pisliadyplomnoi osvity. Innovatsiina pedahohika : naukovyi zhurnal. 2019. Vyp. 18 (2). S. 67–72. URL: [http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/18/part\\_2/18-2\\_2019.pdf](http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/18/part_2/18-2_2019.pdf).*

14. *Stratehiia tsyfrovizatsii Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy na period 2023–2030 roky. Proiekt. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/str-cyf-nuou-23-30.pdf>.*

15. Shestak, Ya. *Modeliuвання yedynoho informatsiinoho prostoru zakladu vyshchoi osvity. Upravlinnia rozvytkom skladnykh system. 2022. Vyp. 49. S. 81–89. URL: <https://doi.org/10.32347/2412-9933.2022.49.81-89>.*

16. Shukatka, O. V. *Tsyfrovizatsiia profesiinoi pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv fizychnoi kultury ta sportu yak zakonodirnist informatyzatsii suspilstva. Fyzyko-matematychna osvita. 2020. Vyp. 4(26). S. 141–147. DOI: 10.31110/2413-1571-2020-026-4-023.*

17. Yahupov, Vasyl, Bondarenko, Tetiana. *Yedynyi vidkrytyi informatsiinyi prostir zakladu vyshchoi profesiinoi osvity. Vzdelávanie a spoločnosť IX : Medzinárodný nekonferenčný zborník / Prešovská univerzita v Prešově; Pedagogická fakulta. 2024. R. 112–128.*

18. Yahupov, V. V. *Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v dystantsiinomu navchanni maibutnykh kvalifikovanykh robitnykiv. Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v suchasniï osviti: dovid, problemy, perspektyvy: zb. nauk. pr. / Za red. M. M. Koziara, N. H. Nychkalo. 2015. Vyp. 4, ch. 2. S. 202–205. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/10783/>.*

19. Yahupov, Vasyl, Konovalov, Denys. *Model formuvannia fizychnoi hotovnosti maibutnykh ofitseriv sukhoputnykh viisk do viiskovo-profesiinoi diïalnosti v protsesi viiskovo-profesiinoi pidhotovky. Viiskova osvita : zb. nauk. pr. 2023. №2 (48). S. 331–342. URL: DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-48/331-342>.*

20. Yahupov, V. V. Subiektnist uchniv yak osnovna determinanta dystantsiinoho navchannia v systemi profesiino-tekhnichnoi osvity. Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. 2016. №11. S. 29–36. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/166209/1/SUBEKTNIST.pdf>.

21. Yahupov V. V. Profesiino-pedahohichna kompetentnist maibutnikh ofitseriv – fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia ta sportu viiskovosluzhbovtsiv. Naukovyi chasopys Ukrainського derzhavnogo universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Seriiia 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura ta sport). 2024. Vypusk 7(180). S. 222-229. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.7\(180\).44](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.7(180).44)

22. Yahupov, Vasyl. Terminolohichni problemy profesiino-pedahohichnoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv – fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia ta sportu Zbroinykh syl Ukrainy: metodolohichne obgruntuvannia. Viiskova osvita : zb. nauk. pr. 2024. №1 (49). S. 259–276. DOI: [10.33099/2617-1775/2024-01/259-276](https://doi.org/10.33099/2617-1775/2024-01/259-276).

23. Yahupov, Vasyl, Shostak, Roman. Pedahohichne modeliuvannia formuvannia upravlinskoï kompetentnosti maibutnikh ofitseriv – fakhivtsiv iz fizychnoi kultury i sportu Zbroinykh syl Ukrainy na adaptyvnykh zasadakh. Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Seriiia: Pedahohika : elektronne naukovе vydannia. Seriiia «Pedahohika». 2022. Vyp. 14 (27). URL: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-14\(27\)-15](https://doi.org/10.33296/2707-0255-14(27)-15).

24. Yakubovska, N. V., Strilchuk, R. M., Khomych, S. V. Realizatsiia marketynhovykh instrumentiv u trendakh tsyfrovizatsii sportu ta industrii fitnesu. Infrastruktura rynku. 2022. № 69. S. 141–145. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct69-25>.

25. Yashchuk, I. Informatsiino-osvitnie seredovyshe zakladu vyshchoi osvity: praktyko-oriientovanyi pidkhid. Innovatyka u vykhovanni. 2021. Vyp. 13, t. 1. S. 62–72. URL: DOI: [10.35619/iiu.v1i13.384](https://doi.org/10.35619/iiu.v1i13.384).

26. Bali, M., Cronin, C. & Jhangiani, R. S. Framing open educational practices from a social justice perspective. *Journal of Interactive Media in Education*. 2020. T. 2020, № 1. n, 2020(1): 10. R. 1–12. URL: <https://doi.org/10.5334/jime.565>

27. Bielikov, I. Pedagogical modeling of the formation of organizational competence in future specialists in physical culture and sports of the Armed Forces of Ukraine. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2022. 5 (50). R. 4–8. Doi: <http://doi.org/10.15587/2519-4984.2022.265102>.

28. Grimaldi, P. J., Basu Mallick, D., Waters, A. E. & Baraniuk, G. Do open educational resources improve student learning? Implications of the access hypothesis. *Plos One*. 2019. T. 14, № 3. R. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0212508>.

29. Zulaiha, D., Triana, Y. Students perception toward the use of open educational resources to improve writing skills. *Stud. English Lang. Educ. sich*. 2023. T. 10, № 1. R. 174–196. URL: <https://doi.org/10.24815/siele.v10i1.25797>.

30. Sulisworo, D., Basriyah, F. and K. Problem based learning using open educational resources to enhance higher order thinking skills in physics learning. *J.*

Phys.: Conf. Ser. Liut. 2021. T. 1783, № 1. S. 012108. URL: <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1783/1/012108>.

31. Shemy, N., & Al-Habsi, M. The effect of a Training Program based on Open Educational Resources on the Teachers Online Professional Development and their Attitudes towards it of AL-Dakhliya Governorate in Sultanate of Oman. Journal of E-Learning and Knowledge Society. 2021. t. 17, № 1. R. 18–28. URL: <https://doi.org/10.20368/1971-8829/1135283>.

32. Tlili, A., Zhang, J., Papamitsiou, Z. et al. Towards utilising emerging technologies to address the challenges of using Open Educational Resources: a vision of the future. Education Tech Research Dev. 2021. 69, №2. R. 515–532. URL: <https://doi.org/10.1007/s11423-021-09993-4>.

Vasyl Yahupov,  
Doctor of pedagogical Sciences, Professor,  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

### **Pedagogical Modeling of the Unified Open Informational Environment of the National Defence University of Ukraine for Professional and Pedagogical Officers Training - Specialists in Physical Culture and Sports**

***Introduction:** the methodological necessity of pedagogical modeling of professional and pedagogical officers training – specialists in physical education and sports in the information society*

***Purpose:** designing, in accordance with the leading ideas of systemic, informational, subjective-activity, competence and contextual methodological approaches to the professional and pedagogical training of officers – specialists in physical education and sports, a unified open informational environment (hereinafter – UOIE) of the National Defense University of Ukraine (hereinafter - University)*

***Research methods:** analysis, synthesis, generalization, specification, and systematization, pedagogical modeling.*

***Scientific Novelty:** in accordance with the leading ideas of modern methodological approaches to the professional and pedagogical officers training - specialists in physical education and sports, pedagogical modeling of the University UOIE was accomplished*

*Considering the globalization of education in the information society, the target, content, subject, methodological, information technology, support, diagnostic and effective blocks of the University UOIE was designed, which is aimed to solve managerial, organizational, educational, formative, developmental, monitoring, methodological, information technology, coordinating, communication and support functions.*

***Practical significance of the study:** the possible creative adaptation of the contextual universal model of the University UOIE to the other specialists in the information society professional training.*

***Conclusion:** it is proved that the unified open informational environment of the University is an important element of its pedagogical system in the information society, which represents a system-organized, contextual combination of higher education students and research and pedagogical staff, centers for distance learning and simulation modeling, electronic library, information educational resources and technologies, hardware and software support for pedagogical and other processes at the University and means of their management, pedagogical techniques, methods, technologies, means of data transmission, organizational and methodological support of educational activities of higher education students and scientific and pedagogical*

*activities of scientific and pedagogical staff, which contributes to the implementation of the main functions of the University as a subject of the educational sphere in the state.*

*The contextual universal model of the University UOIE is designed in accordance with the functional-system approach to its substantiation as a set of consistent, interrelated and interdependent blocks – target, subjective, substantive, methodological, information technology, supportive, diagnostic and effective, which are united by a single goal – to ensure that all subjects of the pedagogical process at the University and its structural subdivisions successfully implement their functions and competencies in the professional and pedagogical future officers training in the specialty 017 – Physical Culture and Sports.*

**Prospects for future research:** *adaptation of the contextual universal model of the University UOIE to a specific category of officers in the relevant specialties and educational levels.*

**Keywords:** *pedagogical modeling; universal contextual model; educational informatization; informational environment; unified open informational environment; university; higher vocational education institution; methodological approaches; blocks; officer – specialist in physical education and sports of military personnel.*

## **ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ СТАТЕЙ ДО ЗБІРНИКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ «ВІЙСЬКОВА ОСВІТА» НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

### **1. Статус збірника та його тематика**

Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України» (внесений до Реєстру суб'єктів у сфері медіа рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 31.10.2023 № 1214 та присвоєно ідентифікатор медіа R30-01596) планується до випуску два рази на рік (червень, грудень поточного року) з такими термінами подання статей до редакційної колегії:

до 10 квітня (термін видання – червень);

до 10 жовтня (термін видання – грудень).

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (категорія «Б», наказ Міністерства освіти і науки України від 02 червня 2020 року № 886).

### **Основні тематичні напрями збірника:**

проблеми та перспективи розвитку військової освіти;  
стандартизація військової освіти;  
удосконалення змісту військової освіти;  
інноваційні технології підготовки військових фахівців;  
науково-методичне та організаційно-методичне забезпечення освітнього процесу;  
психолого-педагогічне супроводження освітнього процесу;  
виховна робота у вищих військових навчальних закладах;  
якість освітнього процесу;  
управління якістю підготовки військових фахівців;  
інноваційна діяльність у військових навчальних закладах;  
підготовка та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників;  
підготовка студентів за програмою офіцерів запасу;  
напрями покращення професійної орієнтації молоді, військово-патріотичної роботи, організації довузівської підготовки;  
контроль, моніторинг та матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу.

### **Призначення збірника:**

опублікування результатів наукової діяльності наукових працівників;  
опублікування основних наукових результатів дисертацій здобувачами наукових ступенів;  
опублікування наукових результатів досліджень претендентів на присвоєння вчених звань;  
оцінювання результатів наукової діяльності наукових, науково-педагогічних працівників за опублікованими статтями.



## 2. Критерії відбору статей редакційною колегією

У відповідності до Постанови ВАК України № 7-05/1 від 15 січня 2003 року наукові статті повинні містити наступні елементи:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття;
- формулювання мети статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки і перспективи подальших досліджень розвитку в даному напрямі;
- анотація до статті та ключові слова – розміщуються після назви статті.

З метою дотримання зазначених вище вимог слід виділити жирним шрифтом вище згадані елементи статті.

### 1. Вимоги до технічного оформлення статей

Оформлення статей здійснюється з дотриманням таких основних правил: *відповідність* Держстандарту ДСТУ 8302: 2015;

*мова статті* – українська, англійська;

*УДК* друкується в першому рядку зліва без абзацного відступу шрифтом *Times New Roman*, кегль 12 пт;

*ім'я та прізвище автора; науковий ступінь; вчене звання; назва організації, в якій працює автор; ID ORCID* друкуються у правому верхньому куті шрифтом *Times New Roman*, кегль 12 пт;

*заголовок статті* друкується прописними літерами шрифтом *Times New Roman* *напівжирний*, кегль 12 пт, вирівнювання посередині);

*анотація та ключові слова* подаються українською мовою (8 – 10 рядків), шрифтом *Times New Roman* *курсив*, кегль 12 пт вирівнювання по ширині; ключові слова відокремлюють їх одне від одного крапкою з комою (слово 1; слово 2; слово 3); для статей англійською мовою в анотації необхідно відобразити такі елементи: мета статті, методи дослідження, результати дослідження, наукова новизна, практичне значення дослідження, висновки та перспективи подальших наукових досліджень;

*текст статті* набирається в редакторі Microsoft Word шрифтом *Times New Roman* кегль 14. Вирівнювання по ширині. Інтервал між рядками тексту – 1,0 з відступами на початку абзаців 1,0. Формат сторінки - А4. Поля: ліве та праве – 20 мм; верхнє і нижнє – 20 мм. Обсяг статті – 7-8 сторінок, як правило, повністю заповнених; рисунки і таблиці повинні мати номери і назви, на які у тексті статті мають бути посилання (у круглих дужках). Кількість математичних співвідношень (формул) не обмежується; якщо їх кількість дві і більше, то вони повинні мати порядкові номери (у круглих дужках), на які у

тексті статті можуть бути посилання (набір формул здійснюється в редакторі формул Microsoft Equations. Символи у формулах набираються курсивом). Одиниці фізичних величин указуються в системі СІ. Загальноприйняті терміни, які часто зустрічаються в тексті, наводяться у вигляді аббревіатури; якщо аббревіатура наводиться вперше, то її необхідно розшифрувати (у круглих дужках);

*після тексту статті* шрифтом *Times New Roman*, кегль 12 пт подається список літератури (ЛІТЕРАТУРА) в алфавітному порядку; у списку літератури наводяться лише ті першоджерела, на які у тексті статті є посилання; посилання на наукову літературу в тексті подаються за таким зразком: [5, с. 87], де 5 – номер джерела за списком літератури, 87 – сторінка; посилання на декілька наукових видань одночасно подаються таким чином: [3, с. 156; 4; 8, с. 22–23]; вимоги до оформлення бібліографічного опису списку джерел подаються з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»;

*після списку ЛІТЕРАТУРИ* наводиться (відповідно) REFERENCES;

*після REFERENCES* наводиться SUMMARY. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, кегль 12 пт) англійською мовою: ім'я, прізвище автора; науковий ступінь, вчене звання; назва організації, в якій працює автор; назва статті (прописними літерами); анотація (курсив) – 1850-1900 знаків; ключові слова (6-8) відокремлюючи їх одне від одного крапкою з комою (слово 1; слово 2; слово 3).

Якщо стаття подається англійською мовою, її анотація відповідно супроводжується українською мовою

*При поданні статті* до редакційної колегії авторам слід дотримуватися таких вимог:

не здійснювати ущільнення або розрідження інтервалів між літерами;

не відбивати абзаци табуляціями або багаторазовими пробілами;

використовувати лапки формату « »;

між ініціалами та прізвищем ставиться нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+пробіл);

використовувати лише графічні елементи, виконані у графічних редакторах із високою якістю деталей;

використовувати формат файлу для відправки в редакцію DOC.

*Процедура експертної оцінки статей* включає: перевірку на плагіат, здійснення редколегією внутрішнього рецензування статей, що готуються до опублікування, та організацію нею проведення зовнішнього незалежного рецензування.

*Редакційна колегія залишає за собою право не розглядати статтю за таких умов:*

не відповідає вимогам до оформлення та до наукового стилю викладу матеріалу;

не має наукової новизни та практичної значущості;

не відповідає тематиці збірника;

виконана з використанням автоматичного комп'ютерного перекладача; не відредагована (містить граматичні та стилістичні помилки); порушено етику наукових досліджень, зокрема, якщо у статті виявлено плагіат.

### Додаткова інформація

**1. Кожній статті** збірника присвоюється DOI: 10.33099/2617-1775/2024-01/ – цифровий ідентифікатор об'єкта, англ. – Digital object identifier (DOI: 10.33099/2617-1775/2024-01/) – серійний номер, що використовується для постійної та унікальної ідентифікації об'єктів будь-якого типу. DOI: 10.33099/2617-1775/2024-01/ використовується для «сталого ідентифікації зразків інтелектуальної власності в цифровій мережі та асоціювання структурованих даних в розширюваний спосіб». Реєстрація ID ORCID здійснюється на сайті [orcid.org](http://orcid.org)

**2. REFERENCES** (список використаних джерел інформації) оформляється згідно з вимогами стандарту APA (<http://www.apastyle.org>), де всі кириличні **назви статей та книг** транслітеруються латинськими літерами та перекладаються англійською мовою.

### **3. Порядок рецензування статей.**

Усі статті, що публікуються у збірнику проходять обов'язкове рецензування, яке здійснюється за анонімною формою як для авторів, так і для рецензентів (подвійне сліпе рецензування). Термін проведення рецензування – не більш 3 тижнів.

До рецензування залучаються як члени редакційної колегії збірника, так і зовнішні висококваліфіковані фахівці за відповідним науковим напрямком, як правило, доктори наук. Рецензентом не може бути автор або співавтор роботи, а також науковий керівник здобувача наукового ступеня. Завданням рецензування є відбір авторських рукописів для видання та внесення конкретних рекомендацій щодо їх поліпшення.

Якщо рецензент вказує на необхідність внесення до статті певних корективів, стаття направляється автору з пропозицією врахувати зауваження при підготовці оновленого варіанту статті або аргументовано їх спростувати. До переробленої статті автор додає листа, що містить відповіді на всі зауваження і пояснює всі зміни, які були зроблені в статті. Виправлений варіант повторно надається рецензенту для прийняття рішення і підготовки мотивованого висновку про можливість опублікування (додаток 1).

Датою прийняття статті до публікації вважається дата отримання позитивного висновку рецензента про доцільність і можливість опублікування статті.

Будь-який рукопис, отриманий від редакції на рецензування, є конфіденційним документом.

Зауваження рецензентів не публікуються і не обнародуються без дозволу рецензента, авторів рукопису та головного редактора.

На адресу редакційної колегії (03048, м. Київ, Повітряних Сил, 28, Національний університет оборони України, м. Київ. Редколегія збірника наукових праць «Військова освіта») мають бути надіслані такі матеріали:

*стаття*, оформлена згідно з наведеними вимогами та відредагована (див. зразок);

*електронний варіант статті* у вигляді файлу (прізвище автора, наприклад, Petrenko) формату Microsoft Word;

*рецензія на статтю* за підписом рецензента, завірена печаткою (додаток № 2);

*відомості про автора*: 1) прізвище, ім'я, по батькові; 2) науковий ступінь; 3) вчене звання; 4) організація, посада (повністю, без скорочень); 5) домашня адреса чи службова адреса; 6) контактний телефон; 7) e-mail (обов'язково).

Статті, що не відповідають будь-якій з перелічених вимог, **до розгляду не приймаються**.

Контактний телефони редакційної колегії: (044) 271–09–76;

Електронна пошта: [nuou\\_str@ukr.net](mailto:nuou_str@ukr.net)

### ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 371.315.6:51

**Богдан Петренко,**

доктор педагогічних наук, професор

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0001-8890-1580>

### ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ .....

*Анотація українською мовою (8 – 10 рядків).*

*Ключові слова (6-8).*

Текст статті

**Постановка проблеми.**

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

**Мета статті**

**Методи дослідження**

**Виклад основного матеріалу.**

**Висновки та перспективи подальших досліджень.**

### ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. В. Трансформаційне лідерство як концептуальна основа формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України. *Військова освіта*. 2015. № 2. С. 32–40.

2. Інновації : навч. посіб. / Гуревич Д. Т., Чекан О. С., Грибан О. М., Макарова В. В. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 389 с.

3. Про вищу освіту : Закон України від 05.09.2016 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2016. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22 .

4. Про затвердження Вимог до оформлення кандидатської дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2018 р. № 50. *Офіційний вісник України*. 2018. № 25. С. 139–141.

5. Україна очима дітей : фотовиставка. URL:

<http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757>& (дата звернення: 15.11.2017).

#### REFERENCES

1. Boiko O. V. (2015). Transformatsiine liderstvo yak kontseptualna osnova formuvannia liderskoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv Zbroinykh Syl Ukrainy. [Transformational leadership as a conceptual basis for the formation of leadership competence of future officers of the Armed Forces of Ukraine] *Viiskova osvita*, 2, 32–40.

2. Hurevych D. T., Chekan O. S., Hryban O. M., Makarova V. V. (2016). Innovatsii : navch. posib. [Innovations: education manual]. Zaporizhzhia : ZNU. (in Ukrainian).

3. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [The Law of Ukraine «On Higher Education»]. «Holos Ukrayiny», 27 ver. 2016 r. (in Ukrainian).

4. Nakaz Ministerstva osvity i nauky «Pro zatverdzhennia Vymoh do oformlennia kandydatskoi dysertatsii» [Order of the Ministry of Education and Science «On the approval of requirements for the preparation of a candidate's dissertation»] . 12 sichnia 2018 r. (in Ukrainian).

5. Ukraina ochyma ditei : fotovystavka. [Ukraine through the eyes of children: a photo exhibition] URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757>& (in Ukrainian).

#### SUMMARY

**Bogdan Petrenko,**

doctor of pedagogical sciences, professor  
National Defence University of Ukraine, Kyiv

#### Transformation of higher education in Ukraine...

*Summary (1850-1900 знаків).*

**Key words** (6-8).

*Структура Summary з абзацними відступами:*

**Introduction** (проблема)

**Purpose** (мета статті)

**Methods** (методи дослідження)

**Results** (основні результати дослідження)

**Originality**(наукова новизна та практичне значення результатів дослідження)

**Conclusion** (висновки та перспективи подальших досліджень)

**REVIEWER INSTRUCTIONS  
ІНСТРУКЦІЇ РЕЦЕНЗЕНТУ**

<i>Title of the article</i> Назва статті	
---	--

**REVIEWER EVALUATION FORM  
ФОРМА ОЦІНКИ РЕЦЕНЗЕНТОМ**

<i>Questions for reviewers</i> Питання для рецензентів	Yes/ No Так/ Ні	Note Примітка
<i>Is the topic scientifically relevant considering the journal profile?</i> Чи є тема відповідною науковому профілю журналу?		
<i>Is the topic scientifically relevant and useful?</i> Чи є тема науково актуальною і практично корисною?		
<i>The article's title reflects the content and purpose of the article.</i> Назва статті відображає зміст і мету цієї статті.		
<i>The abstract is comprehensive, informative, well structured and relevant.</i> Анотація змістовна, інформативна, гарно структурована та відповідає змісту статті.		
<i>The key words provide adequate index entry for the article (up to 10 words).</i> Ключові слова адекватні статті (до 10 слів).		
<i>The introduction contains clearly stated objectives.</i> Вступ містить чітко поставлені цілі.		
<i>Are the empirical research results methodologically correctly presented? Give possible suggestions in case you think some amendments and refinements are needed.</i> Результати дослідження методологічно правильно представлені? Дайте можливі пропозиції у разі, якщо Ви думаєте, що необхідні деякі поправки та уточнення.		
<i>Conclusions illustrate the research results, findings and recommendations showing what is new and giving suggestions for future research</i> Висновки повно і вірно ілюструють результати дослідження, показуючи, що є новим, і дає пропозиції для майбутніх досліджень		
<i>Should some parts of the article be shortened, deleted, extended or refined?</i> Чи можуть або повинні деякі частини статті бути скорочені, видалені, розширені або перероблені?		
<i>Would you recommend some refinements in terms of style or language?</i> Чи будете Ви рекомендувати деякі уточнення з точки зору стилю і мови?		
<i>Are references full and grounded?</i> Чи задовольняє Вас кількість, якість та доцільність посилань і літературних джерел?		
<i>Is the article in compliance with the Instructions for authors, i.e. are the abstract, key words, references, tables and figures</i> Чи оформлена стаття відповідно до Інструкції для авторів (анотація, ключові слова, література, посилання і таблиці і малюнки)?		
<i>Reviewer's additional opinions, remarks and recommendations:</i> Додаткові думки, зауваження та рекомендації рецензента:  Зауваження:  <b>Висновок рецензента.</b>  <b>Висновок.</b>  Повторне рецензування.  <b>Висновок.</b>		

*Reviewer's signature*  
Підпис рецензента

**ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ РЕЦЕНЗІЇ****РЕЦЕНЗІЯ**

На статтю \_\_\_\_\_  
(прізвище, ініціали автора та назва статті)

Текст рецензії \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

Рецензент: \_\_\_\_\_  
(науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, ініціали)

\_\_\_\_\_ (підпис)

«\_\_» \_\_\_\_\_ 20\_\_ р.

Рецензія на статтю пишеться в довільній формі. Обов'язково висвітлюється:

1. Відповідність вимогам, що ставляться до наукових статей.
2. Актуальність дослідження.
3. Відповідність назви статті її змісту.
4. Наукова новизна, авторські здобутки.
5. Практичне значення,
6. Науковість стилю, аналітичність викладеного в статті матеріалу.
7. Відсутність плагіату.
8. Висновок (рекомендації).

# ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць  
Національного університету оборони України, м. Київ

№ 2 (50)

Відповідальний за випуск Наливайко А. Д.  
Технічний редактор Шабатіна Н. О.  
Підтримка веб-сайту збірника Шабатіна Н. О.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,  
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції,  
серія ДК № 2205 від 02.06.2005

Підписано до друку 23. 12. 24. Формат 60x84 1/16  
Зам. 495. Обл-вид. арк. 10,064. Друк. арк. 22,5. Тираж 20 прим.  
Друкарня НУОУ